

SVR - Studie

2014 / 1

Internationale migraties en migranten in Vlaanderen

Edwin Pelfrene & Christine Van Peer (red.)

Studiedienst van de Vlaamse Regering

**Vlaamse
overheid**

Internationale migraties en migranten in Vlaanderen

REDACTIE

Edwin Pelfrene
Christine Van Peer

Vlaamse
overheid

SAMENSTELLING

Diensten voor het Algemeen Regeringsbeleid
Studiedienst van de Vlaamse Regering

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Josée Lemaître
Administrateur-generaal
Boudewijnlaan 30 bus 23 - 1000 Brussel

PROGRAMMACOÖRDINATOR ONDERZOEK

Marc Callens

REDACTIE

Edwin Pelfrene en Christine Van Peer
Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van haar of zijn hoofdstuk.

REVIEW

Naima Charkaoui (*Minderhedenforum*), Peter De Cuyper (*Hiva, KU Leuven*), Dr. Wim Herremans (*KU Leuven*), Dr. Johan Surkyn (*VUB*), Prof. Dr. em. E. Van Hecke (*KU Leuven*)

Ann Carton, Martine Corijn, Edith Lodewijckx, Jo Noppe, Jan Pickery, Lieve Vanderleyden, Walter Van Dongen, Myriam Van Weddingen, Thierry Vergeynst, Dries Verlet, Karolien Weekers (*Studiedienst van de Vlaamse Regering*)

ONTWERP KRAFT

Diensten voor het Algemeen Regeringsbeleid

LAY-OUT

Bosmans Graphic Solutions nv, Lommel

DRUK

Bosmans Graphic Solutions nv, Lommel

DEPOTNUMMER

D/2014/3241/213

ISBN

9789040303579

BESTELLEN

<http://publicaties.vlaanderen.be>

DOWNLOADEN

www.vlaanderen.be/svr

Delen uit deze uitgave mogen worden verveelvoudigd en openbaar gemaakt indien de auteur van de bijdrage en de titel van deze studie uitdrukkelijk als bron worden vermeld.

INLEIDING	5
<i>Christine Van Peer & Edwin Pelfrene</i>	
DEEL 1 Migratie van en naar België en de bevolking voortgekomen uit migratie	
HOOFDSTUK 1	11
Internationale migratiestromen van en naar België en zijn gewesten	
<i>Edwin Pelfrene</i>	
HOOFDSTUK 2	47
Personen met migratieachtergrond: verschillende definities, verschillende kenmerken!	
<i>Edith Lodewijckx</i>	
DEEL 2 Focusbijdragen	
HOOFDSTUK 3	85
Integratie op de Vlaamse arbeidsmarkt	
<i>Faiza Djait</i>	
HOOFDSTUK 4	97
Grenzenloos talent: mobiliteit bij onderzoekers aan Vlaamse universiteiten	
<i>Karen Vandevelde, Aukje Te Kaat & Noëmi Debacker</i>	
HOOFDSTUK 5	123
De bevolking ingeschreven in het wachtregister van asielzoekers	
<i>Edwin Pelfrene & Edith Lodewijckx</i>	
HOOFDSTUK 6	137
Inburgering in Vlaanderen en Brussel	
<i>Gerlinde Doyen</i>	

DEEL 3 Migraties in internationale context

HOOFDSTUK 7

159

De aanwezigheid van migranten in de wereld en in Europa

Ronald C. Schoenmaeckers

SLOTBESCHOUWINGEN

217

Edwin Pelfrene & Christine Van Peer

LIJST VAN AUTEURS

227

Inleiding

Christine Van Peer & Edwin Pelfrene

Migraties zijn van alle tijden. Denken we maar aan het schoolvoorbeeld bij uitstek van de grote volksverhuizingen tussen de 4de en de 6de eeuw, met het instromen van verschillende vreemde volksstammen in het toenmalige West-Romeinse Rijk. Vandaag nog vinden we er de sporen van terug, al is het maar in de aanduiding van taalgroepen en gewesten, zoals Fransen, Bourgondiërs, Angelen of Saksen.

In dat perspectief zijn de hedendaagse migratiebewegingen van en naar de Europese landen slechts rimpelingen aan het oppervlak, althans voor zover we dat nu kunnen overschouwen. Zal binnen afzienbare tijd die balans anders liggen? Het is vooralsnog een vreemde gedachte, maar er zijn wel tekenen van bewegingen op een grotere schaal. Aan de buitengrenzen van het nieuwe Europa zien we jaar na jaar een groeiende stroom van mensen aanstranden, gedreven door hoop en wanhoop. Ook binnen Europa heeft de recente economische crisis zijn sporen nagelaten. Wat als ook de door vele wetenschappers voorspelde klimaatomslag zich doorzet? De vraag is beklemmend maar de dreiging is vooralsnog onbestemd. Veel zal afhangen van hoe de overheid anticipeert op de diverse ontwikkelingen. Het Europa van vandaag is overigens lang niet het West-Romeinse Rijk in verval van weleer, eerder omgekeerd. Beleid is niet onmogelijk.

Onderzoeksvragen en aanleiding voor de studie

Het valt aan te bevelen een breed perspectief voor ogen te houden en er in zekere zin voeling mee te hebben, maar beleidsmatig is er vooral nood aan een gedegen observatie van de huidige migratiestromen en hun gevolgen vandaag. Hoe evolueren de migratiestromen van en naar België en zijn regio's? Welke wijzigingen brengen deze stromen teweeg in de samenstelling van de bevolking? Hoe verhouden de diverse bevolkingsgroepen naar nationaliteit of (vreemde) herkomst zich tot elkaar? Hoe positioneren ze zich op de arbeidsmarkt? Kunnen ze elkaar aanvullen en een meerwaarde bieden? Wat kan het bindmiddel zijn tussen cultureel verschillende groepen? Concrete vragen dus, vragen waarvan de antwoorden het kompas kunnen bieden voor een aangepast beleid.

Gelukkig zijn er met betrekking tot de studie van de migratie en haar gevolgen de jongste jaren tal van goede initiatieven genomen. Op het federale niveau vermelden we het *Federale Migratiecentrum*, de jonge loot van het voormalige *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding* (CGKR), dat al vele jaren instaat voor een omstandig gedocumenteerd jaarverslag over de migraties van en naar België. Daarnaast staat uiteraard de tweede loot van die tak, het *Interfederaal Gelijkekansen centrum*, gespecialiseerd in het gelijkekansenbeleid en het non-discriminatiebeleid. We vernoemen tevens het Belgische Contactpunt van het *Europees Migratienetwerk* (EMN), dat gedetailleerde informatie

verschafft – vaak in vergelijkend perspectief – over een veelheid van aspecten verbonden met het migratiegebeuren, denk maar aan minder voor de hand liggende zaken als detentie, terugkeer, inreisverbod en re-integratie van migranten in irregulier verblijf of de opvang van niet-begeleide minderjarigen bij aankomst in het land.

Op het Vlaamse beleidsniveau zijn er tal van initiatieven die verslagen en monitoren produceren die het Vlaamse inburgerings- en integratiebeleid in kaart brengen. We kunnen daarbij verwijzen naar de jaarverslagen van het *Agentschap Binnenlands Bestuur* over inburgering en integratie, de bijdragen van het *Kruispunt Migratie-Integratie* of de nota's en standpunten van het *Minderhedenforum*, maar ook naar de recente *Vlaamse migratie- en integratiemonitor* van 2013, waartoe ook de *Studiedienst van de Vlaamse Regering* (SVR) een bijdrage leverde. Daarnaast zijn er de vele publicaties van het *Steunpunt Inburgering en Integratie* dat, als consortium van academische onderzoeksgroepen, meer diepgaand studiewerk en aanvullende reflectie levert.

In zekere zin is er al een plethora aan kennis over het migratie- en integratiegebeuren. Waarom dan deze bijdrage?

Voor de *Studiedienst van de Vlaamse Regering* speelde vooreerst de overweging om een goed zicht te verwerven op actuele ontwikkelingen met betrekking tot de internationale migraties van en naar België/Vlaanderen, een noodzaak trouwens voor haar opdracht tot het uitwerken van (lokale) bevolkingsprojecties. SVR beschikt hiervoor over een verrijkte databank die is opgebouwd aan de hand van de gegevens opgeslagen in het *Rijksregister van de natuurlijke personen*, zoals aangevraagd bij de *Algemene Directie Statistiek* (ADS) van de FOD Economie. Precies omdat we beschikken over individuele gegevens, met kenmerken van elke aparte migratiebeweging of van de ingeschreven personen in de bevolking, zijn meer diepgaande analyses mogelijk.

Daarnaast biedt het thema een mooi uitgangspunt om een partnerschap aan te gaan met externe onderzoeksgroepen of waarnemers. We hebben samenwerking gezocht met bevoorrechte waarnemers die onze blik konden verruimen, meer bepaald met experts binnen de Vlaamse overheid die beroepsmatig actief zijn op het terrein van inburgering en integratie, arbeidsmarktbeleid en sociale economie, alsook met observatoren aan onze universiteiten met een brede blik op de wereld. Hun focusbijdragen vormen een verrijking naast de beschrijving van de feitelijke ontwikkelingen.

Een derde reden, eigenlijk meer een aanleiding, om de schijnwerper op het thema van de migraties en de migrantenbevolking in Vlaanderen te richten, vormt het jubileumjaar 2014, met haar vele vieringen van 50 jaar migratie van Turken en Marokkanen ten gevolge van de ondertekening van de bilaterale akkoorden in 1964 voor rekrutering van arbeidskrachten (de toenmalige “gastarbeiders”) tussen België enerzijds, Turkije en Marokko anderzijds. Nadien werden trouwens nog akkoorden ondertekend met Algerije in 1969 en met Joegoslavië in 1970 (Schoonvaere, 2013 & 2014).

Opbouw van de studie

De studie valt uiteen in drie grote delen.

Het eerste deel beschrijft de recente internationale migratiestromen van en naar Vlaanderen en de overige Belgische regio's (hoofdstuk 1) en vult dit aan met een beschrijving van de aanwezige “migrantbevolking” naar meerdere kenmerken (globale aantallen, geografische herkomst, leeftijd, geslacht, verblijfsduur, al of geen toegekend Belgisch

staatsburgerschap, verspreiding over het grondgebied) (hoofdstuk 2). Bij de analyse kon volop gesteund worden op de binnen SVR opgebouwde databank met individuele bevolkingsgegevens.

Het tweede deel omvat vier focusbijdragen die de kijk op het migratiegebeuren verdiepen. Eerst is er aandacht voor de arbeidsmarktaandeelname van personen van vreemde herkomst (hoofdstuk 3). Zowel de werkzaamheidsgraad als de werkloosheidsgraad komen in beeld, naast gepercipieerde belemmeringen op de arbeidsmarkt en het gevoerde overheidsbeleid om dat te doorbreken.

Er is ook bijzondere aandacht voor de internationale mobiliteit bij onderzoekers aan de Vlaamse universiteiten (hoofdstuk 4). Bij uitstek is de academische wereld een universele wereld, gericht op het verleggen van grenzen. De vraag is hier hoe sterk die internationale mobiliteit geworden is, en meer bepaald hoe sterk ook de toekomst van de Vlaamse kennis-economie – althans aan de universiteiten – daarmee verweven is.

De derde focusbijdrage werpt een licht op de populatie van asielzoekers (hoofdstuk 5). In regel wordt die groep naar Belgisch recht niet bij de wettelijke bevolking van het land geteld. Er is bijgevolg niet zo veel aandacht voor in de reguliere bevolkingsstatistieken, hoewel over de omvang van die groep wel eens gespeculeerd wordt. Het wachtregister van asielzoekers biedt nochtans mogelijkheden voor exploratie op dit vlak. Om die reden verzocht de studiedienst (SVR) dan ook bij de bevoegde bronnen om een kopie van hun bestanden met (geanonimiseerde) gegevens over de in het wachtregister ingeschreven asielzoekers. Het doel was hier vooral een goede inschatting te geven van het aantal in het land verblijvende asielzoekers, met aanduiding van hun demografisch profiel.

De vierde focusbijdrage zoomt in op het Vlaamse beleid met betrekking tot inburgering en integratie (hoofdstuk 6). Het geeft zicht op de leidende principes van dat beleid alsmede een overzicht van het ontstaan en de evolutie ervan in de voorgaande legislaturen. De nieuwe Vlaamse regering neemt zich voor dat nog verder aan te vullen met nieuwe initiatieven, maar de voorliggende tekst biedt alvast een beknopte synthese van het reeds gevoerde beleid en haar weerklank binnen de doelgroepen ervan.

Het derde deel tenslotte verruimt de blik op het migratiegebeuren vanuit een globaal perspectief. Aanleiding voor deze oefening was vooral de vraag in hoeverre Vlaanderen meedeint op een grotere golfbeweging.

Vandaar de bijdrage over ‘de aanwezigheid van migranten in de wereld en in Europa’ (hoofdstuk 7), met als centraal aandachtspunt de vraag of het rijke Noorden meer te kampen heeft met de gevolgen van de internationale migratie dan het arme Zuiden. Tevens wordt dieper ingegaan op de Europese situatie, hetgeen moet toelaten om de plaatsbepaling van België inclusief Vlaanderen in dit opzicht nog iets preciezer te duiden.

Bibliografie

- Schoonvaere, Q. (2013). *België – Turkije. 50 jaar migratie - Demografische studie over de populatie van Turkse herkomst in België*. Centre de recherche en démographie et sociétés (Demo, UCL) & Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.
- Schoonvaere, Q. (2014). *België – Marokko. 50 jaar migratie - Demografische studie over de populatie van Marokkaanse herkomst in België*. Centre de recherche en démographie et sociétés (Demo, UCL) & Federaal Centrum voor de analyse van de migratiestromen, de bescherming van de vreemdelingen en de strijd tegen mensenhandel.

DEEL 1

Migratie van en naar België en de bevolking voortgekomen uit migratie

Internationale migratiestromen van en naar België en zijn gewesten

Edwin Pelfrene

Inleiding

In dit hoofdstuk geven we relaas van de internationale migratiestromen van en naar België en zijn gewesten. Eerst gaan we na op welke databronnen hiervoor kan gesteund worden en welke basisbegrippen in dit verband gehanteerd worden. Dan volgt een eerste blik op de belangrijkste bevindingen van de internationale immigraties en emigraties en hun saldo in de voorbije jaren, met aandacht voor recente wijzigingen in de definities van deze begrippen. Nadien nemen we de internationale immigraties en emigraties in focus, met aandacht voor de recente evolutie, de ruimtelijke verspreiding en de verdeling naar geslacht, leeftijd en nationaliteit. Ook de evolutie van het internationale migratiesaldo wordt nader geduid. Tenslotte is er aandacht voor de wettelijke verblijfsredenen van vreemdelingen op het grondgebied, zoals dat door de Dienst Vreemdelingenzaken wordt geregistreerd.

1. Data en basisbegrippen

1.1. Bronnen van de migratiegegevens

1.1.1 *Algemene Directie Statistiek*

De officiële bevolkingsstatistieken voor België en zijn gewesten worden aangemaakt en gepubliceerd door de *Algemene Directie Statistiek* (ADS) van de FOD Economie, en optreedt als het *Nationaal Instituut voor de Statistiek* (NIS).¹ Jaarlijks publiceert deze federale overheidsdienst de tabellen over de ‘loop van de bevolking’ in het voorgaande jaar, met daarin telgegevens over het aantal geboorten en sterfgevallen alsook over de binnen- en buitenlandse in- en uitwijkingen, waaruit de stand van de bevolking aan het jaareinde kan worden afgeleid. Via aankondiging in het *Belgisch Staatsblad* worden de telgegevens openbaar gemaakt als de wettelijke telgegevens, die samengenomen op een bepaald moment de ‘wettelijke bevolking’ weergeven.

1.1.2 *Rijksregister van de natuurlijke personen*

Bron van de telgegevens voor ADS vormt het *Rijksregister van de natuurlijke personen*, kortweg het Rijksregister.

¹ Belgische statistiekwet van 22 maart 2006.

Het Rijksregister is een systeem van informatieverwerking dat, overeenkomstig de bepalingen van de wet instaat voor het opnemen, het opslaan en het meedelen van informatiegegevens betreffende de identificatie van natuurlijke personen. Het register centraliseert (sinds 1988) op geautomatiseerde wijze de wijzigingen of toevoegingen met betrekking tot de identificatie- en adresgegevens van de personen die zijn of worden ingeschreven in de gemeentelijke bevolkingsregisters. Daarnaast worden ook Belgen en hun gezinsleden in het buitenland die zich hebben laten registreren in een diplomatieke of consulaire post, ingeschreven in het Rijksregister, meer bepaald in de consulaire registers.²

In algemene zin worden 2 types van bevolkingsregisters onderscheiden: het ‘bevolkingsregister’ stricto sensu en het ‘vreemdelingenregister’. Belgen en vreemdelingen die toegelaten of gemachtigd zijn om zich voor langere duur in België te vestigen, moeten worden ingeschreven in het bevolkingsregister van de gemeente waar zij hun hoofdverblijfplaats hebben, ongeacht of zij er aanwezig dan wel tijdelijk afwezig zijn. Vreemdelingen die de toelating hebben of gemachtigd zijn om voor een langere termijn dan drie maanden in België te verblijven, moeten worden ingeschreven in het vreemdelingenregister. In de praktijk worden de vreemdelingen met toelating voor een onbepaalde verblijfsduur ingevolge hun vestigingsrecht ingeschreven in het bevolkingsregister terwijl de vreemdelingen die houder zijn van een tijdelijke verblijfskaart in het vreemdelingenregister worden ingeschreven.³

Daarnaast is nog voorzien in een ‘wachregister voor asielzoekers’ waarin worden ingeschreven ‘op de plaats waar zij hun hoofdverblijfplaats gevestigd hebben, de vreemdelingen die zich vluchteling verklaren of die vragen om als vluchteling te worden erkend, en die niet in een andere hoedanigheid in de bevolkingsregisters zijn ingeschreven’. Sedert 1 februari 1995 is het wachregister in voege, waarbij de aldaar ingeschreven asielzoekers niet langer in aanmerking genomen worden in de bepaling van de wettelijke bevolking.⁴

Het zij opgemerkt dat naast de gewone bevolkingsregisters bijzondere registers zijn voorzien gericht op specifieke, geprivilegieerde categorieën in de bevolking die niet onderworpen zijn aan de gewone registratieregels.

Al deze registers maken samen één enkel alfabetisch register uit, waarbij met een code is aangegeven om welk register het precies gaat. Tabel 1 somt de registers op betreffende de in het land verblijvende bevolking, waarbij het aangegeven volgnummer samenvalt met de registercode in het bestand.

Tot 1 januari 2009 bevat de gegevensbank die overgedragen wordt aan ADS niet de personen die ingeschreven zijn in de laatste drie registers. Vanaf 2009 wordt informatie uit alle registers overgedragen aan ADS.

Zijn meegeteld voor de vastlegging van de wettelijke bevolking naar Belgisch recht: de registers 1, 2, 3, 4, 6 en 7.

² Cfr. wet van 8 augustus 1983 tot regeling van een Rijksregister van de natuurlijke personen.

³ Wet van 19 juli 1991 betreffende de bevolkingsregisters, de identiteitskaarten, de vreemdelingenkaarten en de verblijfsdocumenten.

⁴ Wet van 24 mei 1994 tot oprichting van een wachregister voor vreemdelingen die zich vluchteling verklaren of die vragen om als vluchteling te worden erkend.

Zijn niet meegeteld:

- de bevolking ingeschreven in het wachtregister voor asielzoekers (register 5);
- de personen ingeschreven in de consulaire registers voor de Belgen (en hun gezinsleden) in het buitenland;
- de diplomaten en personen met een analoge immuniteit die in België verblijf houden.

TABEL 1. De registers bijgehouden door het Rijksregister met betrekking tot de in het land verblijvende bevolking

Register	Beschrijving
1	Vreemdelingenregister (voor vreemdelingen met een tijdelijk verblijfsrecht)
2	Bevolkingsregister (voor Belgen en voor vreemdelingen met een permanent verblijfsrecht of toelating om zich in België te vestigen)
3	Register van ambtenaren/personeel verbonden aan instellingen van de Europese Unie en voor hun gezinsleden ter hunner laste, voor zover die niet ingeschreven zijn in de gewone bevolkingsregisters (omzendbrief van 13/3/1989)
4	Register van bevoorrechte vreemdelingen: werknemers van buitenlandse vertegenwoordigingen of van internationale instellingen in België (KB 30/10/1991)
5	Wachtregister voor asielzoekers waarvan de asielaanvraag in onderzoek is (wet 24/05/1994)
6	Wachtregister voor burgers (van een andere lidstaat) van de Europese Unie, die een aanvraag tot inschrijvingsattest hebben ingediend, m.a.w. de Europese burgers tussen de inschrijvingsverklaring en de controle van de verblijfplaats (EU Richtlijn 2004/38)
7	Een vreemdelingenregister voor familieleden van een burger van een lidstaat van de Europese Unie, maar die zelf niet zulk staatsburgerschap hebben, alwaar zij tijdelijk ingeschreven worden tot nadere controle van hun verblijf in België (EU Richtlijn 2004/38)

Bron: Rijksregister.

Merk op dat vanaf 2011 bij de opmaak van de Europese statistieken door Eurostat (een deel van) de bevolking ingeschreven in het wachtregister voor asielzoekers wel in aanmerking wordt genomen voor de vastlegging van het bevolkingscijfer der lidstaten.⁵

Alle in- en uitschrijvingen in de loop van een kalenderjaar vormen samen een beeld over de loop van de bevolking gedurende het jaar, waarvan de balans op het einde van het jaar samengeteld bij de stand aan het begin ervan de nieuwe eindstand voor het kalenderjaar geeft.

In de marge hiervan kunnen we nog vermelden dat in 2013 een nieuw register (nr. 8) werd toegevoegd waarin, binnen het kader van het zogenaamde ‘e-birth’-programma, de nieuwe geboorten worden ingeschreven om nadien, mits aanvullende controles door ADS, bijgeschreven te worden in het voor hen toepasselijke register (bevolkingsregister, vreemdelingenregister, wachtregister).

⁵ Zie Verordening (EG) nr. 862/2007 van het Europese Parlement en de Raad betreffende communautaire statistieken over migratie en internationale bescherming, waarin geteld zijn ‘het aantal personen dat zijn gewone verblijfplaats aan het einde van de referentieperiode [een kalenderjaar] in de lidstaat heeft’ (artikel 3, lid 1, deel c).

1.1.3. *Dienst Vreemdelingenzaken*

Voor de studie van de ‘reden van verblijf’ bij immigratie in België kan gesteund worden op statistieken van de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ) van de FOD Binnenlandse Zaken welke uitvoering geven aan Verordening (EG) nr. 862/2007 van het Europees Parlement en de Raad betreffende communautaire statistieken over migratie en internationale bescherming.

Meer in het bijzonder wordt gekeken naar de invulling van het informatietype ‘I.T. 202 - de bijzondere informatie’, dat in gecodeerde vorm de reden van verblijf op basis van voorgelegde documenten vastlegt. Deze codes worden sinds 3 maart 2008 verplicht ingevoerd in het Rijksregister voor de vreemdelingen die immigrerden naar België en hetzij voor de eerste maal een aanvraag doen en een vreemdelingenkaart of verblijfsdocument bekomen of een hernieuwing daarvan. Het I.T. 202 wordt evenwel niet opgenomen in de dossiers van de personen die ingeschreven zijn in het wachtregister.

Er zijn aparte codes van verblijfsmotieven voorzien voor ‘Europese burgers’, waaronder zijn begrepen de burgers van de lidstaten van de Europese Unie alsook de ingezetenen van de Europese Economische Ruimte (Liechtenstein, IJsland, Noorwegen) en van Zwitserland, en daarnaast aparte codes voor de ‘niet-Europese burgers’.

De Studiedienst van de Vlaamse Regering kon een (geanonimiseerde) kopie bekomen van de opgeslagen informatie in het Rijksregister die de toestand geeft op datum van 1 januari 2013.

1.2. **Basisbegrippen van de migratiestatistieken**

ADS maakt in haar tabellen het onderscheid tussen de ‘internationale migraties’ en de ‘interne migraties’. Alternatief worden beide types ook wel aangeduid als de buitenlandse/externe respectievelijk binnenlandse migraties.

Daarbij gelden volgende bepalingen:

- Als ‘migrant’ wordt beschouwd hij of zij die van gewone verblijfplaats (de aangegeven hoofdverblijfplaats) verandert.
- ‘Migratie’ is de verandering van gewone verblijfplaats. Een persoon kan gedurende de beschouwde periode - normaal een kalenderjaar - meer dan eens van gewone verblijfplaats wisselen. Het zijn dan ook de verhuisbewegingen zelf die geteld worden in de migratiestatistieken, niet de migranten.⁶ Dit laatste geldt voor alle gemeentegrensoverschrijdende verhuisbewegingen, maar niet in algemene zin voor de verhuisbewegingen binnen de gemeente omdat daarin de verhuisbewegingen in hetzelfde kalenderjaar slechts eenmalig worden geteld.
- De interne of binnenlandse migratie slaat op de wijzigingen van de gemeentelijke woonplaats binnen het land (België), met uitschrijving in de ene en inschrijving in de andere gemeente.
- De externe of internationale migratie betreft de immigratie vanuit het buitenland en de emigratie naar het buitenland.

⁶ In de publicaties van Eurostat komen (soms) dezelfde aantallen terug als in de tabellen van ADS over de migraties, maar dan onder de noemer ‘migrant’.

Daar waar de binnenlandse in- en uitwijkingen (en hun saldo) vrij eenvoudig te bepalen zijn, moet toegevoegd worden dat voor de bepaling van de internationale immigraties en emigraties meerdere elementen in ogenschouw komen.

Het totale aantal internationale immigraties omvat:

- de ‘internationale immigraties in strikte zin’ of de aankomsten vanuit het buitenland (exclusief de inschrijvingen in het wachtregister voor asielzoekers);
- het aantal ‘opnieuw ingeschreven personen’, ook aangeduid als de ‘her-inschrijvingen’, van voordien ambtshalve geschrapte personen (in dezelfde of in een andere Belgische gemeente);
- de ‘veranderingen van register (binnen)’, meer bepaald betreffende de overgang van het wachtregister naar een regulier bevolkingsregister (bevolkings- of vreemdelingenregister) ten gevolge van de erkenning van de vluchtelingenstatus of het toegekende recht op subsidiaire bescherming, dan wel om een andere reden die verblijf of vestiging in het land wettigt (zoals een regularisatie).

Het totale aantal internationale emigraties omvat:

- de ‘internationale emigraties in strikte zin’ of de vertrekken naar het buitenland;
- de ‘ambtshalve geschrapte personen’, die geschrapt werden in de gemeenteregisters waarin ze voordien ingeschreven waren (exclusief de uitschrijvingen uit het wachtregister voor asielzoekers) en die noch overleden, noch ingeschreven zijn in een andere gemeente van het land. Het betreft hier personen van wie werd vastgesteld (en bevestigd door het college van burgemeester en schepenen en meegedeeld aan de gemeenteraad) dat, hoewel ze ingeschreven zijn in de registers van een gemeente, ze feitelijk niet meer verblijven in de gemeente of niet de nodige stappen hebben vervuld om het behoud van hun inschrijving mogelijk te maken;
- de ‘veranderingen van register (buiten)’, meer bepaald de overboeking van een regulier bevolkingsregister naar het wachtregister van asielzoekers.

Het internationale migratiesaldo wordt berekend als het verschil tussen het totale aantal internationale immigraties en het totale aantal internationale emigraties, wat positief of negatief kan uitvallen.

Deze bepalingen gelden vanaf 2010. Voor voorafgaande jaren moet echter rekening gehouden worden met de bepalingen zoals hieronder gelijst in chronologische volgorde:

- Sedert 1 februari 1995 worden asielzoekers van wie de aanvraag in behandeling is en dus ingeschreven zijn in het wachtregister voor asielzoekers (register nr. 5) niet meer bij de internationale immigraties gerekend (noch bij de wettelijke bevolking naar Belgisch recht).
- Vanaf 1998 is de categorie ‘verandering van register’ opgenomen in de ADS-tabellen over de loop van de bevolking. Ze geeft uitdrukking aan de ‘verandering van het wachtregister naar een ander (regulier) bevolkingsregister’, als gevolg van de erkenning van de vluchtelingenstatus of het toegekende recht op bijkomende/subsidiaire bescherming, dan wel om een andere reden die verblijf of vestiging in het land wettigt (zoals een regularisatie). Voor de jaren tussen 1998 en 2009 werden de aantallen onder het label ‘verandering van register’ bijgeteld bij de totale buitenlandse inwijking (of internationale immigratie), maar er moet toegevoegd worden dat het hier eigenlijk het saldo betrof van de sedert 2010 ingevoerde categorieën ‘verandering van register (binnen)’ en ‘verandering van register (buiten)’.
- Vanaf 2010 onderscheidt ADS inderdaad in haar tabellen over de loop van de bevolking 2 categorieën voor de ‘verandering van register’: de ‘verandering van register (binnen)’ en de ‘verandering van register (buiten)’. De aantallen onder het eerste label

worden vanaf dat jaar bijgeteld bij de totale internationale immigratie en de aantallen onder het tweede label bij de totale internationale emigratie.

- Vanaf 2007 worden de ambtshalve schrappingen bijgeteld bij de totale internationale emigratie en de her-inschrijvingen bij de totale internationale immigratie. Voordien werd enkel het saldo van de beide gebeurtenissen verrekend bij de totale internationale immigratie.
- Vanaf 2010 worden de ambtshalve schrappingen en de her-inschrijvingen slechts als zodanig geteld voor zover de beide gebeurtenissen (met betrekking tot dezelfde persoon) niet in hetzelfde kalenderjaar plaatsvonden. Doel van de aanpassing is te vermijden dat genoemde categorieën kunstmatig worden overschat (tal van ambtshalve geschrapte personen worden immers na kort verloop van tijd opnieuw ingeschreven), terwijl er wellicht slechts sprake is van een achterstand qua melding of registratie.

Uiteraard heeft dit gevolgen voor de lezing van de tijdreeksen:

- Voor een goed begrip hebben we alvast ook voor de kalenderjaren vóór 2007 de regel toegepast om de ambtshalve schrappingen bij de totale internationale emigratie en de her-inschrijvingen bij de totale internationale immigratie te verrekenen.
- De wijziging in de telling van die beide gebeurtenissen vanaf 2010, meer bepaald om ze enkel in beschouwing te nemen als ze niet in hetzelfde kalenderjaar vallen, is niet te corrigeren voor voorgaande jaren. Bijgevolg moet het jaar 2010 gelezen worden als een breukjaar in de tijdreeksen, met minder registraties van ambtshalve schrappingen en opnieuw ingeschreven personen vanaf dat jaar.
- Er moet rekening mee gehouden worden dat vanaf 2010 de component ‘verandering van register (binnen)’ in de internationale immigratie de bruto aantallen van de overgang van wachtregister naar een regulier bevolkingsregister weergeven, terwijl dit in voorgaande jaren netto aantallen betrof, na aftrek van de aantallen die de omgekeerde beweging maakten.
- De veronachtzaming van ambtshalve schrappingen en her-inschrijvingen binnen hetzelfde kalenderjaar leidt ook tot een kunstmatige stijging van de interne in- en uitwijkingen in het jaar 2010. Zulke her-inschrijving in een andere gemeente wordt immers vanaf dan beschouwd als een ‘interne migratie’.⁷

Vermelden we hierbij ook nog de categorie ‘statistische aanpassing’ in de tabellen over de loop van de bevolking. In de regel vallen hieronder de laattijdige aanmeldingen van een geboorte, een overlijden of een migratie in een voorgaand jaar. De positieve of negatieve balans daarvan wordt als correctie meegenomen ter bepaling van de nieuwe stand van de bevolking aan het einde van het lopende jaar. De waarde van die balans kan jaarlijks vrij sterk schommelen (uitersten voor gans België in de periode vanaf 1990 zijn -10.542 (voor 1995) en +7.834 (voor 2010)).

Voor het Vlaamse Gewest en het Waalse Gewest gaat het wel om eerder beperkte aantallen (hoogstens 5 per 10.000 inwoners, een uitzondering daargelaten); de grote schommelingen situeren zich in de statistiek voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (soms boven de 20 per 10.000 inwoners).

⁷ In Brussel komt daar (sedert 2007) nog bij dat personen die uitgeschreven zijn uit de wettelijke bevolking (verandering van register - buiten) en binnen hetzelfde kalenderjaar weer ingeschreven worden (verandering van register - binnen) met als tijdelijk woonadres een fictieve woonplaatscode (de NIS-code 21099) finaal ook als een interne migratie naar Brussel geteld worden, derhalve ook bijgevoegd zijn in de bevolking van Brussel hoewel ze er mogelijks niet wonen noch vertoeven. Het betreft slechts een zeer beperkt aantal gevallen (19 voor het jaar 2012).

Terzijde willen we opmerken dat in de tekst aandacht uitgaat naar de verschillen tussen de gewesten van België wat betreft de internationale migratie. In de tabellen en figuren worden de gewesten als dusdanig aangeduid of met hun afkortingen (VG voor Vlaamse Gewest, BHG voor Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en WG voor Waalse Gewest).⁸

2. De internationale immigratie en emigratie in samenhang

De balans van de internationale immigratie en emigratie is gelijk aan het verschil tussen beide.

2.1. Balans van de internationale immigratie en emigratie in 2012

In de loop van het jaar 2012 bedroeg de internationale immigratie naar België nagenoeg 150.000 personen (tabel 2). De internationale immigratie naar het Vlaamse Gewest geeft iets meer dan 60.000 personen (vergelijkbaar met het inwonerstal van de stad Genk).

Omgerekend per duizend inwoners (‰) ligt de internationale immigratie op 13,5‰ voor België. Voor het Vlaamse en het Waalse Gewest ligt dat wat lager, maar voor het hoofdstedelijke gewest ligt dat aanmerkelijk hoger (43‰).

Daartegenover staat wel een aanzienlijke emigratie naar het buitenland in elk der gewesten. Voor het Vlaamse Gewest bijvoorbeeld gaat het anno 2012 om goed 46.000 personen. Omgerekend per duizend inwoners vinden we ook hier het hoogste cijfer voor het hoofdstedelijke gewest.

TABEL 2. Internationale immigraties en emigraties en hun saldo, België en zijn gewesten, loop 2012, absolute aantallen en aantal per 1.000 inwoners (‰)

	Immigraties		Emigraties		Saldo	
	N	‰	N	‰	N	‰
VG	63.066	9,9	46.202	7,3	+16.864	+2,6
BHG	49.107	42,8	29.609	25,8	+19.498	+17,0
WG	36.947	10,4	28.944	8,1	+8.003	+2,3
België	149.120	13,5	104.755	9,5	+44.365	+4,0

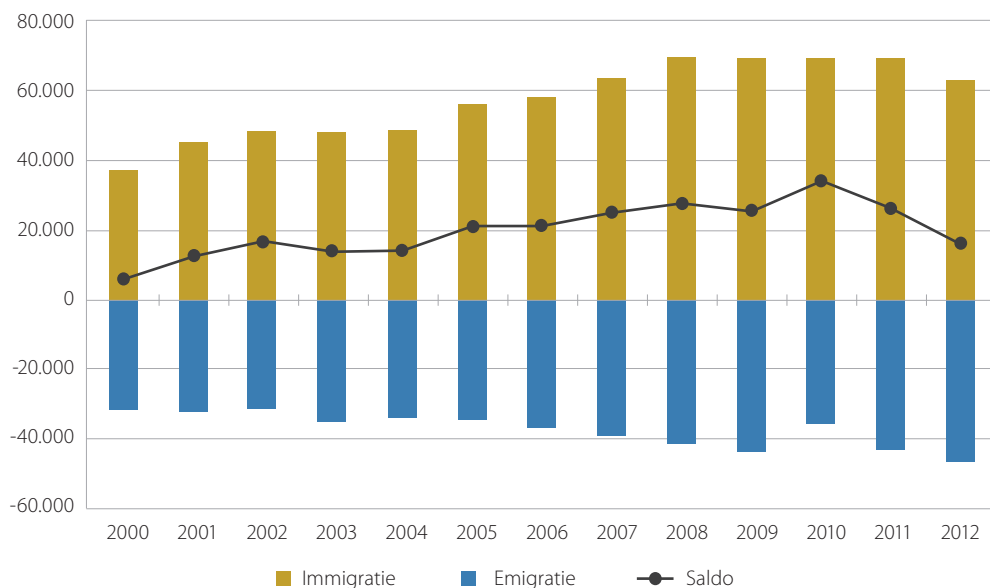
Bron: ADS, bewerking SVR.

Per saldo is er in alle gewesten van het land een netto inwijking vanuit het buitenland. In het Vlaamse Gewest bedraagt het internationale migratiesaldo bijna 17.000 personen voor dat jaar. Per duizend inwoners geeft dat +2,6‰. Het Vlaamse en het Waalse Gewest scoren hiermee ongeveer gelijk. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest anderzijds is duidelijk de topgroei onder de gewesten als gevolg van de internationale migratie (+17‰).

⁸ Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (BHG) valt samen met het bestuurlijke arrondissement Brussel-Hoofdstad.

2.2. Evolutie van de internationale migraties in het Vlaamse Gewest

FIGUUR 1. Internationale immigratie en emigratie en hun saldo, Vlaamse Gewest, 2000-2012, aantallen

Noot: 2010 = breuk in de reeks wegens nieuwe definities.

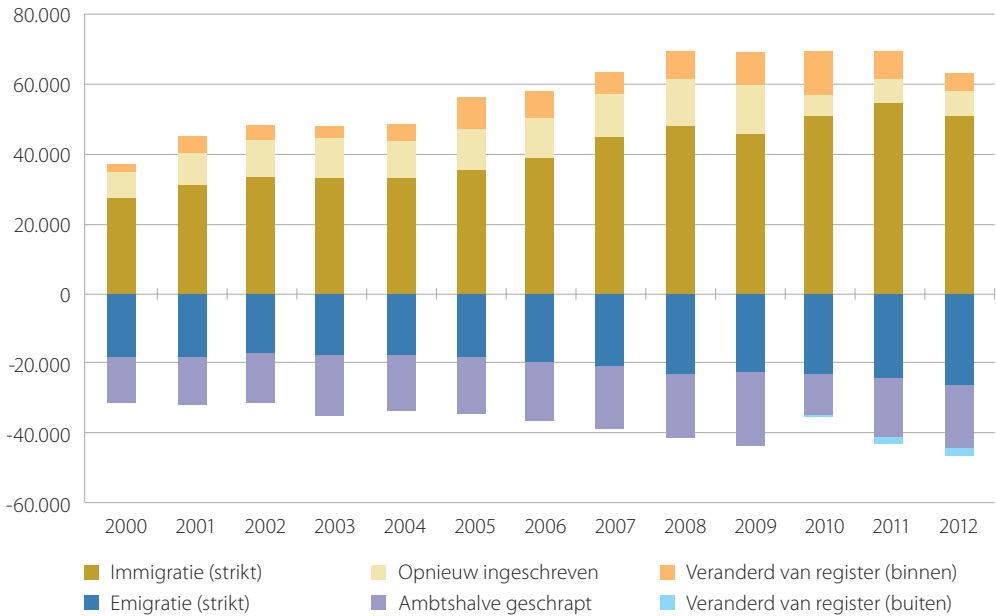
Bron: ADS, bewerking SVR.

Figuur 1 geeft zicht op de evolutie tussen 2000 en 2012 van de (totale) internationale immigratie en emigratie in het Vlaamse Gewest. Opvallend is de toename van de jaarlijkse internationale immigratie, ruwweg een verdubbeling van iets meer dan 35.000 eenheden in 2000 naar bijna 70.000 tegen 2010. Daartegenover staat ook wel een toename van de internationale emigratie in dezelfde periode, zij het in lichtere mate, van ongeveer 30.000 naar 40.000 eenheden. Het resultaat is voor de hele periode een inwijkingsoverschot (meer internationale immigraties dan emigraties), dat bovendien is toegenomen (van minder dan 10.000 rond de eeuwwisseling naar meer dan 25.000 tegen 2010). Ook in de jaren negentig van de vorige eeuw was er telkens een inwijkingsoverschot, zij het beperkter en meer stabiel qua omvang (zie ook figuur 14).

In 2011 treedt een kentering op. De internationale immigratie naar het Vlaamse Gewest gaat lichtjes dalen terwijl de internationale emigratie toeneemt. Beide bewegingen in die zin herhalen zich versterkt in 2012. Het resultaat is een daling van het inwijkingsoverschot uit de internationale migratie.

Figuur 2 herneemt de voorstelling voor het Vlaamse Gewest van de jaarlijkse evolutie van totale buitenlandse in- en uitwijking, maar nu met aanduiding van hun samenstellende componenten.

FIGUUR 2. Componenten van de internationale immigratie en emigratie, Vlaamse Gewest, 2000-2012, aantallen

Noot: 2010 = breuk in de reeks wegens nieuwe definities.
Bron: ADSEI, bewerking SVR.

Voor de internationale immigratie noteren we de componenten:

a) Immigratie (strikt)

De 'immigraties' die als dusdanig geregistreerd worden, maken de hoofdbrok uit in het geheel van de internationale immigratie (75% of meer voor de kalenderjaren 2010-2012).

b) Opnieuw ingeschreven personen

De 'opnieuw ingeschreven personen' (of de 'her-inschrijvingen') maken respectievelijk 9%, 10% en 11% uit van de totale internationale immigratie in 2010, 2011 en 2012. Als we terugblikken naar de kalenderjaren vóór 2010 zien we een nog hoger aandeel (20% of meer). In 2009 werden nog meer dan 14.000 her-inschrijvingen geteld, in 2010 geen 6.000 meer. Voor een belangrijk deel komt dat op het conto van de nieuwe telmethode (het opnieuw inschrijven in hetzelfde kalenderjaar van de ambtshalve schrapping wordt vanaf 2010 niet meer geteld).

c) Verandering van register (binnen)

De component 'veranderingen van register (binnen)' maakt 17% uit van de totale internationale immigratie in 2010, 10% in 2011 en 7% in 2012. Vooral in het cesuurjaar 2010 zit een verschuiving naar een groter aandeel (van 11% in 2009 naar 17% in 2010), wat de reflectie is van de nieuwe telmethode om bruto 'veranderingen van register (binnen)' in plaats van de netto 'veranderingen van register (binnen-buiten)' in aanmerking te nemen. In absolute cijfers evolueert het aantal van afgerond 7.800 in 2009 naar 11.500 in 2010. In de jaren 2011 en 2012 is er wel terugval in de bruto-aantallen (respectievelijk ca. 6.500 en 4.000 gevallen).

Aan de tegenzijde, bij de internationale emigratie, zijn er analoge verschuivingen als gevolg van de nieuwe tel-methodes:

a) Emigraties (strikt)

Het aantal emigraties in strikte zin is in recente jaren (vanaf 2010) duidelijk toegenomen in vergelijking met de jaren daarvoor. Merk evenwel op dat hun aandeel in het geheel van de internationale emigratie niet zo veel boven de helft ligt (55% tot 65%), minder dus dan het gewicht van de component 'immigraties' in het geheel van de internationale immigratie.

b) Ambtshalve schrappingen

De ambtshalve schrappingen wegen relatief zwaar door in het geheel van de internationale emigratie. Voor het jaar 2010 noteren we 35%, voor 2011 41%, voor 2012 41%. Voor de kalenderjaren vóór 2010 ligt het aandeel nog hoger (49% voor 2009). In absolute aantallen daalt het aantal van ca. 21.000 in 2009 naar 12.000 in 2010 - een halvering. Ook hier is dat deels een artefact van de nieuwe telmethode (een ambtshalve schrapping gevolgd door een her-inschrijving in hetzelfde kalenderjaar wordt niet meer geteld). Merk echter op dat hun aantal nadien opnieuw fors toeneemt (ca. 18.000 in 2012).

c) Verandering van register (buiten)

Nieuw sinds 2010 in het geheel van de internationale emigratie is de component 'verandering van register (buiten)', wat slaat op personen die (na controle) overgeboekt worden van het bevolkingsregister naar het wachtregister van asielzoekers. Voorheen zat die verrekend in het saldo met de 'verandering van register (binnen)', onder de noemer 'verandering van register' (wat als positief saldo werd bijgeteld bij de immigraties). Het belang van die component neemt weliswaar toe maar blijft niettemin gering (van 155 gevallen voor 2010 over 1.299 voor 2011 tot 2.041 voor 2012; respectievelijk 0,4%, 3% en 4% van de totale internationale emigratie).

Merk op dat de correcties in 2010 op de componenten her-inschrijvingen/ambtshalve schrappingen enerzijds en de veranderingen van register (binnen/buiten) anderzijds anders uitpakken: er worden vanaf 2010 minder her-inschrijvingen/ambtshalve schrappingen in aanmerking genomen maar andersom net meer 'veranderingen van register' (bruto aantallen in plaats van het saldo van beide). Het effect van de ene correctie heft dus deels het effect van de andere op, waardoor het totaalbeeld voor de internationale migratie redelijk aansluit bij de voorgaande jaren in de tijdreeks. De breuk in de tijdreeks is dus minder radicaal dan aanvankelijk bevroed.

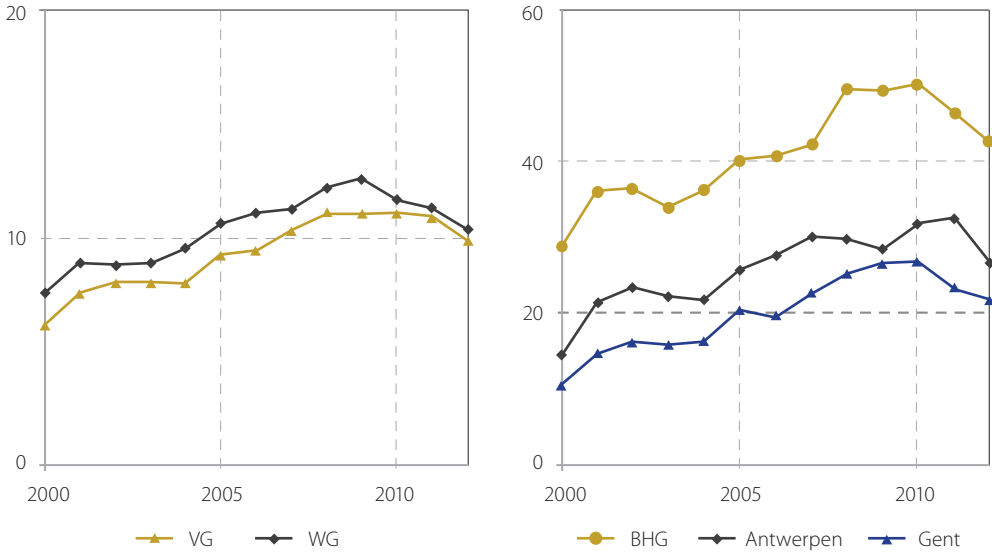
Tevens zij opgemerkt dat de aangeduide wijzigingen in de definities geenszins het internationale migratiesaldo beroeren, want wat aan de ene zijde niet meer wordt geteld, wordt ook niet meer geteld aan de andere zijde, of omgekeerd (niet getelde schrappingen en her-inschrijvingen vanaf 2010 vallen sowieso weg tegenover elkaar; het saldo van de veranderingen van register (binnen-buiten) vanaf 2010 staat gelijk met het rapport van de netto veranderingen van register voorheen). Het beeld van een dalend migratieoverschot in recente jaren blijft zeer zeker overeind (figuur 1).

3. De internationale immigratie in focus

In dit luik belichten we de evolutie van de internationale immigratie, de gemeentelijke verspreiding ervan en de verdeling naar geslacht, leeftijd en nationaliteitsgroep in de 3 gewesten van het land.

3.1. Evolutie van de internationale immigratie

FIGUUR 3. De internationale immigratie voor het Vlaamse en Waalse Gewest (paneel links) en voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, Antwerpen en Gent (paneel rechts), 2000-2012, in aantal per 1.000 inwoners (‰)

Noot: 2010 = breuk in de definitie van de internationale migraties.
Bron: ADS, bewerking SVR.

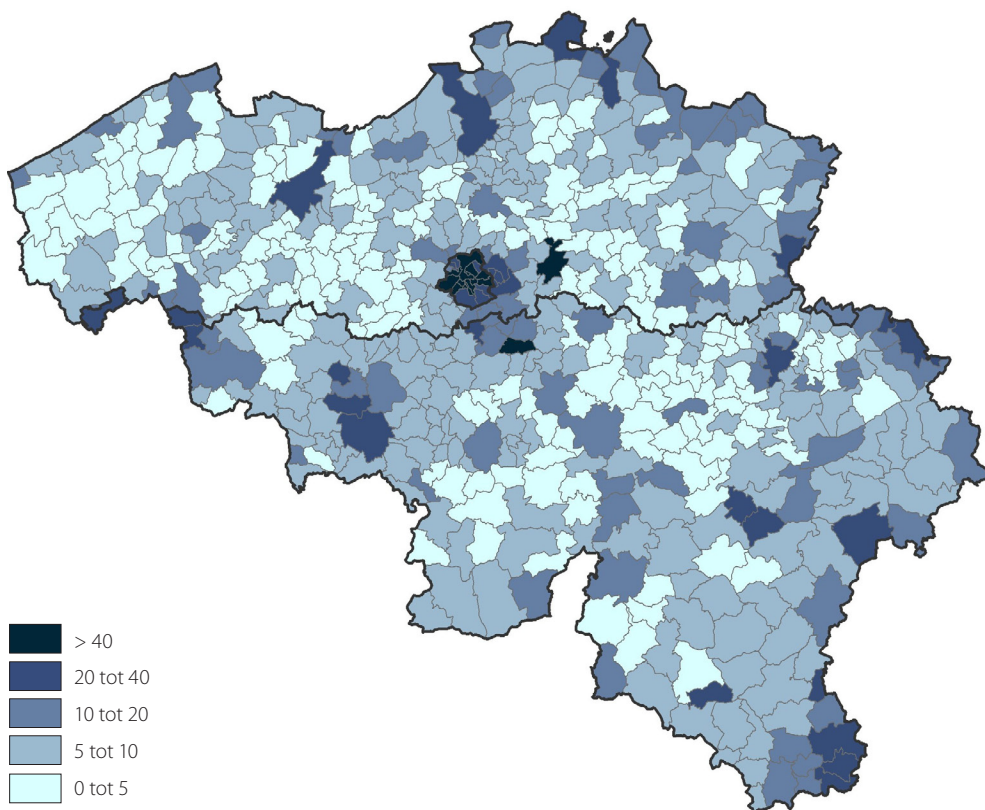
Figuur 3 toont de jaarlijkse evolutie sinds de eeuwwisseling van de totale internationale immigratie (inclusief de veranderingen van register en de her-inschrijvingen) in relatie tot de bevolking. Het totaal van 62.066 immigraties vanuit het buitenland naar het Vlaamse Gewest in 2012 komt aldus neer op 10‰ van de bevolking.

Omwille van het niveauverschil zijn in de figuur de evoluties voor het Vlaamse en het Waalse Gewest (paneel links, met een schaal tussen 0 en 20‰) en voor Hoofdstedelijke Gewest (paneel rechts, met een schaal tussen 0 en 60‰) apart afgebeeld.

In alle gewesten van het land was er in het afgelopen decennium een stijging van de buitenlandse inwijking, die zowel qua aantallen als in verhouding tot de bevolking neerkomt op bijna een verdubbeling. In recente jaren daalt de buitenlandse inwijking, eerst in het Waalse Gewest (vanaf 2010), dan ook in het Vlaamse Gewest en in het Hoofdstedelijke Gewest (vanaf 2011). In het Vlaamse en Waalse Gewest ligt de internationale immigratie in verhouding tot de bevolking de laatste jaren praktisch op hetzelfde niveau, in de grootsteden ligt dat immer beduidend hoger. Merk overigens op dat ook in Antwerpen en Gent recent een daling is ingezet.

3.2. Geografische verspreiding binnen België

KAART 1. Internationale immigratie per gemeente, België, gemiddelde voor 2010-2012, aantal per 1.000 inwoners (‰)

Bron: ADS, bewerking SVR.

In kaart 1 is alvast het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest een blikvanger. In alle gemeenten van het gewest ligt de internationale immigratie - gemiddeld voor de jaren 2010-2012 - op een relatief hoog peil in verhouding tot de bevolking (met waarden tussen 17‰ voor St. Agatha-Berchem en 84‰ voor Sint-Joost-ten-Node).

Naast Brussel-Hoofdstad komen ook andere grote agglomeraties als aantrekkingspool in het vizier: Antwerpen (30‰) en Gent (24‰) voor het Vlaamse Gewest; Luik (28‰) en Bergen (24‰) voor het Waalse Gewest. Niettemin zijn het de universiteitssteden Leuven (42‰) en Ottignies-Louvain-la-Neuve (40‰) die in dit opzicht helemaal vooraan staan.

Ook het brede randgebied van het Hoofdstedelijke Gewest licht op als een zone van internationale immigratie, met verhoogde waarden voor tal van gemeenten in de Vlaamse Rand en voor nabije gemeenten van Waals-Brabant.

Tenslotte valt op de kaart nog een aantal grensgemeenten op, hetzij aan de grens met Nederland (Baarle-Hertog, Turnhout, Hoogstraten en Lanaken), Frankrijk (Comines-Warneton, Mouscron) of Luxemburg (zoals Arlon, Aubange).

3.3. Geslachtsverhouding

De internationale immigratie vertoont een vrij sterk overwicht aan mannen ten aanzien van vrouwen, wat contrasteert met situatie voor de totale bevolking (tabel 3). Dat overwicht manifesteert zich in alle gewesten, zij het minder in de hoofdstad.

TABEL 3. Man/vrouw-ratio (verhouding tussen aantal mannen en vrouwen) van de internationale immigratie en van de totale bevolking, België en zijn gewesten, 2012

	Immigratie	Totale bevolking
	2012	1 januari 2012
Vlaams Gewest	1,20	0,98
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,14	0,94
Waals Gewest	1,24	0,95
Totaal (België)	1,19	0,96

Bron: ADS, bewerking SVR.

Sinds de eeuwwisseling is een vervrouwelijking van de immigratie merkbaar, vooral in het Vlaamse Gewest (ratio van 1,23 voor de periode 2000-2002 naar 1,18 voor de periode 2010-2012) en in Brussel-Hoofdstad (van 1,15 naar 1,10), minder duidelijk in het Waalse Gewest (van 1,21 naar 1,19).

De stad Antwerpen (ratio 1,15 voor de periode 2010-2012) kent een wat minder dominant mannelijk immigratieprofiel dan gemiddeld voor het Vlaamse Gewest (1,18 voor dezelfde periode). Voor Gent (1,16) is dat minder duidelijk terwijl in de universiteitsstad Leuven de ratio helemaal in balans ligt (1,04).

In de stad Luik (ratio 1,20 voor de periode 2010-2012) is de vervrouwelijking van de immigratie minder sterk dan in de grote Vlaamse steden, in Bergen daartegenover is de balans nagenoeg perfect (1,01). Het kan dus lokaal verkeren.

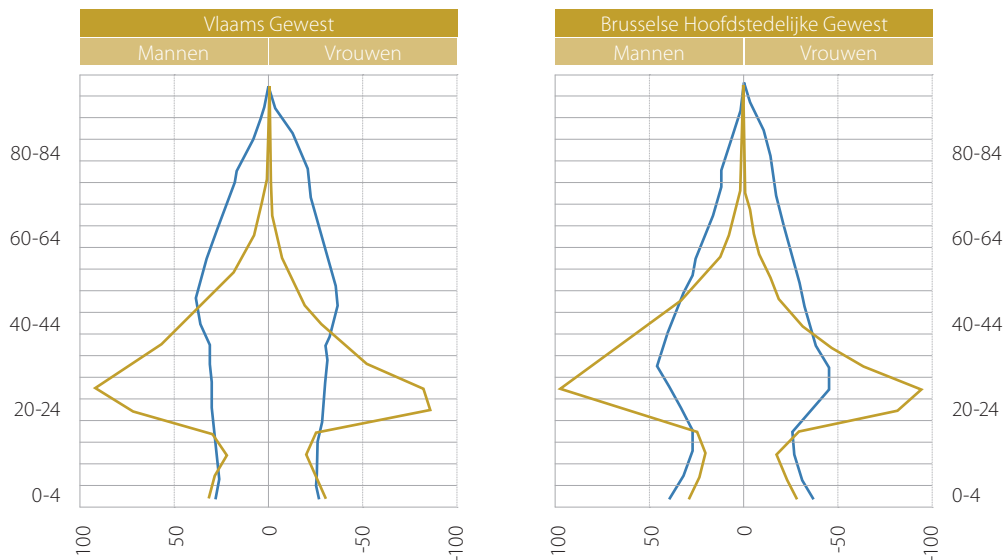
3.4. Leeftijdsverdeling

De leeftijdsverdeling van de bevolking die anno 2012 immigreerde vanuit het buitenland oogt duidelijk veel jonger dan de totale aanwezige bevolking in het gewest (figuur 4). Het zijn inderdaad vooral volwassenen tussen 20 en 40 jaar die over de landsgrenzen migreren, al of niet met jonge kinderen erbij.

Dit divergerende leeftijdspatroon tussen de immigrantenpopulatie en de totale bevolking vinden we in alle gewesten van het land terug. Vooral het beeld voor het Vlaamse en het Waalse Gewest (niet getoond) is goed inwisselbaar.

Voor het Hoofdstedelijke Gewest kan opgemerkt worden dat haar totale bevolking (vergeleijk de piramides in stippellijn) globaal jonger oogt dan die in de overige gewesten, op zich een gevolg van de al jaren aanhoudende belangrijke (netto) buitenlandse inwijking naar de hoofdstad. Immigratie uit het buitenland verjongt de bevolking.

FIGUUR 4. Leeftijdspiramide van de internationale immigratie (bruine lijn) versus de totale bevolking (blauwe lijn), Vlaams Gewest (paneel links) en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (paneel rechts), 2012, per 1.000 personen

Noot: 1) de leeftijds piramide geeft links van de centrale verticale as de leeftijdsverdeling voor mannen, rechts die voor vrouwen;

2) de leeftijds piramide van de bevolking (stippellijn) geeft de stand op 1 januari.

Bron: ADS, bewerking SVR.

Van de groep die vanuit het buitenland naar het Vlaamse Gewest immigreerde in 2012 is de gemiddelde leeftijd 29,9 jaar voor mannen en 27,5 jaar voor vrouwen. In de beide overige gewesten ligt de gemiddelde leeftijd lichtjes hoger (rond 30,5 jaar voor mannen en rond 28,5 jaar voor vrouwen).⁹

3.5. Verdeling naar huidige nationaliteit

Van de 63.066 immigraties vanuit het buitenland naar het Vlaamse Gewest in de loop van 2012 bezit de grote meerderheid een buitenlandse nationaliteit (84%). Belgen zijn al jaren de grootste nationaliteitsgroep in de internationale immigratie (10.247 in 2012).

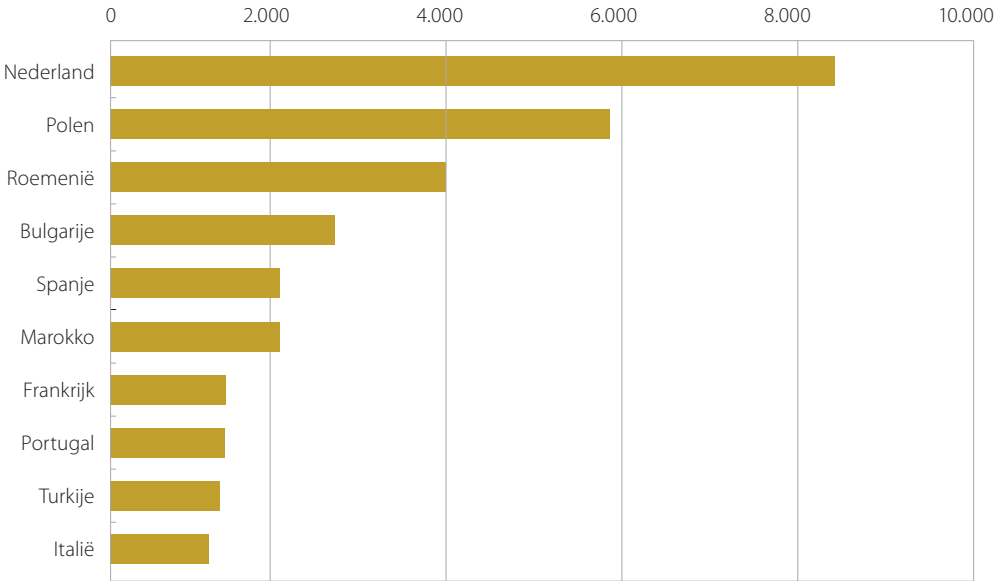
3.5.1. Top tien vreemde nationaliteiten van de internationale immigratie

Figuur 5 biedt een zicht op de belangrijkste vreemde nationaliteiten (volgens landaanduiding) in de inwijking van 2012 vanuit het buitenland naar het Vlaamse Gewest. Nederlanders komen prominent vooraan, gevolgd door Polen, Roemenen en Bulgaren - staatsburgers dus van de nieuwe lidstaten van de Europese Unie (EU).

Samen maakt die top tien 59% uit van de vreemdelingen in de internationale immigratie (met in totaal 163 vreemde nationaliteiten). Op 2 landen na, - Marokko (6^e plaats) en Turkije (9^e plaats) -, zijn het allemaal lidstaten van de EU.

⁹ Leeftijd is berekend als het verschil tussen observatiejaar en geboortjaar.

FIGUUR 5. Top tien vreemde nationaliteiten in de internationale immigratie, Vlaamse Gewest, loop 2012, aantallen

Bron: ADS, bewerking SVR.

3.5.2. Brede nationaliteitsgroepen in de internationale immigratie

Nemen we voor een vollediger overzicht de volgende brede nationaliteitsgroepen (met aanduiding van land/regio van herkomst) in aanmerking:

- *West- en Noord-EU:* Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Ierland, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Verenigd Koninkrijk, Zweden
- *Zuid-EU:* Cyprus, Griekenland, Italië, Malta, Portugal, Spanje
- *Oost-EU:* Bulgarije, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Polen, Roemenië, Slovakije, Slovenië, Tsjechië ¹⁰
- *Europa buiten de Europese Unie:* Albanië, Andorra, Belarus, Bosnië, IJsland, voormalig Joegoslavië, Kosovo, Kroatië, Liechtenstein, Macedonië, Moldavië, Monaco, Montenegro, Noorwegen, Oekraïne, Rusland, San Marino, Servië, voormalige Sovjet-Unie, Zwitserland
- *Maghreb:* Algerije, Libië, Marokko, Mauritanië, Tunesië
- *Turkije*
- *Andere landen*

Tabel 4 toont dat Belgen in alle gewesten van het land een belangrijke nationaliteitsgroep uitmaken in de internationale immigratie van 2012. In het Vlaamse en in het Waalse Gewest komen zij (als afzonderlijke nationaliteit) helemaal vooraan; in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest blijven ze in de top drie van nationaliteiten, na Fransen en Roemenen.

¹⁰ Situatie van 2012: Kroatië werd pas lid van de Europese Unie op 1 juli 2013.

TABEL 4. Internationale immigratie per nationaliteitsgroep (volgens land of regio van herkomst), gewesten van België, loop 2012, aantal en %

	VG	BHG	WG	VG	BHG	WG
	Aantal (x 1.000)			%		
Alle immigraties						
Belgen	10,2	4,5	9,6	16,2	9,2	26,1
Vreemdelingen	52,8	44,6	27,3	83,7	90,8	72,9
Totaal	63,1	49,1	36,9	100,0	100,0	100,0
Immigraties van vreemdelingen						
West- en Noord-EU	12,4	10,2	8,1	23,7	23,0	30,3
Zuid-EU	5,4	8,2	4,7	10,3	18,5	17,4
Oost-EU	14,8	11,4	3,4	28,2	25,7	12,6
Europa, niet-EU	2,6	1,4	1,4	5,0	3,2	5,1
Maghreb	2,4	3,4	2,1	4,6	7,7	7,9
Turkije	1,4	0,5	0,5	2,6	1,1	1,8
Andere landen	13,4	9,3	6,6	25,6	20,9	24,8
Totaal	52,3	44,4	26,7	100,0	100,0	100,0

Bron: ADS, bewerking SVR.

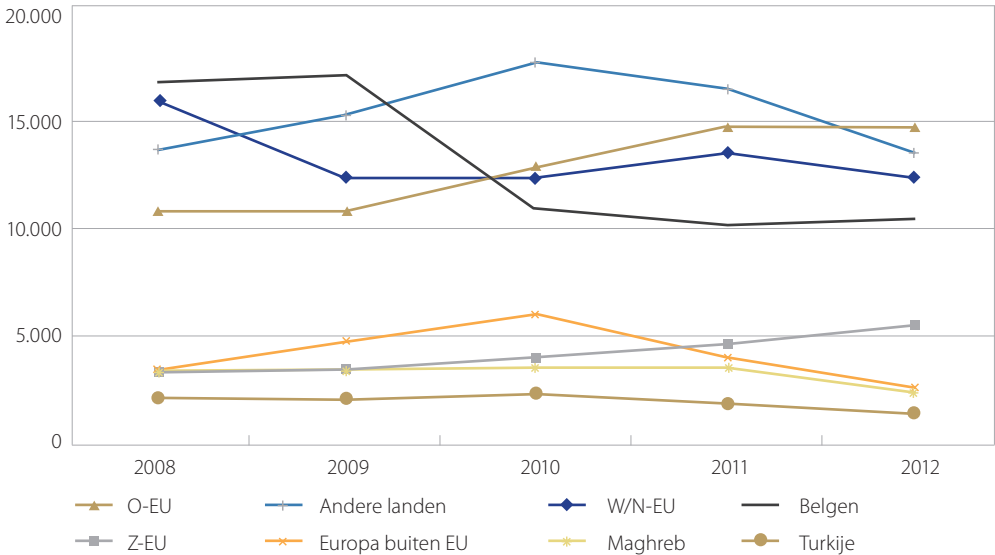
De tabel illustreert tevens het belang van staatsburgers uit de overige EU-lidstaten (buiten België) in het geheel van de internationale immigratie van vreemdelingen, zowel in het Vlaamse (62% in 2012), het Hoofdstedelijke (67%) als het Waalse Gewest (60%).

De nationaliteitsgroep ‘Oost-EU’ voert bij de vreemdelingen de lijst aan in het Vlaamse Gewest en in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. In het Waalse Gewest is dat veel minder het geval. Daar treft vooral het relatieve belang van de inwijking van burgers uit de nationaliteitsgroep ‘West- en Noord-EU’ (met Fransen ruim vooraan).

De nationaliteitsgroepen ‘Zuid-EU’ en ‘Maghreb’ zijn sterker aanwezig in de buitenlandse inwijking van vreemdelingen naar de hoofdstad of het Waalse Gewest dan naar het Vlaamse Gewest. In het Vlaamse Gewest wegen de Turken naar verhouding zwaarder door.

Vergeten we niet de belangrijke maar brede categorie ‘Andere landen’ die anno 2012 in het Vlaamse en Waalse Gewest op de tweede plaats komt en in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest op de derde plaats onder de gepresenteerde buitenlandse nationaliteitsgroepen. In het Vlaamse Gewest zijn de top 3-nationaliteiten in die restgroep India, Afghanistan en China. Voor Afghanistan kunnen we toevoegen dat het hoofdzakelijk ‘veranderingen van register (binnen)’ betreft (81% van het geheel voor de internationale immigratie in 2012 van personen met die nationaliteit).

Figuur 6 geeft de evolutie in recente jaren (tussen 2008 en 2012) van de buitenlandse inwijking naar het Vlaamse Gewest per onderscheiden nationaliteitsgroep.

FIGUUR 6. Evolutie van de internationale immigratie per nationaliteitsgroep, Vlaamse Gewest, 2008-2012, aantallen

Noot: 2010 = breuk in de reeks wegens nieuwe definities (met overschatting in de jaren daarvoor).
Bron: ADS, bewerking SVR.

De daling van de internationale immigratie van Belgen in 2010 valt op. Dit heeft te maken met de al aangestipte wijziging dat jaar van de regel voor het in aanmerking nemen van de 'her-inschrijvingen', wat bij Belgen veel frequenter voorkomt dan bij de buitenlanders (voor Belgen: boven de 60% in het geheel in de jaren vóór de wijziging, rond de 40% nadien; voor de buitenlandse nationaliteitsgroepen: immer om en bij de 5%).

Bij de vreemde nationaliteitsgroepen valt vooral de recente toename op van de inwijking van staatsburgers uit de nationaliteitsgroepen 'Oost-EU' en 'Zuid-EU', tegen de algemene trend in.

Voor 'Oost-EU' zijn de top drie nationaliteitsgroepen qua inwijking Polen (5.828 immigraties in 2012), Roemenen (3.968) en Bulgaren (2.738). De inwijking van Polen nam een sterke vlucht tussen 2004 en 2007, na de toetreding van het land tot de EU in 2004, om zich nadien enigszins te stabiliseren op het aangegeven topniveau. Analooft geldt voor de Roemenen en Bulgaren een sterke toename van de inwijking met de toetreding van hun land tot de EU in 2007.

Voor 'Zuid-EU' is de top drie gevormd door Spanjaarden (2057 immigraties in 2012), Portugezen (1.439) en Italianen (1.277). Al die nationaliteiten kennen een versterkte inwijking vanaf 2007. Voor Portugezen en ook voor Grieken is er vooral vanaf 2010 een steile opgang in de inwijking naar het Vlaamse Gewest.

De niet onbelangrijke restgroep met staatsburgers uit de 'Andere landen' vertoont na 2010 een daling in de immigratie vanuit het buitenland. Dat geldt analooft voor de kleinere groep van 'Europeanen van buiten de EU'.

Ook bij 'Turken' en bij staatsburgers uit landen van de 'Maghreb' wordt een lichte daling van de immigratie vanuit het buitenland opgetekend.

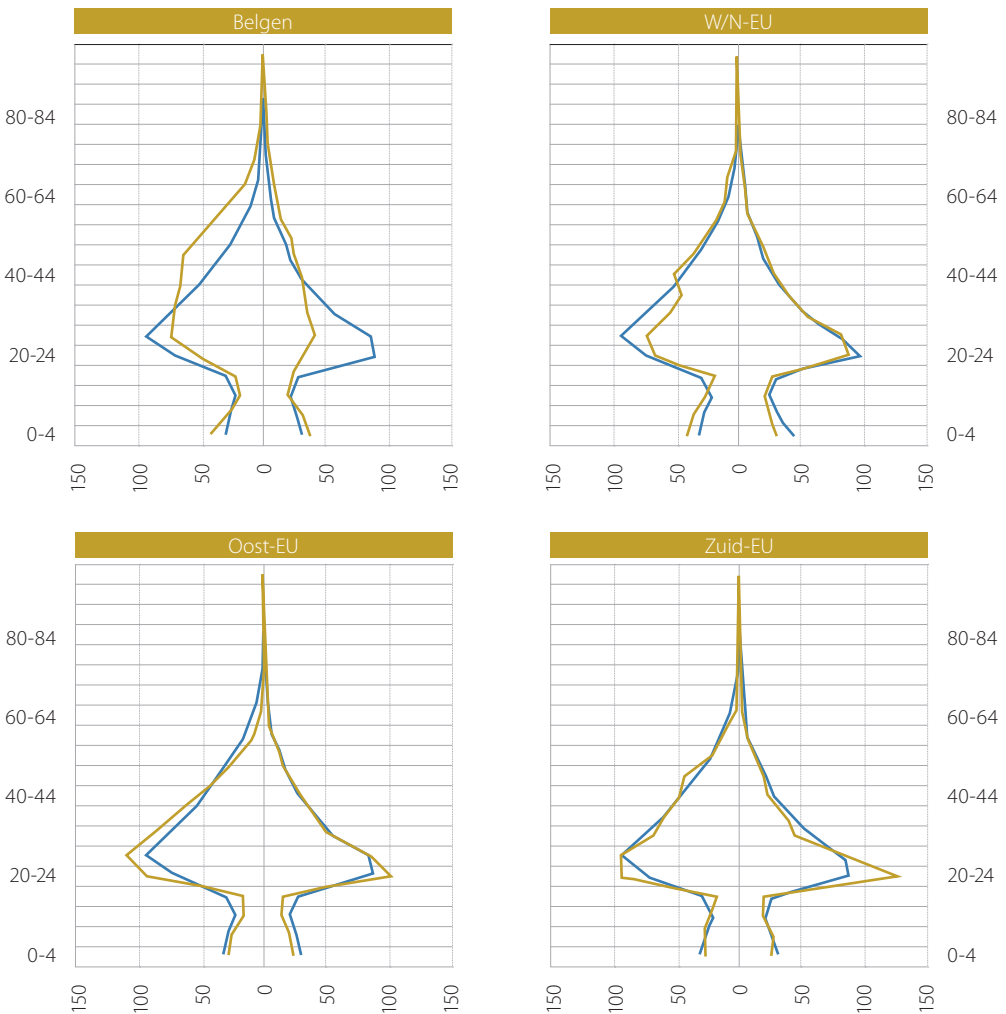
3.5.3. Man/vrouw-ratio per nationaliteitsgroep in de internationale immigratie

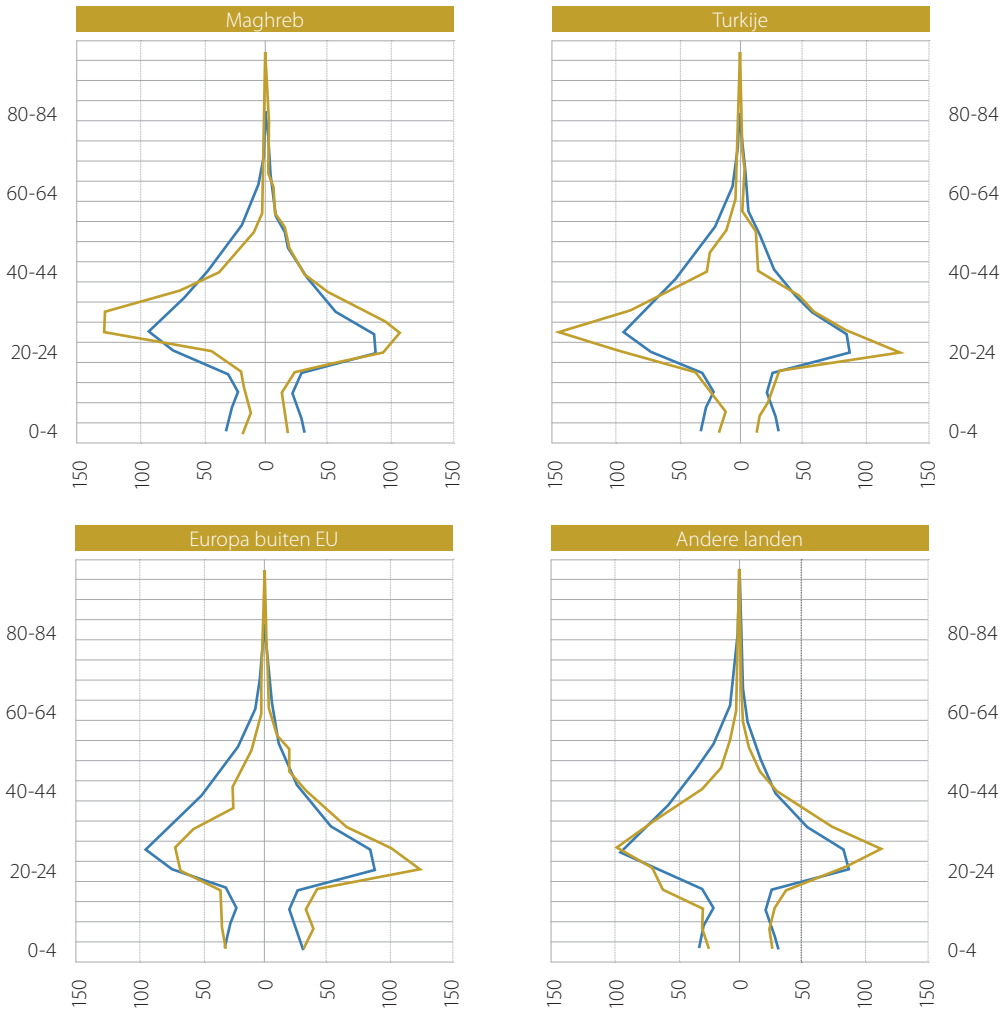
Voor de man/vrouw-ratio van de onderscheiden nationaliteitsgroepen die in 2012 immigreerden, komt naar voor:

- Turken (M/V-ratio=1,24) en staatsburgers uit 'Zuid-EU' (1,23) blijven dicht bij het algemene profiel (1,20) met een licht overwicht aan mannen;
- Belgen (1,80) en staatsburgers uit 'Oost-EU' (1,31) vertonen een (nog) sterker mannelijk profiel;
- staatsburgers uit 'West- en Noord-EU' (1,06), uit de 'Maghreb' (1,08) en uit de 'Rest van de wereld' (1,0) tellen een quasi gelijk aantal mannen en vrouwen;
- staatsburgers uit 'Europa buiten de EU' (0,74) zijn in meerderheid vrouwen.

3.5.4. Leeftijdsverdeling per nationaliteitsgroep in de internationale immigratie

FIGUUR 7. Leeftijdspiramide per nationaliteitsgroep van de internationale immigratie (bruine lijn) versus de globale internationale immigratie (blauwe lijn), Vlaamse Gewest, loop 2012, per 1.000 personen

Noot: de leeftijdspiramide geeft links van de centrale verticale als de leeftijdsverdeling voor mannen, rechts die voor vrouwen (in alle panelen).
Bron: ADS, bewerking SVR.

Nazicht van de leeftijdspiramides per nationaliteitsgroep (figuur 7) van de inwijkende populatie van 2012 leidt tot volgende vaststellingen:

- de inwijkende groep Belgen heeft naast een meer mannelijk vooral ook een ouder leeftijdsprofiel (met 19% 50-plussers versus 8,5% voor de totale groep van immigranten);
- staatsburgers uit 'West- en Noord-EU' zijn globaal lichtjes ouder (met 10% 50-plussers);
- de leeftijdsverdeling van de groepen uit Oost-EU' en 'Zuid-EU' volgt het globale profiel, weliswaar met een overschot aan mannen op middelbare leeftijden bij 'Oost-EU' alsook met een opmerkelijke piek van jongvolwassen vrouwen (tussen 20 en 24 jaar) bij 'Zuid-EU';
- bij Turken en Marokkanen zijn vooral twintigers goed vertegenwoordigd in de inwijking - bij mannen nog meer dan bij vrouwen -, terwijl de inwijking van ouderen beperkt is;
- inwijkende staatsburgers uit 'Europa van buiten de EU' zijn in meerderheid jongvolwassen vrouwen met ook een relatief sterke aanwezigheid van jonge kinderen;
- bij de restgroep 'Andere landen' wordt evenzo een overschot aan jongvolwassen vrouwen in de inwijking vastgesteld.

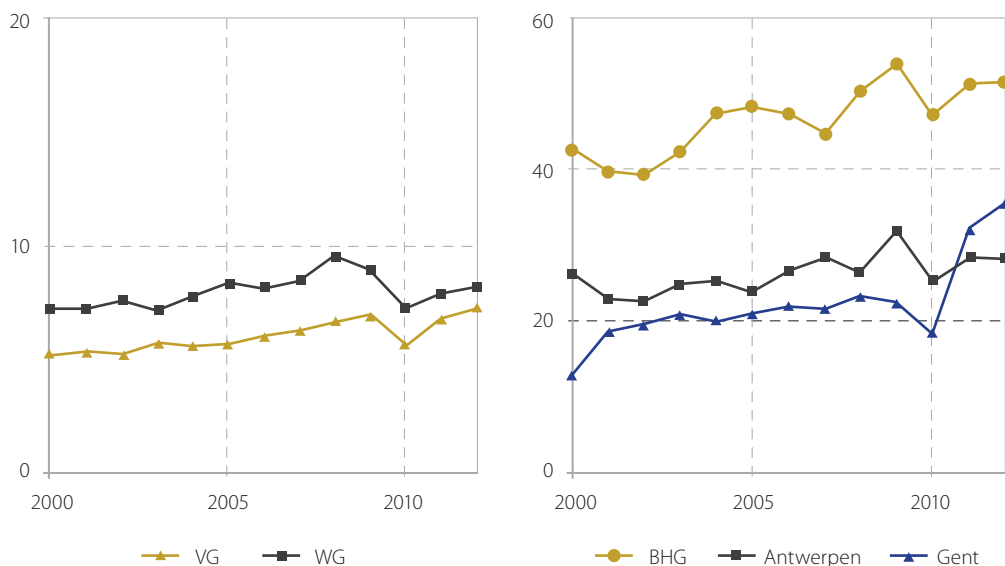
De markante inwijking van jongvolwassen vrouwen uit 'Zuid-EU' wordt al een aantal jaren vastgesteld (zeker vanaf 2008). Bij nader toezien is dat eigenlijk exclusief een typisch immigratiegegeven voor de dominante nationaliteit in die herkomstgroep, namelijk Spanjaarden.

4. De internationale emigratie in focus

De keerzijde van de internationale immigratie is de internationale emigratie. Zoals al aangegeven is die beperkter in omvang, maar niettemin van belang. We overlopen opnieuw beknopt de belangrijkste karakteristieken ervan wat betreft de recente evolutie, de verspreiding binnen België, en de verdeling naar geslacht, leeftijds- en nationaliteitsgroepen per gewest.

4.1. Evolutie van de internationale emigratie

FIGUUR 8. De internationale emigratie voor het Vlaamse en Waalse Gewest (paneel links) en voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, Antwerpen en Gent (paneel rechts), 2000-2012, in aantal per 1.000 inwoners (‰)

Noot: 2010 = breuk in de definitie van de internationale migraties.

Bron: ADS, bewerking SVR.

Figuur 8 toont de evolutie in de afgelopen jaren van de internationale emigratie, begrepen als de som van de 'emigraties naar het buitenland in strikte zin', de 'ambtshalve schrappingen' en de 'veranderingen van register (buiten)', in relatie tot de bevolking. De 46.202 emigraties naar het buitenland vanuit het Vlaamse Gewest in 2012 vertegenwoordigen daarin 7,3‰ van de bevolking.

Opvallend in de figuur is de knik in de curves in 2010. Uiteraard speelt hier het effect van de hoger aangegeven gewijzigde bepalingen met betrekking tot overeenkomstige ambtshalve schrappingen en her-inschrijvingen (niet langer in aanmerking genomen als die bin-

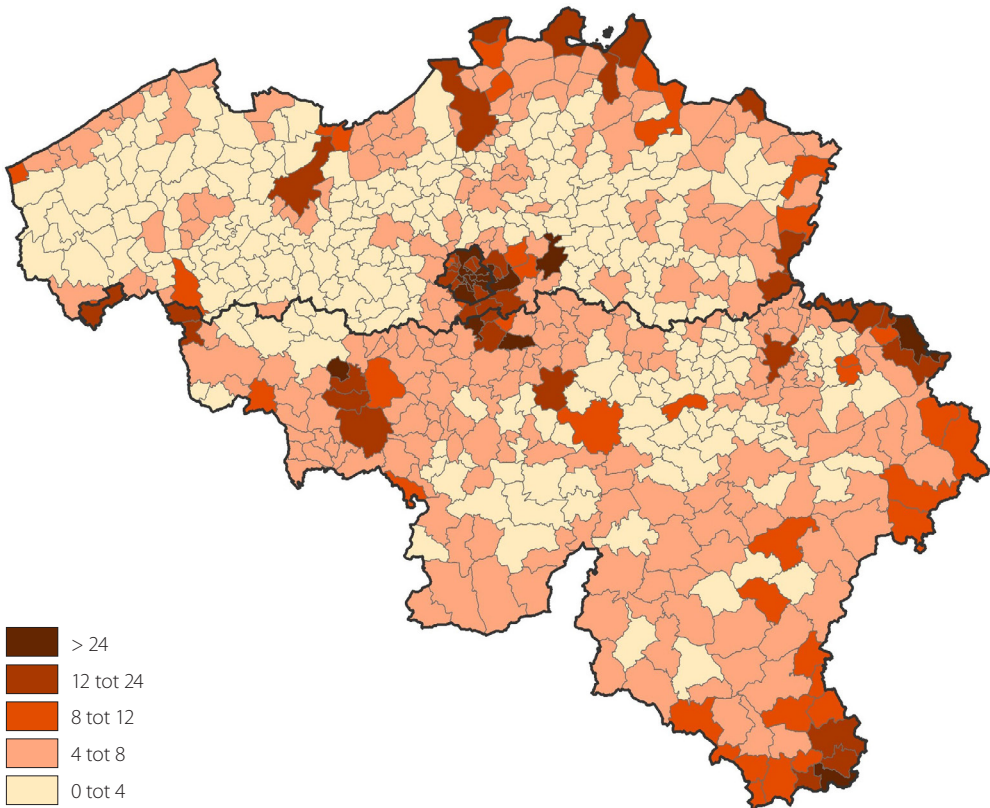
nen hetzelfde kalenderjaar vallen). Omdat de ambtshalve schrappingen een wezenlijk deel van de totale internationale emigratie uitmaken (tot de helft), is de wijziging van het tel-schema goed zichtbaar in de figuur.

Los daarvan leert de vergelijking met de immigraties (figuur 3) dat de emigratie in verhouding tot de bevolking zich in alle gewesten op een iets lager niveau situeert, maar toch met een positief saldo.

Te onthouden voor het Vlaamse Gewest valt dat in alle gepresenteerde kalenderjaren het peil van de internationale emigratie per capita onder die van het Waalse Gewest blijft, weliswaar met een kleiner verschil voor recente jaren. In Brussel-Hoofdstad, Antwerpen en Gent situeert de internationale emigratie per capita zich, zoals bij de immigratie, op een hoger peil. Niet onbelangrijk is dat de internationale emigraties, anders dan bij de immigraties, de laatste paar jaren in de lift zitten. Voor Gent is dat zelfs zeer opvallend.

4.2. Geografische verspreiding binnen België

KAART 2. Internationale emigratie per gemeente, België, gemiddelde voor 2010-2012, aantal per 1.000 inwoners (%)

Noot: 2010 = breuk in de definitie van de internationale migraties.
Bron: ADS, bewerking SVR.

De internationale emigratie in verhouding tot de bevolking - gemiddeld genomen voor de jaren 2010-2012 - is, zoals bij de internationale immigratie, bovenmatig hoog in alle gemeenten van het Hoofdstedelijke Gewest (variërend tussen 10‰ voor Sint-Agatha-Berchem en 46‰ voor Elsene), alsook in tal van gemeenten in haar brede randgebied, vooral dan in de residentiële gemeenten ten zuiden van de hoofdstad (kaart 2).

In het Vlaamse Gewest vinden we relatief hoge emigratiecijfers voor Antwerpen (14‰), Gent (14‰) en Leuven (32‰), alsook voor tal van grensgemeenten met Nederland en voor Moeskroen aan de Franse grens.

In het Waalse Gewest springt Ottignies-Louvain-la-Neuve (31‰) uit de band naast Bergen (20‰) en omliggende gemeenten (inzonderheid Brugelette bij de vliegbasis van Chièvres), alsook opnieuw de grensgemeenten met het buitenland voornamelijk in de provincie Luxemburg.

4.3. Geslachtsverhouding

Tabel 5 laat zien dat in alle gewesten de naar het buitenland uitwijkende bevolking een nog sterker mannelijk profiel vertoont dan die van de inwijkende bevolking.

TABEL 5. Man/vrouw-ratio van de internationale emigratie en van de totale bevolking, België en zijn gewesten, loop 2012

	Immigratie	Emigratie	Bevolking
	2012	2012	1 januari 2012
Vlaams Gewest	1,20	1,31	0,98
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,14	1,23	0,94
Waals Gewest	1,24	1,32	0,95
Totaal (België)	1,19	1,29	0,96

Noot: 2010 = breuk in de definitie van de internationale migraties.
Bron: ADS, bewerking SVR.

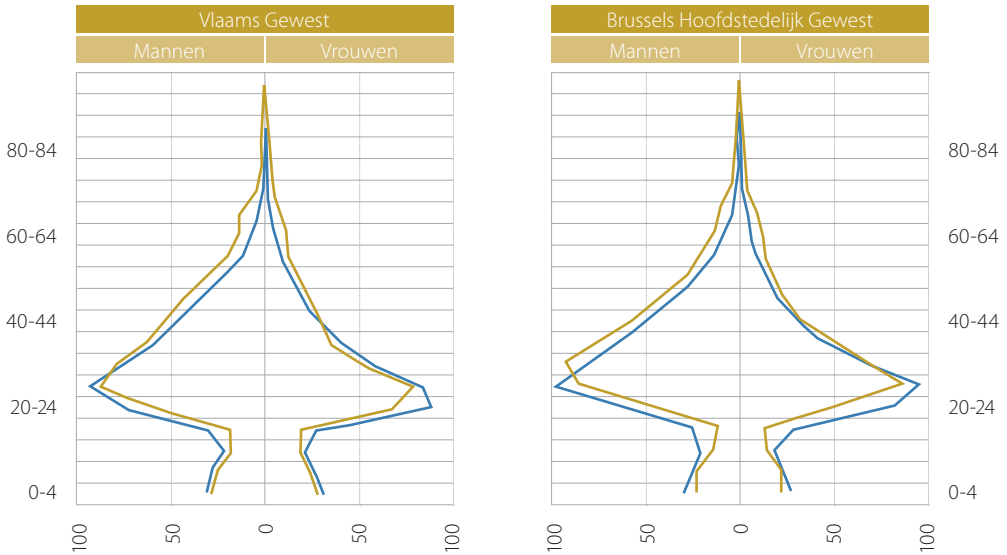
Analoog aan de internationale immigratie wordt sinds de eeuwwisseling vervrouwelijking van de internationale emigratie vastgesteld vanuit het Vlaamse Gewest (M/V-ratio van 1,41 voor de periode 2000-2002 naar 1,33 voor de periode 2010-2012) en het Hoofdstedelijke Gewest (van 1,27 naar 1,23). Dit is niet het geval voor de emigratie uit het Waalse Gewest (van 1,32 naar 1,31).

4.4. Leeftijdsverdeling

Het is vooral op middelbare en oudere leeftijden, boven leeftijd 30, dat de emigratie de overhand neemt op de immigratie (meest zichtbaar bij mannen in figuur 9). De hele leeftijdspiramide lijkt daardoor wat naar boven opgeschoven ten aanzien van die voor de immigraties.

Van de groep die vanuit het Vlaamse Gewest naar het buitenland emigreerde in 2012 is de gemiddelde leeftijd (in verstreken jaren) 33,3 jaar voor mannen en 30,7 jaar voor vrouwen. Dat is in elke geslachtsgroep in doorsnee 3 jaar ouder dan de groep die dat jaar immigreerde.

FIGUUR 9. Leeftijdspiramide van de internationale emigratie (bruine lijn) versus de internationale immigratie (blauwe lijn), Vlaams Gewest (paneel links) en Brussels Hoofdstedelijk Gewest (paneel rechts), loop 2012, per 1.000 personen

Noot: de leeftijds piramide geeft links van de centrale verticale as de leeftijdsverdeling voor mannen, rechts die voor vrouwen (in alle panelen).

Bron: ADS, bewerking SVR.

4.5. Verdeling naar huidige nationaliteit

Van de 46.202 emigraties vanuit het Vlaamse Gewest naar het buitenland in de loop van 2012 vormen de Belgen de belangrijkste nationaliteitsgroep (34% van het totaal).

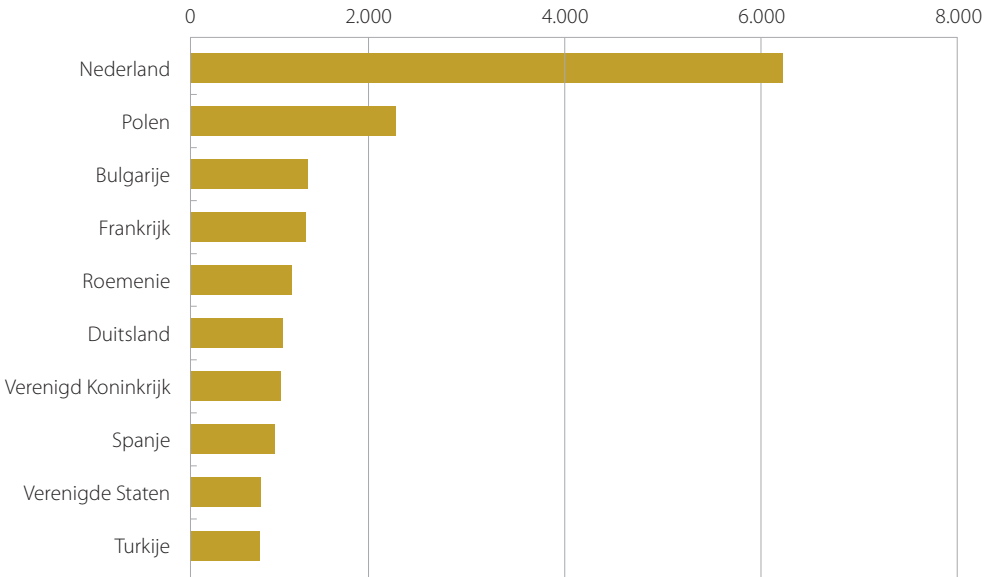
De emigratie van Belgen (15.861 in 2012) vanuit het Vlaamse Gewest naar het buitenland is groter dan de immigratie van Belgen vanuit het buitenland (10.247). Er is bijgevolg in het Vlaamse Gewest een uitwijkingsoverschot van Belgen (migratiesaldo = -5.614 voor Belgen anno 2012). Dit is al vele jaren het geval.

4.5.1. Top tien vreemde nationaliteiten van de internationale emigratie

Figuur 10 biedt zicht op de belangrijkste vreemde nationaliteiten (volgens landaanduiding) in de buitenlandse uitwijking vanuit het Vlaamse Gewest in de loop van 2012. Nederlanders komen – los van de Belgen – opnieuw, zoals bij de immigratie, prominent vooraan, zij het dat hun uitwijking nog onder de inwijking blijft. Ook Polen, Bulgaren en Roemenen zitten opnieuw in de topgroep.

Samen maakt de top tien 57% uit van de vreemdelingen in de buitenlandse uitwijking (met in totaal 153 verschillende vreemde nationaliteiten).

FIGUUR 10. Top tien vreemde nationaliteiten in de internationale emigratie, Vlaamse Gewest, loop 2012, aantallen

Bron: ADS, bewerking SVR.

4.5.2. Brede nationaliteitsgroepen in de internationale emigratie

TABEL 6. Internationale emigratie per nationaliteitsgroep, gewesten, loop 2012, aantal en %

	VG	BHG	WG	VG	BHG	WG
	Aantal (x 1.000)			%		
Alle emigraties						
Belgen	15,9	6,2	13,3	34,3	21,0	46,1
Vreemdelingen	30,3	23,3	15,6	65,6	79,0	53,9
Totaal	46,2	29,6	28,9	100,0	100,0	100,0
Emigraties van vreemdelingen						
West- en Noord-EU	10,5	7,8	6,2	34,6	33,4	40,0
Zuid-EU	2,7	3,5	2,4	9,0	15,1	15,1
Oost-EU	6,5	4,2	1,5	21,5	17,8	9,5
Europa buiten de EU	2,3	0,8	1,1	7,8	3,4	7,3
Maghreb	0,7	1,1	0,7	2,4	4,9	4,3
Turkije	0,8	0,3	0,3	2,7	1,5	1,8
Andere landen	6,7	5,6	3,4	22,2	23,9	22,1
Totaal	30,2	23,3	15,6	100,0	100,0	100,0

Bron: ADS, bewerking SVR.

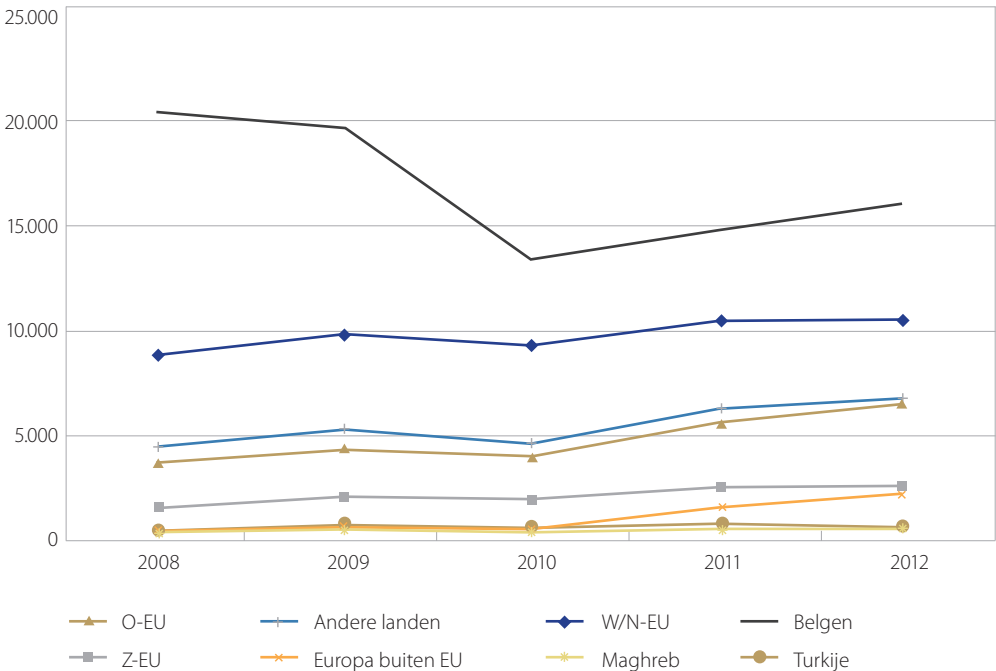
Tabel 6 toont dat in 2012 heel wat Belgen het land hebben verlaten (meer dan 35.000). In de rangschikking naar huidige nationaliteit staan de Belgen in dit opzicht aan de top.

Vergelijking met de gelijkaardige tabel over de immigraties (tabel 4) leert dat in alle gewesten de emigratie van Belgen hun immigratie overtreft. Per schijf van 100 Belgen die immigreerden in 2012 staan er 155 in het Vlaamse Gewest die emigreerden, 137 in het Hoofdstedelijke Gewest en 138 in het Waalse Gewest.

Onder de vreemdelingen komen staatsburgers uit 'West- en Noord EU' vooraan in de emigratie; de restgroep 'Andere landen' volgt. Voor alle vreemde nationaliteitsgroepen geldt wel dat de emigratie kleiner is dan de immigratie (vergelijk met tabel 4). Het immigratie-overschot is het grootst in de nationaliteitsgroepen 'Oost-EU', 'Zuid-EU', 'Andere landen' en 'Maghreb'.

Voor 'Europa buiten de EU' kan toegevoegd worden dat de categorie 'verandering van register (buiten)' een belangrijke component is van de totale internationale emigratie (35%), inzonderheid voor staatsburgers uit landen van de Balkan (Albanië, Bosnië-Herzegovina, Kosovo, Macedonië, Servië) of Rusland. Blijkbaar werd voor die groep geoordeeld dat zij niet (langer) legaal in het land kunnen verblijven, tenzij mits het in overweging nemen van een asielaanvraag.

FIGUUR 11. Evolutie van de internationale emigratie per nationaliteitsgroep, Vlaamse Gewest, 2008-2012, aantallen

Noot: 2010 = breuk in de reeks wegens nieuwe definities (met overschatting in de jaren daarvoor).

Bron: ADS, bewerking SVR.

Figuur 11 toont dat de nationaliteitsgroep van de Belgen, anders dan bij de immigratie (figuur 6), in elk observatiejaar vooraan staat in de rangschikking. Wederom treft de opvallende knik in de curve voor de Belgen in 2010, waarbij opnieuw kan verwezen worden naar de wijziging dat jaar in de regel voor het in aanmerking nemen van de ‘ambtshalve schrappingen’. Dat effect speelt het sterkst bij Belgen (het aandeel van de ambtshalve schrappingen in het geheel van de internationale emigratie zakt bij emigrerende Belgen van 61% in 2009 naar 38% in 2010; bij alle emigranten naar het buitenland gaat dat van 49% naar 35%).

Merk tevens op dat na 2010 de curve voor de Belgen in stijgende lijn gaat. We vinden die stijging trouwens terug in andere nationaliteitsgroepen, meer bepaald in de groepen ‘Andere landen’ (de restgroep), ‘Oost-EU’ en ‘Europa buiten de EU’.

Binnen ‘Oost-EU’ zijn de top drie nationaliteiten qua uitwijking dezelfde als bij de inwijking: Polen, Roemenen en Bulgaren. Komt daarbij dat de curves in de tijd van de emigratie voor die nationaliteiten min of meer die van de immigratie volgen, weliswaar op een lager niveau (niet getoond).

Binnen ‘Zuid-EU’ blijft analoog de top drie gevormd door Spanjaarden, Portugezen en Italianen. Er is in doorsnee echter minder concordantie van stijgingen en dalingen tussen de immigraties en de emigraties als het geval is voor de topnationaliteiten van ‘Oost-EU’ (niet getoond).

4.5.3. *Man/vrouw-ratio per nationaliteitsgroep in de internationale emigratie*

Zoals al aangegeven vertoont de emigratie uit het Vlaamse Gewest naar het buitenland van 2012 globaal een nog mannelijker profiel dan haar tegenhanger, de internationale immigratie naar het Vlaamse Gewest.

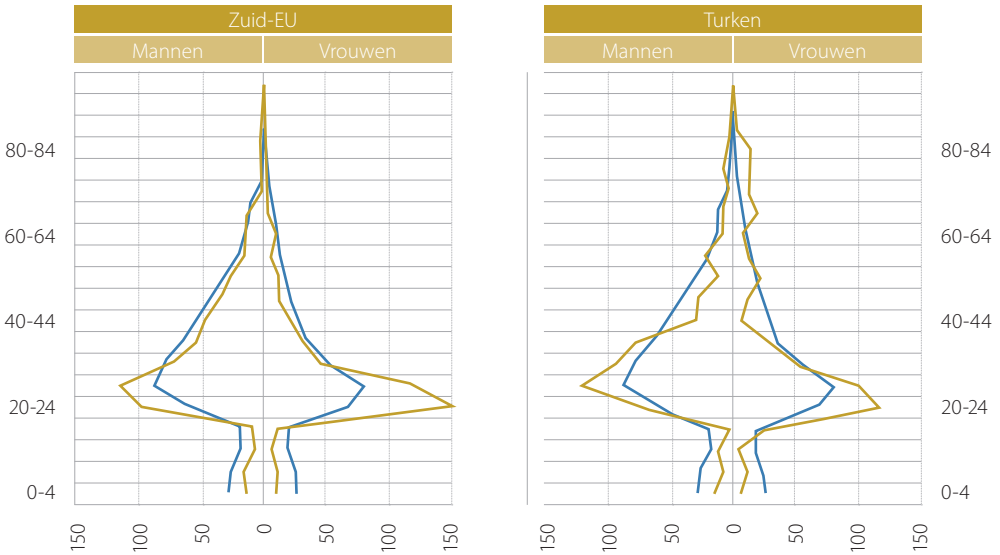
Die vaststelling geldt ook voor meerdere nationaliteitsgroepen, met in rangorde van de man/vrouw-ratio voor de emigratie dat jaar: ‘Oost-EU’ (1,57), ‘Maghreb’ (1,57), ‘Rest van de wereld’ (1,10), ‘West- en Noord-EU’ (1,10) en ‘Europa buiten de EU’ (1,03).

Uitzonderingen op die algemene regel zijn: ‘Belgen’ (1,56), ‘Zuid-EU’ (1,19) en ‘Turkije’ (1,15); hun emigratie blijft een dominant mannelijk profiel behouden, maar niettemin minder uitgesproken dan dat van de immigratie van de overeenkomstige groep.

4.5.4. *Leeftijdsverdeling per nationaliteitsgroep in de internationale emigratie*

Het leeftijdsprofiel per nationaliteitsgroep van de internationale emigratie uit het Vlaamse Gewest van 2012 geeft hetzelfde beeld als dat van de immigratie. Dezelfde nationaliteitsgroepen met een jonger dan globaal leeftijdsprofiel komen terug: ‘Oost-EU’, ‘Zuid-EU’, ‘Maghreb’, ‘Turken’ en ‘Rest van wereld’. De overige groepen vertonen – analoog als bij de immigratie – ofwel een wat ouder (‘Belgen’ en ‘West- en Noord-EU’) ofwel een wat meer apart leeftijdsprofiel (‘Europa buiten de EU’ met haar karakteristieke bovenmatige emigratie naar het buitenland van jonge kinderen).

FIGUUR 12. Leeftijdspiramide van de internationale emigratie voor Zuid-EU-landen en Turkije (bruine lijn) versus de globale internationale emigratie (blauwe lijn), Vlaamse Gewest, loop 2012, per 1.000 personen

Bron: ADS, bewerking SVR.

Figuur 12. illustreert dat bij de nationaliteitsgroep ‘Zuid-EU’ (panel links) een bovenmatige piekuitwijking van jongvolwassen vrouwen (veelal Spanjaarden) wordt vastgesteld. Dit reflecteert de hoger aangehaalde piekinwijking in dezelfde groep, zij het dat de balans positief blijft (678 immigraties versus 410 emigraties van 20-24-jarige vrouwen uit ‘Zuid-EU’ in 2012).

De figuur daarnaast (panel rechts) illustreert dat bij de ‘Turken’ naast een bovenmatige uitwijking op jongvolwassen leeftijden er ook versterkte uitwijking is op oudere leeftijden, voornamelijk bij vrouwen boven de 60. Een gelijkaardig beeld vinden we ook terug voor de nationaliteitsgroep ‘Maghreb’, weliswaar zonder bovenmatige uitwijking van vrouwen op jongvolwassen leeftijden (niet getoond).

5. Het internationale migratiesaldo in focus

5.1 Het migratiesaldo als component van bevolkingsgroei

De componenten van de bevolkingsgroei zijn de natuurlijke aangroei (saldo van geboorten en overlijdens), het binnenlands migratiesaldo als balans van de in- en uitwijkingen tussen Belgische steden en gemeenten, en het internationale migratiesaldo als balans van de internationale immigraties en emigraties.

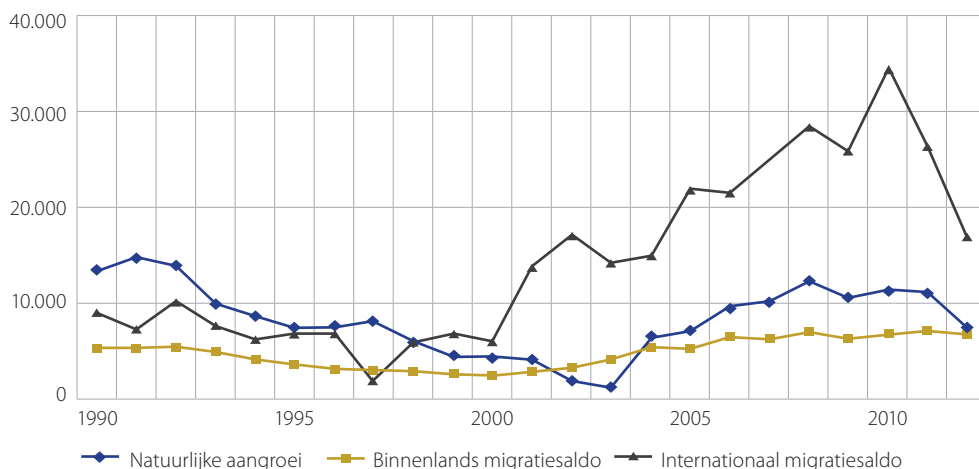
Figuur 13 toont dat de bevolkingsgroei in het Vlaamse Gewest door alle drie de componenten wordt aangestuurd. Sinds de eeuwwisseling komt het internationale migratiesaldo daarbij voorop als belangrijkste component.

Nadien volgen in rangorde de positieve natuurlijke aangroei en de netto binnenlandse inwijking vanuit (steden en gemeenten in) de beide overige gewesten. Begin jaren 90 was de natuurlijke aangroei nog de belangrijkste component van de drie.

De recente evolutie laat opnieuw een daling zien van de natuurlijke aangroei (gerelateerd aan de bevolking: van +1,8‰ in 2010 naar +1,2‰ in 2012) tot op het niveau van het binnenlands migratiesaldo (+1,1‰ in 2012), zij het minder sterk dan de neergang van het internationale migratiesaldo (van +5,5‰ in 2010 over +4,2‰ in 2011 naar +2,6‰ in 2012).

Voor het Waalse Gewest vinden we eveneens positieve saldi, zij het recent met lagere waarden voor de natuurlijke aangroei (+0,5‰ in 2012) en het internationale migratiesaldo (+2,3‰). Het binnenlands migratiesaldo per hoofd van de bevolking (+1,9‰ in 2012) ligt er wel het hoogst van alle gewesten van het land.

FIGUUR 13. Natuurlijke aangroei, saldo van de binnenlandse in- en uitwijkingen en saldo van de internationale immigraties en emigraties, Vlaamse Gewest, 1990-2012, aantallen

Bron: ADS, bewerking SVR.

Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest kent al geruime tijd (zeker meer dan 20 jaar) een sterk buitenlands inwijkingsoverschot (+27% in 2010, +21% in 2011 en +17% in 2012) gekoppeld aan een negatieve balans voor de binnenlandse migratie (respectievelijk -12%, -11% en -12%). Daarmee is de hoofdstad zowel een internationale magneet als een doorstuw pomp naar de overige gewesten van het land. Tevens is de relatief hoge natuurlijke aangroei kenmerkend voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (+8%).

5.2 Het internationale migratiesaldo in steden en gemeenten

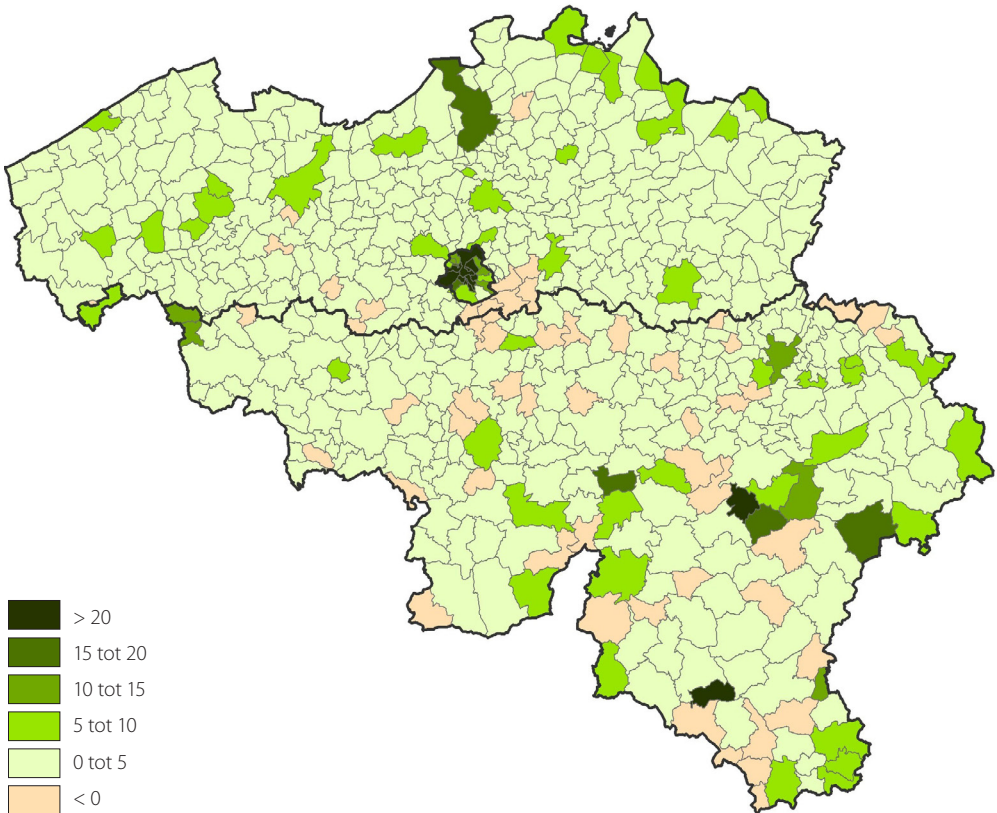
Kaart 3 toont dat in het Vlaams Gewest bijna alle gemeenten (95%) – gemiddeld voor de periode 2010-2012 – uitkomen op een positief saldo voor de internationale migratie, met dus meer inwijking dan uitwijking van en naar het buitenland.

In het hoofdstedelijke gewest laten alle 19 gemeenten positieve saldi optekenen, vaak met hoge (6 gemeenten met een waarde tussen +10‰ en +20‰) tot bijzonder hoge waarden in relatie tot de bevolking (7 gemeenten met een waarde boven +20‰; maximum=+47‰ voor Sint-Joost-ten-Node).

In het Waals Gewest is het aantal gemeenten met een positief saldo voor de internationale migratie beperkter (85%); er zijn dus ook tal van gemeenten (40) – her en der verspreid – met een negatief saldo.

Binnen het Vlaams Gewest staat vooral de grootstad Antwerpen vooraan met een relatief hoge netto inwijking vanuit het buitenland (+17‰) voor de jaren 2010-2012, gevolgd door Gent (+10‰) en Leuven (+9‰). Ook steden als Turnhout, Sint-Truiden, Oostende, Mechelen, Sint-Niklaas, Roeselare en Vilvoorde, en grote gemeenten als Asse of Mol laten betrekkelijk hoge waarden (tussen +5 en +10‰) zien voor de netto buitenlandse inwijking.

KAART 3. Internationaal migratiesaldo, per gemeente van België, gemiddelde 2010-2012, aantal per 1.000 inwoners (‰)

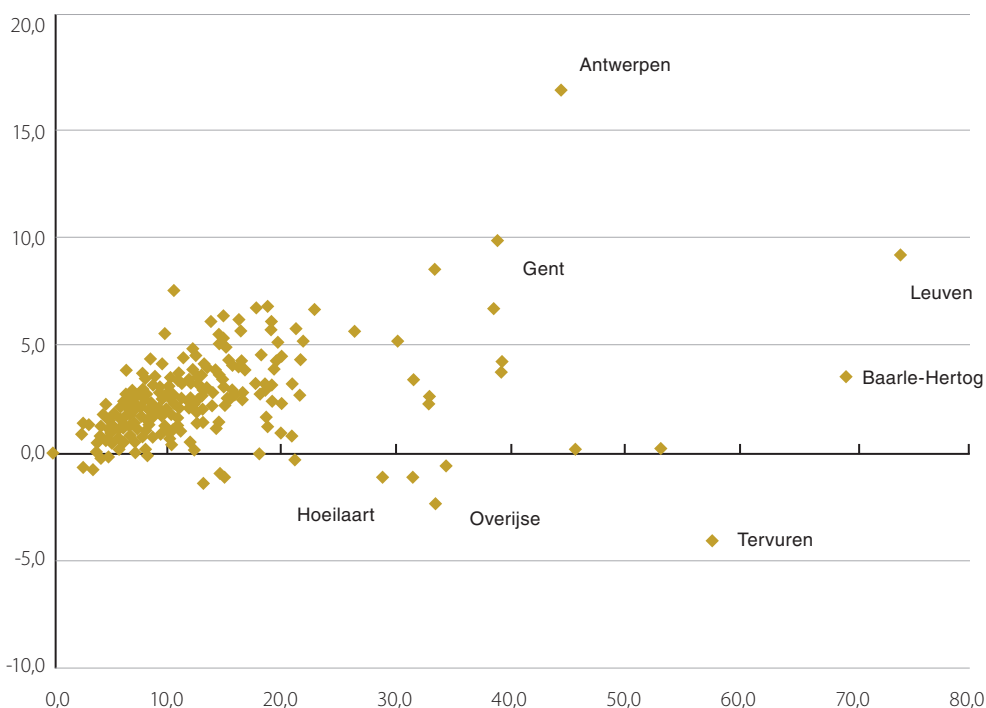

Bron: ADS, bewerking SVR.

5.3. Internationale migratie-intensiteit en internationaal migratiesaldo

Bepalen we de internationale ‘migratie-intensiteit’ als de som van de internationale immigraties en emigraties in relatie tot de bevolkingsgrootte, dan bedraagt die gerelateerd aan de bevolking anno 2012 17‰ voor het Vlaamse Gewest, 69‰ voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en 19‰ voor het Waalse Gewest (afleidbaar uit tabel 2). De bepaling van de gemiddelde migratie-intensiteit naar inwonertal voor de jaren 2010-2012 levert respectievelijk: 17‰, 72‰ en 19‰. De hoofdstad kenmerkt zich dus door een vrij hoge turbulentie van internationale immigraties en emigraties, of een hoge internationale migratie-intensiteit.

FIGUUR 14. Verband tussen de internationale migratie-intensiteit (horizontale as) en het internationale migratiesaldo (verticale as), gemeenten van het Vlaamse Gewest, gemiddelde 2010-2012, aantal per 1.000 inwoners

Bron: ADS, bewerking SVR.

In doorsnee kenmerken de grotere Vlaamse steden zich door een naar verhouding hogere buitenlandse migratie-intensiteit en een hoger positief buitenlands migratiesaldo, in contrast met kleinere steden of gemeenten (figuur 1). Grotere steden fungeren dus vaker als lokale aankomst- of knooppunten van de internationale migratie.

Niettemin wordt ook in een aantal kleine of middelgrote gemeenten een vrij sterke migratiedynamiek (hoge intensiteit) opgemerkt. Binnen het Vlaamse Gewest is dat opvallend voor gemeenten van de Vlaamse Rand (rond ‘Brussel’), met waarden voor de internationale migratie-intensiteit die meer gaan aansluiten bij die voor het Hoofdstedelijke Gewest (72‰). Merk tevens op dat in die groep menig internationale migratiesaldo negatief is.

Leuven springt uit de band met zowel een hoge gemiddelde internationale migratie-intensiteit (74%) als een hoog gemiddeld internationaal migratieoverschot (+9%) in relatie tot haar bevolking voor de periode 2010-2012.

6. Wettelijke verblijfsredenen van vreemdelingen

In uitvoering van Verordening (EG) nr. 862/2007 van het Europees Parlement en de Raad betreffende communautaire statistieken over migratie en internationale bescherming werden de lidstaten verzocht een meer eenvormige registratie uit te werken van de redenen voor toekenning van verblijfsvergunningen aan buitenlanders, meer bepaald aan zogenaamde 'derdelanders' (third-country nationals) of staatsburgers uit landen van buiten de Europese Unie. Voor België is het de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ) die instaat voor de landelijke uitvoering van deze Europese Verordening.

Sedert het voorjaar van 2008 is in ons land de opname van de 'reden van verblijf' verplicht gesteld voor vreemdelingen die hetzij 'voor de eerste maal een aanvraag [voor verblijf of vestiging in het land] doen en een vreemdelingenkaart of verblijfsdocument bekomen' ofwel 'een vernieuwing of verlenging daarvan aanvragen en bekomen' (FOD Binnenlandse Zaken, 2012). In de praktijk wordt de opname geregeld bij gelegenheid van de aanmaak van de elektronische vreemdelingenkaart door de gemeentelijke administratie via het 'Belpic'-systeem van de FOD Binnenlandse Zaken. Aldus ingevoerde informatie wordt automatisch overgenomen in het informatietype I.T. 202 ('De Bijzondere Informatie') van het Rijksregister, maar er moet opgemerkt worden dat die registratie pas de laatste jaren meer sluitend is geworden (persoonlijke communicatie DVZ).

Belangrijk om mee te geven is dat de 'reden van verblijf' wordt afgeleid uit voorliggende, wettelijke documenten die een verblijfstitel staven. Die wettelijke verblijfsredenen brengt dus vooral het legale toegangsmiddel voor verblijf of vestiging in België in beeld.

In het coderingssysteem van I.T. 202 wordt onderscheid gemaakt tussen 'Europese' en 'niet-Europese burgers', waarbij in dat geval onder 'Europa' de verzameling van (buitenlandse) staatsburgers van lidstaten van de Economische Europese Ruimte (EER: de EU-lidstaten, Liechtenstein, IJsland en Noorwegen) plus Zwitserland begrepen wordt, te weten de groep van landen van Europa waarbinnen het principe van vrij verkeer van personen van toepassing is. Voor personen die ingeschreven zijn in het wachtregister is I.T. 202 niet van toepassing. Die groep wordt dus niet meegeteld bij de opmaak van betreffende statistieken.

Tabel 7 geeft zicht op de verdeling van geregistreerde 'redenen van verblijf' volgens de categorieën van DVZ. Het geeft de stand weer op datum van 1 januari 2013 voor de groep van vreemdelingen die in de loop van het jaar 2011 immigreerde en op 1 januari 2013 nog steeds officieel in het land verblijft, met een opsplitsing naar al of geen Europees burgerschap in de hierboven omschreven uitgebreide zin alsook naar gewest volgens de officiële hoofdverblijfplaats. We selecteerden het immigratiejaar 2011 omdat moet gerekend worden met een verlengde verlooptijd voor het vervolledigen van menig dossier.

Nemen we vooreerst het Vlaamse Gewest in ogenschouw. Meteen treft het grote onderscheid tussen de verdelingen voor de 'Europese' (EUR) en de 'niet-Europese' burgers (niet-EUR), met als eerste aandachtspunt het naar verhouding grotere aandeel 'ontbrekende waarden' (missing) bij de Europese burgers. Dat laatste kan wellicht begrepen worden als een artefact van de open grenzen binnen Europa.

TABEL 7. ‘Reden van verblijf’ (volgens de toegekende verblijfstitel) van migranten met een huidige vreemde nationaliteit die in de loop van 2011 voor het eerst in een Belgische gemeente als inwoner zijn ingeschreven en begin 2013 nog steeds in België verblijven, per gewest en vreemde nationaliteitsgroep ¹⁾, stand op 1 januari 2013, in %

Reden	VG		BHG		WG	
	EUR	Niet-EUR	EUR	Niet-EUR	EUR	Niet-EUR
Gezinshereniging	29,2	57,7	23,0	49,5	22,8	51,6
Asiel	0,01	12,1	0,02	5,0	0,1	11,5
Regularisatie	0,04	7,3	0,2	16,5	0,2	5,5
Werk (bezoldigd)	44,4	5,7	45,3	9,3	27,4	3,4
Student	5,8	9,5	9,0	9,1	6,5	10,7
Overige ²⁾	9,9	1,4	6,3	1,6	22,5	6,0
Missing	10,7	6,2	15,5	8,9	20,6	11,4
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	22.108	17.538	22.548	13.821	11.427	8.867

Noot: 1) EUR (Europeaan) = staatsburger van een lidstaat van de EER (EU, Liechtenstein, IJsland, Noorwegen) of van Zwitserland; niet-EUR = overige vreemdelingen.

2) Omvat de categorieën ‘andere reden’, ‘langdurig ingezetene’ (minstens 5 jaar legaal en ononderbroken verblijf op het grondgebied van een EU-lidstaat conform Richtlijn 2003/109/EG), ‘vreemdeling met een bijzonder statuut’ en ‘voorlopige code’.

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

Bij niet-EUR komt ‘gezinshereniging’ prominent voorop (58% van de totale groep), naast ‘asiel’ en ‘regularisatie’ (samen 19%). ‘Werk’ (bezoldigde arbeid), hetzij in de hoedanigheid van loontrekkende of zelfstandige, wordt veel minder vermeld (6%). Verblijf als ‘student’ wordt voor die groep frequenter aangeduid (10%).

Het beeld voor EUR is daarmee in contrast: ‘gezinshereniging’ wordt naar verhouding veel minder genoteerd (29% van de totale groep) en ‘asiel’ en ‘regularisatie’ zijn al helemaal uitzonderlijk. Andersom komt ‘werk’ als reden prominent vooraan (44%), met daarnaast nog een beperkt aandeel voor ‘studie’ (6%).

Per gewest lopen de verdelingen vrij parallel, met telkenmale dezelfde discrepantie tussen EUR (‘werk’ voorop) en niet-EUR (‘gezinshereniging’ voorop). Weliswaar ligt het aandeel ontbrekende waarden hoger in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en in het Waalse Gewest dan in het Vlaamse Gewest. Tevens treft voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest het hogere aandeel van ‘regularisatie’ als reden. Voor het Waalse Gewest treft dan weer het lagere aandeel van ‘werk’ maar het aandeel van ‘andere reden’ (vaak ook een tewerkstelling) ligt dan weer hoger. Overigens ligt in het Waalse Gewest ook het aandeel van ‘vreemdeling met een bijzonder statuut’ (een deelcategorie van ‘overige reden’) wat hoger, hetgeen samenhangt met de vestiging van SHAPE in Casteau bij Bergen.

Opsplitsing naar geslacht leert dat bij mannen de vermelding ‘werk’ veelvuldiger voorkomt dan bij vrouwen (Vlaamse Gewest: 54% versus 34% bij EUR; 9% versus 2% bij niet-EUR), maar omgekeerd ‘gezinshereniging’ meer bij vrouwen dan bij mannen (Vlaamse Gewest: 38% versus 21% bij EUR; 70% versus 45% bij niet-EUR). Bij mannen wordt ook meer ‘asiel’ of ‘regularisatie’ aangestipt dan bij vrouwen (Vlaamse Gewest & niet EUR: 27% versus 12%).

Slotbeschouwingen

Een belangrijke bevinding van onze exploratie van de internationale migratie van en naar Vlaanderen is de voortgezette daling van de immigratie in 2012, zowel op het vlak van de totale immigratie als op het vlak van de immigratie in strikte zin. Er blijft weliswaar een migratieoverschot, maar dit slinkt als gevolg van de daling van de immigratie enerzijds, de stijging van de emigratie anderzijds. Helemaal nieuw is de bevinding niet. Het keerpunt van 2011 voor het Vlaamse Gewest en voor België was immers al opgemerkt in de Vlaamse Migratie- en Integratiemonitor (Vanduyndael e.a., 2013) en in andere rapporten, zoals in het jongste jaarverslag over de migratie van het Centrum voor gelijkheid van kansen en racismebestrijding (CGKR, 2013). De hier gepresenteerde nieuwe gegevens voor het kalenderjaar 2012 bevestigen de dalende trend van de internationale immigratie naar het Vlaamse Gewest en bovenal ook van de daling van het immigratieoverschot.

Let wel, hier is enkel verslag gegeven over de wettelijke bevolking naar Belgisch recht, niet over de nieuwe asielzoekers en aanverwanten die normaal ingeschreven worden in het wachtregister voor asielzoekers. Dat gegeven wordt in een apart hoofdstuk bekeken, maar laat ons alvast meegeven dat ook op dit vlak recent een daling van het aantal nieuwe inschrijvingen wordt vastgesteld (CGVS, 2013), met als verklaringselement onder meer het restrictievere beleid ter zake van de bevoegde federale overheid (EMN, 2013). Samengenomen kunnen we dit lezen als een duidelijke kentering in de immigratierealiteit van de laatste jaren: niet langer een opgang maar een daling van de aantallen.

Dit neemt niet weg dat het Vlaamse Gewest - en bij uitbreiding België -, een immigratiegebied blijft, ondanks de officiële 'migratiestop' van 1974 (Loobuyck, 2001). In het Vlaamse Gewest en in het Hoofdstedelijke Gewest is de internationale migratie al geruime tijd de belangrijkste motor van de bevolkingsaanwas, vóór de natuurlijke aangroei of het saldo van de binnenlandse migraties.

Naast het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest komen ook de andere grote steden als knooppunten van de internationale migratie naar voren: Antwerpen, Gent, Luik en Bergen. Dit geeft uiteraard een aparte dynamiek aan de stedelijke realiteit, temeer omdat immigratie gepaard gaat met verjonging en verkleuring van de bevolking - thans goed zichtbaar in onze grotere steden. Maar niet enkel de grote steden zijn hoofdspeler op dit vlak; ook in kleinere gemeenten zoals in het brede randgebied van residentiële gemeenten rond Brussel en in tal van grensgemeenten is de migratierealiteit een zichtbaar gegeven.

Dat de immigrantenpopulatie jong oogt staat buiten kijf. Het is ook gemakkelijk te verklaren omdat jongeren sowieso mobieler zijn, minder gesetteld. Op termijn moet dit bij een aangehouden immigratieoverschot sowieso leiden tot een verjongde bevolking van het ontvangende gebied. Dit wordt trouwens mooi geïllustreerd als we de leeftijds piramide van de hoofdstad in ogenschouw nemen: die oogt vandaag veel jonger dan pakweg een kwarteeuw terug, een 'radicale ommekeer' volgens bevoorrechte getuigen (Deboosere e.a., 2009)

Minder in de aandacht is de geslachtsverhouding onder internationale migranten. Globaal zijn mannen duidelijk dominant aanwezig, zowel in de immigratie als in de emigratie. Het gegeven verschilt wel per gewest of naargelang de lokaliteit. Zo valt op dat mannen minder uitgesproken vertegenwoordigd zijn in de internationale immigratie naar Brussel, en ook minder in die naar Antwerpen. Een meer uitgebreide analyse hierover stelt een 'feminisering van de migratie naar België' in het licht (Martiniello e.a., 2012). Daarin heeft ook de zich wijzigende compositie van de buitenlandse inwijking naar nationaliteit of land van

oorsprong een rol. De hier gepresenteerde gegevens geven bijvoorbeeld aan dat bij 'Europeanen van buiten de EU' net omgekeerd vrouwen overduidelijk in de meerderheid zijn.

Richten we de blik naar de nationaliteit van de migrant, dan treft vooreerst hoe prominent Belgen aanwezig zijn in het hele migratiegebeuren. In het Vlaamse en in het Waalse Gewest vormen Belgen – gemeten aan de huidige nationaliteit –, de topnationaliteit in de internationale immigratie; in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest zitten ze bij de top drie. In de internationale emigratie zitten de Belgen bij uitstek aan de top. Hun uitwijking overtreft hun inwijking: in het Vlaamse Gewest wel anderhalve keer zoveel, in Brussel-Hoofdstad en in het Waalse Gewest iets minder. De internationale migratie is dus geen vreemd gegeven maar iets wat ook voor de Belgen erbij hoort.

Er is wat de internationale immigratie en emigratie van Belgen (volgens de huidige nationaliteit) betreft wel een bijzondere eigenaardigheid, om niet te zeggen een complicatie in het cijfermateriaal. We doelen hierbij op de componenten van 'opnieuw ingeschreven personen' en 'ambtshalve schrappingen' die aanzienlijk doorwegen in het geheel van de internationale migraties van de Belgen terwijl dit veel minder het geval is in de andere nationaliteitsgroepen. De 'her-inschrijvingen' en de 'ambtshalve schrappingen' moeten we in deze context vooral begrijpen als het niet adequaat vatten van de realiteit in statistische tabellen. Het is statistische noodhulp die, naar we vermoeden, vooral moet toegepast worden voor het correcter vatten van de migratierealiteit van de nieuwe, genaturaliseerde Belgen.

De immigratie van vreemdelingen telt heden op jaarbasis meer dan 150 nationaliteiten. In die zin duikt wel eens de term 'superdiversiteit' op, waarmee verwezen wordt naar de groeiende etnisch-culturele diversiteit zowel van de migratiestromen als van de bevolking zelf (Geldof, 2013). De naoorlogse immigratie van de zogenaamde gastarbeiders uit een beperkt aantal landen hoort inderdaad tot het verleden, vandaag is de immigratie veel kleurrijker van aard, meer gefragmenteerd ook. Niettegenstaande dit brede palet laten zich alsnog duidelijke hoofdkleuren ontwaren. Zo is wel 6 op de 10 vreemde immigranten vandaag staatsburger van een andere Europese lidstaat, met al sinds jaar en dag de directe buur ruim vooraan (Nederlanders in het Vlaamse Gewest; Fransen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en in het Waalse Gewest). Turken en Marokkanen zitten ook nog in de top tien maar lang niet zo prominent als weleer; bovendien zien we daar nu ook emigratie, en wel op alle leeftijden.

Vandaag is er vooral een groeiende internationale immigratie alsook emigratie van staatsburgers uit de nieuwe lidstaten van de Europese Unie, vooral dan van Polen, Roemenen en Bulgaren. Ook is er recent versterkte inwijking vanuit Zuid-Europa, met Spanjaarden, Italianen en Portugezen voorop. Het is mogelijk dat deze trend zich verder doorzet en dat de intra-Europese migratie het thema van de toekomst wordt, wat in het nieuwe Europa met zijn open binnengrenzen eerder als 'intra-Europese mobiliteit' moet begrepen worden (Recchi, 2013). Kenmerkend voor die mobiliteit is haar mix van hoog- en laaggeschoolden, met veeleer optie voor tijdelijk dan wel langdurig verblijf in het gastland. De voorliggende tekst biedt hierover helaas geen afdoende bewijs – dat zou trouwens een nauwkeurige opvolging van cohorten vereisen –, maar er is wel indicatie in die zin. Exemplarisch in dat verband is de vermelde piekimmigratie van jongvolwassen Spaanse vrouwen waartegenover net zo goed een piekemigratie staat. Dit laat een snel komen en gaan vermoeden van Europese medeburgers i.c. jongvolwassen Spaanse vrouwen, wat ook wel als 'cirkelmigratie' (van 'flexwerkers') wordt geduid (Vertovec, 2007).

In de literatuur wordt vooral het onderscheid gemaakt tussen twee types van migratietheorieën: 1) de neoklassieke theorie die stelt dat migranten (of hun families) rationeel handelen en besluiten van plaats A naar B te vertrekken zodra zij verwachten hierdoor hun inkomen te kunnen verhogen of hun bestaan te kunnen verbeteren (Harris-Todaro model), en 2) alternatieve theorieën die veeleer het belang van ‘migratienetwerken’ benadrukken in het op gang brengen en vooral onderhouden van migratiestromen, die kunnen leiden tot een migratiegolf. Zowel de keuzes en afwegingen van individuele migranten, van sociale netwerken als mondiale structurele factoren (de globalisering) zijn daarbij in het geding (Zoomers, 2008).

In het verslag over de ‘reden van verblijf’ van buitenlanders zoals dat in uitvoering van de betreffende EG-Verordening wordt genoteerd door de bevoegde overheid, vinden we met wat goede wil beide motieven terug, maar er is een tweespalt. Enerzijds zijn er de ‘Europeanen’ (in de uitgebreide zin van het administratieve document) waarbij ‘werk’ als verblijfsmotief duidelijk voorop komt, anderzijds zijn er de ‘niet-Europeanen’ met het motief van ‘gezinshereniging’ prominent op de eerste plaats waarna ‘asiel en regularisatie’ volgt.

Vergelijking met andere Europese landen leert dat globaal genomen in België en ook in de buurlanden de inwijking om familiale redenen duidelijk de overhand heeft, terwijl dit in andere Europese landen - inzonderheid in de nieuwe Europese lidstaten zonder een verleden van massale immigratie -, minder aan bod komt ten gunste van de meer economische motieven als werk of studie (CGKR, 2013). Zonder de officiële registratie van verblijfstitels te willen betwisten, lijkt toch enige voorzichtigheid geboden bij zulke vergelijkingen. Vooreerst blijven nog vragen rijzen over de moeizame opstart van zulke registratie (Demeyer, 2013), maar belangrijker nog is het besef dat die ene officiële verblijfstitel slechts een glimp van de sluier onthult. Vaak immers laat de mens zich niet verschralen tot één enkele dimensie, of luidens het woord van Max Frisch (1967): ‘*Man hat Arbeitskräfte gerufen, und es kommen Menschen*’. Het zijn immer mensen die aankomen of vertrekken.

Bibliografie

- CGKR (2013). *Migratie - Jaarverslag 2012*, Brussel: Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.
- CGVS (2013). *Jaarverslag CGVS 2012*. Brussel: Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen.
- Deboosere, P., Eggerickx, T., Van Hecke, E., Wayens, B. (2009). De Brusselse bevolking: een demografische doorlichting. In: *Brussels Studies* - het elektronisch wetenschappelijk tijdschrift voor onderzoek over Brussel. Synthesenota nr. 3. Brussel: Staten-Generaal van Brussel.
- Demeyer, W. (2013). *Senaat - Schriftelijke vraag nr. 5-9503 d.d. 5 juli 2013 aan de staatssecretaris voor Asiel en Migratie, Maatschappelijke Integratie en Armoedebestrijding, toegevoegd aan de minister van Justitie*.
- EMN (2013). *Country factsheet: Belgium 2012*. Brussels: European Commission, Home Affairs, European Migration Network.
- FOD Binnenlandse Zaken (2012). *Rijksregister van de natuurlijke personen. Onderrichtingen voor het bijhouden van de informatiegegevens. Gecoördineerde versie van 1 september 2012*. Brussel: Rijksregister.
- Frisch, M. (1967). *Öffentlichkeit als Partner*. Berlin: Edition Suhrkamp 209.
- Geldof, D. (2013). *Superdiversiteit. Hoe migratie onze samenleving verandert*. Leuven/Den Haag: Acco.
- Loobuyck, P. (2001). *Vreemdelingen over de (werk)vloer. Het debat over arbeidsmigratie en de migratiestop in kaart*. Gent: Academia Press.
- Martiniello, M., Rea, A., Timmerman, C. & Wets, J. (2012). *Vrouwen in hedendaagse migraties - Een analyse van de feminisering van de migratie naar België*. Brussel: Federaal wetenschapsbeleid (Belspo), Reeks Samenleving en Toekomst.

- Recchi, E. (2013). *Of moles and beavers: intra-EU mobility, de-nationalization and European integration from below*. Keynote speech op de studiedag over 'Intra-Europese migratie of mobiliteit. Andere tijden, nieuwe wegen?'. CEMIS, Antwerp University, 13 december 2013.
- Vanduynslager, L., Wets, J., Noppe, J. & Doyen, G. (2013). *Vlaamse Migratie- en Integratiemonitor 2013*. Brussel: Steunpunt Inburgering en Integratie & Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Vertovec, S. (2007). *Circular Migration: the way forward in global policy?* Oxford: International Migration Institute (IMI), Working Paper No. 4.
- Zoomers, A. (2006). *Op zoek naar eldorado: over internationale migratie, sociale mobiliteit en ontwikkeling*. Nijmegen: Radboud Universiteit. Geraadpleegd via http://www.kennislink.nl/upload/210720_391_1219225584788-280906zoomershelemaal.pdf.

Personen met migratieachtergrond: verschillende definities, verschillende kenmerken!

Edith Lodewijckx

Inleiding

De Vlaamse samenleving is de jongste decennia grondig veranderd. Tijdens de voorbije 20 jaar groeide het aantal personen van vreemde herkomst. Bovendien veranderde de samenstelling van de bevolking van vreemde herkomst (Lodewijckx, 2013a). Diversiteit is een dagelijkse realiteit geworden. Dat is een gevolg van de verschillende migratiegolven die België de voorbije decennia gekend heeft en, zoals aangetoond in het hoofdstuk 'Internationale migratiestromen van en naar België en zijn gewesten' in deze studie, nog steeds kent.

In dit hoofdstuk gaat het, in tegenstelling tot het voorgaande hoofdstuk, niet over migratiebewegingen (*flow*-gegevens) maar beschrijven we de *stock* migranten, met andere woorden de migranten die op een bepaald tijdstip (op 1 januari 2013) in België wonen. Flow- en stock-analyses beschrijven enigszins andere realiteiten. Beschouwen we bijvoorbeeld het aantal immigraties in het jaar X in België. De flow-analyse komt uit op een hoger aantal dan de stock-analyse omdat de flow-analyse alle immigratiebewegingen beschouwt terwijl de stock-analyse beperkt is tot de immigranten die op tijdstip X+x nog in België verblijven. Een deel van de immigranten van het jaar X zal op het tijdstip X+x België verlaten hebben ten gevolge van emigratie of overlijden.

We beschrijven in dit hoofdstuk enkele demografische kenmerken van de bevolking die het resultaat is van de in het voorgaande hoofdstuk beschreven migratiebewegingen. In brede zin gaat het hier over 'personen met een migratieachtergrond', hier kortweg omwille van de leesbaarheid 'migranten' genoemd.

Onze gegevensbron is het Rijksregister, een gegevensbron met een beperkt aantal variabelen. Deze bijdrage is dan ook in de eerste plaats beschrijvend van aard. De volgende vragen worden achtereenvolgens beantwoord:

- Hoe omvangrijk is de stock migranten?
- Van welke regio zijn ze afkomstig?
- Welke leeftijd hebben de migranten?
- Over hoeveel mannen en vrouwen gaat het?
- Hoe lang verblijven ze al in België?
- Hoeveel migranten hebben de Belgische nationaliteit?
- Waar wonen ze?

De cruciale vraag die zich hierbij stelt, is: wie beschouwen we als een migrant? Gaat het enkel om de personen die zelf immigrerden of ook om hun kinderen en kleinkinderen die in België geboren zijn? Of gaat het om de personen met een niet-Belgische nationaliteit of

ook om diegenen die de Belgische nationaliteit verkregen of als Belg geboren werden uit ouders van buitenlandse herkomst?

Uit deze bijdrage zal alvast blijken dat de gehanteerde definitie van een migrant een impact heeft op de omvang én op de samenstelling van de stock migranten naar leeftijd, geslacht en regio van herkomst.

De focus van deze bijdrage ligt op het Vlaamse Gewest. Als er opvallende verschillen bestaan tussen de migrantenpopulaties in de 3 gewesten dan worden de gegevens van het Brusselse Hoofdstedelijke en het Waalse Gewest eveneens gepresenteerd.

1. Achtergrond

1.1. Gegevensbron

Onze gegevensbron is het Rijksregister. We beschikken over informatie van alle personen die op 1 januari 2013 zijn ingeschreven in het bevolkingsregister (Belgen en vreemdelingen met een permanente verblijfsvergunning), in het vreemdelingenregister (vreemdelingen met een tijdelijke verblijfsvergunning van minimum 3 maanden) en in het wachtregister (asielzoekers waarvan de procedure loopt).

Asielzoekers maken geen deel uit van de officiële Belgische bevolking. Diegenen die het vluchtelingenstatuut of de subsidiaire bescherming ontvangen, verdwijnen na hun erkenning uit het wachtregister en worden dan opgenomen in de officiële bevolking. Over de personen in het wachtregister wordt elders in deze studie uitvoerig gerapporteerd (zie het hoofdstuk 'De bevolking ingeschreven in het wachtregister van asielzoekers' in deze studie).

Personen in het wachtregister zijn evenals de onwettig in België verblijvende personen (de zogenaamde 'illegalen') niet opgenomen in de hier gepresenteerde cijfers. Begin 2013 waren er 62.000 personen ingeschreven in het wachtregister, waaronder bijna 23.000 met een woonplaats in het Vlaamse Gewest. Hun aantal in het Vlaamse Gewest is groter want van 11.000 personen in het wachtregister is de woonplaats onbekend: ze zijn ingeschreven op het adres van de Dienst Vreemdelingenzaken in Brussel. Schattingen voor België spreken van 100.000 tot 110.000 illegalen (Van Meeteren e.a., 2007).

1.2. Definities

Er zijn in Vlaanderen heel veel definities over 'migranten' in omloop, zoals: '*personen met huidige vreemde nationaliteit*', '*personen die geboren zijn in een ander land*' of '*personen van vreemde herkomst*'. Die laatste groep wordt op verschillende manieren geoperationaliseerd, ofwel op basis van de nationaliteitshistoriek van de persoon (VDAB, 2008) eventueel aangevuld met de nationaliteitshistoriek van diens ouders (Noppe & Lodewijckx, 2012; Vanduynslager e.a., 2013), ofwel op basis van de nationaliteit en het geboorteland van de persoon (VDAB, 2012) eventueel uitgebreid met het geboorteland van de antecedenten (Van Robaey & Perrin, 2006).

Tabel 1 toont de verdeling van de inwoners van het Vlaamse Gewest naar nationaliteit en geboorteland. Men is geboren in het buitenland of in België en men kan momenteel niet-Belg of Belg zijn. Indien men Belg is dan kan men de Belgische nationaliteit verworven hebben of men kan Belg zijn vanaf de geboorte. Personen die geboren zijn met de Belgische

nationaliteit worden verder opgedeeld op basis van de nationaliteit bij geboorte van hun moeder en hun vader¹. Ofwel heeft vader en/of moeder een buitenlandse nationaliteit bij geboorte, ofwel zijn beide ouders (vermoedelijk) als Belg geboren.

We stellen hier uitdrukkelijk dat beide ouders vermoedelijk als Belg zijn geboren. De Studiedienst van de Vlaamse Regering krijgt van het Rijksregister geen afstammingsgegevens, zodat wij geen rechtstreekse link kunnen leggen tussen de persoon en diens ouders. Voor thuiswonende kinderen beschikken we wel over informatie van beide ouders of van één ouder als het kind bij een alleenstaande ouder woont. Doordat we ook beschikken over Rijksregistergegevens van 2004 en 2011, kunnen we wel teruggaan in de tijd tot de personen die thuis woonden in 2004 of in 2011. Dus voor diegenen die sindsdien het ouderlijk huis hebben verlaten kan toch nog de link worden gelegd met (één van) de ouders. In het addendum ‘Toelichting bij het bepalen van personen van vreemde herkomst’ maken we de vergelijking tussen onze cijfers en de cijfers van de Kruispuntbank Sociale Zekerheid die wel beschikt over de afstammingsgegevens van elke persoon. De geringe verschillen beïnvloeden zeker niet de conclusies van deze bijdrage.

TABEL 1. Personen naar nationaliteit en geboorteland, Vlaams Gewest, 1/1/2013, aantal en in %

	Huidig niet-Belg	Huidig Belg			Totaal
		Belg via nationaliteits- verwerving	Belg bij geboorte		
			Moeder of vader niet-Belg bij geboorte	Moeder en vader (vermoe- delijk) Belg bij geboorte	
<i>Aantal (x 1.000)</i>					
Geboren in:					
-buitenland	401	208	9	69	686
-België	66	159	270	5.199	5.693
Totaal	467	367	279	5.268	6.380
<i>In % van totale bevolking</i>					
Geboren in:					
-buitenland	6,3	3,3	0,1	1,1	10,8
-België	1,0	2,5	4,2	81,5	89,2
Totaal	7,3	5,7	4,4	82,6	100,0

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

In deze bijdrage worden 3 definities van migranten gehanteerd (het hieronder gebruikte kleurpatroon stemt overeen met de aanduiding in tabel 1):

1 Bij personen die in het buitenland zijn geboren, gaat het om de nationaliteit bij de eerste inschrijving in België. Die kan verschillend zijn van de nationaliteit bij de geboorte.

- **Vreemdelingen** zijn personen met als huidige een niet-Belgische nationaliteit²: 467.000 personen of 7,3% van alle inwoners van het Vlaamse Gewest.
- **Immigranten** zijn personen die in het buitenland geboren zijn en naar België geïmmigreerd zijn, uitgezonderd de personen die als Belg geboren zijn en waarvan de ouders geboren zijn met de Belgische nationaliteit: 617.000 personen (686.000 – 69.000) of 9,7% van de bevolking in het Vlaamse Gewest.
- **Personen van vreemde herkomst** zijn personen met als huidige een niet-Belgische nationaliteit (467.000) of die geboren zijn met een niet-Belgische nationaliteit (367.000) of die geboren zijn met een Belgische nationaliteit en waarvan de moeder en/of de vader geboren is met een niet-Belgische nationaliteit (279.000). In het totaal gaat het over 1.112.000 personen of 17,4% van de bevolking. 617.000 personen van vreemde herkomst zijn in het buitenland en 495.000 zijn in België geboren.

Personen van Belgische herkomst zijn in deze bijdrage personen die Belg zijn, met Belgische nationaliteit bij geboorte en waarvan de ouders (vermoedelijk) geboren zijn met de Belgische nationaliteit: 5.268.000 personen. Een minderheid van hen (69.000) is geboren in het buitenland.

2. Cijfers

2.1. Omvang van de stock migranten

De omvang van de stock migranten verschilt sterk naargelang van de gehanteerde definitie (tabel 2). In het Vlaamse Gewest is van de 6.380.000 inwoners 7% een vreemdeling, bijna 10% is een immigrant en 17% heeft een vreemde herkomst.

TABEL 2. De stock migranten volgens 3 definities, per gewest, 1/1/2013, aantal en in %

	Vlaams Gewest		Brussels Hoofdstedelijk Gewest		Waals Gewest	
	Aantal (x 1.000)	In %	Aantal (x 1.000)	In %	Aantal (x 1.000)	In %
Vreemdelingen	467	7,3	382	33,1	345	9,7
Immigranten	617	9,7	479	41,5	433	12,1
Personen van vreemde herkomst	1.112	17,4	761	65,9	957	26,9
Alle inwoners	6.380	100,0	1.154	100,0	3.562	100,0

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest huisvest uitgesproken het hoogste aandeel migranten, ongeacht welke definitie er wordt toegepast: 66% van de bevolking is er van vreemde herkomst. In het Waalse Gewest gaat het om ruim een kwart van de bevolking. Het Vlaamse Gewest heeft het laagste aandeel maar wel het grootste aantal migranten, ongeacht de toegepaste definitie.

² Als een persoon één of meerdere nationaliteiten naast de Belgische bezit, wordt hij door de Belgische autoriteiten steeds als Belg beschouwd (<http://diplomatie.belgium.be>; geraadpleegd op 7/5/2014). In onze bestanden staan zulke personen genoteerd als Belg. We kunnen niet achterhalen hoeveel personen de dubbele nationaliteit bezitten.

2.2. Geografische herkomst van migranten

De stock migranten wordt ingedeeld volgens het land van herkomst of volgens de regio van herkomst waarbij een aantal landen van herkomst wordt samengenomen. Het herkomstland wordt bepaald aan de hand van de eerste nationaliteit van de ouders (indien gekend) of van de persoon zelf. Bij personen van vreemde herkomst wordt altijd eerst gekeken naar de nationaliteit bij geboorte van de vader. Is die gekend, dan krijgt de persoon deze herkomst. Is die ontbrekend of Belgisch dan wordt er gekeken naar de eerste nationaliteit van de moeder. Is die gekend dan krijgt de persoon deze herkomst. Is die ontbrekend of Belgisch dan wordt de eigen eerste nationaliteit onderzocht. Is die gekend dan krijgt de persoon deze herkomst. Is die onbekend of Belgisch dan komt de huidige nationaliteit aan de beurt. Is die gekend dan krijgt de persoon deze herkomst.

De volgende herkomstregio's worden in deze bijdrage in aanmerking genomen:

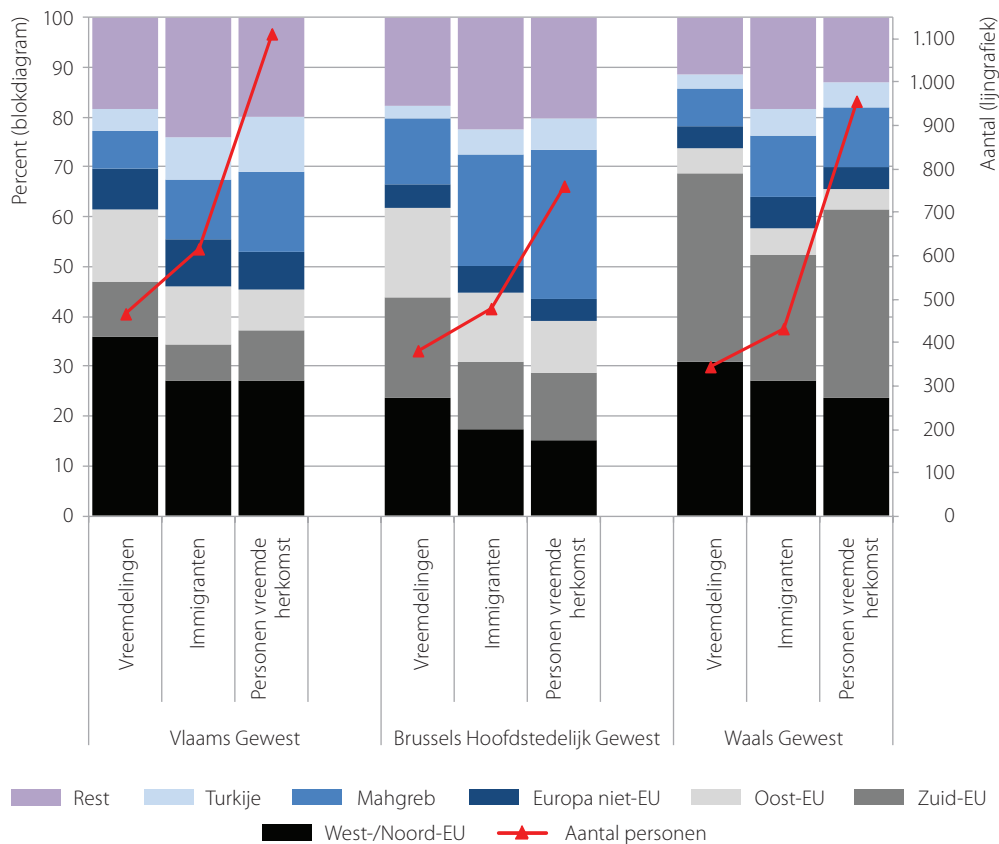
- West- en Noord-EU: Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Ierland, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Verenigd Koninkrijk, Zweden;
- Zuid-EU: Cyprus, Griekenland, Italië, Malta, Portugal, Spanje;
- Oost-EU: Bulgarije, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Polen, Roemenië, Slowakije, Slovenië, Tsjechië;
- Europa niet-EU: Albanië, Andorra, Wit-Rusland, Bosnië, IJsland, voormalig Joegoslavië, Kosovo, Kroatië, Liechtenstein, Macedonië, Moldavië, Monaco, Montenegro, Noorwegen, Oekraïne, Rusland, San Marino, Servië, voormalige Sovjet-Unie, Zwitserland;
- Maghreb: Algerije, Libië, Marokko, Mauritanië, Tunesië;
- Turkije;
- Rest van de wereld.

2.2.1. Het Vlaamse Gewest

Afhankelijk van de toegepaste definitie van migrant noteren we een andere samenstelling van de stock migranten naar regio van herkomst (figuur 1). In het Vlaamse Gewest is er op 1 januari 2013 sprake van een toename van de omvang van de stock van 467.000 vreemdelingen tot 1.112.000 personen van vreemde herkomst. 36% van de vreemdelingen in het Vlaamse Gewest is afkomstig uit een West-/Noord-EU land. Het aandeel West-/Noord-Europeanen zakt tot 27% bij de personen van vreemde herkomst. En waar 8% van de vreemdelingen van de Maghreb afkomstig is en 4% uit Turkije komt, worden deze aandelen omvangrijker (respectievelijk 16% en 11%) in de stock migranten gedefinieerd op de meest ruime manier, namelijk 'personen van vreemde herkomst'.

Versillen in de samenstelling naar regio van herkomst al naargelang van de gehanteerde definitie worden duidelijker na lezing van tabel 3. Vergelijken we bijvoorbeeld voor het Vlaamse Gewest de personen van Turkse herkomst en de personen met een oorsprong in een Oost-EU land. Er zijn 20.000 vreemdelingen met Turkse nationaliteit maar er zijn bijna 6 keer zoveel (x5,96) personen van Turkse herkomst. Voor de personen uit een Oost-EU land is de veranderingsfactor x1,36 en zijn er dus minder dan 2 maal zoveel personen met een Oost-EU herkomst dan personen met een Oost-EU nationaliteit. De verschillen zijn te verklaren door het feit dat personen van Turkse herkomst veel vaker dan personen van Oost-EU herkomst de Belgische nationaliteit bezitten (zie paragraaf 2.5).

FIGUUR 1. Omvang en samenstelling naar regio van herkomst van de stock migranten volgens 3 definities, per gewest, 1/1/2013, aantal en in %

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

Circa 53.000 Turken zijn zelf naar België geïmmigreerd en wonen op 1 januari 2013 in het Vlaamse Gewest. Bekijken we niet enkel de immigranten maar ook hun nakomelingen (personen van vreemde herkomst) dan gaat het om 122.000 personen of een verandingsfactor van x2,29. De groep personen van Oost-EU herkomst is slechts 1,27 keer groter dan de groep immigranten uit een Oost-EU land. Dit hangt samen met het feit dat personen van Turkse herkomst veel vaker in België geboren zijn dan personen van Oost-EU herkomst (zie paragraaf 2.4).

Personen uit West-/Noord-EU die in het Vlaamse Gewest wonen, komen vooral uit Nederland (tabel 4). Personen uit de Zuid-EU-regio komen voornamelijk uit Italië. Bij de personen uit de Oost-EU regio gaat het vooral om Polen, gevolgd door Roemenen en Bulgaren. Personen uit Europa niet-EU zijn vooral afkomstig uit het voormalige Joegoslavië en uit de ex-USSR. 'Afkomstig uit de Maghreb' is bijna synoniem voor 'afkomstig uit Marokko'. De regio 'rest van de wereld' omvat zeer veel herkomstlanden waaronder de belangrijkste zijn: Congo DR, India, China, Irak en de Filippijnen.

TABEL 3. De stock migranten volgens 3 definities, naar regio van herkomst, per gewest, 1/1/2013, aantal

	Aantal (x1.000)			Veranderingsfactor	
	Vreemde- lingen (VR)	Immigranten (IM)	Personen van vreemde herkomst (VH)	VH versus VR	VH versus IM
Per regio van herkomst:	Vlaams Gewest				
West-/Noord-EU	168	167	301	x1,79	x1,81
Zuid-EU	52	45	114	x2,20	x2,51
Oost-EU	67	71	91	x1,36	x1,27
Europa niet-EU	38	59	84	x2,19	x1,43
Maghreb	35	73	179	x5,08	x2,44
Turkije	20	53	122	x5,96	x2,29
Rest van de wereld	86	148	222	x2,56	x1,50
Alle personen	467	617	1.112	x2,38	x1,80
Per regio van herkomst:	Brussels Hoofdstedelijk Gewest				
West-/Noord-EU	90	83	115	x1,27	x1,39
Zuid-EU	78	65	104	x1,35	x1,61
Oost-EU	68	66	78	x1,14	x1,17
Europa niet-EU	17	25	35	x2,02	x1,36
Maghreb	51	108	227	x4,44	x2,10
Turkije	10	23	48	x4,99	x2,08
Rest van de wereld	68	108	154	x2,28	x1,42
Alle personen	382	479	761	x1,99	x1,59
Per regio van herkomst:	Waals Gewest				
West-/Noord-EU	107	117	227	x2,12	x1,93
Zuid-EU	131	109	361	x2,76	x3,31
Oost-EU	17	23	41	x2,42	x1,75
Europa niet-EU	16	27	40	x2,60	x1,48
Maghreb	26	53	113	x4,38	x2,14
Turkije	10	23	50	x5,02	x2,22
Rest van de wereld	39	80	124	x3,17	x1,56
Alle personen	345	433	957	x2,77	x2,21

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

TABEL 4. De stock migranten volgens 3 definities, naar regio van herkomst en de belangrijkste landen van herkomst, Vlaams Gewest, 1/1/2013, in %

Per regio van herkomst:	Vreemdelingen	Immigranten	Personen van vreemde herkomst
West-/Noord-EU	36,0	27,0	27,1
Nederland	25,7	16,7	17,6
Frankrijk	4,0	2,1	4,1
Duitsland	2,6	1,7	2,4
Verenigd Koninkrijk	2,4	0,2	2,0
Overige landen	1,3	3,6	1,0
Zuid-EU	11,0	7,3	10,2
Italië	4,7	2,6	5,5
Spanje	3,0	1,8	2,3
Portugal	2,4	1,6	1,4
Griekenland	0,8	0,6	0,9
Overige landen	0,1	0,0	0,0
Oost-EU	14,3	11,6	8,2
Polen	6,5	4,8	3,9
Roemenië	3,1	2,3	1,7
Bulgarije	2,7	1,9	1,3
Tsjechië	1,1	0,7	0,6
Overige landen	0,9	0,7	0,6
Europa niet-EU	8,2	9,5	7,5
ex-Joegoslavië	4,5	4,5	3,6
ex-USSR	2,9	3,3	3,2
Albanië	0,4	0,4	0,4
Zwitserland	0,2	0,1	0,2
Overige landen	0,1	0,1	0,2
Maghreb	7,6	11,9	16,1
Marokko	6,8	9,5	14,5
Tunesië	0,4	0,6	0,9
Algerije	0,4	0,5	0,7
Mauritanië	0,0	0,1	0,1
Libië	0,0	0,0	0,0
Turkije	4,4	8,6	11,0
Rest van de wereld	18,5	24,0	19,9
Congo DR	1,3	1,8	1,1
India	1,2	1,5	0,9
China	1,3	1,2	0,7
Filippijnen/Irak*	1,0	0,9	0,6
Overige landen	13,7	16,2	10,0
Alle personen (x1.000) (=100%)	467	617	1.112

* bij vreemdelingen: Irak; bij immigranten en personen van vreemde herkomst: Filippijnen
Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

2.2.2. *Het Brusselse Hoofdstedelijke en het Waalse Gewest*

Afhankelijk van de toegepaste definitie van migrant noteren we ook in het Brusselse Hoofdstedelijke en in het Waalse Gewest een andere samenstelling van de stock migranten naar regio van herkomst (figuur 1).

Verder toont figuur 1 dat migranten uit Turkije relatief sterker vertegenwoordigd zijn in het Vlaamse Gewest dan in andere gewesten. Merk op dat in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest migranten uit de Maghreb dominant aanwezig zijn, en in het Waalse Gewest migranten uit Zuid-EU.

Tabel 3 toont dat voor elke herkomstgroep de verschillen in de omvang van de stock migranten al naargelang van de toegepaste definitie niet even groot zijn in de 3 gewesten. In het Waalse Gewest is de veranderingsfactor tussen de omvang van de groep vreemdelingen uit een Oost-EU land en de omvang van de groep personen van Oost-EU herkomst $\times 2,42$, terwijl het in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest gaat om $\times 1,14$. Vergelijken we de omvang van de groep immigranten uit een Oost-EU land en de omvang van de groep personen van Oost-EU herkomst dan gaat het in het Waalse Gewest om een toename van $\times 1,75$ en in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest om $\times 1,17$. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest varieert de omvang van de stock migranten uit een Oost-EU land dus veel minder al naargelang van de toegepaste definitie dan in het Waalse en in het Vlaamse Gewest. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest gaat het verhoudingsgewijs meer dan in de andere gewesten om Oost-EU migranten die niet de Belgische nationaliteit bezitten en om personen die in grotere getale naar België geïmmigreerd zijn (zie figuren 4 en 6).

2.3. **Leeftijds- en geslachtsverdeling van migranten**

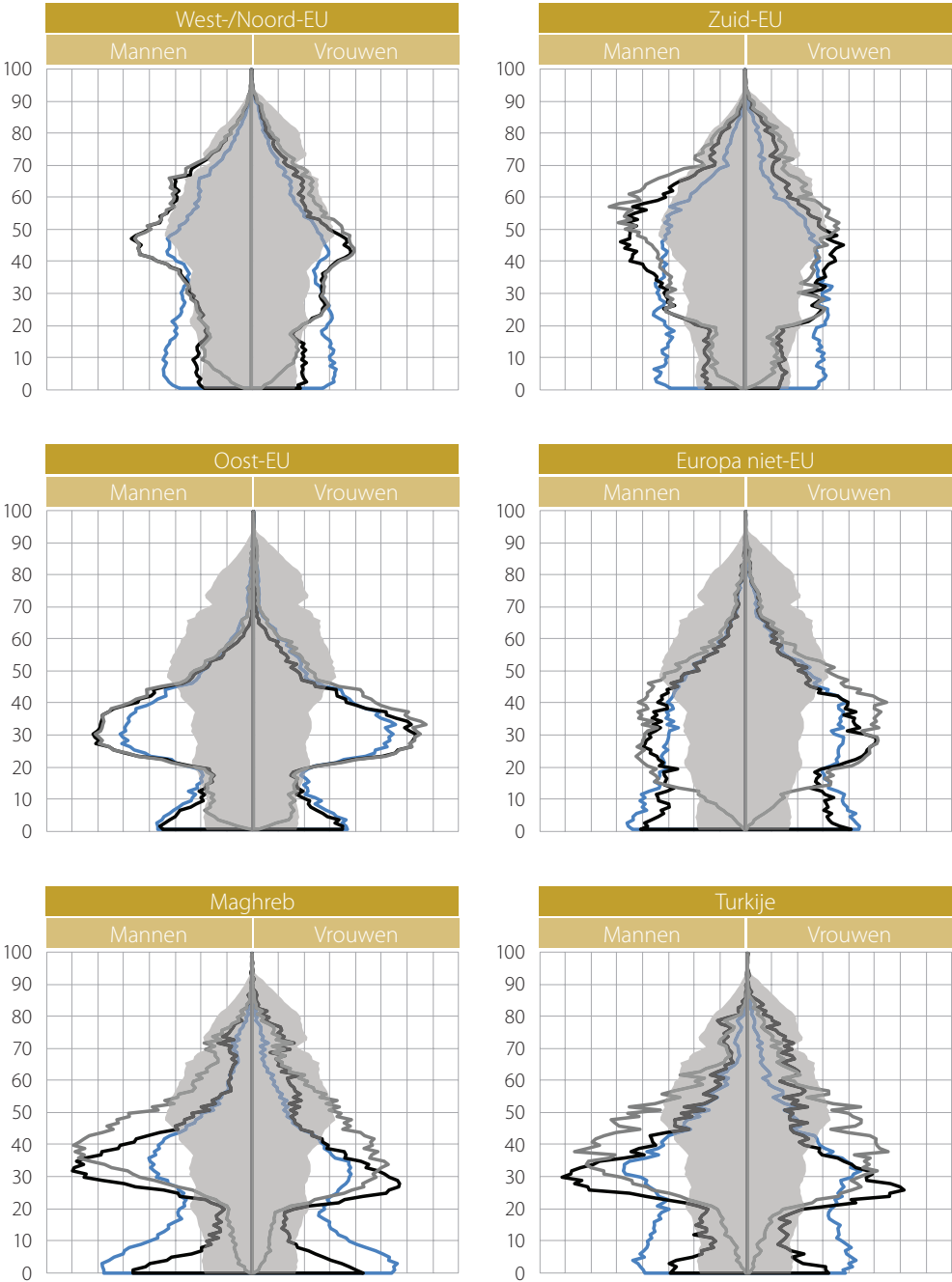
Afhankelijk van de gehanteerde definitie van migrant bekomen we een andere leeftijdsverdeling (figuur 2).

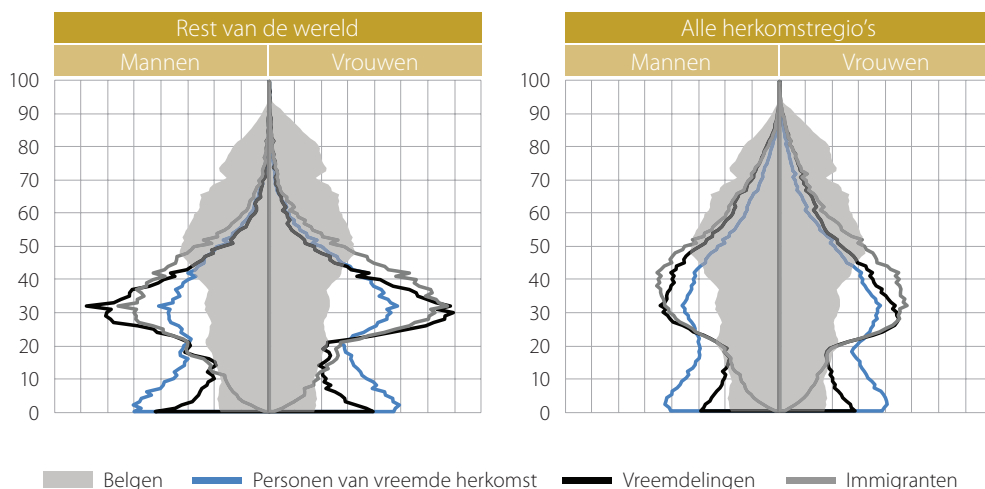
Om de leeftijdsverdeling van de vreemdelingen, de immigranten en de personen van vreemde herkomst gemakkelijk te kunnen vergelijken wordt in figuur 2 het aantal personen in elke groep herleid tot 10.000. Die standaardisatie vergemakkelijkt ook het onderling vergelijken van de leeftijdsverdeling van de personen uit de onderscheiden herkomstgroepen en laat toe om de leeftijdsverdeling van de migranten te vergelijken met die van de Belgen.

De groep immigranten (ongeacht hun regio van herkomst) omvat weinig jonge kinderen, vooral in vergelijking met de groep personen van vreemde herkomst. De groep vreemdelingen neemt een middenpositie in. Bijvoorbeeld, slechts 11% van alle immigranten is jonger dan 18 jaar versus 20% van alle vreemdelingen en 32% van alle personen van vreemde herkomst.

Voor sommige herkomstgroepen zijn de verschillen tussen de leeftijdsopbouw van de vreemdelingen, de immigranten en de personen van vreemde herkomst minder uitgesproken dan voor andere herkomstgroepen. Vergelijk bijvoorbeeld de 3 leeftijdsverdelingen van de personen uit de Oost-EU groep en die van de personen uit Turkije.

FIGUUR 2. Leeftijds- en geslachtsverdeling van de migranten volgens 3 definities (lijngrafieken) en van de Belgen (vlakdiagram), per regio van herkomst, Vlaams Gewest, 1/1/2013, aantal*

*Het aantal personen (mannen + vrouwen) in elke groep is herleid tot 10.000 (x-as)

Noot: de leeftijds piramide geeft links van de centrale verticale as de leeftijdsverdeling (in jaren) voor mannen, rechts die voor vrouwen.

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

De groep immigranten geeft een beeld van een oudere bevolking (verhoudingsgewijs meer 60-plussers), vooral in vergelijking met de groep personen van vreemde herkomst. Dit is het meest zichtbaar bij de personen uit de Maghreb, Turkije en Zuid-EU.

Belgen behoren in vergelijking met de migranten vaker tot de hogere leeftijdscategorieën. Het verschil tussen de migranten en de Belgen is zeer uitgesproken voor de migranten uit de herkomstregio's Oost-EU, Maghreb, Turkije en rest van de wereld. Het verschil is het minst uitgesproken voor de herkomstregio's West-/Noord-EU en Zuid-EU, hetgeen te verklaren is door het minder recente karakter van de immigratie uit die regio's (zie paragraaf 2.4) en een (lagere) vruchtbaarheid bij deze groepen die meer aansluit bij het vruchtbaarheidsniveau van de Belgen (Schoenmaeckers e.a., 2000; Van Peer e.a., 2010).

Afhankelijk van de gehanteerde definitie van migrant bekomen we niet alleen een andere leeftijdsverdeling, maar soms ook een andere geslachtsverdeling (figuur 2, tabel 5). Bijvoorbeeld, bij de Maghrebijnse vreemdelingen van 65 jaar en ouder, zijn er op 1 januari 2013 minder mannen dan vrouwen (74 mannen per 100 vrouwen), terwijl het omgekeerde geldt voor de Maghrebijnse immigranten en de personen van Maghrebijnse herkomst van die leeftijd (129 mannen per 100 vrouwen).

De gevonden verschillen in de leeftijds- en geslachtsverdeling tussen de 3 groepen migranten hebben te maken met het feit dat het al dan niet (verworven) hebben van de Belgische nationaliteit, en het geïmmigreerd zijn versus het in België geboren zijn, varieert in elke herkomstgroep met de leeftijd, en bovendien soms verschillend is voor mannen en vrouwen. Bekijken we opnieuw het voorbeeld van de Maghrebijnse 65-plussers en lopen we even vooruit op de verdere bespreking. Deze 65-plussers zijn allemaal geïmmigreerd (figuur 3) en het gaat vaker om mannen dan om vrouwen (geslachtsratio 129, tabel 5). Maghrebijnse oudere mannen hebben vaker de Belgische nationaliteit verkregen dan hun vrouwelijke leeftijdsgenoten (figuur 5), waardoor de geslachtsratio omkeert bij de vreemdelingen.

TABEL 5. Aantal mannen per 100 vrouwen bij de migranten volgens 3 definities en bij de Belgen, per leeftijdsgroep en per regio van herkomst, Vlaams Gewest, 1/1/2013, ratio

Per regio van herkomst:		0-17j	18-29j	30-49j	50-64j	65+j	alle
West-/Noord-EU	Vreemdelingen	103	80	107	144	130	112
	Immigranten	103	80	103	119	113	105
	Vreemde herkomst	104	94	105	118	112	105
Zuid-EU	Vreemdelingen	107	100	124	167	109	124
	Immigranten	109	97	122	152	113	122
	Vreemde herkomst	107	105	111	142	112	113
Oost-EU	Vreemdelingen	105	94	112	97	49	104
	Immigranten	107	93	97	80	62	94
	Vreemde herkomst	104	95	97	84	74	96
Europa niet-EU	Vreemdelingen	105	82	89	83	69	90
	Immigranten	106	88	82	82	71	86
	Vreemde herkomst	104	90	83	84	74	91
Maghreb	Vreemdelingen	106	72	154	75	74	107
	Immigranten	106	68	130	109	129	114
	Vreemde herkomst	103	91	118	109	129	106
Turkije	Vreemdelingen	109	92	151	80	55	106
	Immigranten	110	89	121	106	78	107
	Vreemde herkomst	104	100	115	106	78	106
Rest van de wereld	Vreemdelingen	105	100	98	107	77	100
	Immigranten	100	94	84	98	95	90
	Vreemde herkomst	103	96	85	99	95	95
Alle personen	Belgen	105	104	103	100	77	97
	Vreemdelingen	105	89	111	128	109	107
	Immigranten	104	88	100	110	106	100
	Vreemde herkomst	104	95	101	111	106	102

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

De grote verschillen in de geslachtsratio's tussen de Belgen en de migranten hangen samen met een verschillende reden voor de immigratie bij de onderscheiden herkomst- en leeftijdsgroepen (zie ook het hoofdstuk 'Internationale migratiestromen van/naar België en zijn gewesten' in deze studie). Onderzoekers wijzen erop dat sommige migratievormen vrij geslachtsgebonden zijn. Zo zijn volgmigranten in meerderheid vrouwen. Ze komen op jonge leeftijd naar België in het kader van gezinsvorming (Lodewyckx e.a., 2011). Erkende vluchtelingen zijn dan weer vaker mannen dan vrouwen (Geets e.a., 2006; Vanduynslager & Wets, 2013). Ook arbeidsmigratie is meer een mannelijke aangelegenheid (Corluy e.a., 2011).

2.4. Verblijfsduur in België van migranten

2.4.1. Het Vlaamse Gewest

Zoals eerder beschreven wonen er in het Vlaamse Gewest 617.000 immigranten. 35% van hen woont al langer dan 15 jaar in België, 29% verblijft nog geen 5 jaar in het land (tabel 6).

Beschouwen we de personen van vreemde herkomst (1.112.000) dan blijkt 45% van de totale groep in België geboren te zijn. Hun verblijfsduur in België varieert sterk naar regio van herkomst (tabel 6). Meer dan de helft van de personen van Zuid-EU (60%), Maghrebijnse (59%) en Turkse (56%) herkomst is in België geboren, bovendien woont een vijfde tot een vierde al langer dan 15 jaar in België. Minder dan 1 op de 10 personen uit die herkomststre-gio's is minder dan 5 jaar in België aanwezig. Dit staat in schril contrast met de verblijfs-duur van de personen van Oost-EU herkomst: haast de helft van deze groep (47%) woont nog geen 5 jaar in België, en slechts een vijfde onder hen (22%) is in België geboren.

TABEL 6. Al dan niet zelf geïmmigreerd en verblijfsduur in België, per regio van herkomst, Vlaams Gewest, 1/1/2013, in %

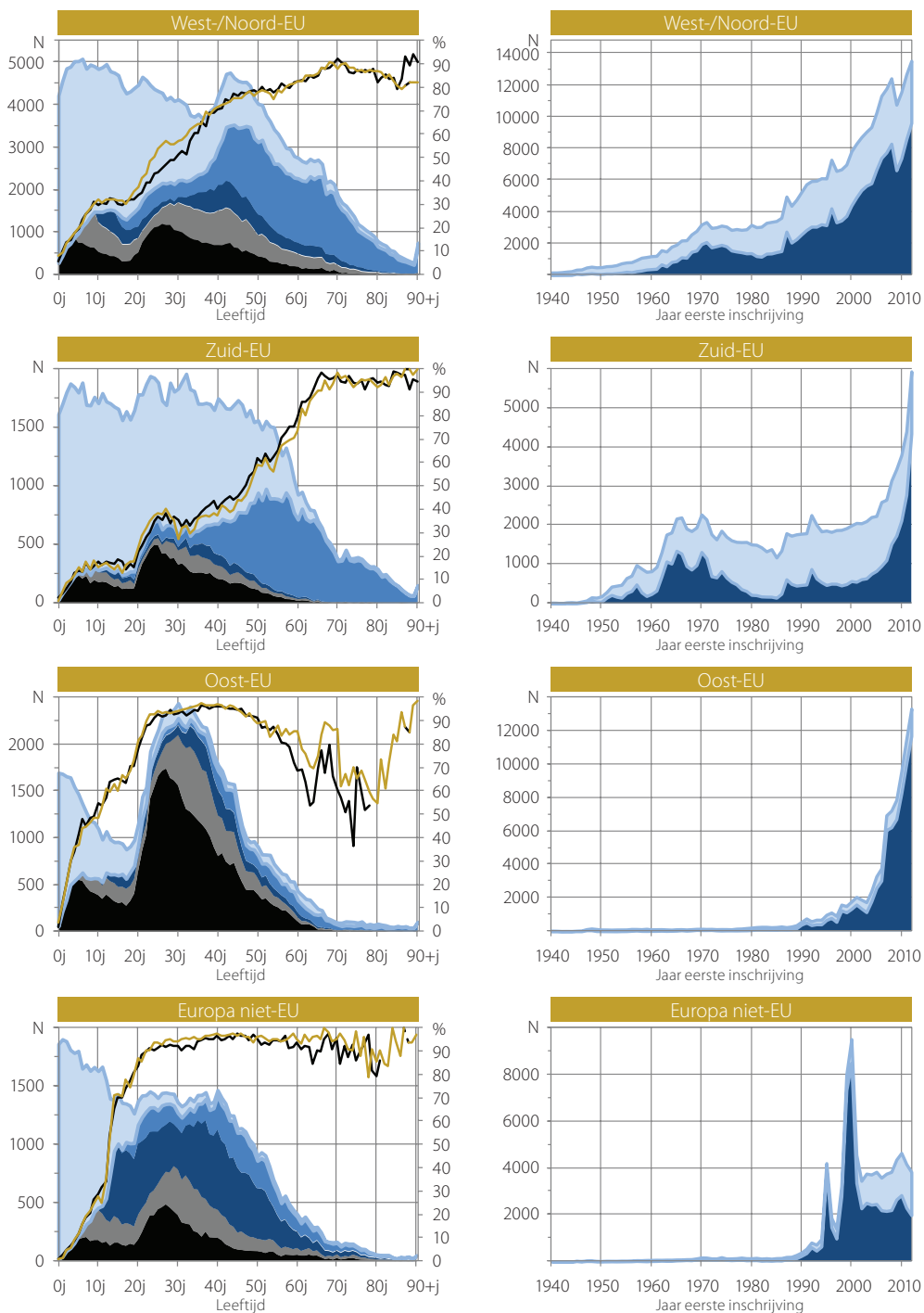
	1. Immigranten				2. Personen van vreemde herkomst				
	Zelf geïmmigreerd, duur verblijf in België:			Aantal x1.000 (=100%)	Zelf geïmmigreerd, duur verblijf in België:			In België geboren	Aantal x1.000 (=100%)
Per regio van herkomst:	0-4j	5-14j	15+j		0-4j	5-14j	15+j		
West-/ Noord-EU	24,3	33,1	42,6	167	13,5	18,3	23,7	44,5	301
Zuid-EU	27,6	15,5	56,9	45	11,0	6,2	22,7	60,2	114
Oost-EU	60,3	30,0	9,7	71	47,3	23,5	7,6	21,6	91
Europa niet-EU	20,4	61,4	18,2	59	14,3	42,9	12,7	30,1	84
Maghreb	20,6	33,0	46,4	73	8,4	13,5	19,0	59,2	179
Turkije	14,0	28,4	57,5	53	6,1	12,4	25,1	56,4	122
Rest van de wereld	34,1	40,4	25,5	148	22,7	27,0	17,0	33,2	222
Alle personen	29,4	35,5	35,2	617	16,3	19,7	19,5	44,6	1.112

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

Zoals uit tabel 6 blijkt, varieert het al dan niet geïmmigreerd zijn en de verblijfsduur in België naar regio van herkomst. Figuur 3 (de linker figuur) verfijnt deze vaststelling en toont ook aanzienlijke verschillen naar leeftijd.

Figuur 3 (de linker figuur) toont per herkomstgroep het aantal immigranten naar leeftijd, opgesplitst naar verblijfsduur plus het aantal personen dat in België geboren is. De 4 donkerst ingekleurde gestapelde vlakken samen geven het aantal immigranten naar leeftijd. De 5 gestapelde vlakken samen tonen het aantal personen van vreemde herkomst naar leef-tijd. In dezelfde figuur geeft de lijngrafiek het percentage personen van vreemde herkomst dat geïmmigreerd is, waarbij mannen en vrouwen worden opgesplitst. De figuur schetst de situatie voor het Vlaamse Gewest op 1 januari 2013. Let op de uiteenlopende schalen op de verticale as die het aantal personen van vreemde herkomst weergeeft.

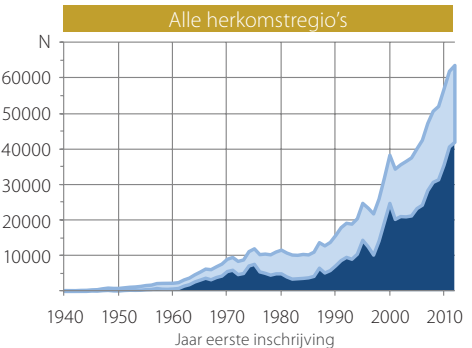
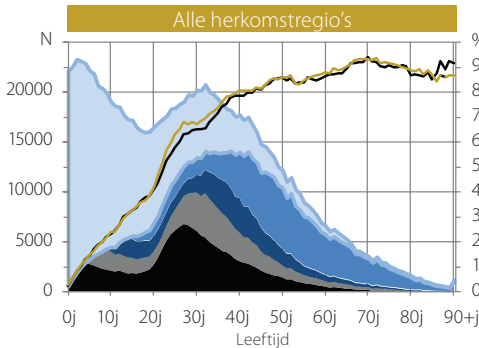
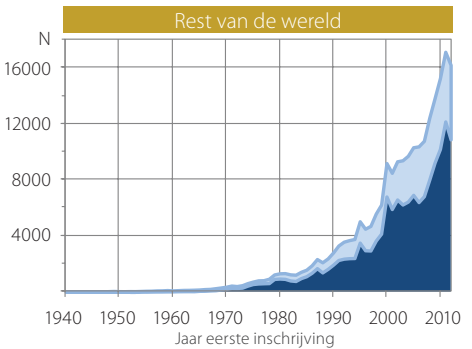
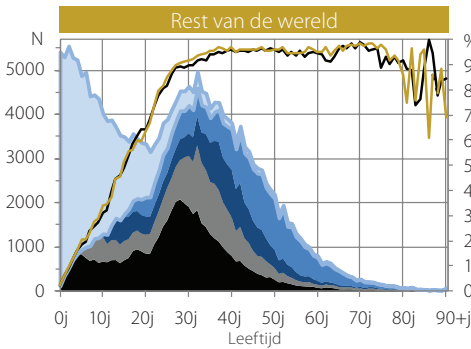
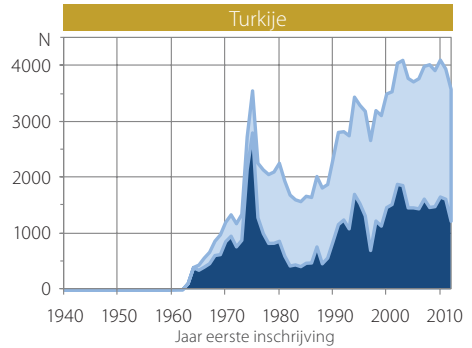
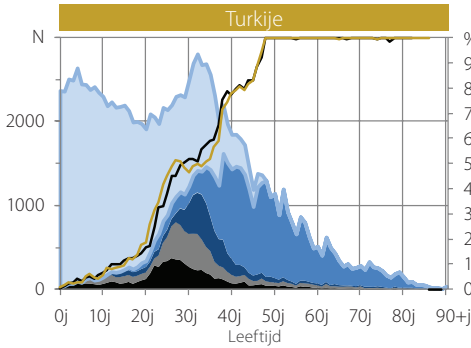
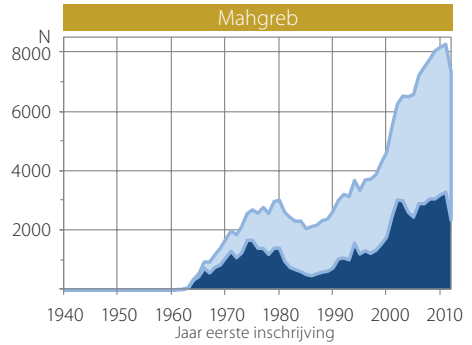
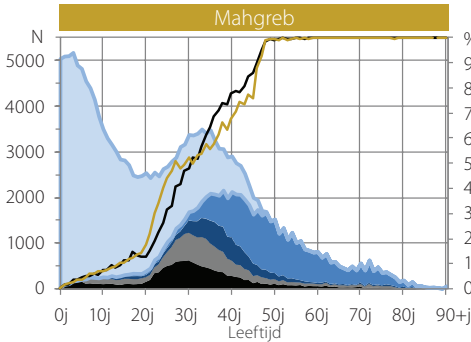
FIGUUR 3. Al dan niet zelf geïmmigreerd en verblijfsduur in België van personen van vreemde herkomst, naar leeftijd (linker figuur) en jaar van eerste inschrijving in een Belgische gemeente (rechter figuur), per regio van herkomst, Vlaams Gewest, 1/1/2013, aantal (N) en in %

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

Figuur leeftijd: ■ In België geboren ■ 15+ jaar in België ■ 10-14 jaar in België ■ 5-9 jaar in België
■ 0-4 jaar in België — % geïmmigreerd, mannen — % geïmmigreerd, vrouwen

Figuur jaar inschrijving: ■ In België geboren ■ Geïmmigreerd

Kinderen (0-17 jarigen) zijn vaker dan de oudere personen van vreemde herkomst in België geboren. 19% van alle kinderen met een vreemde herkomst is zelf geïmmigreerd. Figuur 3 toont verschillen naar regio van herkomst. 10% van de kinderen van Zuid-EU herkomst en 5% van de kinderen van Turkse en Maghrebijnse herkomst is geïmmigreerd. Kinderen van Oost-EU en Europese niet-EU herkomst zijn het vaakst zelf geïmmigreerd (respectievelijk 40% en 33%).

Ruim 90% van de twintigers van Oost-EU en Europese niet-EU herkomst is geïmmigreerd, tegenover 30% à 40% van de twintigers van Zuid-EU, Maghrebijnse en Turkse herkomst. Bijna 6 op de 10 twintigers van Oost-EU herkomst verblijft minder dan 5 jaar in België. In alle herkomstgroepen is het aantal personen met zulke korte verblijfsduur het grootst onder de twintigers en dertigers (zie ook het hoofdstuk 'Internationale migratiestromen van/ naar België en zijn gewesten' in deze studie).

Bij veertigers en vijftigers verschilt de verblijfsduur sterk naargelang de herkomstgroep. Van reeds lang in België gevestigde migrantengemeenschappen, zoals de personen van Zuid-EU, Turkse en Maghrebijnse herkomst, is het merendeel langer dan 15 jaar geleden geïmmigreerd of is in België geboren (respectievelijk 79%, 72% en 61%). Veertigers en vijftigers van Oost-EU en Europese niet-EU herkomst verblijven het minst lang in België (respectievelijk 13% en 19% met een verblijfsduur van minimum 15 jaar of in België geboren).

Zestigplussers zijn bijna allemaal geïmmigreerd. De grote uitzondering zijn de oudere personen van Oost-EU herkomst waarvan 31% in België geboren is. Dit hangt samen met het feit dat heel wat Oost-Europese immigranten (vooral Polen maar ook personen uit ex-Tsjecho-slowakije, ex-Joegoslavië en Hongarije) arriveerden kort na de eerste wereldoorlog. Een deel van hun kinderen die hier werden geboren, is thans 60 jaar of ouder. Ook 14% van de 60-plussers van West-/Noord-EU herkomst is in België geboren, hetgeen samenhangt met de migratie vanuit onze buurlanden vóór de eerste wereldoorlog. Een klein aantal zestigplussers van vreemde herkomst is minder dan 5 jaar geleden geïmmigreerd: het gaat om 2.500 personen uit West-/Noord-EU, 150 uit Zuid-EU, 370 uit Oost-EU, 710 uit Europa niet-EU, 1.100 uit Maghreb, 340 uit Turkije, en 880 personen uit de rest van de wereld. Zij zijn vaak de (hoog)bejaarde ouders van immigranten die hun ouders naar België lieten overkomen (Berdaï e.a., 2011) vóór de verstrenging in 2011 van de wet betreffende de gezinshereniging.

Voor alle herkomstgroepen geldt dat er weinig geslachtsverschillen bestaan in het al dan niet geïmmigreerd zijn. Uitzondering zijn de twintigers van West-/Noord-EU, Turkse en Maghrebijnse herkomst: de vrouwen zijn vaker geïmmigreerd dan de mannen. Onder de Maghrebijnse 35-45 jarigen zijn de mannen vaker geïmmigreerd dan de vrouwen.

De verschillen in het al dan niet geïmmigreerd zijn naar herkomst, naar leeftijd en naar geslacht impliceren dat voor elke herkomstgroep de leeftijdsopbouw en in mindere mate de geslachtsratio verschillend is al naargelang van de toegepaste definitie van migrant (immigranten versus personen van vreemde herkomst).

Figuur 3, de rechter figuur, toont voor de personen van vreemde herkomst het jaar waarin ze voor het eerst werden ingeschreven in de registers. Er wordt een opsplitsing gemaakt tussen de personen die geïmmigreerd zijn en de personen die in België geboren zijn. Migrantenpopulaties die al heel lang in België gevestigd zijn – Nederlanders, Fransen, Italianen, Polen,... – hebben leden die al rond 1940 (of voordien) in België geboren zijn. Bij de personen van Turkse en Maghrebijnse herkomst situeert dat jaartal zich 25 jaar later, rond het midden van de jaren 1960.

De patronen inzake het jaar van de immigratie worden bepaald door de verschillende migratiegolven die België en het Vlaamse Gewest de voorbije decennia gekend heeft en nog steeds kent. Al vóór de eerste wereldoorlog kwamen er immigranten uit Nederland, Frankrijk en Duitsland naar België, een migratiestroom die zich tot op heden handhaaft. Tijdens het interbellum kwamen er vooral immigranten uit Italië en Oost-Europa. Het ging om buitenlandse arbeiders aangeworven voor de opkomende mijnbouw en om gedwongen migratie door de opkomst van autoritaire regimes in Oost-Europa. Pas in de periode van de naoorlogse wederopbouw kwam de arbeidsimmigratie op grote schaal op gang. In de eerste jaren na de tweede wereldoorlog ging het vooral om Italianen die kwamen werken in de steenkoolmijnen. Door de mijnramp van Marcinelle in 1956 kwam er een verschuiving in de immigratie in België op gang. Het immigratiecontract met Italië werd opgezegd. Hierna trok de Belgische overheid vooral werknemers uit Spanje, Griekenland en Portugal aan en vanaf de jaren 1960 personen uit Turkije, Marokko en Tunesië.

In 1974 werd er voor buitenlandse werknemers een immigratiestop ingesteld. De immigratie uit alle wervingslanden nam sterk af. Veel immigranten keerden bovendien terug naar hun land van herkomst (wat uiteraard niet zichtbaar is in de figuur). Mede door de gunstige economische situatie in Spanje en in Italië in de vroege jaren 1970 keerden heel wat Italiaanse en Spaanse immigranten terug naar hun land van herkomst (Schoorl, 2011). De terugkeer van Turken en Marokkanen bleef beperkt omwille van een tekort aan arbeidsplaatsen in het herkomstland. Vooral Turken maar ook Marokkanen kozen voor gezinshereniging in het gastland omwille van economische redenen (verdienmogelijkheden van de echtgenote, kosten van dubbele huishoudens) en sociale redenen (problemen van een gescheiden gezinsleven, opvoeding van de kinderen) (Lesthaeghe, 1996; Schoorl, 2011). De gezinshereniging is zeer duidelijk merkbaar bij de personen van Turkse herkomst in het jaar 1974 en vooral in 1975. Ook bij de Maghrebijnen ligt het aantal immigraties in die jaren iets hoger dan in de jaren nadien en voordien.

Officieel is de immigratiestop nog steeds van kracht. Ze is echter niet van toepassing op een aantal groepen. Zo genieten EU-burgers vrij verkeer binnen de Europese Unie. De uitbreiding van de Europese Unie sinds 2004 met 10 voornamelijk Oost-Europese landen leidde recent tot een zeer sterke toename van het aantal immigranten van Oost-EU herkomst. 56% van alle in België aanwezige personen van Oost-EU herkomst heeft zich pas na 2004 in België gevestigd. Ook bij de personen van West-/Noord-EU en Zuid-EU herkomst is er sprake van zeer recente immigraties. Zij komen vaker dan andere immigranten in het kader van tewerkstelling. De economische crisis in eigen land plus een groeiende arbeidsrecruterende door Vlaanderen in Spanje, Portugal en zeer recent ook in Griekenland ligt aan de basis van hun migratie (Vanduyndael e.a., in druk). Mogelijks gaat het ook om studenten die in België komen studeren (Van Mol, 2011) (zie ook het hoofdstuk 'Internationale migratiestromen van/naar België en zijn gewesten' in deze studie).

Immigratie is nog steeds mogelijk vanuit landen van buiten de EU in het kader van gezinshereniging of gezinsvorming. Hoewel immigratiehuwelijken afnemen (Verhaeghe e.a., 2012), zoeken toch nog heel wat in België geboren kinderen van de oorspronkelijke arbeidsmigranten hun huwelijkspartner in het herkomstland van hun ouders (Lodewyckx e.a., 2011), zodat er zich tijdens de laatste jaren nog steeds nieuwe Turkse en Maghrebijnse immigranten vestigen in het Vlaamse Gewest. Huwelijksmigratie – vooral van vrouwen – speelt ook een belangrijke rol in de immigratie van personen uit Thailand, de Filipijnen, Oekraïne, Rusland en bepaalde landen uit Latijns-Amerika (CGKR, 2013a). In 2011 verstreefde de wet op gezinshereniging, waardoor immigratiehuwelijken aan strengere voorwaarden worden onderworpen dan voorheen. De daling van het aantal immigranten gearriveerd in 2012 vanuit Turkije, Maghreb en Europa niet-EU (figuur 3) kan hiervan een

gevolg zijn. Bovendien hebben migranten door de verstrenging van de wet op gezinshereniging niet langer het recht om hun ouders te laten overkomen naar België. Sommige van de eerst gearriveerde Maghrebijnse immigranten lieten hun (hoog)bejaarde ouders naar België overkomen in het kader van gezinshereniging, waarschijnlijk in het kader van hun zorgplicht ten aanzien van de ouders (Berdai e.a., 2011). Op 1 januari 2011 woonden er in het Vlaamse Gewest 149 Maghrebijnse 65-plussers die in de loop van 2010 voor de eerste keer in België werden ingeschreven (Lodewijckx, 2013b). Op 1 januari 2013 ging het om 16 Maghrebijnse 65-plussers die in de loop van 2012 voor de eerste keer in België werden ingeschreven.

De immigratiestop is evenmin van toepassing op asielzoekers die op basis van de bepalingen van het Internationaal Verdrag betreffende de Status van Vluchtelingen (zie Conventie van Genève betreffende de Status van Vluchtelingen, 1951 en aanvullend Protocol van New York, 1967) als vluchteling erkend worden³. Het uitbreken van de oorlog in het voormalige Joegoslavië in 1991 en in Tsjetsjenië in 1999 verklaren grotendeels de pieken in het aantal immigranten van Europese niet-EU herkomst.

Ten slotte kunnen buitenlandse studenten via een systeem van specifieke verblijfsvergunningen tijdelijk in ons land verblijven. Sommigen blijven na hun studies in België werken of blijven er wonen omdat ze een relatie hebben met een Belgische partner (CGKR, 2012; Eurostat, 2011).

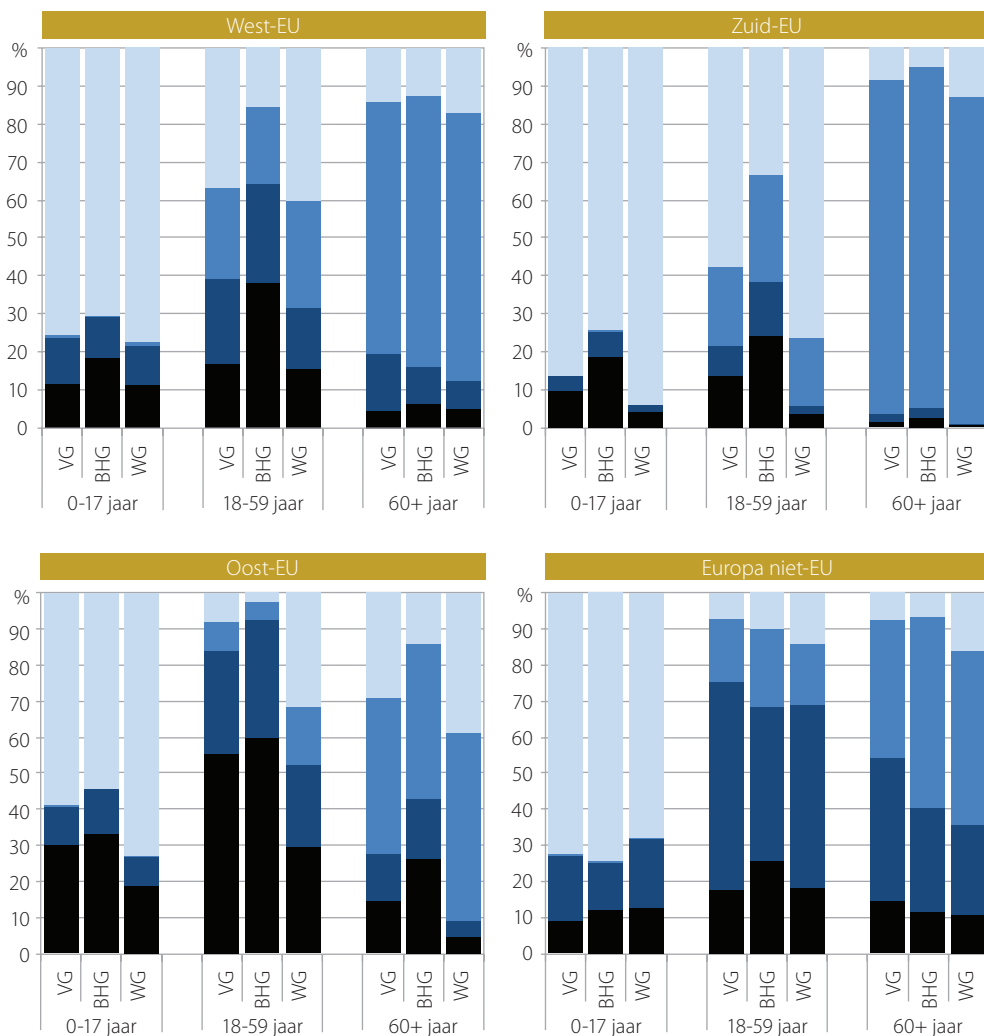
Een totaal ander fenomeen dat het zeer hoge aantal immigraties in 2009 en 2010 bij de personen met een herkomst uit de rest van de wereld mede bepaalt, is de stijging van het aantal positieve beslissingen inzake verblijfsregularisatie ten gevolge van de toepassing van nieuwe regularisatiecriteria (CGKR, 2013a).

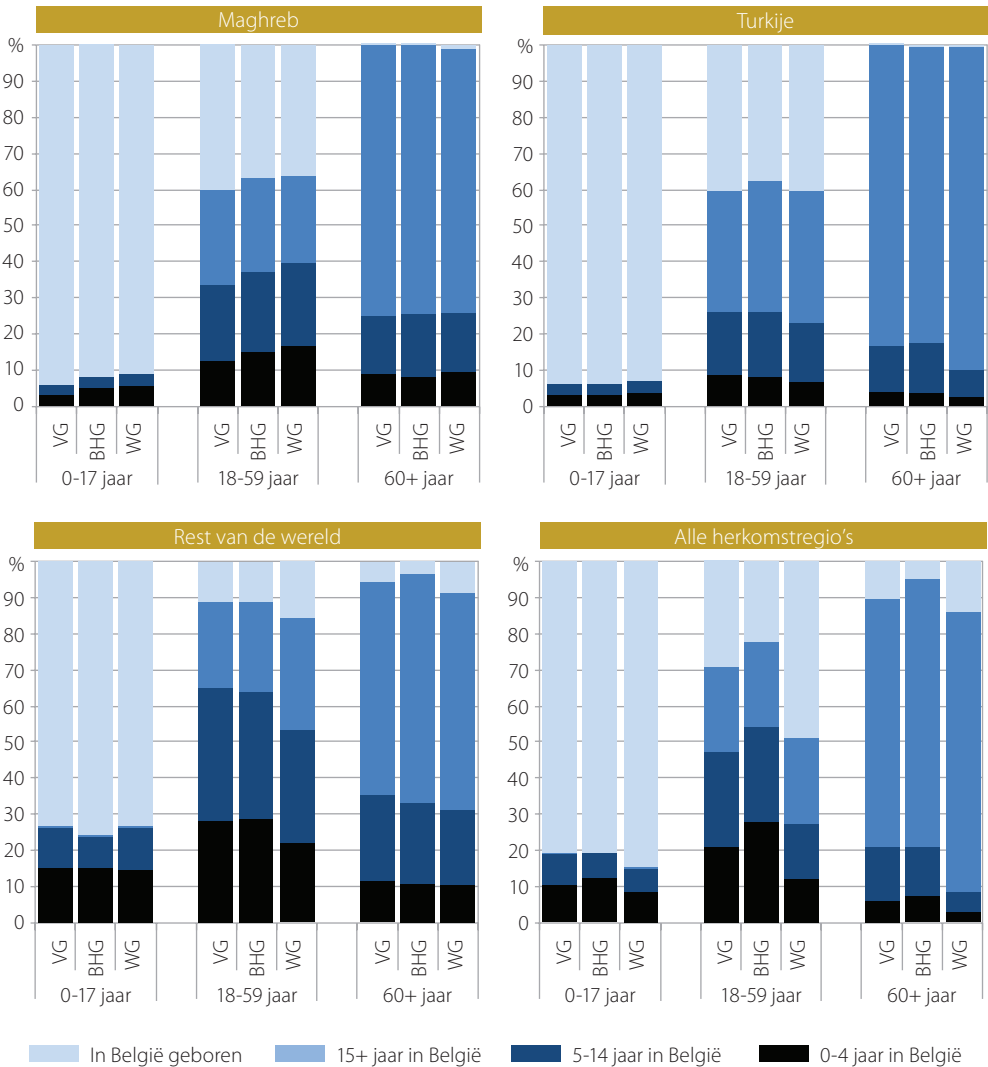
2.4.2. *Het Brusselse Hoofdstedelijke en het Waalse Gewest*

Figuur 4 vergelijkt per herkomstgroep en gecontroleerd voor leeftijd het al dan niet geïmmigreerd zijn en de verblijfsduur in de 3 Belgische gewesten. Sommige herkomstgroepen vertonen een ander profiel naargelang het gewest waarin ze wonen. De 18-59-jarigen van West-/Noord-EU, Zuid-EU en Oost-EU herkomst in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest zijn vaker geïmmigreerd en wonen minder lang in België dan in het Vlaamse en Waalse Gewest. In het Waalse Gewest zijn de personen van die herkomstgroepen al het langst in België. Voor de personen met een andere herkomst zijn de verschillen tussen de gewesten kleiner (Europa niet-EU en rest van de wereld) of nagenoeg onbestaande (Turkse en Maghrebijnse herkomst).

³ Asielzoekers zijn pas in de cijfers in deze bijdrage opgenomen nadat zij als vluchteling werden erkend, dus van zodra zij zijn overgeschreven van het wachtregister naar een regulier bevolkingsregister.

FIGUUR 4. Al dan niet geïmmigreerd en verblijfsduur in België van personen van vreemde herkomst naar leeftijd, per gewest en per regio van herkomst, 1/1/2013, in %

VG = Vlaams Gewest; BHG = Brussels Hoofdstedelijk Gewest; WG = Waals Gewest
Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

2.5. Het verwerven van de Belgische nationaliteit door migranten

2.5.1. Het Vlaamse Gewest

Heel wat personen met een oorspronkelijke buitenlandse nationaliteit hebben in de voorbije decennia de Belgische nationaliteit verworven. De kinderen van deze personen beschikken van bij hun geboorte automatisch over de Belgische nationaliteit. Ook een kind van ouders met een vreemde nationaliteit dat in België geboren wordt, kan sedert 1992 onder bepaalde voorwaarden automatisch of na een nationaliteitsverklaring de Belgische nationaliteit verwerven (zie infra). 42% van alle personen van vreemde herkomst in het Vlaamse Gewest is niet-Belg, 33% is geboren met een buitenlandse nationaliteit en heeft

de Belgische nationaliteit verworven, en 25% is geboren als Belg (tabel 7).

TABEL 7. Bezit van de Belgische nationaliteit bij personen van vreemde herkomst, per regio van herkomst, Vlaams Gewest, 1/1/2013, aantal en in %

Per regio van herkomst:	Niet-Belg (vreemdeling)	Belgische natio- naliteit verworven	Als Belg geboren	Aantal x1.000 (=100%)
West-/Noord-EU	56,0	16,3	27,7	300
Zuid-EU	45,4	24,6	30,0	114
Oost-EU	73,4	16,2	10,5	91
Europa niet-EU	45,6	40,5	13,8	84
Maghreb	19,7	49,4	30,9	179
Turkije	16,8	55,5	27,7	122
Rest van de wereld	39,0	37,8	23,2	222
Alle personen	42,0	32,9	25,1	1.112

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

Die aandelen variëren sterk naar herkomstgroep (tabel 7). Vooral personen van Turkse en Maghrebijnse herkomst hebben de Belgische nationaliteit verworven (respectievelijk 56% en 49%). Bovendien is 28% van de personen van Turkse herkomst en 31% van de personen van Maghrebijnse herkomst als Belg geboren. Dit contrasteert het sterkst met de personen van Oost-EU herkomst, waarvan 16% de Belgische nationaliteit verwierf en 11% de Belgische nationaliteit heeft vanaf de geboorte. 73% van die herkomstgroep bezit de Belgische nationaliteit niet, en is dus een vreemdeling.

Figuur 5, de linker figuur toont per herkomstgroep het aantal vreemdelingen naar leeftijd (donkerste vlak), alsook het aantal personen die de Belgische nationaliteit verwierven en het aantal personen die als Belg geboren zijn. De 3 gestapelde vlakken samen tonen het aantal personen van vreemde herkomst naar leeftijd. In dezelfde figuur geeft de lijngrafiek het percentage personen van vreemde herkomst dat vreemdeling is, waarbij mannen en vrouwen worden opgesplitst.

Tabel 7 toont grote verschillen inzake Belg zijn tussen de regio's van herkomst. Figuur 5, de linker figuur verfijnt deze vaststelling en toont ook belangrijke verschillen naar leeftijd. Vooral bij de personen van West-/Noord-EU, Zuid-EU, Maghrebijnse en Turkse herkomst stijgt het percentage vreemdeling met de leeftijd. Kinderen, en voornamelijk de kinderen van Turkse en Maghrebijnse herkomst, zijn vaak Belg. Minder dan 1 op de 10 0-17 jarigen van Turkse en Maghrebijnse herkomst is vreemdeling. Personen van Oost-EU herkomst vertonen een totaal ander leeftijds patroon inzake nationaliteit: slechts een kwart van de 60-plussers en bijna 6 op de 10 kinderen is vreemdeling. Dit hangt samen met het feit dat de eerste immigratiegolf vanuit Polen dateert van vóór WOII (CGKR, 2013a). Hun kinderen die nu tot de 60-plussers behoren, zijn in België geboren en velen hebben de Belgische nationaliteit verworven. Recent is er opnieuw sprake van een nieuwe immigratiegolf vanuit Oost-EU landen (figuur 3). De kinderen uit die nieuwe golf zijn (nog) niet-Belg. Jongvolwassenen van Turkse en Maghrebijnse herkomst zijn vaker vreemdeling dan 35- tot 49-jarigen, wat samenhangt met hun recente komst in België. Pieken in het percentage vreemdelingen bij dertigers en veertigers in de andere herkomstgroepen hebben eveneens te maken met de recente aankomst in België.

Figuur 5, de linker figuur toont ook verschillen tussen mannen en vrouwen. Bij de oudere personen van West-/Noord-EU herkomst hebben de vrouwen vaker dan hun mannelijke leeftijdsgenoten de Belgische nationaliteit verworven (het percentage vreemdeling is kleiner voor de vrouwen dan voor de mannen). Tot in 1984 was het voor vrouwen met een vreemde nationaliteit die met een Belgische man huwden gemakkelijker om de Belgische nationaliteit te verkrijgen dan voor mannen met een vreemde nationaliteit die huwden met een Belgische vrouw. Bij de oudere personen van Maghrebijnse en Turkse herkomst zijn de mannen veel vaker Belg geworden dan de vrouwen. Voor de oudere personen van Zuid-EU herkomst vinden we geen geslachtsverschillen. Ook bij de kinderen is er geen sprake van geslachtsverschillen in het percentage vreemdeling; dit geldt voor alle herkomstgroepen. Vrouwen van middelbare leeftijd - ongeacht de herkomstgroep waartoe ze behoren - verkregen vaker de Belgische nationaliteit dan de mannen. Het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding stelde vast aan de hand van het aantal vrouwen onder de nieuwe Belgen dat vreemde vrouwen de laatste jaren veel meer Belg zijn geworden dan mannen (CGKR, 2013b).

De leeftijds- en geslachtsverschillen in het percentage vreemdelingen impliceren dat voor elke herkomstgroep de leeftijdsopbouw en in mindere mate de geslachtsratio verschillend is naargelang de toegepaste definitie van migrant (vreemdelingen versus personen van vreemde herkomst, zie figuur 2 en tabel 5).

Uit figuur 5 blijkt dat de meerderheid van de kinderen van vreemde herkomst die de Belgische nationaliteit bezitten, als Belg geboren is. Personen met een hogere leeftijd hebben veelal de Belgische nationaliteit verworven.

Figuur 5, de rechter figuur toont voor de personen van vreemde herkomst die de Belgische nationaliteit bezitten, het jaar waarin ze Belg werden. Er wordt een opsplitsing gemaakt tussen de personen die de Belgische nationaliteit verwierven en de personen die als Belg geboren zijn. Aangezien het als Belg geboren worden vooral voorkomt bij kinderen en jongvolwassenen, situeert hun jaar van verwerving van de Belgische nationaliteit (in casu hun geboortjaar) zich voornamelijk na 1990.

Sinds 1940 (en ook nog daarvoor) verwierven personen van West-/Noord-EU en Zuid-EU herkomst de Belgische nationaliteit, met 2 piekmomenten in het tijdstip van de nationaliteitsverwerving: met name 1985 en 1992. Op 1 januari 1985 trad het Wetboek van de Belgische nationaliteit in werking. Vanaf die datum krijgen kinderen met een Belgische moeder en een vreemde vader de Belgische nationaliteit toegekend, terwijl ze voordien als vreemdeling werden beschouwd. Door de hervorming van 1991 met ingang van 1992 krijgen ook de in België geboren kinderen van vreemde ouders die zelf op het Belgische grondgebied zijn geboren, de Belgische nationaliteit toegekend; deze mogelijkheid bestaat ook voor de kinderen van geïmmigreerde ouders die al ten minste 10 jaar in België verblijven (CGKR, 2013b).

Ook de personen van Oost-EU herkomst verwerven al decennia lang de Belgische nationaliteit. Maar in tegenstelling tot de 2 voorgaande herkomstgroepen heeft een groot deel van hen de Belgische nationaliteit zeer recent verworven. Bijna de helft van de personen van Oost-EU herkomst die de Belgische nationaliteit verwierven, verkreeg die sinds 2000. Voor de personen van West-/Noord-EU herkomst gaat het om 20%, bij de personen van Zuid-EU herkomst om 23%.

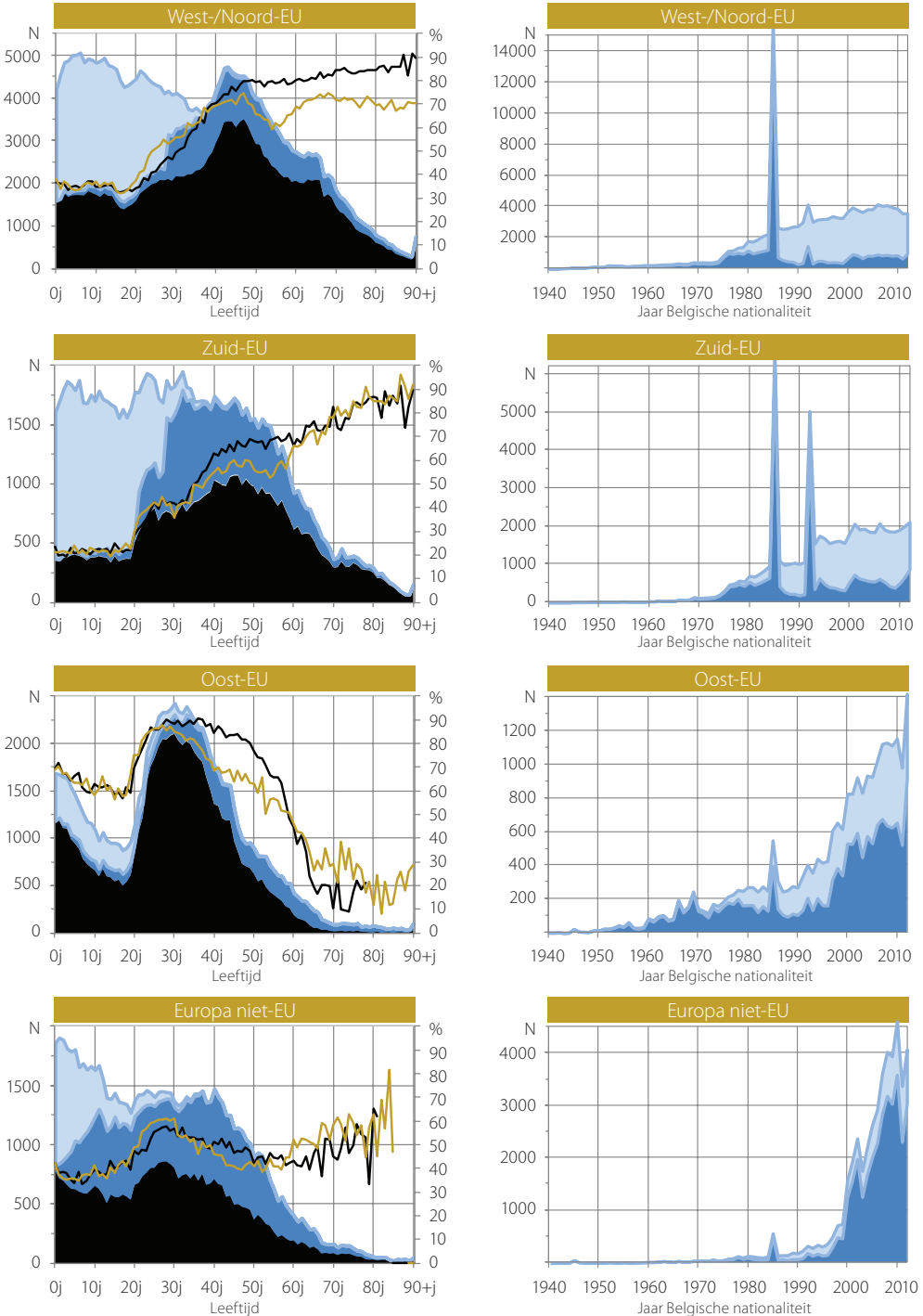
Personen van Turkse en Maghrebijnse herkomst werden Belg vanaf de jaren 1990, de uitzonderingen uit de jaren 1980 buiten beschouwing gelaten. De jaren 2000 en 2001 waren piek jaren in het verwerven van de Belgische nationaliteit. Vóór 2000 moest een persoon tussen de 18 en 30 jaar oud zijn, in België geboren zijn en er zijn hoofdverblijfplaats hebben

vooraleer hij Belg door nationaliteitsverklaring kon worden. Sinds 2000 is de leeftijdsbeperking van 30 jaar geschrapt en bepaalde de wet nieuwe voorwaarden: wie meerderjarig is, sinds 7 jaar in België verblijft en over een verblijfstitel van onbeperkte duur beschikt, en wie meerderjarig is en een ouder heeft die Belg is, kan Belg worden (CGKR, 2013b). De versoepelde wet verklaart de piek in 2000/2001. 57% van de personen van Turkse herkomst en 62% van de personen van Maghrebijnse herkomst die de Belgische nationaliteit verwierven, bezit ze sinds 2000. Na de piek in 2000/2001 werden er jaarlijks opnieuw minder personen van Turkse en Maghrebijnse herkomst Belg. Personen met herkomst Europa niet-EU en rest van de wereld zijn, indien Belg, pas recent Belg geworden. 66% van de personen met herkomst uit de rest van de wereld en 88% van de personen met Europese niet-EU herkomst die de Belgische nationaliteit verwierven, is Belg sinds 2000.

2.5.2. *Het Brusselse Hoofdstedelijke en het Waalse Gewest*

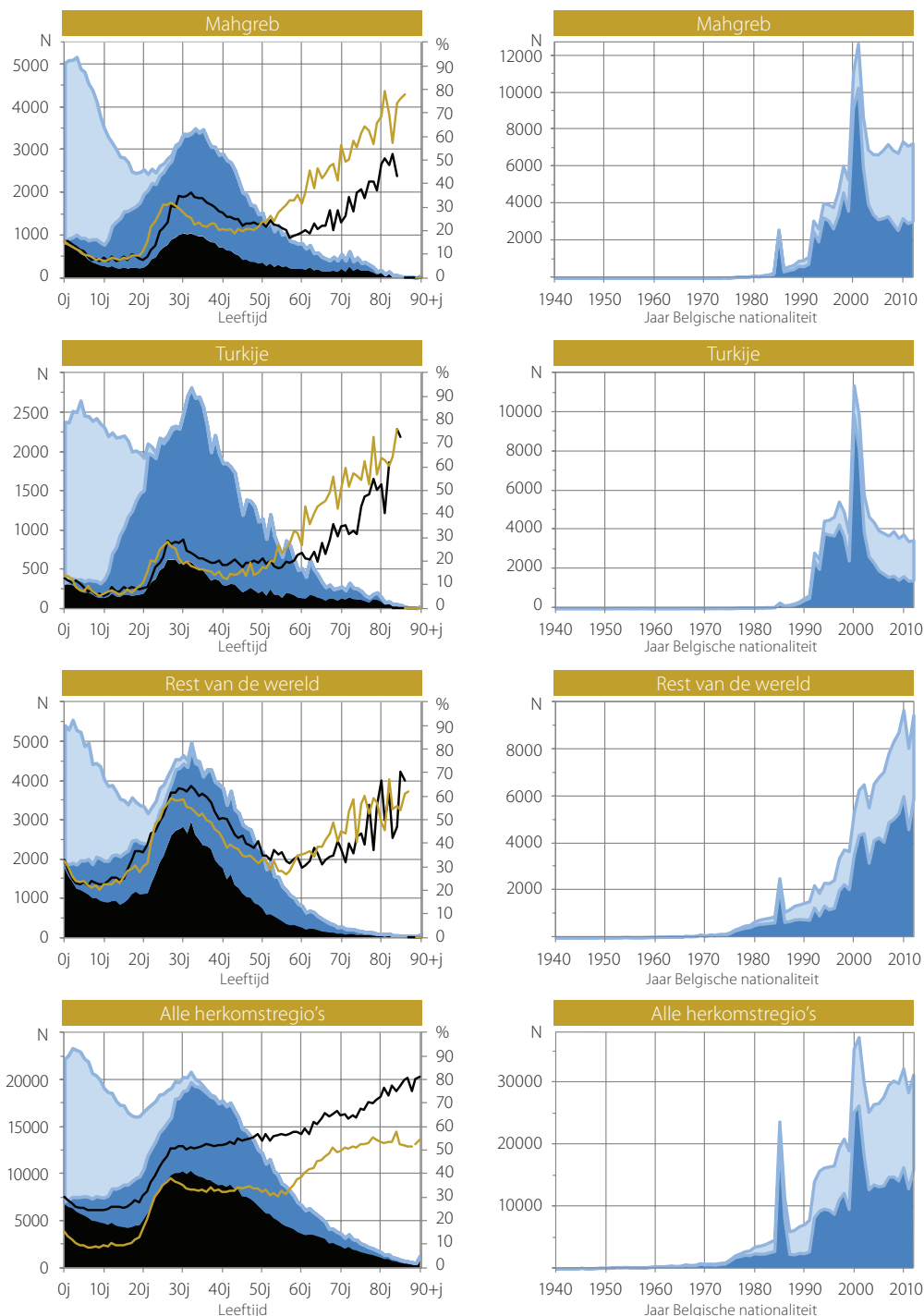
Figuur 6 vergelijkt per herkomstgroep en gecontroleerd voor leeftijd, het Belg zijn in de 3 gewesten. Sommige herkomstgroepen vertonen een ander profiel naargelang het gewest waarin ze wonen. Personen van West-/Noord-EU, Zuid-EU en Oost-EU herkomst in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest zijn vaker vreemdeling dan in de andere gewesten. Dit geldt vooral voor de 18-59 jarigen en hun kinderen. Figuur 4 toont dat deze personen vaker en recenter geïmmigreerd zijn. Het hogere aandeel niet-Belgen valt wellicht gedeeltelijk te verklaren door de grote aanwezigheid van internationale instellingen in Brussel; mogelijk gaat het vaker om 'passage-migranten' die er maar kort verblijven alvorens door te schuiven naar de andere gewesten, met andere woorden een artefact van de grote turnover (zie ook het hoofdstuk 'Internationale migratiestromen van/naar België en zijn gewesten' in deze studie). In het Waalse Gewest hebben de personen van vreemde herkomst jonger dan 60 jaar vaker de Belgische nationaliteit dan in de andere gewesten. Vooral de personen van West-/Noord-EU, Zuid-EU en Oost-EU herkomst die in het Waalse Gewest wonen, hebben vaker de Belgische nationaliteit: de kinderen zijn er vaker als Belg geboren en de middenleeftijdsgroep heeft er vaker de Belgische nationaliteit verworven. Voor de personen met een andere herkomst zijn er geen of minder duidelijke verschillen tussen de gewesten.

FIGUUR 5. Bezit van de Belgische nationaliteit bij personen van vreemde herkomst, naar leeftijd (linker figuur) en jaar van verwerving van de Belgische nationaliteit (rechter figuur), per regio van herkomst, Vlaams Gewest, 1/1/2013, aantal (N) en in %

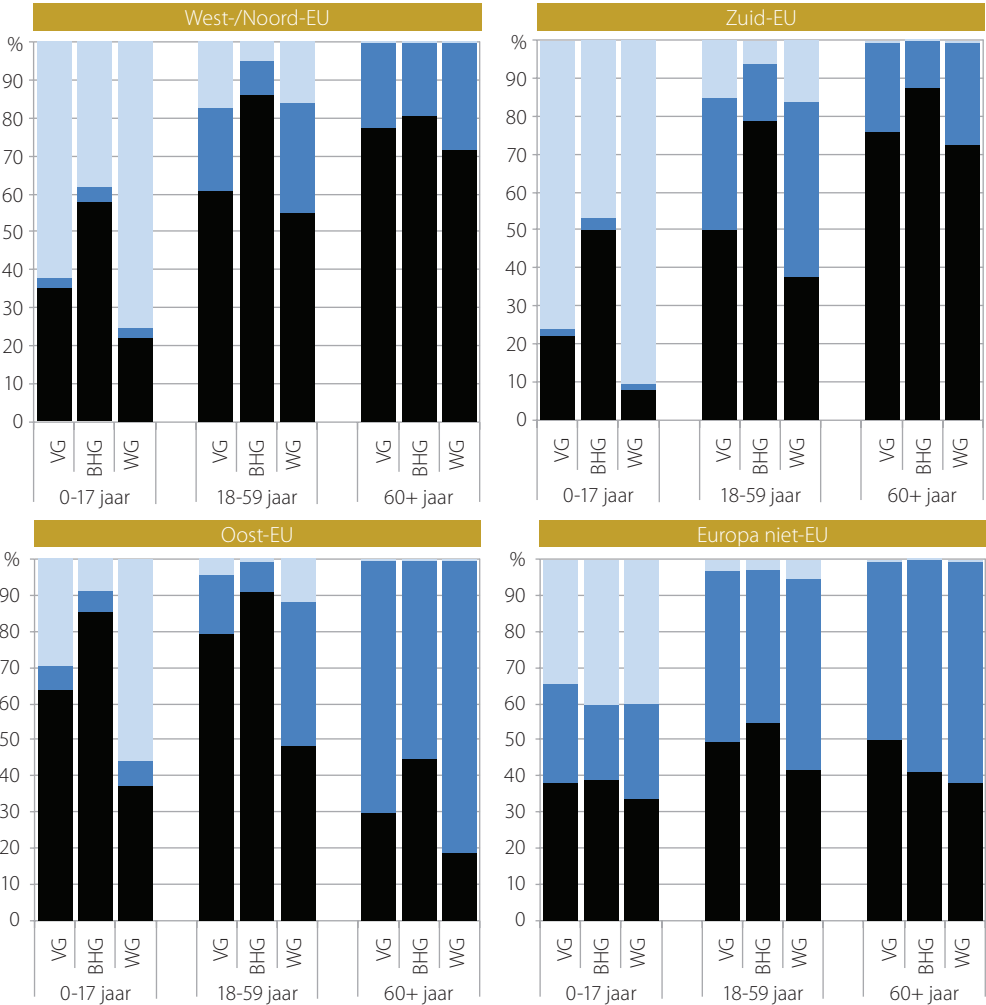
Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

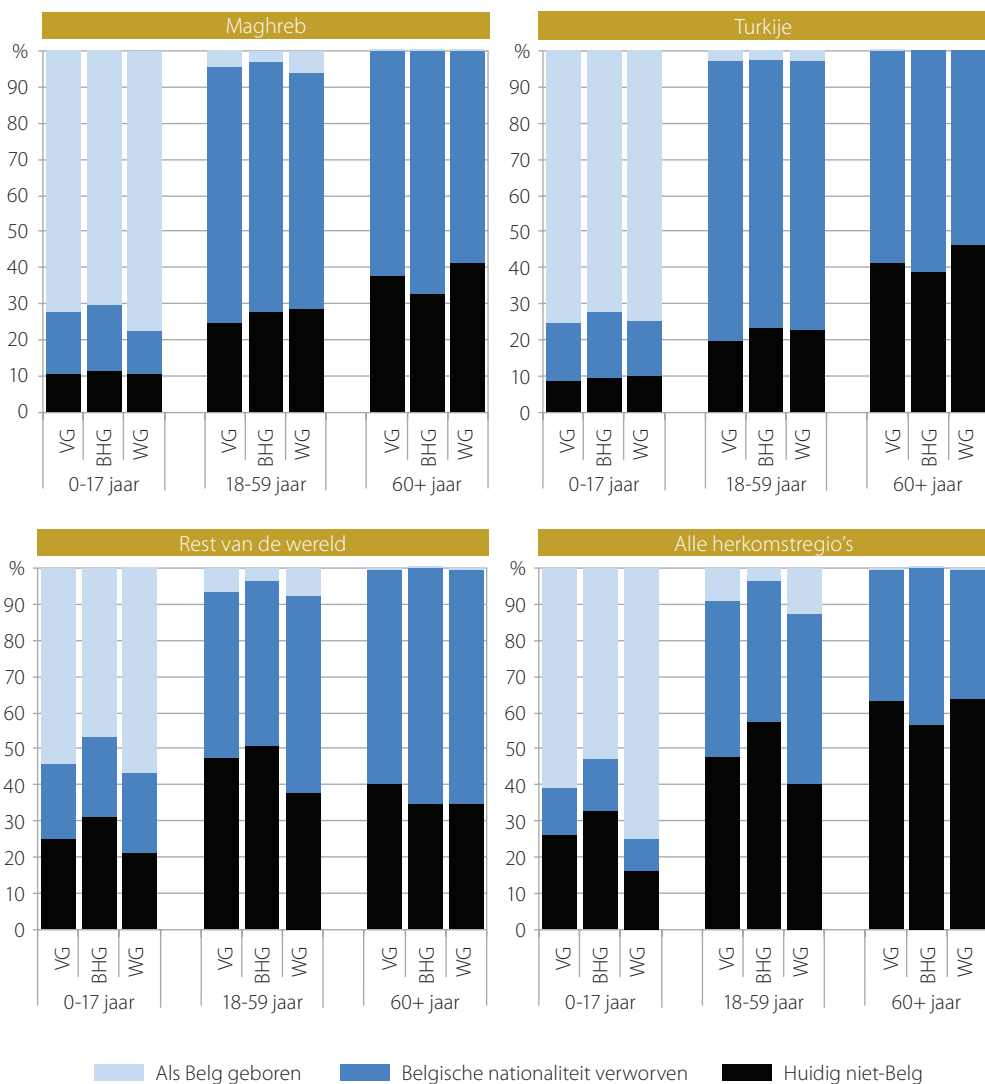
Figuur leeftijd: ■ Als Belg geboren ■ Belgische nationaliteit verworven ■ Huidig niet-Belg (vreemdeling)
— % vreemdeling, mannen — % vreemdeling, vrouwen
 Figuur jaar inschrijving: ■ Als Belg geboren ■ Belgische nationaliteit verworven

Noot: Figuur leeftijd is gebaseerd op alle personen van de herkomstgroep;
 Figuur jaar inschrijving is gebaseerd op de personen van de herkomstgroep met Belgische nationaliteit.

FIGUUR 6. Bezit van de Belgische nationaliteit bij personen van vreemde herkomst naar leeftijd, per gewest en per regio van herkomst, 1/1/2013, in %

VG = Vlaams Gewest; BHG = Brussels Hoofdstedelijk Gewest; WG = Waals Gewest

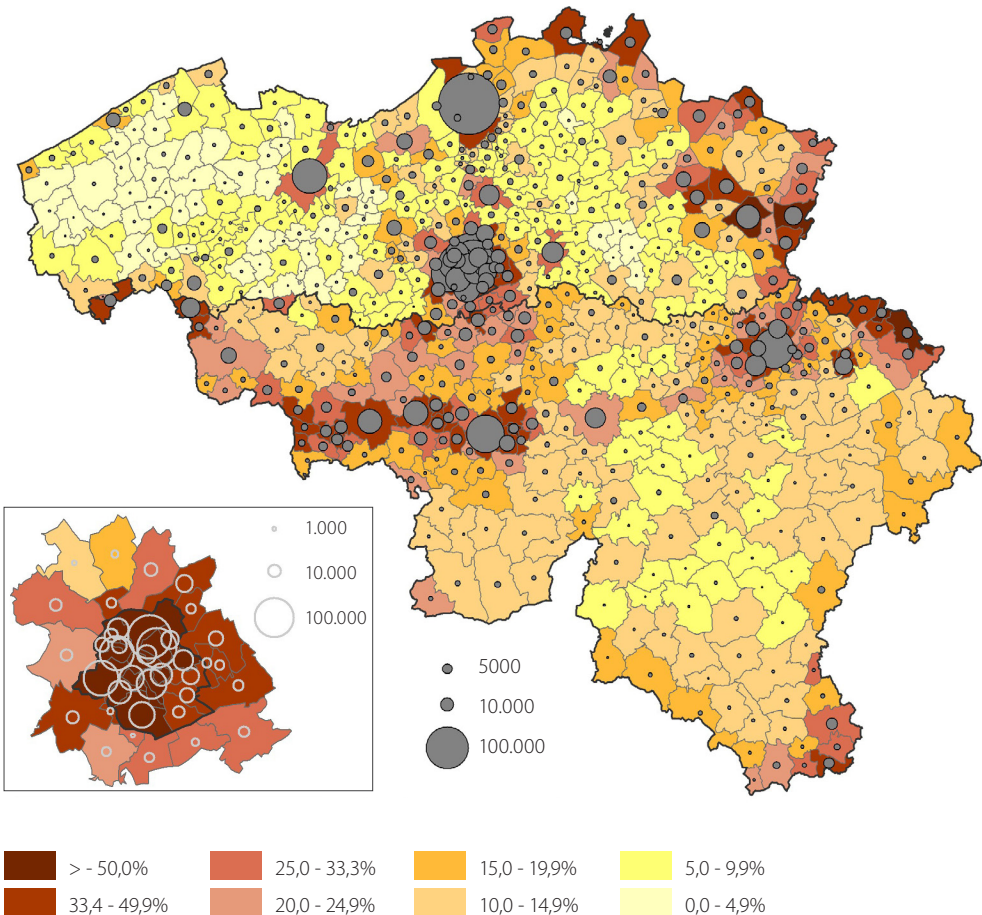
Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

2.6. Woonplaats van migranten

2.6.1. Het Vlaamse Gewest

Tot slot presenteren we de spreiding van de migranten over de Vlaamse gemeenten. We beperken ons tot de ruimtelijke spreiding van de personen van vreemde herkomst omdat de spreiding van de vreemdelingen en de immigranten zeer gelijklopend is. De kleurcode van kaart 1 geeft het procentuele aandeel personen van vreemde herkomst ten opzichte van de totale bevolking van een gemeente. Geeltinten betekenen dat minder dan één vijfde van de bevolking een vreemde herkomst heeft, roodtinten betekenen een aandeel van minimum 20%. De kleurintensiteit varieert met de grootte van het aandeel. De omvang van de cirkels geeft een idee van het absolute aantal personen van vreemde herkomst in elke gemeente.

KAART 1. Kaart 1. Aantal en aandeel (in %) personen van vreemde herkomst in België, per gemeente, Brussels Hoofdstedelijk Gewest in kader, 1/1/2013

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

In 182 van de 308 Vlaamse gemeenten heeft minder dan 1 op de 10 inwoners een vreemde herkomst en in 75 andere Vlaamse gemeenten gaat het om meer dan 1 maar minder dan 2 op de 10 inwoners. Concentratiegebieden in het Vlaamse Gewest - hier gedefinieerd als gemeenten waarvan minstens een kwart van de inwoners een vreemde herkomst heeft - zijn de grensgemeenten met Nederland in de provincies Antwerpen en Limburg, het randgebied van Brussel, de grootsteden Antwerpen en Gent, de centrumsteden Genk, Mechelen en Leuven, enkele gemeenten uit Midden-Limburg, Boom en Ronse.

In de grensgebieden met Nederland hebben de personen van vreemde herkomst overwegend (80% tot meer dan 90%) een Nederlandse herkomst (tabel 8). Dilsen-Stokkem en Maasmechelen vormen een uitzondering; een vierde tot een derde van hun inwoners van vreemde herkomst heeft een Zuid-EU herkomst.

Ongeveer 60% van de inwoners van vreemde herkomst van Heusden-Zolder en Beringen heeft een Turkse herkomst en 16% heeft een Zuid-EU herkomst. In Houthalen-Helchteren zijn personen met een Zuid-EU herkomst talrijker dan de personen met Turkse herkomst (38% tegenover 25%). De centrumstad Genk, die ook kan gerekend worden bij de concentratiegemeenten uit Midden-Limburg, sluit aan bij het patroon van Houthalen-Helchteren zij het dat de personen van Turkse herkomst er sterker vertegenwoordigd zijn (33%; tabel 8).

Ook de centrumsteden vertonen een specifieke samenstelling inzake de herkomstregio van de personen van vreemde herkomst (cijfers voor alle centrumsteden in 2011, zie Lodewijckx, 2013a). Zo heeft ongeveer een derde van de personen van vreemde herkomst in Genk en in Gent een Turkse herkomst. In Mechelen, evenals in de kleinere steden Ronse en Boom is de Maghreb uitgesproken de dominantste regio van herkomst. In Antwerpen is dat in mindere mate ook het geval.

In sommige gemeenten van de Vlaamse rand komt meer dan 40% van de personen van vreemde herkomst uit West-/Noord-EU (Tervuren, Overijse, Hoeilaart, Wezembeek-Oppem en Linkebeek). In Vilvoorde, Machelen en Sint-Pieters-Leeuw is meer dan een kwart van de personen van vreemde herkomst afkomstig uit de Maghreb. In Drogenbos en Sint-Pieters-Leeuw hebben 3 op de 10 personen van vreemde herkomst een Zuid-EU herkomst.

2.6.2. *Het Brusselse Hoofdstedelijke en het Waalse Gewest*

Het verschil tussen de gewesten dat we bespraken aan de hand van tabel 2 komt duidelijk tot uiting in kaart 1. Het Waalse en vooral het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest zijn globaal dokerder ingekleurd dan het Vlaamse Gewest. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest heeft het hoogste aandeel personen van vreemde herkomst. In 16 van de 19 Brusselse gemeenten is het aandeel hoger dan 50%, het maximale aandeel bedraagt 87% in Sint-Joost-Ten-Node en het minimale aandeel is 36% in Watermaal-Bosvoorde.

TABEL 8. Personen van vreemde herkomst naar regio van herkomst, Vlaamse steden met minstens een kwart inwoners van vreemde herkomst, 1/1/2013, in %

	% inwoners van vreemde herkomst	in % van de personen van vreemde herkomst							Totaal aantal inwoners
		West-/ Noord-EU	Zuid-EU	Oost-EU	Europa niet- EU	Maghreb	Turkije	Rest van de wereld	
Randgebied van Brussel:									
Kraainem	44,6	36,8	21,8	8,4	3,9	4,1	3,4	21,6	13.555
Vilvoorde	43,6	8,4	17,5	5,4	6,7	37,0	8,4	16,7	41.439
Machelen	43,4	8,8	15,5	3,9	8,6	28,1	19,2	16,0	13.982
Drogenbos	41,4	12,2	29,5	9,5	3,6	24,0	1,1	20,1	5.058
Zaventem	41,1	21,1	16,7	9,6	4,9	13,0	11,3	23,3	31.963
Wezembeek-Oppeem	37,4	42,8	17,2	9,0	3,8	5,5	2,3	19,5	13.916
Tervuren	35,0	53,9	11,2	6,1	3,8	2,5	1,9	20,4	21.252
Wemmel	34,2	16,3	18,3	9,1	6,8	22,3	7,7	19,5	15.499
Sint-Pieters-Leeuw	33,7	9,4	31,0	6,7	3,2	28,5	3,5	17,7	32.661
Sint-Genesius-Rode	32,7	35,8	22,1	6,8	3,8	5,1	1,3	25,1	17.921
Overijse	30,0	47,5	14,4	8,0	3,7	3,6	1,0	21,7	24.691
Hoeilaart	28,3	46,3	13,5	7,1	3,6	7,9	1,1	20,5	10.544
Linkebeek	26,8	41,1	21,0	8,2	3,2	5,3	0,5	20,7	4.806
Grimbergen	26,5	16,0	16,4	8,9	7,7	20,4	9,7	20,9	36.187
Asse	26,5	11,9	11,4	9,9	7,1	20,3	7,5	31,8	31.411
Grensgemeenten met Nederland:									
Baarle-Hertog	65,7	93,6	1,1	2,0	0,3	0,5	0,3	2,2	2.630
Maasmechelen	52,6	21,4	34,3	6,0	2,6	6,8	26,3	2,5	37.413
Hamont-Achel	44,7	86,6	1,9	1,5	1,0	3,0	2,0	4,0	14.267
Voeren	41,0	89,4	3,1	1,7	1,9	0,5	0,2	3,3	4.120
Ravels	40,4	91,8	0,7	2,4	1,1	0,6	0,5	2,9	14.556
Lanaken	40,2	79,3	6,1	3,1	2,0	2,8	1,4	5,3	25.696
Hoogstraten	36,1	81,4	3,5	7,7	1,4	1,3	0,4	4,2	20.541
Essen	31,5	85,4	0,9	2,5	1,9	2,0	0,8	6,4	18.061
Dilsen-Stokkem	29,7	40,2	24,8	5,0	3,1	12,9	9,8	4,2	19.925
Kinrooi	29,7	83,5	2,2	3,5	0,8	5,1	0,8	4,1	12.338
Neerpelt	27,2	78,9	3,6	3,8	1,5	2,5	4,5	5,2	16.740
Riemst	26,9	77,0	5,9	3,6	2,0	2,9	1,5	7,2	16.439
Lommel	25,4	71,1	4,5	3,4	3,5	2,2	9,9	5,5	33.625
Maaseik	25,0	66,0	7,0	4,0	2,7	14,6	0,8	4,8	24.889

<i>Centrumsteden:</i>									
Genk	52,2	8,3	35,6	5,9	2,2	10,8	33,2	4,0	65.200
Antwerpen	43,1	15,4	5,4	8,1	8,6	28,1	9,1	25,2	507.647
Gent	28,4	11,1	3,9	15,6	7,5	10,8	30,0	21,0	248.638
Mechelen	28,4	10,5	4,2	3,5	8,9	46,3	8,5	18,0	82.553
Leuven	26,8	18,9	9,8	9,4	6,0	9,5	3,3	43,1	97.626
<i>Gemeenten uit Midden-Limburg:</i>									
Houthalen-Helchteren	40,5	9,8	38,2	4,0	2,3	16,3	25,4	4,1	30.507
Heusden-Zolder	34,3	7,5	16,5	4,0	2,9	3,5	62,7	2,9	32.128
Beringen	29,5	9,3	15,6	5,3	2,3	3,6	59,5	4,5	43.964
<i>Kleinere steden:</i>									
Boom	26,6	13,5	5,6	4,6	16,3	42,4	1,0	16,4	17.215
Ronse	26,4	14,7	6,4	3,7	4,0	57,6	1,6	12,0	25.555

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

Slotbeschouwingen

Vlaanderen wordt gekenmerkt door een grote diversiteit. Personen met een migratieachtergrond – hier kortweg migranten genoemd – zijn vandaag de dag niet meer weg te denken uit de samenleving. Migratie en migranten zijn dan ook vaak centrale begrippen voor beleidsmakers, reguliere dienstverleners, organisaties uit het middenveld, onderzoekers en voor de media.

Stellingen over migranten worden vaak hard gemaakt met behulp van statistische gegevens. Maar met welke statistische cijfers? Het concept ‘migrant’ kan op verschillende manieren worden gemeten. Gaat het om vreemdelingen (niet-Belgen), immigranten (personen die zelf immigrerden) of om personen van vreemde herkomst (immigranten en hun nakomelingen)? Elke wijze van definiëren omschrijft een realiteit, maar elk wel een iets andere. De gehanteerde definitie van een migrant heeft een impact op de omvang én op de samenstelling van de stock migranten naar regio van herkomst, leeftijd en geslacht.

Zo telt de groep vreemdelingen in het Vlaamse Gewest niet half zoveel personen als de groep personen van vreemde herkomst: 467.000 versus 1.112.000. Er is sprake van 617.000 immigranten.

Ruim een derde (36%) van de vreemdelingen is afkomstig uit een West-/Noord-EU land, terwijl 27% van de immigranten en van de personen van vreemde herkomst afkomstig is uit die regio. En waar 8% van de vreemdelingen in het Vlaamse Gewest van de Maghreb afkomstig is en 4% uit Turkije komt, worden deze aandelen omvangrijker onder de immigranten (respectievelijk 12% en 9%) en onder de personen van vreemde herkomst (16% en 11%).

Onder de immigranten zijn er verhoudingsgewijs weinig kinderen, vooral in vergelijking met de personen van vreemde herkomst. De vreemdelingen nemen een middenpositie in. Zo is 11% van alle immigranten jonger dan 18 jaar versus 20% van alle vreemdelingen en 32% van alle personen van vreemde herkomst. In absolute cijfers betekent dit 70.000 jonge

immigranten, 93.000 jonge vreemdelingen en 361.000 jonge personen van vreemde herkomst. De immigranten tonen een beeld van een oudere bevolking, vooral in vergelijking met de personen van vreemde herkomst. 13% van de immigranten, 12% van de vreemdelingen en 8% van de personen van vreemde herkomst is minstens 60 jaar, hetgeen neerkomt op 81.000 immigranten, 57.000 vreemdelingen en 91.000 personen van vreemde herkomst van die leeftijd. Voor sommige herkomstgroepen (regio van herkomst is Maghreb, Turkije en Zuid-EU) zijn de verschillen tussen de leeftijdsopbouw van de vreemdelingen, de immigranten en de personen van vreemde herkomst zeer sterk uitgesproken.

De gerapporteerde verschillen tussen de 3 groepen migranten hangen samen met het al dan niet hebben van de Belgische nationaliteit en het zelf geïmmigreerd zijn versus het in België geboren zijn. Elke herkomstgroep heeft zijn eigen migratiegeschiedenis en eigen profiel inzake Belgische nationaliteitsverwerving. Beiden variëren in elke herkomstgroep met de leeftijd, en zijn bovendien soms verschillend voor mannen en vrouwen.

De nood aan up-to-date gegevens over de stock migranten is onmiskenbaar. Dergelijk cijfermateriaal is onontbeerlijk voor het voeren van een op feiten gebaseerd beleid. Het is noodzakelijk om de efficiëntie van politieke maatregelen te vergroten en de resultaten ervan te evalueren. We sluiten af door te wijzen op het belang van een genuanceerd gebruik van de gehanteerde definities en de bijhorende cijfers. Voor vreemdelingen bijvoorbeeld geldt een specifiek recht (het vreemdelingenrecht) en de kennis van de groep vreemdelingen is zeer belangrijk in het kader van het Belgische migratiebeleid. Daarentegen is kennis over personen van vreemde herkomst belangrijk voor het beleid inzake onderwijs en het inschakelen op de arbeidsmarkt, het welzijnsbeleid, de integratie in het algemeen en de bestrijding van allerlei vormen van ongelijkheid en discriminatie op grond van herkomst (zie daartoe het hoofdstuk 'Inburgering in Vlaanderen en Brussel' in deze studie).

Bibliografie

- Agentschap voor Binnenlands Bestuur (ABB) & Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR) (2014). *Lokale Inburgerings- en Integratiemonitor 2013*. Geraadpleegd via: <http://www.lokalestatistieken.be/>
- Berdai, S., Plysier, S., Lodewijckx, E., Hendrickx, K. & Ferrant, L. (2011). Gezinshereniging bij ouderen: analyse van psychische, relationele en maatschappelijke gevolgen van migratie op oudere leeftijd. In: Timmerman, C., Lodewijckx, I., Vanderwaere, E. & Vanheule, D. (red.) *Over nieuwe vormen van migratie en integratie*. MInteGRATIE. Antwerpen: University Press Antwerp, 149-162.
- CGKR (2012). *Migratie. Jaarverslag 2011*. Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.
- CGKR (2013a). *Hoofdstuk 4: De vreemde populatie (in wettig verblijf) en zijn kenmerken*. Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding. Geraadpleegd via <http://www.diversiteit.be>.
- CGKR (2013b). *Hoofdstuk 5: Verwerving en toekenning van de Belgische nationaliteit aan vreemdelingen*. Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding. Geraadpleegd via <http://www.diversiteit.be>.
- Corluy, V., Mussche, N. & Marx, I. (2011). Economische migratie of economiseren van migranten? In: Timmerman, C., Lodewijckx, I., Vanderwaere, E. & Vanheule, D. (red.) *Over nieuwe vormen van migratie en integratie*. MInteGRATIE. Antwerpen: University Press Antwerp, 85-119.
- Eurostat (2011). *Migrants in Europe. A statistical portrait of the first and second generation*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Geets, J., Pauwels, F., Wets, J., Lamberts, M. & Timmerman, C. (2006). *Nieuwe migranten en de arbeidsmarkt*. Leuven/Antwerpen: Katholieke Universiteit Leuven. Hoger Instituut voor de arbeid / Universiteit Antwerpen. Onderzoeksgroep Armoede en Sociale Uitsluiting.
- Lesthaeghe, R. (red.) (1996). *Diversiteit in sociale verandering. Turkse en Marokkaanse vrouwen in België*. Bevolking en Gezin, boekaflevering 1.

- Lodewijckx, E. (2013a). Verkleuring in de centrumsteden. Een analyse van gegevens uit het Rijksregister. In: Bral, L. & Schelfaut, H. (red.) *Steden binnenstebuiten!* Analyses op de Stadsmonitor 2011. SVR-studie, 1, 15-40.
- Lodewijckx, E. (2013b). *Recente immigranten in Vlaanderen. Wie zijn ze?* SVR-Webartikel, 1.
- Lodewyckx, I., Wets, J. & Timmerman, C. (2011). *Gezinshereniging in België, de mythe ontcijferd*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Noppe, J. & Lodewijckx, E. (2012). *De gekleurde samenleving. Personen van vreemde herkomst in Vlaanderen*. SVR-Webartikel, 3.
- Schoenmaeckers, R., Lodewijckx, E. & Gadyene, S. (2000). *Algemene Volks- en Woningtelling op 1 maart 1991. Nuptialiteit en vruchtbaarheid. Deel B: Vruchtbaarheid*. Nationaal Instituut voor de Statistiek, Monografie 5B.
- Schoorl, J. (2011). Arbeidsmigratie door de jaren heen. In: *Demos*, 27, 2-4.
- Vanduynslager, L. & Wets, J. (2013). *(Vrouwelijke) Migratie in België en Vlaanderen in cijfers*. Steunpunt Inburgering en Integratie. Fact Sheet 3
- Vanduynslager, L., Wets, J., Noppe, J. & Doyen, G. (2013). *Vlaamse Migratie- en Integratiemonitor 2013*. Brussel: Steunpunt Inburgering en Integratie / Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Vanduynslager, L. & Gonzalez Garibay, M. (in druk). Migratie- en Integratietrajecten van Zuid-Europese migranten in Vlaanderen. CeMis Congres 2013. *Intra-Europese migratie of mobiliteit. Andere tijden, nieuwe wegen?*
- Van Meeteren, M., Van San, M. & Engbersen, G. (2007). *Irreguliere immigranten in België: inbedding, uitsluiting en criminaliteit*. Rotterdam: Risbo.
- Van Mol, C. (2011). Internationale studenten in België. Een probleemloze integratie? In: Timmerman, C., Lodewyckx, I., Vanderwaere, E. & Vanheule, D. (red.) *Over nieuwe vormen van migratie en integratie. MInteGRATIE*. Antwerpen: University Press Antwerp, 329-347.
- Van Peer, C., Willems, P., Pelfrene, E. & Lodewijckx, E. (2010). *Vruchtbaarheid en differentiële vruchtbaarheid bij Belgen en niet-Belgen in Vlaamse steden en gemeenten*. SVR-Webartikel, 12.
- Van Robaey, B. & Perrin, N. (2006). *Armoede bij personen van vreemde herkomst becijferd*. Onderzoeksgroep Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad.
- VDAB (2008). *Werkzoekenden, een kleurrijke wereld?* VDAB ontcijfert, 9.
- VDAB (2012). *Kansengroepen in Kaart. Allochtonen op de Vlaamse arbeidsmarkt*. VDAB Studiedienst.
- Verhaeghe, P.-P., Van der Bracht, K. & Van de Putte, B. (2012). *Migrant zkt toekomst. Gent op een keerpunt tussen oude en nieuwe migratie*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Bijlage: Toelichting bij het bepalen van personen van vreemde herkomst

De gegevens over personen van vreemde herkomst in deze bijdrage zijn gebaseerd op eigen berekeningen op basis van een door SVR aangekocht Rijksregisterbestand. Hier wordt dus geen gebruik gemaakt van de recent door de Kruispuntbank Sociale Zekerheid (KSZ) beschikbaar gestelde herkomstgegevens zoals opgenomen in de Vlaamse Migratie- en Integratiemonitor (Vanduynslager e.a., 2013) en in de Lokale Inburgerings- en Integratiemonitor (ABB & SVR, 2014). We maken hier gebruik van eigen berekeningen omdat die ons toelaten meer gedetailleerde gegevens te presenteren. De definitie van personen van vreemde herkomst die we gebruiken, sluit wel zo dicht mogelijk aan bij de definitie gebruikt door de KSZ.

De KSZ-herkomstopdeling gebeurt aan de hand van 4 criteria: huidige nationaliteit van de persoon, eerste nationaliteit van de persoon, eerste nationaliteit van de vader, eerste nationaliteit van de moeder. Is één van die criteria een vreemde nationaliteit, dan wordt de persoon beschouwd als zijnde een persoon van vreemde herkomst. Om de persoon vervolgens in te delen in een bepaalde herkomstregio, wordt gebruik gemaakt van een cascadesysteem. Er wordt gestart met de eerste nationaliteit van de vader. Is die gekend dan krijgt de persoon deze herkomst. Is die onbekend of Belgisch dan wordt er gekeken naar de eerste nationaliteit van de moeder. Is die gekend dan krijgt de persoon deze herkomst. Is die onbekend of Belgisch dan wordt de eigen eerste nationaliteit onderzocht. Is die gekend dan krijgt de persoon deze herkomst. Is die onbekend of Belgisch dan komt de huidige nationaliteit aan de beurt. Is die gekend dan krijgt de persoon deze herkomst.

KSZ krijgt van het Rijksregister voor elke persoon zijn afstammingsgegevens. Voor 26% van de totale bevolking van het Vlaamse Gewest is in het Rijksregister de eerste nationaliteit van de ouders onbekend of kan niet de link worden gelegd met beide ouders. Het gaat voornamelijk om oudere personen. Deze groep neemt elk jaar af.

In tegenstelling tot KSZ krijgt SVR van het Rijksregister geen afstammingsgegevens, zodat wij geen rechtstreekse link kunnen leggen tussen de persoon en diens ouders. Voor thuiswonende kinderen beschikken we wel over informatie van beide ouders of van één ouder als het kind bij een alleenstaande ouder woont. Doordat we ook beschikken over Rijksregistergegevens van 2004 en 2011, kunnen we wel teruggaan in de tijd tot de personen die thuis woonden in 2004 of in 2011. Dus voor diegenen die sindsdien het ouderlijk huis hebben verlaten kan toch nog de link worden gelegd met (één van) de ouders.

Gezien het recente karakter van de wetswijzigingen inzake nationaliteitsverwerving (zie paragraaf 2.5) vinden we de meeste personen van vreemde herkomst terug in onze bestanden. Op basis van de KSZ-gegevens komt men tot een iets hoger aandeel personen van vreemde herkomst dan zoals beschreven in deze bijdrage: 16,7% van de inwoners van het Vlaamse Gewest versus 16,2% (tabel 9). Wij detecteren een kleiner aantal personen met West-/Noord-EU herkomst.

TABEL 9. Personen van vreemde herkomst zoals berekend door KSZ en zoals beschreven in deze bijdrage, Vlaams Gewest, 1/1/2011, in %

	KSZ	Eigen berekening
Totaal aantal inwoners (x 1.000)	6.322	6.324
% personen van vreemde herkomst (t.o.v. alle inwoners)	16,7	16,2
% met West-/Noord-EU herkomst (t.o.v. alle inwoners)	4,9	4,6
% met Zuid-EU herkomst (t.o.v. alle inwoners)	1,7	1,7
% met Oost-EU herkomst (t.o.v. alle inwoners)	1,1	1,1
% met Europa niet-EU herkomst (t.o.v. alle inwoners)	1,3	1,3
% met Maghrebijnse herkomst (t.o.v. alle inwoners)	2,6	2,6
% met andere herkomst (t.o.v. alle inwoners)	5,0	5,0
% met vreemde herkomst bij mannen	17,2	16,7
% met vreemde herkomst bij vrouwen	16,3	15,8
% met vreemde herkomst bij 0-5 jarigen	30,9	30,2
% met vreemde herkomst bij 6-11 jarigen	28,2	27,9
% met vreemde herkomst bij 12-17 jarigen	23,1	22,7
% met vreemde herkomst bij 18-24 jarigen	21,6	21,4
% met vreemde herkomst bij 25-34 jarigen	24,0	23,6
% met vreemde herkomst bij 35-49 jarigen	17,4	16,6
% met vreemde herkomst bij 50-64 jarigen	9,8	9,1
% met vreemde herkomst bij 65-79 jarigen	5,7	5,4
% met vreemde herkomst bij 80+ jarigen	3,1	3,0

Inclusief personen in het wachtregister

Bron: KSZ (Rijksregister); SVR (Rijksregister + ADSEI voor het wachtregister)

We wijzen erop dat deze SVR-afbakening van de personen van vreemde herkomst lichtjes anders is dan in voorgaande SVR-studies (Lodewijckx, 2013a; Noppe & Lodewijckx, 2012).

DEEL 2

Focusbijdragen

Integratie op de Vlaamse arbeidsmarkt

Faiza Djait

Inleiding

Dit hoofdstuk handelt over de arbeidsmarktaandeelname van mensen met een vreemde herkomst en de belemmeringen die zij ondervinden op de arbeidsmarkt enerzijds, en over het gevoerde beleid om hun kwetsbare positie te verbeteren anderzijds. De bijdrage is vooral gericht op de groep met een niet-EU herkomst, die de minst gunstige positie op de arbeidsmarkt hebben.

Het verbeteren van de arbeidsmarktpositie van personen met een niet-EU herkomst is in het laatste decennium steeds een aandachtspunt geweest van de Vlaamse Regering. In het Pact van Vilvoorde (VESOC, 2001) en, later, in het Pact 2020 (VESOC, 2009) hebben de Vlaamse Regering, de sociale partners, de Verenigde Verenigingen en de Vlaamse administratie zich geëngageerd om de arbeidsdeelname van personen met een niet-EU herkomst flink te bevorderen. In het Pact 2020 wordt als doelstelling niet alleen een gemiddelde jaarlijkse groei van minstens 1 procentpunt van hun arbeidsdeelname beoogd, maar wordt ook nagestreefd om verschillen in arbeidsdeelname weg te werken en discriminatie op de werkvloer uit te bannen tegen 2020. De tussentijdse stand van zaken van deze vooropgestelde doelstellingen op basis van de recent beschikbare herkomstgegevens van de Kruispuntbank Sociale Zekerheid (KSZ) tonen een gunstige evolutie.¹ De werkzaamheidsgraad van de personen met een niet-EU herkomst neemt toe en de grote verschillen in arbeidsdeelname met personen van Belgische herkomst zijn de voorbije jaren kleiner geworden. Andere bronnen daarentegen (bvb. Enquête Arbeidskrachten) bevestigen deze gunstige evolutie niet. De gunstige evolutie is ook nog niet voldoende om het vooropgestelde groeipad van 1 procentpunt per jaar te benaderen.

In het eerste deel wordt een beeld geschetst van de positie van personen met een vreemde herkomst aan de hand van twee indicatoren, de werkzaamheidsgraad en de werkloosheidsgraad. Deze indicatoren worden vergeleken met die van de beroepsbevolking van Belgische herkomst. Om de herkomst van een persoon te bepalen worden 4 criteria in rekening gebracht: de huidige nationaliteit van de persoon, de geboortenationaliteit van de persoon, de geboortenationaliteit van de vader en de geboortenationaliteit van de moeder. Is voor één van deze 4 criteria een niet-Belgische nationaliteit in het geding, dan wordt de persoon beschouwd als een persoon van vreemde herkomst. Hiertoe wordt gebruik gemaakt van de meest recente cijfers van de Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR) (Noppe, 2014) gebaseerd op de herkomstgegevens van de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid (KSZ).

1 KSZ slaat de gegevens op in de Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming (DWH AM & SB) (zie Knapen e.a., 2014).

In het tweede deel wordt omschreven welke belemmeringen er spelen aan zowel de aanbodzijde als de vraagzijde van de Vlaamse arbeidsmarkt.

Tenslotte wordt in het derde deel dieper ingegaan op de kenmerken van het gevoerde overheidsbeleid, op enkele beleidsinstrumenten die aan de aanbod- en vraagzijde ingezet worden om de werkzaamheidsgraad van personen met een niet-EU herkomst te verhogen, en waar mogelijk op de resultaten die geboekt zijn.

1. Positie van personen van vreemde herkomst op de Vlaamse arbeidsmarkt: enkele kernindicatoren

1.1. Werkzaamheidsgraad

De werkzaamheidsgraad wordt volgens de KSZ berekend als het (procentuele) aandeel werkenden in de totale bevolking van 18 tot en met 64 jaar. Werkenden zijn personen die werken in loondienst (zowel in de privésector als in de overheidssector) en/of personen die tewerkgesteld zijn als zelfstandige en/of helper.

Tabel 1 toont dat de werkzaamheidsgraad van personen met een herkomst van buiten de EU (minder dan 50% in 2012) beduidend lager ligt dan bij de personen met een Belgische herkomst (75,1%) of bij personen met een Zuid-EU (60,7%) of Oost-EU (59,8%) herkomst. Vooral bij vrouwen afkomstig uit kandidaat-EU-lidstaten (inclusief Turkije) of afkomstig uit de Maghreblanden ligt de werkzaamheidsgraad bijzonder laag (rond de 35% tegenover 71,4% bij vrouwen van Belgische herkomst in 2012).

TABEL 1. Werkzaamheidsgraad naar herkomst en geslacht, bevolking 18-64 jaar, Vlaams Gewest, 2012, in %

	Totaal	Man	Vrouw
België	75,1	78,6	71,4
Buurlanden	52,6	56,3	48,8
West- en Noord-EU	50,4	55,1	45,3
Zuid-EU	60,7	64,0	57,0
Oost-EU	59,8	63,5	56,4
Kand.-EU (incl. Turkije)	48,8	61,7	34,8
Europa niet-EU	42,9	47,4	38,9
Maghreb	47,8	58,5	36,3
Andere landen	46,9	50,4	43,5

Bron: SVR op basis van DWH Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming KSZ.

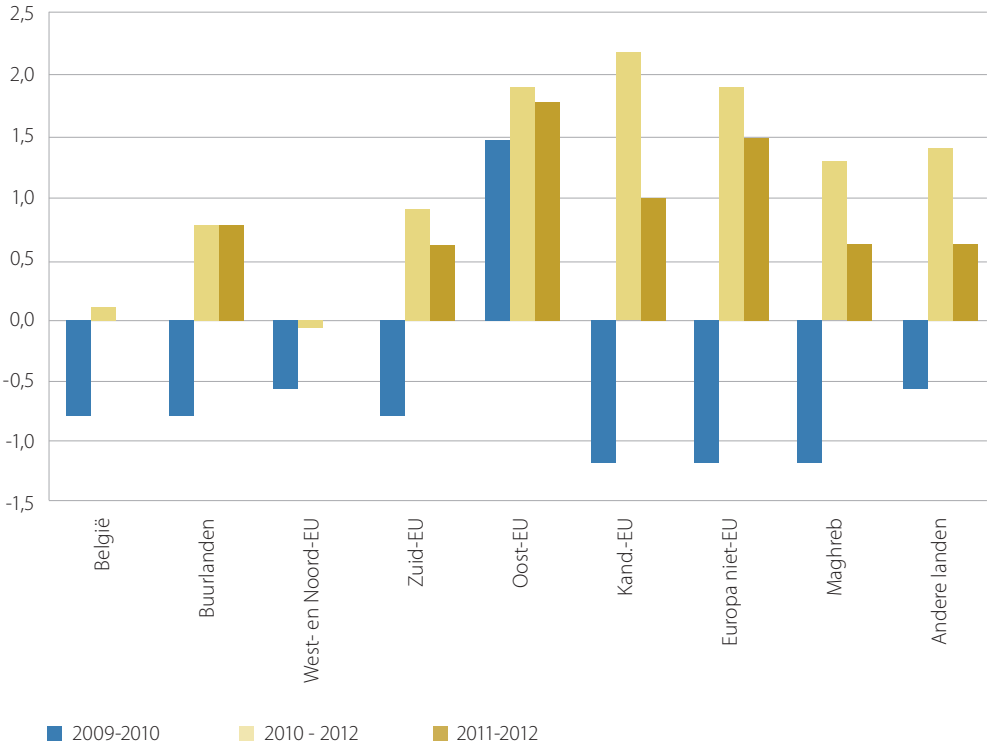
De volgende indeling naar herkomstgroepen is gemaakt:

1. Buurlanden: Nederland, Frankrijk, Duitsland en Luxemburg;
2. West- en Noord-EU-landen: Ierland, Verenigd Koninkrijk, Oostenrijk, Denemarken, Zweden en Finland;
3. Zuid-EU-landen: Italië, Spanje, Portugal, Griekenland, Malta en Cyprus;

4. Oost-EU-landen: Estland, Letland, Litouwen, Polen, Tsjechië, Slowakije, Hongarije, Slovenië, Bulgarije en Roemenië;
5. Kandidaat-EU-landen: Turkije, Macedonië, Kroatië, IJsland, Servië en Montenegro;
6. Europa buiten de EU: Zwitserland, Noorwegen, Albanië, Belarus, Kosovo, Moldavië, Rusland, Bosnië, Oekraïne, Liechtenstein, Andorra, Monaco en San Marino;
7. Maghreb-landen: Marokko, Algerije, Tunesië, Libië en Mauritanië;
8. Andere landen: alle andere landen van de wereld dan diegene vermeld in bovenstaande groepen.

Figuur 1 laat zien dat de werkzaamheidsgraad van alle herkomstgroepen gedaald is tussen 2009 en 2010, behalve die van de groep afkomstig uit Oost-EU die - in weerwil van de economische crisis - een groei van de werkzaamheid van 1,5 procentpunten optekent in dezelfde periode. Tussen 2010 en 2012 is de werkzaamheidsgraad bij alle vreemde herkomstgroepen gestegen (plus 3,7 procentpunten in de groep met Oost-EU herkomst, plus 3,2 tot 3,4 procentpunten voor de groep afkomstig uit de kandidaat-EU-landen inclusief Turkije of uit Europa niet-EU), terwijl die andersom bij de groep met Belgische herkomst constant is gebleven.

FIGUUR 1. Jaar-op-jaar evolutie van de werkzaamheidsgraad naar herkomst, bevolking 18-64 jaar, Vlaams Gewest, 2009-2012, in procentpunten

Bron: SVR op basis van DWH Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming KSZ; bewerking Departement WSE.²

2 Het departement Werk en Sociale Economie (WSE) maakt deel uit van de Vlaamse overheid.

1.2. Werkloosheidsgraad

De werkloosheidsgraad wordt berekend als het (procentuele) aandeel uitkeringsgerechtigde werkzoekenden in de totale beroepsbevolking (=som van werkenden en werkzoekenden) tussen 18 en 64 jaar.

Net andersom als bij de werkzaamheidsgraad ligt de werkloosheidsgraad anno 2012 wel 4 keer hoger bij personen met een Maghrebijnse herkomst (17,8%) en bij personen afkomstig van een kandidaat-EU-land (inclusief Turkije) (15,6%) dan bij de personen van Belgische herkomst (3,5%). De grote verschillen tussen de herkomstgroepen zijn zowel zichtbaar in de jongere leeftijdsgroep (18-24 jaar) en zelfs nog pregnanter in de middelste leeftijdsgroep (24-49 jaar). De genderkloof in de werkloosheid is het grootst tussen mannen afkomstig uit België en vrouwen afkomstig uit kandidaat-EU-lidstaten (inclusief Turkije).

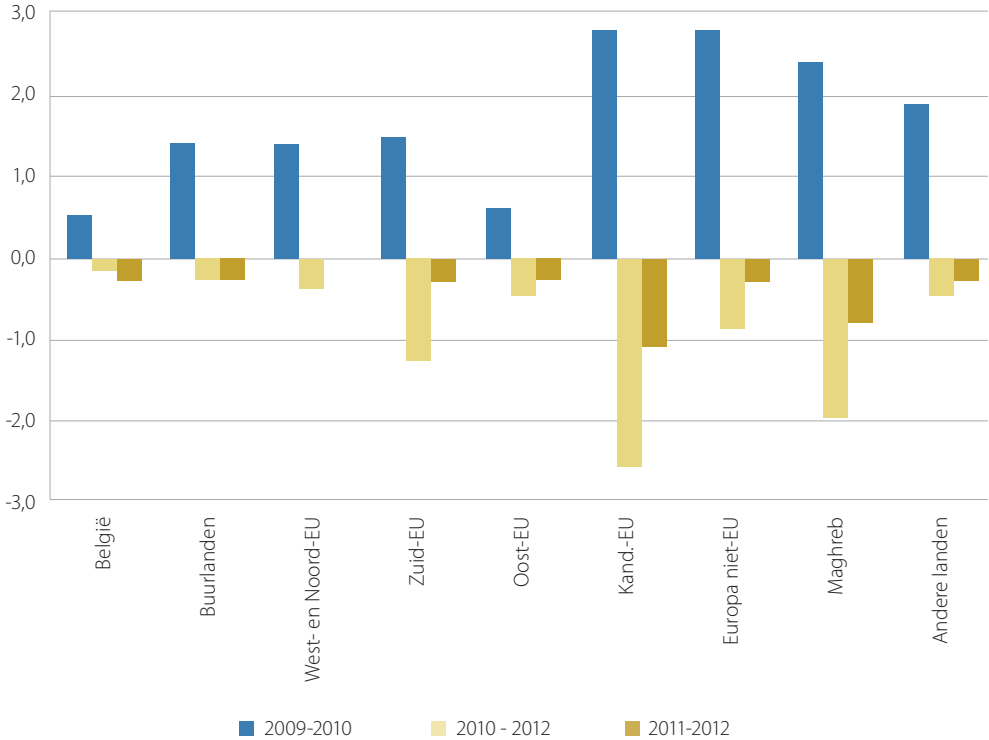
TABEL 2. Werkloosheidsgraad naar herkomst en geslacht, bevolking 18-64 jaar, Vlaams Gewest, 2012, in %

	Man	Vrouw	Totaal
België	3,1	4,0	3,5
Buurlanden	5,9	8,2	7,0
West- en Noord-EU	5,5	5,9	5,7
Zuid-EU	7,7	8,9	8,2
Oost-EU	4,7	5,8	5,2
Kand.-EU (incl. Turkije)	12,7	20,7	15,6
Europa niet-EU	14,3	12,8	13,6
Maghreb	16,8	19,4	17,8
Andere landen	11,9	10,6	11,2

Bron: SVR op basis van DWH Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming KSZ.

De werkloosheidsgraad tekent een gelijklopende evolutie op als de werkzaamheidsgraad: een stijging tussen 2009 en 2010, gevolgd door een daling tussen 2010 en 2012 bij alle herkomstgroepen. De groepen afkomstig uit de Maghreb-landen, de kandidaat-EU-landen (inclusief Turkije) en de Europese niet-EU landen kenden relatief de opvallendste stijging van de werkloosheidsgraad tussen 2009 en 2010 (plus 2,4 à 2,8 procentpunten), maar ook de grootste daling van de werkloosheid tussen 2010 en 2012 (van min 1,2 procentpunten tot min 3,8 procentpunten).

FIGUUR 2. Jaar-op-jaar evolutie van de werkloosheidsgraad naar herkomst, bevolking 18-64 jaar, Vlaams Gewest, 2009-2012, in procentpunten

Bron: SVR op basis van DWH Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming KSZ; bewerking Departement WSE.

1.3. Selectieve tewerkstelling in precare sectoren van de economie

Verder geven de SVR-cijfers nog aan dat er bij bepaalde herkomstgroepen sprake is van een duidelijk hoger aandeel tewerkgestelden in precare sectoren van de economie, met vooral een sterkere vertegenwoordiging van personen van de kandidaat-EU-landen (inclusief Turkije) en de Maghreb-landen met tewerkstelling in een ‘speciaal regime’ (uitzendarbeid, seizoenarbeid, gelegenheidsarbeid in land- en tuinbouw of in de horeca,...) (tot 9,6% tegenover 2,1% voor personen met een Belgische herkomst). Bovendien attenderen de cijfers op een tweedeling voor wat betreft de dagloonklasse tussen de groepen met een Belgische herkomst, de buurlanden of een andere West- en Noord-Europese herkomst enerzijds en de groepen met herkomst uit Oost-EU en niet-EU anderzijds (Noppe, 2014).

2. Belemmeringen aan de aanbod- en vraagzijde

Het verschil in werkzaam- en werkloosheidspercentage tussen de verschillende herkomstgroepen is te wijten aan een minder goede aansluiting tussen vraag en aanbod bij personen met een vreemde herkomst dan bij personen met een Belgische herkomst. Het aanbod omvat degenen die arbeid aanbieden, dus de werknemers, en de vraag omvat degenen die naar arbeid vragen, de werkgevers. In de volgende paragraaf gaan we dieper in op de belemmeringen die spelen langs de aanbod- en vraagzijde.

2.1. De aanbodzijde

De belangrijkste belemmeringen aan de aanbodzijde zijn opleiding, taal en werkervaring. Wie de historiek van het migratie- en integratiebeleid van België bekijkt, kan moeilijk om de vaststelling heen dat vooral personen met een zwakke socio-economische achtergrond zijn geïmmigreerd naar België. Naast vluchtelingen en regularisatie van mensen zonder papieren ging het de laatste decennia vooral om personen die zich in België vestigden via gezinshereniging. Het lang uitblijven van een inburgeringsbeleid heeft een bijkomende aanzienlijke impact gehad op de reeds kwetsbare positie van die groep (FOD WASO & CGKR, 2013). Volgens de jaarlijkse Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) bezit 46,1% van de Vlaamse bevolking geboren buiten EU (25-64 jaar) geen diploma hoger secundair onderwijs, tegenover 22,6% van de personen geboren in België (EAK-2013). Ook hun nakomelingen die in België geboren en getogen zijn (2de en 3de generatie) doen het op dat vlak niet altijd beter. Ze zijn oververtegenwoordigd in de lagere onderwijsniveaus en kennen een veel hogere schooluitval dan autochtonen (Van Landeghem e.a., 2013).

Een andere belemmering is dat diploma's die in het buitenland zijn verworven of werkervaring die in het buitenland werd opgedaan, niet of moeilijk als gelijkwaardig erkend worden in Vlaanderen. De procedures zijn niet voor iedereen even transparant en duren soms lang. Hoogopgeleide personen met kwalificaties behaald in het buitenland, komen hierdoor ook vaker terecht in jobs waarvoor ze eigenlijk overgekwalificeerd zijn. Ze vinden niet of zeer moeilijk een baan die aangepast is aan hun opleidingsniveau (Geets e.a., 2010; Van Laer e.a., 2011).

Uiteraard speelt ook mee dat personen die geboren zijn in het buitenland meestal geen Nederlands spreken wanneer ze zich in ons land vestigen. Het inburgeringsdecreet van 2003 (zie het hoofdstuk "Inburgering in Vlaanderen en Brussel" in deze studie), dat vrijwel alle nieuwkomers verplicht om Nederlands te leren, kwam dan ook niet te vroeg. Maar het belet niet dat er nog een zeer grote taalachterstand bij anderstalige werkzoekenden is. Niet alleen nieuwkomers kampen met een taalachterstand van het Nederlands, maar evenzeer (vooral laaggeschoolde) personen van vreemde herkomst die reeds langdurig in Vlaanderen verblijven, alsook de toenemende groep van (Franstalige) personen van vreemde (en Belgische) herkomst die zich vanuit het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en het Waalse Gewest komen vestigen in het Vlaamse Gewest (VDAB, 2012).

De diverse belemmeringen hebben een onderlinge wisselwerking en versterken elkaar. Doordat personen met een niet-EU herkomst vaker een lager opleidingsniveau hebben, vinden ze moeilijker werk. Omdat ze vooral werkzaam zijn op lagere functieniveaus en vaak een flexibel contract hebben, zijn zij ook kwetsbaarder voor werkloosheid in tijden van economische crisis. Vaak werkloos zijn leidt ertoe dat er minder werkervaring wordt opgedaan, hetgeen hun positie op de arbeidsmarkt verder verzwakt (Djait e.a., 2011).

2.2. De vraagzijde

De aanbodzijde verklaart niet alles. De voornaamste belemmeringen aan de vraagzijde zijn negatieve beeldvorming en discriminatie, de mismatch tussen zoek- en wervingskanalen en de negatieve organisatiecultuur. We gaan achtereenvolgens op elk van deze belemmeringen in.

Ten eerste hebben personen met een vreemde herkomst op de arbeidsmarkt soms te kampen met negatieve beeldvorming, zowel bij werkgevers als bij de Vlaamse bevolking in het

algemeen. Zij worden soms op basis van bepaalde vooroordelen en stereotypen benaderd. Veelvoorkomende vooroordelen zijn dat allochtone werknemers minder competent, minder productief en minder betrouwbaar zijn (Lamberts e.a., 2012; Van Laer e.a., 2011; CGKR, 2012). Per groep verschillen de stereotypen. De laatste jaren komen er nieuwe vormen van stereotypering bij. Waar vroeger vooral biologische en raciale verschillen werden benadrukt, ligt de focus nu op culturele verschillen. In Vlaanderen vertaalt deze vorm van culturele stereotypering zich vooral in een negatieve houding ten aanzien van moslims onder bepaalde groepen autochtonen. Ook over andere groepen allochtonen (bijvoorbeeld Afrikanen afkomstig uit Sub Sahara) bestaat het idee dat ze een bedreiging vormen en dat ze minder 'competent' zijn (Van Laer e.a., 2011; Capéau e.a., 2012; CGKR, 2012).

Deze negatieve beeldvorming komt op de arbeidsmarkt soms (on)bewust tot uiting in de vorm van discriminatie. Diverse onderzoeken hebben aangetoond dat allochtonen vanwege hun naam op curricula vitae minder kans maken op werk en een stageplaats. Capéau e.a. (2012) stellen duidelijke verschillen vast in de behandeling van kandidaten van Belgische en vreemde herkomst in de eerste fase van het selectieproces, namelijk op basis van een sollicitatiebrief en CV uitgenodigd worden voor een volgende selectiestap. Ondanks het feit dat de (fictieve) kandidaten volledig beantwoorden aan het profiel waar de werkgever naar op zoek is, worden personen van Belgische herkomst vaker dan personen van vreemde herkomst uitgenodigd voor een sollicitatiegesprek. Een gelijkaardig onderzoek verricht door Baert (2013) toonde aan dat schoolverlaters met een Turkse naam 44 % meer sollicitaties moesten verrichten om hetzelfde aantal positieve reacties te ontvangen als de vergelijkbare schoolverlater met een Belgische naam. Identieke brieven werden verzonden, alleen de naam verschilde. Discriminatie vormt voor personen van vreemde herkomst niet alleen een belemmering bij het vinden van werk, maar ook bij het behouden van werk.

Een tweede belemmering aan de aanbodzijde is het minder goed aansluiten van de netwerken en zoekkanalen van personen van niet-EU herkomst bij de wervingskanalen van werkgevers. De mismatch tussen zoek- en wervingskanalen en een ongeschikte zoekstrategie betreft vooral de laagopgeleide bevolking van vreemde herkomst die tot de eerste generatie behoort. De zoekstrategieën van hoogopgeleide jongeren met niet-EU herkomst sluiten wel beter aan bij het wervingsgedrag van werkgevers, maar zijn ook niet optimaal. Vooral werwing via informele kanalen houdt een aanzienlijk gevaar in voor de achterstelling van deze hooggeschoolden omdat ze immers vaak nog niet over het nodige netwerk beschikken om op deze wijze in te stromen (Van de Cruyce, 2000; Klaver e.a., 2005).

3. Tewerkstellingsbeleid in Vlaanderen: een beleid gericht op evenredige arbeidsdeelname en diversiteit

In dit luik wordt kort uiteengezet hoe beleidsmatig een antwoord wordt geboden op enkele van de aangehaalde belemmeringen.

Het Vlaamse beleid streeft een zeer concreet doel na inzake arbeidsdeelname van allochtonen (en andere kansengroepen), zijnde: het verhogen van de werkzaamheidsgraad, het wegwerken van de verschillen in arbeidsdeelname en het uitbannen van discriminatie tegen 2020 (VESOC, 2009).

Al meer dan een decennium leveren de Vlaamse overheid, de sociale partners en het middenveld inspanningen om deze ambitieuze doelstellingen waar te maken. Daarmee wordt ook de wil onderlijnd om gemeenschappelijk uitvoering te geven aan het decreet van 8 mei

2002 dat evenredige participatie op de arbeidsmarkt beoogt. Dit decreet wil een gelijke behandeling waarborgen, waarbij iedere vorm van discriminatie op grond van geslacht, ras, etniciteit, nationaliteit en dergelijke wordt voorkomen op de terreinen van beroepskeuzevoorlichting, beroepsopleiding, loopbaanbegeleiding en arbeidsbemiddeling, evenals op het terrein van de arbeidsvoorwaarden voor het overheids- en onderwijspersoneel. Daarnaast bevestigt het decreet het doel van evenredige participatie op de Vlaamse arbeidsmarkt en moedigt het ondernemingen aan tot het voeren van een beleid van evenredige arbeidsdeelname en diversiteit door middel van sensibilisatie, ondersteuning en begeleiding. De bedoeling van dit beleid van de Vlaamse overheid is om via een brede mix van maatregelen en instrumenten de kloven op de arbeidsmarkt te verkleinen en zelfs weg te werken, in samenwerking met sociale partners, vertegenwoordigende organisaties van kansengroepen en intermediaire organisaties op de arbeidsmarkt.

Een uitgebreide uiteenzetting van alle beleidsinstrumenten zou ons te ver leiden. Belangrijk om te vermelden langs aanbodzijde is het “sluitend maatpak” en taalbeleid van de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling (VDAB); langs vraagzijde de loopbaan- en diversiteitsplannen, en ten slotte de beleidsacties ter bestrijding van discriminatie op de Vlaamse arbeidsmarkt.

3.1. Sluitend maatpak en taalbeleid voor werkzoekenden

In Vlaanderen worden werkzoekenden van bij de inschrijving, via het “sluitend maatpak” van de VDAB, begeleid in hun zoektocht naar werk om hun kansen op duurzaam werk te verhogen. Het sluitend maatpak richt zich naar alle werkzoekenden, maar de intensiteit van de bemiddeling of begeleiding wordt aangepast aan het profiel en de behoeften van de werkzoekende. Naast de individuele inzetbaarheid van de werkzoekende varieert de timing en de inhoud van het dienstverleningsaanbod van de VDAB naargelang van de leeftijd³ en eventueel de doelgroep waartoe men behoort. Voor een aantal doelgroepen met specifieke noden (ondermeer anderstaligen, 50-plussers, arbeidsgehandicapten,...) voorziet de VDAB gespecialiseerde diensten (al dan niet in samenwerking met derden). Deze doelgroepen krijgen extra diensten aangeboden.

Tabel 3 laat zien dat er weinig verschillen bestaan tussen allochtonen⁴ en de totale doelgroep van werkzoekenden op het vlak van sluitend bereik. Allochtone werkzoekenden worden bijna even vaak bereikt als autochtone werkzoekenden. Ze blijken wel meer nood aan begeleiding te hebben en worden bijgevolg vaker opgenomen in de VDAB-werking. Niettemin blijft het voor hen veel moeilijker om uit te stromen naar werk. Vooral bij jongeren wordt een groot verschil in uitstroom naar werk opgetekend met autochtonen. Vier maanden na screening stroomt minder dan 3 op 10 allochtone werkzoekende jongeren uit naar werk, tegenover ruim 1 op 2 van alle werkzoekende jongeren.

3 Bij -25 jarigen wordt het sluitend bereik vier maanden na labelling gemeten, bij 25- tot 49-jarigen na 12 maanden en bij 50-plussers na 6 maanden. Meer info over sluitend maatpak: http://www.werk.be/sites/default/files/cijfers/Beleid_in_cijfers/Algemeen/2013_sluitend%20maatpak.pdf

4 In de VDAB-statistieken worden allochtone werkzoekenden gedefinieerd als werkzoekenden die een huidige of vorige nationaliteit hebben van buiten de EU-28 of EVA-landen (Noorwegen, IJsland, Zwitserland en Liechtenstein). Er wordt dus geen rekening gehouden met de nationaliteitshistoriek van de ouders, zoals bij de herkomstgegevens van het KSZ.

TABEL 3. Sluitend bereik van werkzoekenden volgens leeftijdscategorie, Vlaams Gewest, stand op 31 december 2013

	Allochtoon	Totale doelgroep
< 25-jarigen: 4 maanden na labeling		
Doelgroep (N)	10.067	77.520
Sluitend bereikt (in %)	91,5	92,5
Opgenomen in de VDAB werking (in %)	62,0	50,5
Uitgestroomd naar werk (in %)	28,3	50,2
25- tot 49-jarigen: 12 maanden na instroom		
Doelgroep (N)	37.762	137.316
Sluitend bereikt (in %)	96,9	97,1
Opgenomen in de VDAB werking (in %)	65,9	54,1
Uitgestroomd naar werk (in %)	34,9	47,6
50- tot 57- jarigen: 6 maanden na instroom		
Doelgroep (N)	1.121	9.960
Sluitend bereikt (in %)	92,1	93,6
Opgenomen in de VDAB werking (in %)	58,9	58,6
Uitgestroomd naar werk (in %)	17,8	26,2

Bron: ADS, bewerking SVR.

Een onderdeel van het sluitend maatpak heeft betrekking op de taalkennis van de werkzoekenden. Sinds 2009 krijgt elke nieuw ingeschreven werkzoekende kort na de inschrijving een screening van zijn kennis van het Nederlands. Als die kennis ontoereikend blijkt, wordt hij/zij doorverwezen naar een Huis van het Nederlands voor een niveaubepaling. Vervolgens krijgt de werkzoekende een gepaste opleiding Nederlands tweede taal (NT2), als onderdeel van een traject naar werk. Indien het basisoniveau nog niet behaald wordt, krijgt de werkzoekende een opleiding bij de reguliere onderwijsaanbieders (Centrum voor Basiseducatie en Centrum voor Volwassenonderwijs), ofwel een aanvullende schakelopleiding (functionele taalopleiding) van de VDAB. In de afgelopen jaren heeft de VDAB een uitgebreid NT2-aanbod uitgewerkt dat meer op maat van de werkzoekende is afgestemd en dat steeds meer samen met een geïntegreerde aanpak wordt aangeboden (zie ook hoofdstuk over “Inburgering in Vlaanderen en Brussel” in deze studie). Toch zijn de inspanningen op een aantal vlakken nog ontoereikend ten aanzien van het doelpubliek. Tussen juli 2012 en juni 2013 schreven bijna 8.400 personen met een onvoldoende kennis van het Nederlands zich in als werkzoekende. Bekijken we in welke mate werkzoekenden zonder of met slechts een gebrekkige kennis van het Nederlands ook effectief zijn doorgestroomd naar een NT2-opleiding, dan blijkt dat slechts een minderheid (29,7%) van de anderstalige werkzoekenden die 6 maand na instroom nog werkzoekend is, ingestapt is in een opleiding NT2.

3.2. Loopbaan- en diversiteitsplannen

Eén van de stimuleringsmaatregelen van de Vlaamse Overheid voor het voeren van een diversiteitsbeleid in bedrijven, organisaties en lokale besturen zijn de loopbaan- en diversiteitsplannen. Met zo’n plan kunnen ondernemingen, organisaties en lokale besturen een HR-beleid ontwikkelen met bijzondere aandacht voor diversiteit. Het doel is het bevorde-

ren van gelijke kansen voor iedereen, maar in het bijzonder de kansen van allochtonen, 50-plussers, personen met een arbeidshandicap en ongekwalificeerde jongeren. Daarvoor kunnen ondernemingen, organisaties en lokale besturen een subsidie aanvragen bij het Departement Werk en Sociale Economie van maximaal 10.000 euro, afhankelijk van het type plan en de eigen ingebrachte kosten. In elk plan zijn streefcijfers voor de instroom, doorstroom, opleiding en retentie van (minstens één van) de kansengroepen bepaald.

In de loop van 2013 hebben 890 bedrijven en organisaties een loopbaan- en diversiteitsplan ingediend. Dit brengt de totaliteit van de opgestarte plannen tussen 2001 en 2013 in Vlaanderen op 7.155. In 75,6% van de plannen zijn streefcijfers voor allochtonen opgenomen. Deze 890 bedrijven en organisaties engageerden zich om te zorgen voor de instroom van in totaal bijna 1.580 allochtonen, de doorstroom van ongeveer 330 allochtonen te stimuleren, de voortijdige uitstroom van 1.830 allochtonen uit de organisatie te verhinderen (retentie) en om de deelname aan opleiding van ruim 2.860 allochtonen te bevorderen. Uit de rapportering van de bedrijven, organisaties en lokale besturen over de uitvoering van de loopbaan- en diversiteitsplannen komt naar voren dat de vooropgestelde streefcijfers vaak behaald worden.

Andere belangrijke instrumenten van het diversiteitsbeleid zijn de structurele projecten van de sociale partners (ondermeer Jobkanaal, diversiteitsconsulenten vakbonden, ...) en eigen organisaties van kansengroepen (ondermeer Work Up, Taskforce Allochtonen, ...), en de diversiteitsprojecten die gericht zijn op de ontwikkeling van instrumenten en methodieken, ervaringsuitwisseling en de aandacht van specifieke groepen binnen de kansengroepen. Daarnaast worden bedrijven, organisaties en lokale besturen begeleid en ondersteund via onder meer projecten van het Europees Sociaal Fonds (ESF), sectorconvenanten en het ter beschikking stellen van een brede set van instrumenten en trainingen of vormingen.

3.3. Antidiscriminatiebeleid

Voor wat betreft de bestrijding van de arbeidsgerelateerde discriminatie zet de Vlaamse overheid zowel in op informeren en ondersteunen van partijen en partners om op die manier discriminatie en grensoverschrijdend gedrag te voorkomen, als op handhaving bij overtreding indien blijkt dat er moedwillig gediscrimineerd wordt. Dit tweesporenbeleid heeft zijn invulling gekregen in het Actieplan Bestrijding Arbeidsgerelateerde Discriminatie (Departement werk en sociale economie, 2007 & 2013) dat opgesteld werd in samenwerking met intermediairen zoals de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB), de Federatie van Partners voor Werk (Federgon), de sociale partners, het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding (CGKR) en gebruikersorganisaties als Gelijke Rechten voor Iedere Persoon met een Handicap (GRIP), Kif Kif, en het Minderhedenforum.

Het ABAD-plan omvat een zeventiental actiepunten die zowel gericht zijn op preventie, sensibilisering, stimulering en dialoog, als op advies en bijstand, efficiënte controles, remediëring en optreding bij (manifeste) overtredingen. Eén van de gerealiseerde actiepunten van het ABAD-plan is de organisatie van e-trainingen en vormingen voor mensen op het werkveld in het kader van het 'E-learning project voor het ondersteunen van diversiteitsbeleid' dat in samenwerking met het CGKR ontwikkeld werd. Het betreft een interactieve webstek die de discriminatieregelgeving op een toegankelijke manier openstelt door oefeningen, cases, bespreking van rechtspraak en veelgestelde vragen raadpleegbaar te maken voor zowel ondernemers, mensen van een HR-afdeling, intermediairs als voor vakbonden. Doel van het project is discriminatie helpen voorkomen en remediëren bij rekrutering, selectie, leiding geven, vorming, evaluatie en ontslag, via uitwisseling van kennis,

goede praktijken, oefeningen en e-training. Daarnaast worden ook reguliere trainingen/vormingen over de wet- en regelgeving gegeven aan inspecteurs, veldwerkers diversiteit en andere consulenten op het werkveld.

Ook de samenwerkingsovereenkomst afgesloten met het CGKR, Gelijke Kansen Vlaanderen en lokale meldpunten, is een belangrijke realisatie van het ABAD-plan. In deze overeenkomst engageerden die organisaties zich om tot een goede samenwerking en informatiedoorstroming van meldingen te komen met de Vlaamse Inspectie Werk en Sociale Economie (IWSE). De verbetering van de (elektronische) data-uitwisseling tussen de instanties en de evaluatie van het klachtenformulier van IWSE blijven evenwel aandachtspunten. Ook wordt in elk jaaractieplan van IWSE structureel voorzien dat er discriminatiecontroles gebeuren. Dat aantal kan verschillen van jaar tot jaar. In 2012 werden er 112 dossiers behandeld terwijl het in 2013 slechts om 28 dossiers ging. De focus van de controles lag op sensibilisering en bewustmaking, niet zozeer op handhaving. Verder wordt ook ingezet op de aanpak van discriminerende vereisten in vacatures en van discriminerende klanten (organisaties en individuen), op meer en betere sectorale gedragscodes non-discriminatie in de sectorconvenants en op onderzoek naar de mogelijkheden van (officiële) bemiddeling, enzovoort.

Op sommige vlakken werd vooruitgang geboekt in de strijd tegen discriminatie op de arbeidsmarkt, bijvoorbeeld op het vlak van samenwerking tussen de betrokken instanties en op het vlak van trainingen/vormingen over de wet- en regelgeving. Maar op andere vlakken blijven uitdagingen bestaan die dringend moeten worden aangepakt, zoals de uiteenlopende regelgeving op federaal en gemeenschapsniveau over discriminatie die inhoudelijk niet helemaal overeenstemt. Niet alleen de coördinatie en vereenvoudiging van de regelgeving tussen en binnen de verschillende bestuursniveaus dringt zich op, maar ook de efficiënte uitvoering van de regelgeving en de mogelijke keuze voor wettelijke (praktijk) instrumenten om het fenomeen preventief en remediërend te bestrijden.

Slotbeschouwingen

Het bestaan van belemmeringen op de arbeidsmarkt komt de participatie van personen met een niet-EU herkomst niet ten goede. Het tegengaan van belemmeringen aan de aanbod- en vraagzijde is niet alleen maatschappelijk relevant maar ook economisch. De vergrijzing heeft de arbeidsmarkt krapper gemaakt, waardoor het onbenut laten van arbeidspotentieel economisch schadelijk is.

Het betreft evenwel een complex gegeven waarbij op meerdere vlakken beleid en ondersteuning nodig is en al dan niet wordt geboden, zoals het opkrikken van het onderwijsniveau en het beter afstemmen op de arbeidsmarkt van de diverse opleidingen, maar ook van de alhier beschreven diverse initiatieven met betrekking tot de evenredige arbeidsdeelname en bestrijding van discriminatie op de arbeidsmarkt.

Eén zwaluw maakt de lente niet. Toch blijkt dat de werkzaamheidsgraad bij de meeste vreemde herkomstgroepen tussen 2010 en 2012 lichtjes gestegen is terwijl die bij de groep met Belgische herkomst constant is gebleven. Dit zou er kunnen op wijzen dat de ondersteuning door de overheid en bepaalde initiatieven ten aanzien van personen met een niet-EU herkomst hun vruchten afwerpen. Het kan mogelijk ook wijzen op een zekere flexibilisering van de arbeidsmarkt die net die groepen (noodgedwongen) kan aanspreken. De zaak moet zeker nog nader bestudeerd worden, maar dat beleid een verschil kan maken is daarin zeker een element.

Bibliografie

- Baert, S., Cockx, B., Gheyle, N. & Vandamme, C. (2013). *Do Employers Discriminate Less If Vacancies Are Difficult to Fill? Evidence from a Field Experiment*. In: IZA Discussion Paper Series, 7145.
- Capéau, B., Eeman, L., Groenez, S. & Lamberts, M. (2012). *Wie heeft voorrang: jonge Turken of prille grijsaards?* Leuven: HIVA-KU Leuven.
- Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding (CGKR) (2012). *Diversiteitsbarometer werk*. Brussel: CGKR.
- Djait, F., Boussé, D. & Herremans, W. (2011). *De arbeidsmarktsituatie van migranten en hun nakomelingen in Vlaams en Europees perspectief*. WSE Report 6-2011. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- Departement Werk en Sociale Economie (2007). *Actieplan ter Bestrijding van Arbeidsgerelateerde Discriminatie (ABAD)*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Departement Werk en Sociale Economie (2013). *Geactualiseerd Actieplan ter Bestrijding van Arbeidsgerelateerde Discriminatie*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- FOD WASO & Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding (2013). *Socio-economische monitoring*. Brussel: CGKR.
- Geets, J., Timmerman, C. & Mortelmans, D. (2010). *De arbeidsmarktpositie van (hoog)geschoolde immigranten: Een vergelijkende kwantitatieve studie van autochtonen en immigranten op basis van de enquête naar de arbeidskrachten met bijzondere aandacht voor 'overkwalificatie'*. Brussel: Steunpunt gelijke kansenbeleid.
- Klaver, J., Mevissen, J. & Odé, A. (2005). *Etnische minderheden op de arbeidsmarkt. Beelden en feiten, belemmeringen en oplossingen*. Eindrapport. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Knapen, H., Braes, S., Ermans, T. & Herremans, W. (2014). *Het datawarehouse, een duizendpoot! Perspectieven van het datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale bescherming*. Gent: Academia Press.
- Lamberts, M. & Eeman, L. (2012). *De 'gatekeepers' op de arbeidsmarkt*. Leuven: HIVA-KU Leuven.
- Lamberts, M., Eeman, L., Groenez, S. & Capéau, B. (2012). *Wie heeft voorrang op de arbeidsmarkt? Wat is de impact van leeftijd, geslacht, herkomst of een fysieke beperking van sollicitanten op het selectiegedrag van werkgevers?* In: Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE, 4, 133-138.
- Noppe, J. (2014). *De gekleurde arbeidsmarkt. Monitoring van de tewerkstellingspositie van personen van vreemde herkomst in Vlaanderen*. In: Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE, 24, 1.
- Van de Cruyce, B. (2000). *Statistische discriminatie van allochtonen op jobmarkten met rigide lonen*. Leuven: KU Leuven.
- Van Laer, K., Verbruggen, M., & Janssens, M. (2011). *Kansengroepen in werk en ondernemerschap*. Leuven: KU Leuven.
- Van Landeghem, G., De Fraine, B., Gielen, S., & Van Damme, J. (2013). *Vroege schoolverlaters in Vlaanderen in 2010. Indeling volgens locatie, opleidingsniveau van de moeder en moedertaal*. Leuven: Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen (SSL). Rapport nr. SSL/2013.05/1.2.0.
- VDAB (2012). *Allochtonen op de Vlaamse arbeidsmarkt*. Brussel: VDAB.
- VESOC (2001). *Pact van Vilvoorde: 21 doelstellingen voor de 21ste eeuw*.
- VESOC (2009). *Pact 2020: Een nieuw toekomstpact voor Vlaanderen - 20 doelstellingen*.

Grenzenloos talent: mobiliteit bij onderzoekers aan Vlaamse universiteiten

Karen Vandeveldde, Aukje te Kaat & Noëmi Debacker

Inleiding

Wetenschap is reeds vele decennia een internationale onderneming, waarbij experts in een bepaald domein hun kennis delen met collega's wereldwijd, met als doel de grenzen van de wetenschap telkens weer te verleggen. Dit streven naar excellentie wordt door onderlinge contacten tussen wetenschappers nog versterkt via kortstondige ontmoetingen of langere onderzoeksverblijven aan andere instellingen. Wie een uitstekende reputatie geniet als onderzoeker kan moeiteloos een internationale carrière uitbouwen, aangezien instellingen elkaar beconcurreren om toptalent in huis te halen. Nochtans bouwen ook de 'mindere goden' en jongere onderzoekers steeds vaker een internationaal profiel uit en bouwen zij een netwerk uit met de beste experts om hun palmares te versterken. Zowel de wetenschappelijke uitdaging als de hoop op een betere levenskwaliteit kunnen aan de basis liggen van de migratie naar een andere werkomgeving.

Daartegenover staat dat deze mobiliteitsperiode vaak gekenmerkt wordt door tijdelijke contracten op het niveau van doctorale of postdoctorale onderzoeker. Deze professionele onzekerheid werpt dan ook vaak een schaduw over de positieve aspecten van een mobiele onderzoeks carrière. Academische migratie mag voor de ene wetenschapper een grensverleggende uitdaging betekenen; voor de andere wordt het gepercipieerd als een periode van opoffering om de hogere academische echelons te kunnen bereiken. In deze bijdrage wordt de academische migratie in Vlaanderen onder de loep genomen vanuit Europees beleidsperspectief. Er wordt een antwoord gezocht op de vraag in welke mate het Vlaamse onderzoeksbeleid dit Europese perspectief volgt, en hoe de toenemende internationalisering van het onderzoekspersoneel op de werkvloer wordt ervaren. Hiervoor doen we een beroep op beleidsnota's van de Vlaamse en Europese overheden, en op data over onderzoeks carrières en onderzoeksmobiliteit die door ECOOM (Expertisecentrum Onderzoek & Ontwikkelingsmonitoring van de Vlaamse Overheid) werden verzameld. De belangrijkste datasets voor deze studie zijn gegevens uit de *Survey of Senior Researchers 1* (2011) en de *Survey of Junior Researchers 2* (2013), twee bevragingen die bij het wetenschappelijk personeel aan de vijf Vlaamse universiteiten werden uitgevoerd. Daarnaast werden ook analyses uitgevoerd op basis van de databank *Human Resources in Research - Flanders* (HRRF), een geanonimiseerde databank van de loopbanen van onderzoekspersoneel aan de Vlaamse universiteiten, en op basis van de personeelstellingen die door de Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR) jaarlijks worden uitgevoerd.

1. Achtergrond: de “European Research Area”: toptalent aantrekken, toptalent ondersteunen

Het beleidskader om de mobiliteit van onderzoekers te ondersteunen is de voorbije twee decennia in een stroomversnelling terecht gekomen. Europa heeft daar een bijzonder sturende rol in gespeeld, hetgeen op zijn beurt ook een effect had op nationale, regionale en institutionele beleidsinitiatieven. In 2000 legde de Europese Commissie immers de bouwstenen voor de European Research Area (ERA) tijdens een bijeenkomst in Lissabon. Kennistransfer en kennisdeling maken een essentieel onderdeel uit van de Lissabon-strategie, die ontworpen is om van Europa de meest dynamische kenniseconomie ter wereld te maken (European Commission, 2000). Vanuit deze *ERA-framework*-gedachte wordt gewerkt aan wat men een ‘vrijhandelszone’ voor onderzoek en onderzoekers kan noemen. In een open onderzoeksruimte van topniveau waarbinnen kennis en kennispotentieel vrij kunnen circuleren, zal de vitaliteit en onderzoekskwaliteit vanzelf toenemen, is de verwachting (ERA framework website). Deze opwaartse beweging zou van Europa zo’n aantrekkelijke regio maken dat de beste onderzoekers ervoor kiezen om naar de Europese regio te komen of er te blijven (European Commission, 2007, 2008). Indien meer onderzoekers binnen Europa kennis uitwisselen (*brain circulation*), en indien meer onderzoekers van buiten Europa onze kennismaatschappij komen versterken (*brain gain*) verhoogt uiteindelijk de concurrentiekracht van Europa op wereldniveau. Of er nu sprake is van *brain drain* of *brain gain* is uiteraard een kwestie van perspectief: een onderzoeker die Vlaanderen verlaat om in Duitsland een carrière uit te bouwen, zal wellicht als een verlies worden ervaren door de werkomgeving van de eerste en als winst door de werkgever van de laatste. Deze onderzoeker neemt bij zijn of haar vertrek immers ook waardevolle expertise mee, hetgeen een zekere onderbreking in de uitgebouwde onderzoekslijnen kan teweegbrengen. De Europese beleidsvoering benadrukt echter de win-win voor beide indien deze uitwisseling leidt tot meer samenwerking, netwerking en kennisdeling – vandaar de term *brain circulation*.

De convergentie die het Bolognaproces op het niveau van opleidingen reeds had bewerkstelligd in de instellingen van hoger onderwijs (met als hoofdingrediënten de bachelor-master-structuur en internationale mobiliteit van studenten), vormt een solide basis om ook de onderzoekscomponent binnen deze organisaties in een internationale dimensie te laten floreren. De ‘derde cyclus’ na bachelor en master, namelijk het doctoraat, is immers de start van een carrière als onderzoeker.

Een structurele ondersteuning voor onderzoeksmobiliteit wordt op diverse niveaus uitgebouwd. In de eerste plaats worden kwaliteitsprocessen ondersteund zodat universiteiten de best mogelijke omkadering bieden aan onderzoekers om zich als toptalent te ontwikkelen. Dit ging op Europees niveau van start met de opmaak van een Europees Handvest voor Onderzoekers en de Gedragscode voor de rekrutering van onderzoekers (2005), gevolgd door een proces waarbij instellingen een ‘HR-Excellence in Research logo’ krijgen als erkenning voor het implementeren van deze principes uit het handvest via een concrete Human Resources (HR)-strategie. Centraal in deze visie is dat kwaliteitsvolle HR-processen aan Europese universiteiten alle structurele barrières voor onderzoeksmobiliteit uit de weg moeten ruimen. Ook Vlaamse universiteiten, wetenschappelijke instellingen en financieringsorganen engageren zich in dit proces. Aangezien het eengemaakt Europa nog steeds een lappendeken is op het gebied van sociale wetgeving, probeert de Europese Commissie de vrije markt voor onderzoekers eveneens te ondersteunen door het invoeren van een Europees Pensioenfonds voor onderzoekers. Dit initiatief bevindt zich voorlopig nog in de fase van een haalbaarheidsstudie, maar zou op korte tijd wel eens in een stroomversnellingsproces tot implementatie kunnen worden gebracht.

In de tweede plaats wordt een dynamiek opgebouwd via financiële stimulansen voor de mobiele onderzoekers zelf. We bekijken eerst even de initiatieven gericht op inkomende mobiliteit. Het Europese Marie Curie-programma biedt sinds 1996 financiering aan jonge onderzoekers die in een andere Europese of niet-Europese universiteit een doctoraatsdiploma willen behalen of postdoctorale onderzoekservaring willen opdoen, maar richt zich ook tot Europese onderzoekers werkzaam in niet-Europese landen die met extra middelen wel een terugkeer naar Europa zouden overwegen. Diverse nationale financieringsorganen doen een beroep op dit programma om hun eigen mobiliteitsondersteuning te versterken, vooral sinds de verhoging van de budgetten in het Zesde en Zevende Kaderprogramma (respectievelijk 2002-2006 en 2007-2013). De Federale Overheidsdienst Wetenschapsbeleid, bijvoorbeeld, stelt al sinds 1981 beurzen ter beschikking voor postdoctorale onderzoekers uit het buitenland om onderzoekservaringen te delen met collega's aan een Belgische universiteit, beurzen die sinds 2008 werden gefinancierd door Marie Curie en die in 2010 ook een specifieke uitbreiding kregen onder de vorm van 'terugkeermantaten' voor Belgische onderzoekers (Belspo website). Een vergelijkbare invulling van het Europese Marie Curie initiatief in Vlaanderen herkennen we in de Pegasus mandaten van het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek Vlaanderen (FWO), gefinancierd door Marie Curie, waarmee postdoctorale onderzoekers uit het buitenland sinds 2011 een kort- of langdurend verblijf aan een Vlaamse universiteit kunnen bekostigen.

Vergelijkbaar met dit initiatief, maar voorzien van een veel ruimer budget, zijn de Odysseus-projecten, opgestart in 2007 op initiatief van de Vlaamse Regering. Met een aantrekkelijk onderzoeksbudget en een aanstelling aan een Vlaamse universiteit (als professor voor de Odysseus I groep, en als postdoctorale onderzoeker voor de Odysseus II groep) worden onderzoekers die in het buitenland werkzaam zijn, uitgenodigd om hun carrière aan een Vlaamse universiteit verder te zetten. Dit programma wordt door het FWO gecoördineerd voor de Vlaamse universiteiten.

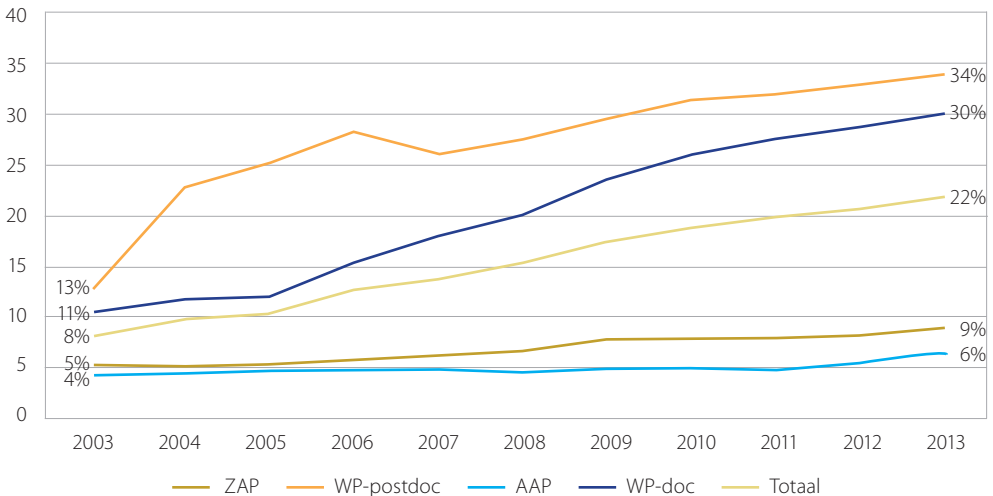
Tot slot beschikken de onderzoekers aan Vlaamse universiteiten ook over heel wat mogelijkheden om uitgaande mobiliteit te faciliteren en nieuwe uitdagingen te zoeken in de kennisuitwisseling met collega's elders ter wereld. Zowel de financieringsagentschappen als de universiteiten zelf bieden genereuze ondersteuning om een internationaal portfolio te ontwikkelen met onderzoeksverblijven van korte of lange duur aan een andere instelling. Het FWO lanceert diverse oproepen voor reiskredieten, zowel voor jonge als voor meer ervaren onderzoekers; de Vlaamse universiteiten beschikken over fondsen uit hun 'Bijzonder Onderzoeksfonds' om - naast andere project- en mandaatsubsidies - ook onderzoeksmobiliteit te ondersteunen. Ook kunnen de universiteiten andere projectmiddelen inzetten om internationale verblijven te bekostigen.

De meer open rekruteringsprocessen en de extra financiering voor onderzoeksmobiliteit hebben hun effect niet gemist in de samenstelling van het onderzoekskorps aan de Vlaamse universiteiten. Het onderzoekspersoneel in Vlaanderen is in de voorbije twee decennia verrijkt met internationaal talent, terwijl ook steeds meer lokale onderzoekers kortere of langere periodes in het buitenland doorbrengen om hun onderzoekskwaliteit en carrièrekansen te verhogen. Een lokale onderzoeker die écht internationaal mobiel is, is als studie-object echter moeilijk bereikbaar: een representatief onderzoek is zo goed als onmogelijk. Het is dus niet eenvoudig om de hypothese te verifiëren als zou de Vlaamse of Belgische onderzoeker meer honkvast zijn dan collega's elders in de wereld. Exacte cijfers over onderzoeksmobiliteit zijn nauwelijks te verkrijgen. Vele studies kunnen aldus slechts een beperkt beeld van de werkelijkheid belichten op basis van de beschikbare data. Zowel onderzoek in Vlaanderen dat door ECOOM werd verricht, als recent onderzoek in opdracht van de Europese Commissie voor alle Europese landen (MORE2, 2013) kampen

met deze beperkingen. In het geval van *brain gain*, daarentegen, zijn de gegevens over de onderzoekers ter plekke makkelijker terug te vinden. Het is met andere woorden makkelijker om betrouwbare uitspraken te doen over de *brain gain* (inkomende mobiliteit) in Vlaanderen, dan over eventuele *brain drain* (uitgaande mobiliteit) van Vlaams talent naar het buitenland.

In dit hoofdstuk bekijken we voornamelijk de *brain gain*: de aanwezigheid van buitenlandse onderzoekers aan Vlaamse universiteiten, eerst op het niveau van jonge onderzoekers die aan een doctoraat werken (junior onderzoekers); en vervolgens op het niveau van de meer ervaren onderzoekers (postdoctorale onderzoekers, doctor-assistenten en professoren). Aangezien internationale migratie in de onderzoekscarrière zich vooral situeert in de opbouw- en consolidatiefase, de periode waarin men onderzoeksexpertise verwerft via kennisuitwisseling met andere experts, zien we, zoals verwacht, de hoogste concentratie van buitenlandse onderzoekers in Vlaanderen bij de groep die werkt aan een doctoraat (WP-doc) of die meteen na een doctoraat op zoek gaat naar de beste onderzoeksomgeving om de eigen carrièrekansen te versterken (WP-postdoc). Toch neemt ook het aandeel buitenlanders met een vaste aanstelling als professor (ZAP) aan een Vlaamse universiteit toe, zij het in veel beperkter mate dan de toename op het niveau van de eerste carrièrestappen (WP doc en WP postdoc) (figuur 1). Bij de groep Assistenten en Doctor-Assistenten (AAP), jonge academici die zowel onderzoek als onderwijsondersteuning verrichten, blijft het aandeel buitenlanders beperkt tot 5%.

FIGUUR 1. Evolutie van het aandeel buitenlandse onderzoekers aan Vlaamse universiteiten naar aanstellingsstatuut, 2003-2013, in %

Noot: - ZAP = Zelfstandig Academisch Personeel of professoren

- AAP = Assisterend Academisch Personeel; assistenten en postdoc assistenten

- WP = wetenschappelijk personeel gefinancierd met externe middelen, hetzij in een doctorale of postdoctorale aanstelling

Bron: VLIR, Personeelsstatistieken, 2003-2013.

Daarnaast hebben we oog voor de mobiliteitservaringen en mobiliteitsintenties bij lokale onderzoekers – al blijft het in kaart brengen van uitgaande mobiliteit een bijzonder moeilijke onderneming. Voor de universiteiten zijn heel wat data over onderzoekers beschikbaar, maar dat is niet het geval voor de hogescholen en Vlaamse onderzoekscentra zoals het Vlaams Instituut voor Biotechnologie (VIB), Interuniversitair Micro-elektronica Centrum

(IMEC), iMinds of Vlaams Instituut voor Technologisch Onderzoek (VITO), noch voor de bedrijven. De onderzoekers die daar zijn tewerkgesteld spelen uiteraard ook een belangrijke rol in het creëren of toepassen van nieuwe kennis, maar deze data zijn (nog) niet in dezelfde gedetailleerde mate beschikbaar voor analyses.

2. Buitenlandse junior onderzoekers aan Vlaamse universiteiten

2.1. Start van een carrière als onderzoeker

Een tweetal decennia geleden bestond de groep buitenlandse onderzoekers in opleiding aan de Vlaamse universiteiten voornamelijk uit twee groepen: ten eerste een groep onderzoekers uit (ontwikkelings-)landen die via projectsubsidies enige tijd ervaring konden opdoen aan een Vlaamse universiteit en vooral de ‘push’ ervaarden om een beter alternatief te vinden voor hun eigen moeilijke onderzoeksomstandigheden. Ten tweede was er de groep onderzoekers voor wie de pull-factoren belangrijker waren, en die zich aldus sterk aangetrokken voelden door de expertise van één specifieke professor, een specifiek labo of onderzoeksteam, via contacten uit een persoonlijk academisch netwerk. Veelal resulteerden deze verblijven in een doctorstitel, maar lang niet altijd. Deze heel concrete push-and-pull factoren maakten geleidelijk aan plaats voor een onderzoekscultuur waarbij internationale mobiliteit op zich een nieuwe rol in de onderzoekscarrière begon te spelen. Om als academicus serieus te worden genomen is het zo goed als overal vanzelfsprekend geworden dat men enige tijd heeft doorgebracht aan een andere instelling (Vandevelde, 2011). Steeds meer buitenlandse afgestudeerden, bijvoorbeeld, proberen aan een Vlaamse universiteit een doctoraatsdiploma te halen. Ter illustratie: in de loop van twee decennia nam het aandeel buitenlandse junioronderzoekers (voornamelijk WP-doc, maar in beperkte mate ook AAP-doc) onder de nieuwe instromers toe van 5,3% (academiejaar 1990-1991) tot 29,7% (academiejaar 2010-2011) (ECOOM HRRF, 2013).

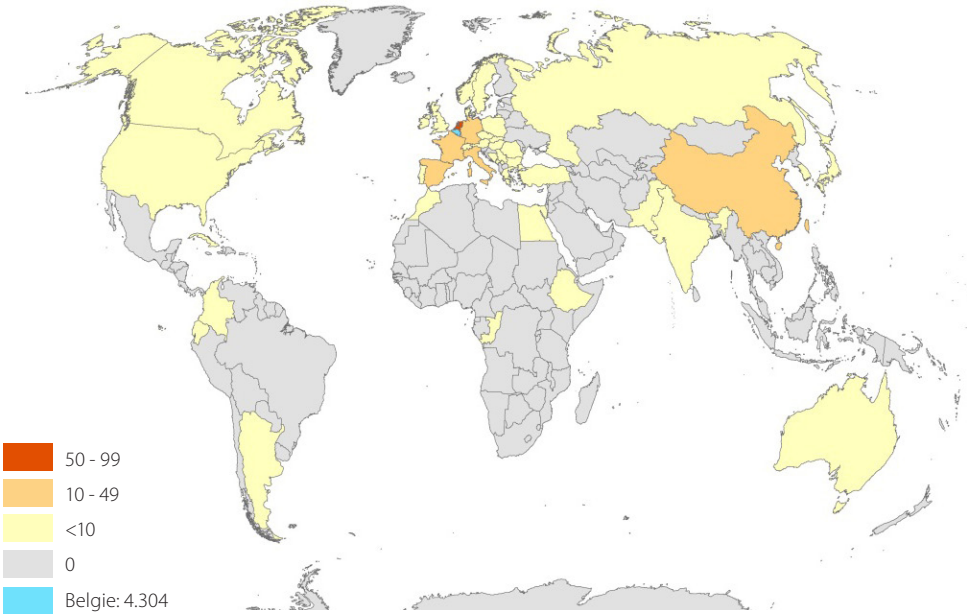
Onderstaande kaarten (figuren 2 en 3) illustreren de toegenomen diversiteit in het onderzoekskader aan Vlaamse universiteiten over de voorbije decennia. De wereldkaarten illustreren de instroom van jonge onderzoekers in het eerste jaar van hun aanstelling aan een Vlaamse universiteit als personeelslid of bursaal, in absolute cijfers per land van herkomst¹. Figuur 2 geeft de instroomcohorten weer die aan een Vlaamse universiteit startte in de periode 1990-95, figuur 3 de instroomcohorten die begon in de periode 2005-2010². Onderzoekers uit andere Europese landen en uit Azië nemen het leeuwendeel voor hun rekening.

De verdeling van deze instroom verschilt sterk van discipline tot discipline (figuur 4). De STEM-disciplines (Science, Technology, Engineering, Maths) en de geneeskunde zijn de vakgebieden waar zowel in het verleden als nu de grootste aantallen buitenlandse onderzoekers terug te vinden zijn én waar de aantallen nieuwe buitenlandse onderzoekers zeer sterk blijven toenemen.

1 Hoewel deze studie enkel de situatie aan de Vlaamse universiteiten beschrijft, kan op basis van nationaliteit geen onderscheid worden gemaakt tussen Vlaamse en Waalse onderzoekers. In vergelijkingen met buitenlandse onderzoekers spreken we dus telkens over Belgen versus niet-Belgen. In de praktijk is het merendeel van de Belgische onderzoekers aan Vlaamse universiteiten weliswaar Vlaming maar de exacte cijfers zijn niet bekend.

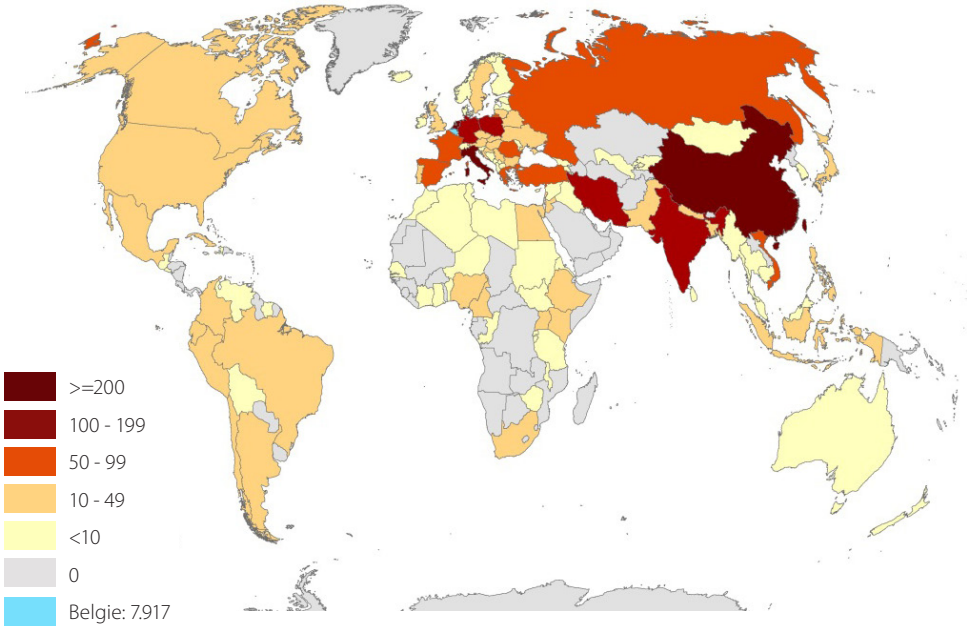
2 De gegevens in dit hoofdstuk verwijzen naar buitenlandse onderzoekers die worden gefinancierd via een Vlaamse universiteit, onder de vorm van een wetenschappelijke aanstelling of een bursaalstatuut. Uiteraard zijn er ook onderzoekers die met een beurs uit eigen land naar Vlaanderen komen en die aan een Vlaamse universiteit uitsluitend een inschrijving hebben als doctoraatsstudent (en dus geen personeels- of bursaalstatuut). De retrospectieve inschrijvingsgegevens zijn onvoldoende volledig om op basis daarvan betrouwbare uitspraken over deze groep te doen.

FIGUUR 2. Instroom van junioronderzoekers aan Vlaamse universiteiten volgens land van herkomst (nationaliteit), cohorte 1990-1995, in absolute aantallen

Bron: ECOOM UGent, HRRF, 2013.

FIGUUR 3. Instroom van junioronderzoekers aan Vlaamse universiteiten volgens land van herkomst (nationaliteit), cohorte 2005-2010, in absolute aantallen

Bron: ECOOM UGent, HRRF, 2013.

Ook in de faculteiten Letteren en Wijsbegeerte en Economische Wetenschappen is de internationale instroom niet onaanzienlijk. Eerdere studies wezen reeds op het stagnerend of soms zelfs dalend aanbod van afgestudeerden op masterniveau in STEM-disciplines (VRWI, 2012; Van Rossem e.a., 2009). Bovendien zijn deze afgestudeerden ook zeer gegeerd op de niet-academische arbeidsmarkt. Bedrijven in deze sectoren snoepen afgestudeerden van de universiteit af met zeer aantrekkelijke arbeidsvoorwaarden (zoals een hoog loon), in STEM-disciplines meer nog dan in andere. Anderzijds is er de laatste tien jaar ook sprake van een stijgende vraag naar junioronderzoekers in alle onderzoeksdomeinen door de toegenomen beschikbaarheid van onderzoeksfinanciering en doctoraatsbursalen (Vandevelde, 2009), alsook een sterkere interesse in de groeiende werelden wereldwijd om hun studenten aan de beste (lees: Westerse) universiteiten een doctoraatsdiploma te laten halen. Deze gewijzigde verhouding tussen vraag en aanbod van junioronderzoekers, in het bijzonder in STEM-disciplines, kan verklaren dat verantwoordelijken van Vlaamse onderzoeksgroepen vaker rekruteren over de landsgrenzen heen.

De verdeling over vakgebieden verschilt enigszins naargelang de regio van herkomst (figuur 5). Zoomen we even in op de jongste groep van buitenlandse junioronderzoekers die in de periode 2004-2010 een onderzoekscarrière aan een Vlaamse universiteit begon, dan stellen we vast dat jonge onderzoekers uit Afrika het sterkst vertegenwoordigd zijn in de disciplines landbouwwetenschappen en toegepaste wetenschappen. Hun collega's uit Noord-Amerika zien we sterk vertegenwoordigd in letteren en wijsbegeerte, alsook in toegepaste wetenschappen. Voor de andere Europese landen (EU en niet-EU), Zuid-Amerika, Azië en Oceanië zijn de toegepaste en exacte wetenschappen de disciplines waarbinnen het merendeel van de junioronderzoekers expertise in Vlaanderen komen opzoeken.

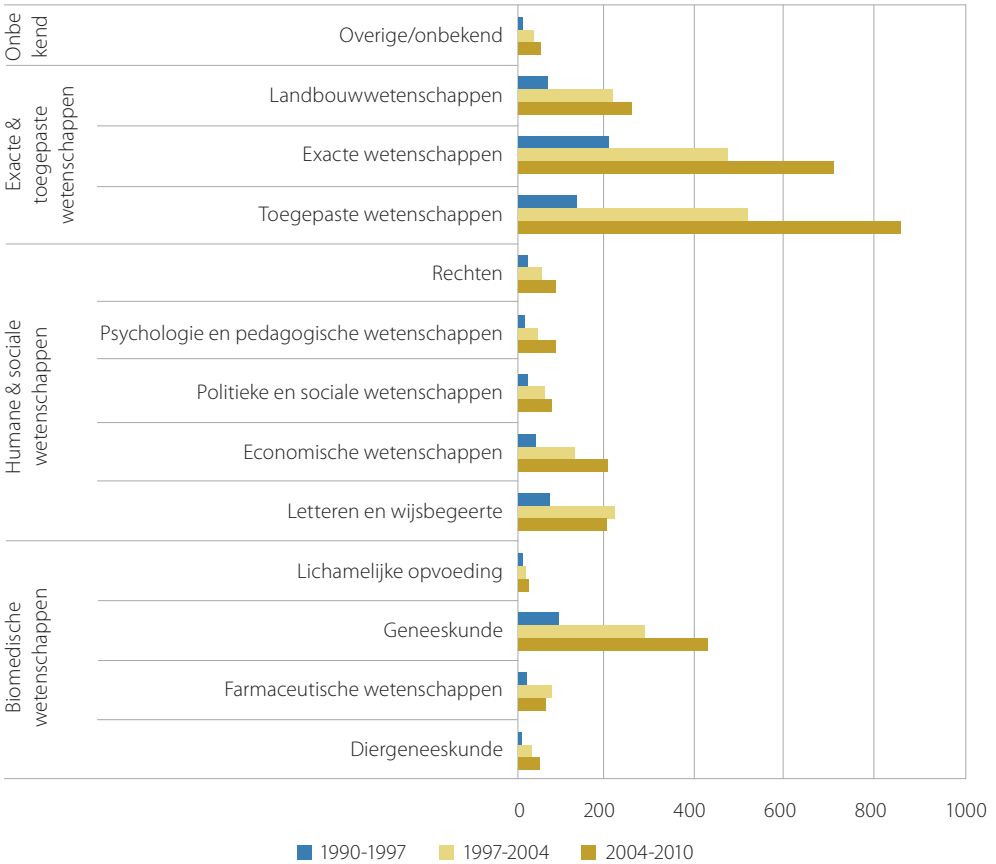
Vrouwen zijn de laatste jaren steeds sterker vertegenwoordigd aan de Vlaamse universiteiten, in die mate dat er zelfs beduidend meer bachelor- en masterdiploma's worden uitgereikt aan vrouwen (58,9%) dan aan mannen (41,1%) (Departement Onderwijs, 2014). Deze toenemende gendergelijkheid zet zich ook door op doctoraatsniveau. In 1990-91 was het aandeel vrouwen bij de startende jonge onderzoekers in Vlaanderen 42,5% - ongeacht hun nationaliteit; in 2010-2011 bedroeg hun aandeel 49,3%.

Kijken we van nabij hoe deze genderverhouding zit bij de nieuwe junioronderzoekers aan de universiteiten die uit het buitenland komen (tabel 1), dan stellen we eveneens een steeds groter aandeel vrouwen vast, maar ook een sterke differentiatie tussen de werelddelen.

TABEL 1. Instroom van niet-Belgische junior onderzoekers aan Vlaamse universiteiten en aandeel vrouwen, naar instroomcohort en werelddeel

		Europa EU (excl. België)	Europa niet-EU	Noord- Amerika	Zuid- Amerika	Azië & Oceanië	Afrika
1990-1997	Totale instroom niet-Belgen	410	73	34	17	119	33
	% vrouwen	34,6%	27,4%	23,5%	64,7%	21,0%	12,1%
1997-2004	Totale instroom niet-Belgen	729	457	94	114	547	234
	% vrouwen	41,6%	40,7%	28,7%	32,5%	30,2%	17,1%
2004-2010	Totale instroom niet-Belgen	1430	215	102	171	1018	214
	% vrouwen	47,4%	50,2%	36,3%	39,2%	34,7%	23,4%

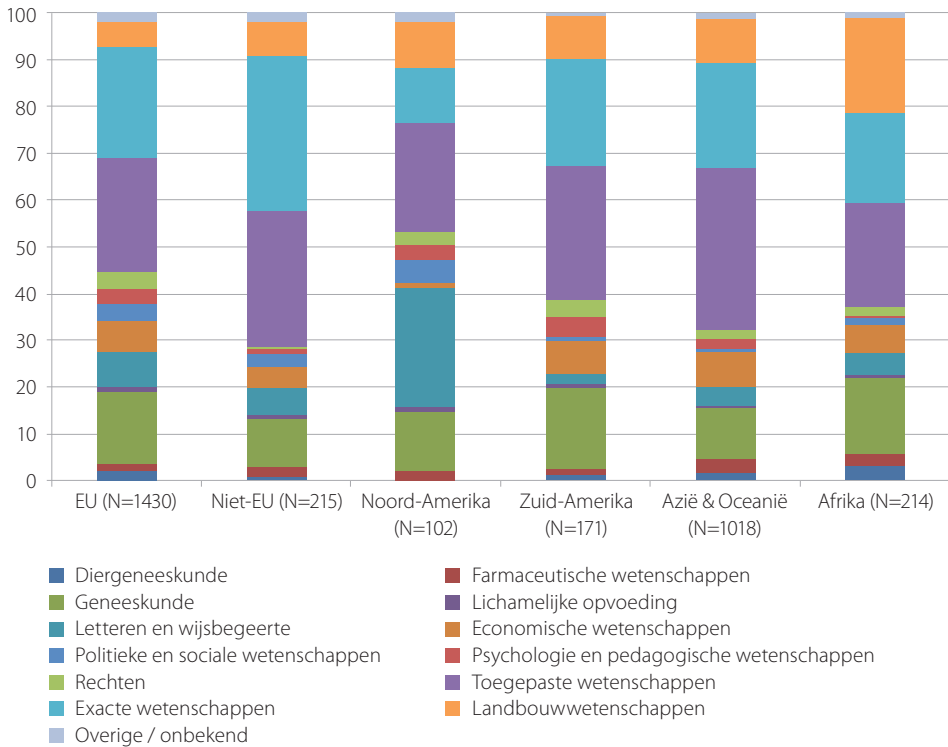
Bron: ECOOM UGent, HRRF, 2013.

FIGUUR 4. Aantal buitenlandse junior onderzoekers ingestroomd aan Vlaamse universiteiten per instroomcohort, naar discipline, in absolute aantallen

Noot: statistisch verband tussen instroom junior onderzoekers en discipline: 1990-1997: $\chi^2=98,2$, $df=12$, $p<0,001$; 1997-2004: $\chi^2=279,9$, $df=12$, $p<0,001$; 2004-2010: $\chi^2=567,6$, $df=12$, $p<0,001$.

Bron: ECOOM UGent, HRRF, 2013.

Algemeen zijn de aandelen vrouwen in de instroom van buitenlandse onderzoekers systematisch toegenomen over de tijd, maar blijft er een groter genderonevenwicht dan bij de Belgische junioronderzoekers. Bij de Europese onderzoekers, ongeacht of zij van binnen of buiten de EU komen, zitten voor de jongste instroomcohort ongeveer evenveel mannen als vrouwen. Van de onderzoekers uit Azië en Oceanië, en Noord- en Zuid-Amerika is ongeveer 1 op de 3 vrouw, maar van de onderzoekers uit het Afrikaanse continent is minder dan een kwart vrouw. Ondanks deze beperkte vertegenwoordiging is het aandeel vrouwelijke Afrikaanse onderzoekers in de loop van de voorbije twintig jaar toch bijna verdubbeld als we de eerste (12,1%) en derde instroomcohort (23,4%) vergelijken (het verschil is echter niet statistisch significant: $X^2=4,0$; $df=2$; $p=0,13$).

FIGUUR 5. Verdeling van buitenlandse junioronderzoekers ingestroomd aan een Vlaamse universiteit, instroomcohort 2004-2010, naar werelddeel van herkomst en discipline, in %

Noot: statistisch verband van instroom junior onderzoekers tussen werelddeel en discipline: $\chi^2=830,5$; $df=104$; $p<0,001$.
Bron: ECOOM UGent, HRRF, 2013.

2.2. Een doctoraatsdiploma halen

Niet iedereen die aan een onderzoekscarrière begint, verzilvert deze ervaring ook onder de vorm van een doctoraatsdiploma. Soms is dat ook helemaal de bedoeling niet (bijvoorbeeld bij kortlopende onderzoeksopdrachten die geen ruimte laten voor doctoraatsonderzoek). Soms is het niet-behalen van een doctoraatsdiploma echter het resultaat van 'opgeven' omwille van bijvoorbeeld een inschattingsfout, ontgoocheling of een gebrekkige begeleiding door de promotor. Zowel bij Belgische als niet-Belgische doctoraatsstudenten³ zijn de slaagcijfers voor het doctoraat (beter gekend onder de term 'completion rates') de voorbije decennia sterk gestegen. Van de onderzoekers die meer dan twintig jaar geleden begonnen met doctoraatsonderzoek, behaalde minder dan de helft ook werkelijk de doctorstitel binnen een redelijke termijn van 8 jaar.

Sindsdien is veel veranderd. In de jaren '90 betekende de academische graad van doctor hooguit iets voor wie ook binnen de academische sector carrière wenste te maken; daar-

³ Voor toelichting bij de gebruikte methodologie, zie Groenvynck e.a.; (2011). Enkel onderzoekers die een verplichting hebben om te doctoreren (bijvoorbeeld assistenten, bursalen), of van wie kan worden verwacht dat ze doctoreren (bijvoorbeeld medewerkers op projecten voor fundamenteel onderzoek) worden in deze analyses meegenomen.

buiten was het in de meeste disciplines veeleer een struikelblok dan een hulpmiddel bij het zoeken naar een geschikte job. Maar sedert de eeuwwisseling werd het doctoraatsdiploma steeds meer beschouwd als een bewijs van onderzoekscompetenties die in meerdere contexten konden worden gevaloriseerd, en als een start van een onderzoeksgefundeerde carrière in diverse, ook niet-academische, sectoren – volledig in de sfeer van de ERA-ambities (zie hoger). Universiteiten werden via het financieringsmodel aangemoedigd om hun slaagcijfers voor het doctoraat te verhogen. Doctoraatsstudenten werden aldus onder druk gezet om niet eindeloos lang aan hun proefstuk te blijven werken. Resultaat van deze koerswijziging in het wetenschapsbeleid is dat intussen 2 op de 3 onderzoekers die aan een doctoraat zijn begonnen, het ook werkelijk afmaken binnen een periode van 8 jaar. In het meest recent beschikbare academiejaar 2011-2012 werden 548 van de 1670 doctoraten (32,8%) behaald door een buitenlandse doctoraatsstudent (Departement Onderwijs, 2014).

Buitenlandse onderzoekers volgen dezelfde trend en doen het in de laatste instroomjaren zelfs nog beter dan de Belgen (tabel 2). Onderzoekers uit Azië, Oceanië en Zuid-Amerika spannen de kroon: ongeveer 4 op de 5 doctorandi uit de meest recente instroomjaren slaan erin hun onderzoekstraject binnen een redelijke termijn af te ronden met een Vlaamse doctorstitel als bekroning. Van de Afrikaanse onderzoekers behaalt ongeveer 7 op 10 het doctoraat, voor het meest recente instroomjaar is dat zelfs 9 op 10. Hun Amerikaanse en Europese collega's houden recent meer gelijke tred met de Belgische doctorandi en halen hun achterstand in.

Buitenlandse onderzoekers hebben vaak al een zwaar traject afgelegd alvorens ze een onderzoeksfunctie of doctoraatsbeurs aan een Vlaamse universiteit hebben verkregen. Gezinsverantwoordelijkheden in het thuisland kunnen mogelijks ook extra druk op een tijdige voltooiing zetten. Door deze selectiefase blijven vaak enkel degenen met de meeste onderzoekservaring, competentie en motivatie over. Bovendien zorgt bij onderzoekers van buiten de EU het verstrijken van een visum – meestal gerelateerd aan de aanstellingstermijn – voor extra druk om het doctoraatsproefschrift tijdig af te werken (Vandeveld & Leyman, 2012).

Waar slaagcijfers iets vertellen over de effectiviteit van het doctoraatsproces (behaalt iemand de doctorstitel of niet?) zegt de 'tijd tot het behalen van een doctoraat' iets over de efficiëntie van dit proces (hoeveel (tijds)inspanning kost het om dit doel te bereiken?). We kunnen deze cijfers eveneens opsplitsen tussen onderzoekers met Belgische of niet-Belgische nationaliteit, maar enkel voor de periode die ze doorbrengen aan een Vlaamse universiteit. De mate waarin ze elders reeds voorbereidend werk hebben verricht of met eigen/andere middelen hun doctoraat hebben afgerond, kan in deze methode niet worden meegerekend.

Belgische onderzoekers verdedigen hun doctoraat 4,9 jaar na hun allereerste aanstelling aan een Vlaamse universiteit (figuur 6, mediaan). Daarmee overschrijden ze de gangbare termijn voor doctoraatsfinanciering met bijna een jaar, maar veelal combineren ze meerdere financieringsstatuten tijdens de eerste fase van hun onderzoeksloopbaan. Europese onderzoekers, zowel degenen die kunnen genieten van de vrije markt voor onderzoekers binnen Europa als diegenen van buiten de EU, doen er zo'n 4,6 jaar over om hun doctoraatsproefschrift af te werken. Niet-Europeanen doen dit binnen een termijn van gemiddeld minder dan 4,5 jaar. Het zeer populaire systeem van 'sandwich-beurzen' voor studenten uit ontwikkelingslanden, waarbij zij de tijd voor hun onderzoek verdelen tussen hun thuisinstelling en de Vlaamse gastinstelling, draagt mogelijks bij tot deze registratie van een korte doctoraatsduur, terwijl die in werkelijkheid ook langer zou kunnen zijn.

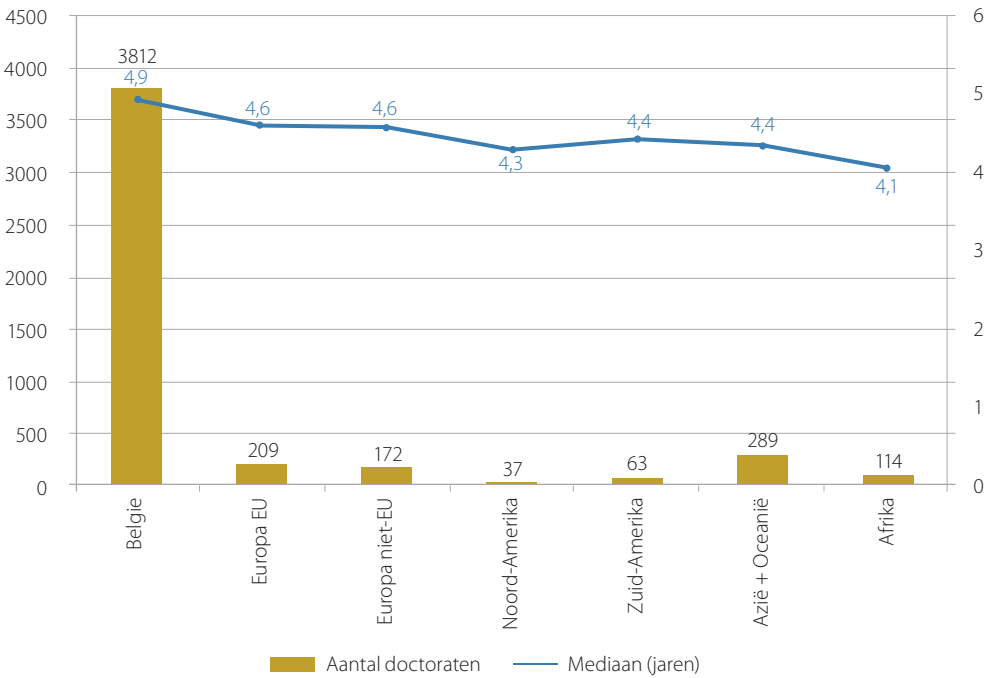
TABEL 2. Slaagcijfers van doctorandi aan Vlaamse universiteiten binnen een opvolgingsperiode van 8 jaar, naar instroomjaar en werelddeel van herkomst, in % van de totale instroom

	België	Europa EU (excl. België)	Europa niet-EU	Noord- Amerika	Zuid- Amerika	Azië & Oceanië	Afrika	Totaal
1990-1991	43,6	44,4						43,9
1991-1992	45,3	29,2						43,9
1992-1993	51,0							49,2
1993-1994	53,1	52,6						52,1
1994-1995	52,4	41,9						51,3
1995-1996	53,9	42,3	41,7			56,7		52,4
1996-1997	50,2	29,0	44,1	15,8	50,0	46,2	41,7	47,4
1997-1998	49,7	34,9	38,6		36,4	43,1	46,7	47,7
1998-1999	55,5	45,3	44,6	53,3	40,0	61,9	55,2	54,5
1999-2000	58,3	29,6	23,7	42,1	52,4	62,6	51,8	54,6
2000-2001	62,3	52,9	75,9	40,0		70,7	68,4	62,5
2001-2002	59,4	54,2	50,0	58,3	84,2	80,3	60,9	60,2
2002-2003	65,1	52,8	63,0	76,9	81,3	72,4	70,4	65,1
2003-2004	64,8	66,2	68,4	62,5	77,8	81,7	69,6	66,0
2004-2005	60,3	55,7	52,9		80,0	70,1	90,9	61,0

Noten: 1) Onderzoekers uit het instroomjaar 2004-2005 konden slechts gedurende 7 in plaats van 8 jaar worden gemonitord in de ECOOM HRRF databank. Het werkelijke slaagpercentage voor dit instroomjaar is dus hoger. 2) Voor instroomjaren met te beperkte aantallen (<10), worden geen slaagcijfers berekend. Bron: ECOOM UGent, HRRF, 2013.

Dat buitenlandse onderzoekers meer druk ervaren om hun doctoraatsproces snel tot een goed einde te brengen, hangt ook samen met hun verwachtingen van een onderzoekscarrière (tabel 3). In een survey in 2013 werd gepeild naar de interesse voor onderzoek, de werkcontext, de begeleiding tijdens het doctoraat en het algemeen welbevinden bij jonge onderzoekers aan Vlaamse universiteiten. Voor alle onderzoekers, waarvan er meer dan 4000 participeerden in de survey, is de interesse om aan de universiteit te werken, groot (2,48 op een schaal van 3) (ECOOM SJR2, 2013). Eveneens volgens deze survey rapporteren buitenlandse onderzoekers in alle wetenschapsgebieden echter sterkere aspiraties om een academische carrière uit te bouwen dan hun Belgische collega's. In de humane en sociale wetenschappen is dit verschil niet significant, maar in de biomedische, en vooral in de exacte en toegepaste wetenschappen, is deze ambitie om aan de universiteit te blijven werken wel significant groter. Voor hen is het onderzoeksverblijf aan een Vlaamse universiteit wellicht een meer doelbewuste hefboom naar een academische carrière, hetzij in eigen land, hetzij elders in de wereld. Deze resultaten uit 2013 bevestigen eerdere bevindingen over carrièreverwachtingen uit een kwalitatieve studie uitgevoerd in 2008 aan de UGent (Vandevelde & Leyman, 2012). Een carrière in het hoger onderwijs buiten de universiteit is iets waar niet-Belgen minder enthousiast tegenaan kijken, hoewel het concept van hogescholen, anders dan universiteiten, mogelijks niet wereldwijd is ingeburgerd. Werken bij de overheid volgt zowel bij Belgen als niet-Belgen na werken in het hoger onderwijs. Andere markante vaststellingen zijn dat buitenlandse doctoraatsstudenten in de sociale wetenschappen opvallend meer interesse hebben in een carrière in de industrie dan hun Belgische collega's, en dat niet-Belgen in de exacte, biomedische en toegepaste wetenschappen meer interesse tonen om te werken in private non-profit organisaties, zoals bijvoorbeeld ngo's.

FIGUUR 6. Aantal verdedigde doctoraten aan Vlaamse universiteiten en tijd tot het behalen van een doctoraat (mediaan) (instromers 1999-2004), naar land/regio/werelddeel van herkomst

Bron: ECOOM UGent, HRRF, 2013.

TABEL 3. Mate waarin Belgen en niet-Belgen⁴ interesse hebben om in bepaalde sectoren/organisaties te werken, naar wetenschapsgebied, puntenscore op een schaal van 1 (geen interesse) tot 3 (veel interesse), bevraging 2013

	Humane		Sociale		Exacte		Biomedische		Toegepaste			
	Belg	Niet-Belg	Belg	Niet-Belg	Belg	Niet-Belg	Belg	Niet-Belg	Belg	Niet-Belg	Totaal	N
A	1,20	1,28	1,46	1,73 ***	2,30	2,24	2,06	2,15	2,45	2,42	1,95	3988
B	1,75	1,68	2,02	2,01	1,87	1,79	1,78	1,74	2,00	1,93	1,88	3981
C	1,56	1,61	1,69	1,77	1,75	1,74	1,57	1,62	1,83	1,85	1,68	3909
D	2,32	2,12 *	2,44	2,38	2,15	2,03 *	2,10	2,04	2,02	1,97	2,18	3989
E	1,27	1,26	1,45	1,38	1,47	1,44	2,12	2,09	1,35	1,34	1,61	3963
F	2,69	2,80	2,55	2,62	2,36	2,59 ***	2,43	2,58 **	2,24	2,45 ***	2,48	4008
G	2,60	2,35 **	2,43	2,04 ***	2,16	2,04	2,15	1,97 **	1,99	1,89	2,19	3984
H	1,88	1,87	1,69	1,50 **	1,68	1,61	1,59	1,46 **	1,49	1,49	1,62	3971
I	2,15	2,14	2,14	2,24	1,77	1,93 **	1,78	1,96 ***	1,70	1,91 ***	1,93	3979

Noot: A) Industrie, B) Dienstensector, C) Ondernemings-sector (overige), D) Overheid, E)Ziekenhuis, F)Universiteit, G) HO buiten universiteit, H) Onderwijs buiten HO, I) Private non-profit sector *p<0,05 ; **p<0,01 ; ***p<0,001

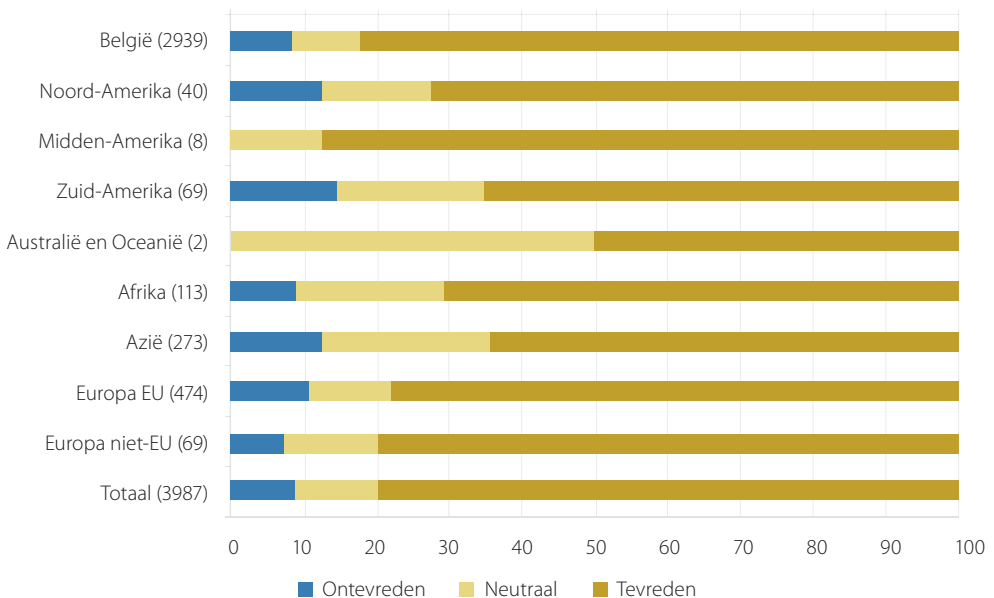
Bron: ECOOM UGent, Survey of Junior Researchers 2, 2013.

4 In tabel 3 en in figuur 7 wordt het onderscheid Belg versus niet-Belg gemaakt op basis van geboorteland, niet op basis van nationaliteit.

Wanneer een personeelslid meer uitgesproken ambities heeft, zijn ook de verwachtingen van de job hoger. Dat geldt ook voor onderzoekers aan een Vlaamse universiteit. Uit een beperkte survey bij een honderdtal buitenlandse onderzoekers aan de Universiteit Gent bleek bovendien dat de pull-factoren (internationale mobiliteit als meerwaarde voor mijn verdere carrière en persoonlijke ontwikkeling) gemiddeld een hogere score krijgen dan push-factoren (gebrek aan onderzoeksposities in het thuisland, gebrekkige arbeidsomstandigheden, politieke en economische redenen) (Vandeveld & Leyman, 2012). De ‘carrière-gerelateerde redenen’, die daarbij als zeer belangrijke motivatie werden aangegeven, wijzen erop dat de migratie van buitenlandse onderzoekers naar Vlaanderen een bewuste strategie is om hun academische carrièrekansen in hun thuisland of elders te vergroten.

Een hoge ambitie gecombineerd met de bevinding dat buitenlandse doctoraatsstudenten hun promotor vaker als autoritair ervaren (Vandeveld & Leyman, 2012), kan weer een impact hebben op de werktevredenheid. Toch bleek uit een bevraging van 2008 dat buitenlandse doctoraatsstudenten aan Vlaamse universiteiten minder problemen signaleren over de voortgang van hun onderzoek dan hun lokale collega's (Vandeveld & Leyman, 2012). Onderstaande figuur (figuur 7) toont meer recente data uit 2013 over de jobtevredenheid bij jonge onderzoekers. Globaal geeft net geen 80% van alle jonge onderzoekers aan dat ze over het algemeen tevreden zijn met hun job aan een Vlaamse universiteit, maar de Belgen en de Europeanen zijn wel vaker tevreden over hun onderzoeksfunctie dan hun collega's uit andere windstreken. Specifieke verklaringen hiervoor zijn niet voorhanden.

FIGUUR 7. Algemene tevredenheid met de huidige job bij junior onderzoekers aan Vlaamse universiteiten, naar werelddeel waar de respondent geboren is, bevraging 2013, in %

Noten: 1) Het cijfer na het land/de regio geeft het aantal respondenten in deze categorie weer. 2) Statistisch verband tussen tevredenheid met de huidige job en werelddeel alwaar geboren: $\chi^2=85,71$, $df=16$, $p<0,001$.

Bron: ECOOM UGent, Survey of Junior Researchers (2), 2013.

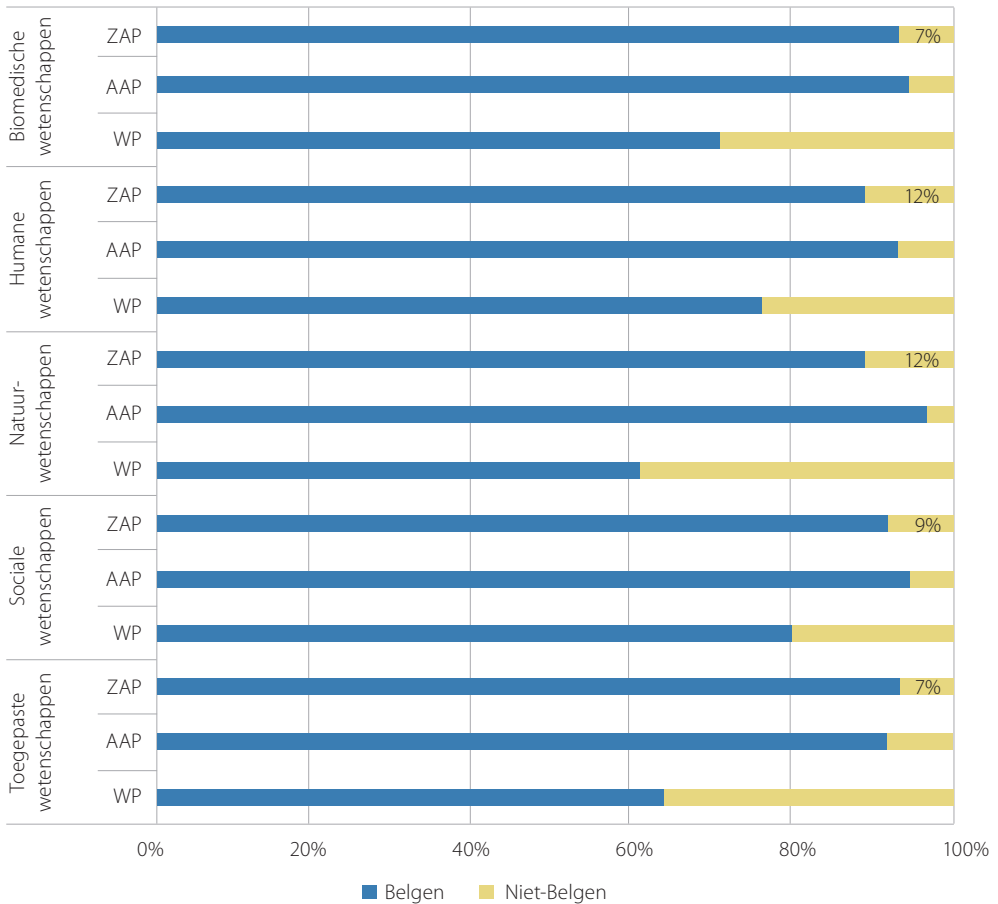
3. Buitenlandse senior onderzoekers aan Vlaamse universiteiten

De redenen waarom onderzoekers kiezen voor een onderzoeksverblijf in Vlaanderen en de struikelblokken die ze daarbij ondervinden, verschillen nauwelijks tussen junior en senior onderzoekers. Toch is het voor onderzoekers die hun academische ambities willen waarmaken belangrijk om in de postdoctorale fase internationale ervaring op te doen (zie ook Enders & Mus-selin, 2008). Op het niveau van postdoctorale aanstellingen of professorposities is er zeker geen sprake van onvoldoende beschikbaar talent onder de lokale doctoraathouders: velen onder hen ambiëren een positie hogerop de academische carrière ladder. Tegelijk komen veel buitenlandse doctoraathouders voor korte of lange tijd naar Vlaanderen om zich als expert in hun vakgebied te profileren. Om dezelfde reden trekken Vlaamse onderzoekers in deze fase naar het buitenland.

In 2007-2008 werd reeds een studie opgemaakt over de levenskwaliteit van buitenlandse onderzoekers in Vlaanderen (Leyman e.a., 2008). Daaruit bleek onder andere dat de algemene levenskwaliteit in Vlaanderen een grote troef is, maar ook dat de lonen van professoren in Vlaanderen een stuk lager liggen dan in andere Europese landen en dat de complexe administratie soms haaks staat op het aantrekkingsbeleid van buitenlandse onderzoekers. Daarnaast werd kwalitatief onderzoek verricht naar de subjectieve beleving vanuit het perspectief van de buitenlandse onderzoekers zelf (Leyman & Vandeveld, 2009). De doelgroep bestond uit senior onderzoekers (postdoc en ZAP) afkomstig uit Europa, de VS, Canada en Australië, of met onderzoekservaring in deze landen. Daarbij stonden onder andere de push en pull factoren in de beslissing om naar België te komen centraal. Net zoals bij studies in andere landen blijken push factoren voornamelijk gebrekkige werkomstandigheden (infrastructuur, lonen), beperkte carrière perspectieven, of ongunstige politieke, economische of sociale omstandigheden in het thuisland. Pull factoren zijn de impulsen voor eigen carrièreopbouw dankzij een buitenlands onderzoeksverblijf, en de opportuniteit om zich door topexperts te laten omringen (Nerdrum & Sarpebakken, 2006).

Ook werd gepeild naar de levenskwaliteit van onderzoekers die naar Vlaanderen kwamen en mogelijke problemen die zij tegenkwamen tijdens hun mobiliteit. Positieve punten bleken de meertaligheid in Vlaanderen, het kwaliteitsvol en betaalbaar onderwijs, de gezondheidszorg, de centrale ligging in Europa en het openbaar vervoer. Problemen waar men tegenaan liep waren onder andere het haperende integratiebeleid voor buitenlandse onderzoekers (bureaucratie, gebrekkige informatie, taalwetgeving, gesloten cultuur), de kost van internationale scholen, wachttijden voor kinderopvang en de nettolonen van onderzoekers in de publieke sector (Leyman & Vandeveld, 2009).

Eerder in dit hoofdstuk werd reeds aangegeven dat tegenwoordig 1 op de 3 postdoctorale onderzoekers een andere nationaliteit heeft dan de Belgische, maar dat minder dan 1 op 10 professoren uit het buitenland afkomstig is. Het hoogste aandeel buitenlanders bij de ZAP'ers vindt men terug in de humane en de exacte wetenschappen (respectievelijk 11,5% en 11,6%); bij de overige 3 wetenschapsclusters ligt het percentage niet-Belgen tussen de 7,1% en 8,7%. Zoals figuur 8 aangeeft, is het aandeel buitenlanders bij onderzoekers in een ZAP-statuuut iets hoger dan onderzoekers in een AAP-statuuut (doctorale en postdoctorale assistenten), maar veel lager dan onderzoekers die tijdelijk zijn aangesteld (WP-doc en WP-postdoc). De uitbreiding van de onderzoekscapaciteit met expertise uit het buitenland situeert zich vooral in het tijdelijk onderzoekskader, en binnen die groep dan voornamelijk binnen de natuurwetenschappen, toegepaste en biomedische wetenschappen. Het professorenkader van de universiteit, met een vaste aanstelling en oudere leeftijdsstructuur, is dus veel minder internationaal qua samenstelling dan de groep jongere, tijdelijke onderzoekers.

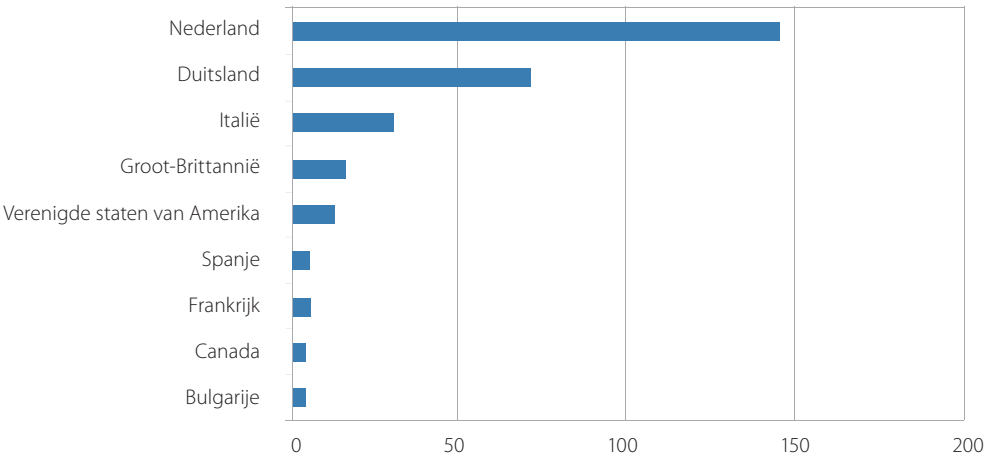
FIGUUR 8. Verhouding Belgen / niet-Belgen naar aanstellingsstatuut en wetenschapscluster

Bron: VLIR, Personeelsstatistieken, 2013.

Het verschil in functie en verantwoordelijkheid verklaart grotendeels het verschil in profiel. Onderzoek is een internationaal gebeuren; publicaties worden steeds meer in het Engels geschreven en het Engels is de internationale lingua franca van de academische wereld geworden. Met uitzondering van de postdoctorale assistenten, zijn de postdoctorale wetenschappelijke medewerkers nauwelijks bij het onderwijs betrokken; zij kunnen zich dus voluit aan onderzoek wijden. Professoren daarentegen krijgen ook een onderwijsopdracht die strikt gebonden is aan de taalwetgeving in Vlaanderen. Slechts een beperkt deel van een opleiding kan in het Engels worden gedoceerd; het merendeel van de onderwijsopdrachten moet in het Nederlands gebeuren. De recente versoepeling in de taalwetgeving (Vlaamse Regering, 2012) leidt nauwelijks tot een grotere aantrekkingskracht van de Vlaamse universiteiten op buitenlandse professoren, aangezien de meerderheid ook nog eens een taalttest moet afleggen indien zij in een andere taal dan hun moedertaal zullen lesgeven – zij het Nederlands of Engels. Buitenlandse professoren – ongeacht de taal waarin zij doceren – moeten sowieso kunnen aantonen dat zij over een bepaalde kennis van het Nederlands beschikken om benoemd te kunnen worden of na drie jaar aangesteld te kunnen blijven. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Nederlanders het sterkst vertegenwoordigd zijn onder

de buitenlandse professoren aan Vlaamse universiteiten (figuur 9). Naast het struikelblok van de taalwetgeving is het uiteraard niet uitgesloten dat voor langetermijn-aanstellingen een relatief ‘gesloten’ rekruteringsstrategie wordt verdergezet waarbij de universiteit meer vertrouwen heeft in kandidaten die geen onbekende zijn voor de onderzoeksomgeving. Dit wordt verderop in figuur 10 gesignaleerd door 1 op 5 buitenlandse onderzoekers, maar objectieve data hiervoor zijn niet voorhanden. In totaal beslaat het internationale professorenkorps aan Vlaamse universiteiten 48 verschillende landen van herkomst, waarvan de meeste landen slechts door enkelingen zijn vertegenwoordigd.

FIGUUR 9. Meest voorkomende nationaliteiten onder buitenlandse professoren aan Vlaamse universiteiten, 2012, absolute aantallen

Bron: VLIR, Personeelsstatistieken, 2012.

Naast het verschil in functieprofiel en discipline stellen we ook interessante genderverschillen vast. Wanneer we de data uit figuur 1 voor het jaar 2013 opsplitsen naar de verhouding man/vrouw (tabel 4), zien we telkens een lager aandeel vrouwen per personeelscategorie wanneer we de groep buitenlandse academici vergelijken met Belgische academici. Hoe hoger op de academische ladder (ZAP en WP postdoc), hoe lager het aandeel vrouwen voor alle nationaliteiten, en hoe kleiner het verschil in aandeel vrouwen tussen de Belgen aan de ene kant en de buitenlanders aan de andere. De genderverhouding die met mondjesmaat evenwichtiger is geworden in de functieprofielen aan Vlaamse universiteiten, volgt een andere tred bij de groep buitenlandse onderzoekers (zie ook verder).

TABEL 4. Genderverhouding per functieprofiel aan de Vlaamse universiteiten, voor Belgen en niet-Belgen, 2013, in %

	ZAP		WP postdoc		AAP		WP doc	
	M	V	M	V	M	V	M	V
Belgen	75,5	24,5	59,3	40,7	46,9	53,1	50,8	49,2
Niet-Belgen	76,5	23,5	63,2	36,8	49,2	50,8	58,9	41,1

Bron: VLIR, Personeelsstatistieken 2013.

In een meer recente bevraging door ECOOM van meer dan 4000 postdoctorale onderzoekers en professoren aan Vlaamse universiteiten in 2011 worden de troeven van Vlaanderen die in eerdere studies werden aangehaald door buitenlandse onderzoekers, bevestigd (Leyman e.a., 2011). De onderzoeksomgeving (infrastructuur), de aanwezigheid van top-onderzoekers, de arbeidsomstandigheden en het reeds opgebouwde netwerk met onderzoekers in Vlaanderen zijn de belangrijkste redenen waarom buitenlandse postdoctorale onderzoekers en professoren voor een Vlaamse universiteit gekozen hebben. Onderzoekers van buiten de EU hebben significant vaker dan EU-onderzoekers voor Vlaanderen gekozen omwille van de onderzoeksomgeving, de aanwezigheid van toponderzoekers, de levenskwaliteit in Vlaanderen en de contacten die ze reeds hadden opgebouwd (tabel 5; zie ook Leyman e.a., 2011).

Voor diegenen die de stap naar Vlaanderen hebben gemaakt is de ervaring doorgaans positief. De ruime meerderheid van buitenlandse onderzoekers ervaart weinig tot geen problemen met de integratie in de onderzoeksgroep (Leyman e.a., 2011). Worden er toch problemen genoemd, dan betreft het voornamelijk de beperkte carrièremogelijkheden in Vlaanderen en de immigratieregels (figuur 10). Niet-EU onderzoekers ervaren voor beide aspecten meer problemen dan onderzoekers uit andere EU-landen (niet in figuur). Opvallend is dat toch 25% van de buitenlandse onderzoekers de sociale integratie als problematisch ervaart. Andere probleemgebieden voor buitenlandse onderzoekers zijn opvang of onderwijs voor de kinderen en huisvesting. Het vinden van huisvesting blijkt voor niet-EU onderzoekers ook meer problemen op te leveren dan voor EU-onderzoekers. Internationale onderzoeksmobiliteit zorgt ook voor beperkte (28%) of grote (18%) problemen inzake de persoonlijke relatie of gezinssituatie. Het is mogelijk dat vrouwen in dit geval vaker kiezen voor hun gezin dan voor hun carrière, hetgeen ook zou kunnen verklaren waarom vrouwen minder sterk vertegenwoordigd zijn in de groep mobiele onderzoekers dan in de groep lokale onderzoekers (zie tabel 4 hierboven). De bevraagde groep in figuur 10 is echter te klein om significante genderverschillen vast te stellen, en er zijn geen data voorhanden om de veronderstelling over man/vrouw-verschillen in carrièrekeuzes hard te maken. Verder onderzoek is vereist om dit op betrouwbare wijze te verklaren.

Voor vele buitenlandse onderzoekers is de academische carrière in Vlaanderen van tijdelijke duur. Gemiddeld gaven postdoctorale onderzoekers aan hun interesse om op lange termijn een academische carrière in Vlaanderen uit te bouwen, een waarde van 6,22 op een schaal van 10; professoren gaven een waarde van 7,6 op 10 (Leyman e.a., 2011). Bijna één op drie geeft zelfs aan dat ze Vlaanderen niet of nauwelijks beschouwen als hun definitieve eindbestemming in hun carrière (cijfer gelijk aan of lager dan 5 op 10 op de schaal). Zelfs bij buitenlandse professoren die een vaste benoeming hebben aan een Vlaamse universiteit, zien we nog steeds carrièrepennen die geen geografische grenzen kennen. Om toptalent in Vlaanderen te houden, zijn meer incentives nodig dan een vaste benoeming aan een Vlaamse universiteit. De concurrentie met het buitenland neemt immers toe in de European Research Area.

TABEL 5. Redenen voor buitenlandse onderzoekers om naar Vlaanderen te komen naar nationaliteit (EU versus niet-EU), volgens aandeel onderzoekers die deze reden (helemaal) niet belangrijk, neutraal of (heel) belangrijk vinden, bevraging postdoctorale onderzoekers en professoren aan Vlaamse universiteiten 2011, in %

	EU				Niet-EU					
	(helemaal) niet belangrijk	neutraal	(heel) belangrijk	N	(helemaal) niet belangrijk	neutraal	(heel) belangrijk	N	X ² (2)	p
De onderzoeksomgeving van deze universiteit is uitstekend qua werk-uurregeling, flexibiliteit, sfeer	14,9	33,3	51,8	114	2,1	14,9	83	47	14,24	**
Ik wilde werken met toponderzoekers in mijn onderzoeksveld aan deze universiteit	20,2	25,7	54,1	109	6,3	12,5	81,3	48	10,67	**
De onderzoeksomgeving van deze universiteit is uitstekend qua infrastructuur	13	27	60	115	2,4	22	75,6	41	5,67	
Ik had al goede contacten met onderzoekers van deze universiteit	25,3	21,2	53,5	99	9,1	15,9	75	44	6,7	*
Universiteiten en onderzoeksinstellingen in Vlaanderen bieden uitstekende carrièremogelijkheden	12,8	39,4	47,7	109	15,6	26,7	57,8	45	2,27	
Mijn partner, gezin of andere familie leeft/leven ook in (of zullen ook verhuizen naar) België	40,3	5,2	54,5	77	51,6	9,7	38,7	31	2,45	
De levensstandaard in België is hoog	17,9	50	32,1	112	4,4	40	55,6	45	9,33	**
In Vlaanderen zijn de lonen voor onderzoekers op mijn niveau uitstekend	37,2	33,6	29,2	113	20,8	39,6	39,6	48	4,24	

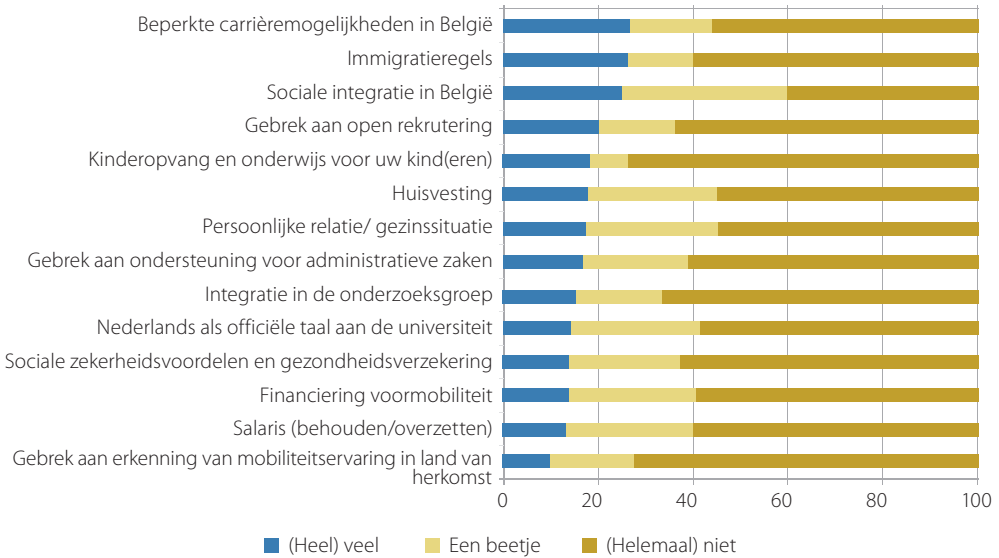
*p<0,050; **p<0,010; ***p<0,001.

Bron: ECOOM UGent, Survey of Senior Researchers, 2011.

4. Migraties van Belgische onderzoekers naar het buitenland

Terwijl buitenlandse onderzoekers in Vlaanderen enerzijds expertise verwerven en anderzijds de Vlaamse onderzoeksgroep versterken met hun onderzoekservaringen, trekken ook onderzoekers van eigen bodem naar het buitenland om kennis te verwerven en te delen. Concrete cijfers over uitgaande mobiliteit zijn jammer genoeg - net zoals bij studies in andere landen - onbetrouwbaar en onvolledig (MORE2, 2013). De meest mobiele onderzoekers zijn immers per definitie degenen wier carrièrepad het moeilijkst te traceren is. Wel werden initiatieven ondernomen om gegevens over mobiliteitsintenties en mobiliteitservaringen te verzamelen van onderzoekers die nu in Vlaanderen werken maar in het verleden een periode in het buitenland hebben doorgebracht of in de toekomst overwogen door te brengen.

FIGUUR 10. Ervaren problemen voor, tijdens of na de mobiliteit naar Vlaanderen, bevraging postdoctorale onderzoekers en professoren aan Vlaamse universiteiten 2011, verdeling over antwoordcategorieën, in %

Bron: VLIR, Personeelsstatistieken, 2012.

De bereidheid om naar het buitenland te gaan hangt samen met een aantal factoren. Deze interesse wordt in de eerste plaats sterk gekleurd door de persoonlijke situatie: zorgverantwoordelijkheden voor familieleden zijn een beperkende factor. Ten tweede bepaalt ook de gepercipieerde meerwaarde van een internationale onderzoekservaring de eventuele interesse: wie topexperten in de onmiddellijke omgeving heeft, verwacht misschien weinig meerwaarde van een internationaal verblijf, en wie omringd wordt door collega's met weinig internationale activiteiten, zal ook moeilijker overtuigd worden van de potentiële meerwaarde van een internationaal verblijf. Ten slotte varieert de bereidheid om een internationaal portfolio op te bouwen naargelang de flexibiliteit die nodig is om deze internationale ervaring waar te maken, hetgeen uiteraard samenhangt met de duurtijd van dit verblijf. Slechts 5,7% van de postdoctorale onderzoekers en professoren is helemaal niet bereid om ook maar voor een korte periode naar het buitenland te gaan. De bereidheid neemt toe naarmate de duurtijd korter is, of naarmate het buitenlands verblijf langetermijnperspectieven biedt voor de eigen carrière (tabel 6). Wanneer we kijken naar genderverschillen stellen we vast dat de mobiliteitsbereidheid voor de zeer korte of echt lange buitenlandse verblijven niet significant verschilt tussen vrouwen en mannen op postdoc of professorniveau. We kunnen aannemen dat mannen en vrouwen die reeds de status van ervaren onderzoeker hebben bereikt, in dezelfde mate overtuigd zijn van de meerwaarde van een buitenlands onderzoekverblijf. Alleen met betrekking tot verblijven van een paar maanden tot een jaar, stellen mannen zich minder geremd op dan vrouwen op dat niveau. Hoe langer een buitenlands verblijf, hoe complexer de praktische organisatie ervan en hoe zwaarder de persoonlijke last. Wanneer daar geen duidelijke praktische voordelen tegenover staan – een vast contract of een langetermijn-aanstelling, bijvoorbeeld – neemt de interesse bij alle onderzoekers af, en bij vrouwen sneller dan bij mannen.

TABEL 6. Aandeel postdoctorale onderzoekers en professoren aan Vlaamse universiteiten dat bereid is naar het buitenland te gaan voor onderzoek voor onderstaande periodes naar geslacht, bevraging 2011, in % (N= 1484)

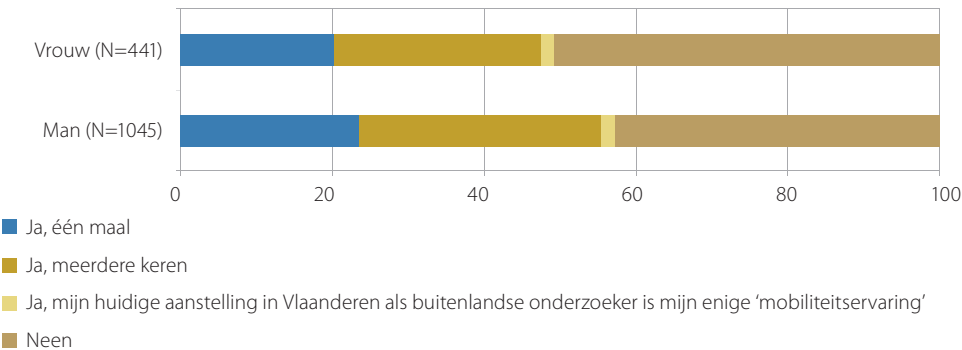
	Man	Vrouw	X ²	p
Ja, voor een internationale meeting/conferentie (minder dan 1 week)	78,3	80,4	0,85	
Ja, voor een onderzoeksverblijf van maximum 1 maand	47,6	46,0	0,3	
Ja, voor een onderzoeksverblijf van maximum 3 maanden	37,4	30,5	6,5	**
Ja, voor een onderzoeksverblijf tussen 3 maanden en 1 jaar	32,9	26,1	6,67	**
Ja, voor een onderzoeksverblijf van langer dan 1 jaar	16,1	14,4	0,7	
Ja, voor een echte aanstelling op lange termijn aan een buitenlandse instelling	24,5	21,1	1,92	
Geen van deze	5,7	6,6	1,57	

*p<0,050; **p<0,010; ***p<0,001

Bron: ECOOM UGent, Survey of Senior Researchers, 2011.

Tussen mobiliteitsbereidheid en werkelijke mobiliteitservaringen liggen echter nog een aantal struikelblokken: voor eventuele financiële en praktische struikelblokken moet een oplossing worden gezocht, en de professionele verantwoordelijkheden aan de eigen instelling (in het bijzonder onderwijsverantwoordelijkheden) moeten voldoende flexibiliteit voor een ‘sabbatical’ in het buitenland bieden. Het verschil tussen mannen en vrouwen wordt bovendien groter wanneer wordt gepeild naar de werkelijke mobiliteitservaring (figuur 11). Mannen in functies van postdoctoraal onderzoeker of professor hebben vaker dan vrouwen één of meerdere ervaringen als onderzoeker in het buitenland, aan een andere Vlaamse universiteit of in een andere sector achter de rug. 51% van de vrouwen tegenover 43% van de mannen in een senior academische functie heeft nooit meer dan drie maand gewerkt aan een andere instelling of organisatie dan de huidige. Het aandeel dat nooit internationaal mobiel geweest is, is naar vermoeden nog iets groter, maar dit werd niet op deze manier bevraagd.

FIGUUR 11. Mate waarin onderzoekers reeds één of meerdere mobiliteitservaringen (internationaal, intersectorieel of interuniversitair) achter de rug hebben van minimaal 3 maanden naar geslacht, verdeling over antwoordcategorieën, bevraging 2011, in % (N=1486)

$\chi^2=7,86$; df=3; p<0,05

Bron: ECOOM UGent, Survey of Senior Researchers, 2011.

Bij een kwart van de mobiele onderzoekers duurde de periode die in het buitenland werd doorgebracht in het kader van zijn of haar academische carrière zelfs meer dan een jaar (Leyman e.a., 2011). De meest populaire bestemmingen voor een academisch verblijf zijn andere landen binnen de EU en Noord-Amerika - niet onverwacht ook de locaties waar de onderzoeksinfrastructuur het sterkst is uitgebouwd en waar de meest befaamde instellingen zich bevinden (tabel 7). Voor medische wetenschappers steekt Noord-Amerika uit boven alle andere bestemmingen, terwijl onderzoekers in de exacte, toegepaste en humane wetenschappen een duidelijke voorkeur hebben voor andere EU-landen.

TABEL 7. Bestemmingen van de mobiliteitservaring van postdoctorale onderzoekers en professoren aan Vlaamse universiteiten, naar wetenschapsgebied, bevraging 2011, aantal en %

	Medische		Exacte		Toegepaste		Humane		Sociale	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Land binnen de EU	74	38,9	125	56,8	59	52,7	79	59,0	43	41,7
Europa, land buiten de EU	15	7,9	16	7,3	6	5,4	10	7,5	9	8,7
Azië	0	0,0	12	5,5	4	3,6	0	0,0	1	1,0
Afrika	4	2,1	5	2,3	7	6,3	3	2,2	4	3,9
Midden of Zuid-Amerika	1	0,5	2	0,9	2	1,8	0	0,0	1	1,0
Noord-Amerika	93	48,9	51	23,2	30	26,8	41	30,6	43	41,7
Oceanië	3	1,6	9	4,1	4	3,6	1	0,7	2	1,9
Totaal	190	100	220	100	112	100	134	100	103	100

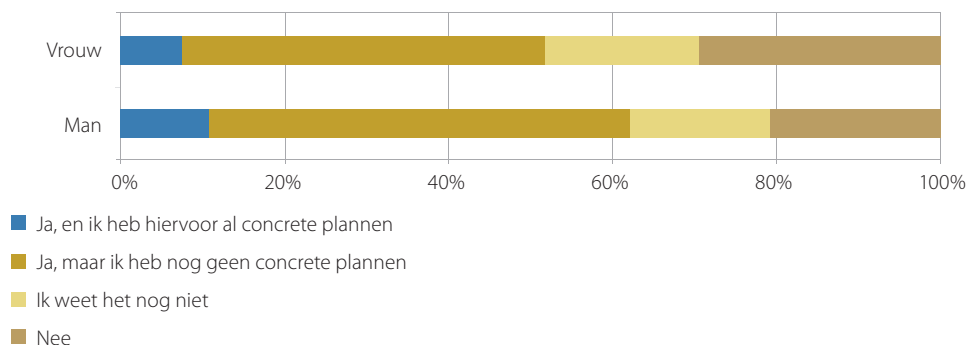
Bron: ECOOM UGent, Survey of Senior Researchers, 2011.

Bij de jongste generatie onderzoekers (doctorandi) weerklinken de Europese beleidsdoelstellingen rond internationale mobiliteit en de Vlaamse incentives om onderzoekers te laten participeren in de internationale *brain circulation* ook sterk door, al blijven heel wat onderzoekers ook sceptisch tegenover de druk om internationaal mobiel te zijn indien je op academisch vlak carrière wil maken. Zo wordt de discussie over de intrinsieke waarde van een internationale onderzoekservaring wel eens overschaduwd door een discussie over de ‘opofferingsbereidheid’ voor de eigen academische ambities, met name om job, thuisland en stabiliteit te ruilen voor het onbekende (Vandeveld, 2011). De periode waarin een onderzoeker de fundamenteen legt voor een wetenschappelijke carrière (doctoraats- en postdoctorale periode) valt immers voor veel onderzoekers samen met de periode van gezinsvorming.

Bij degenen die nu aan een doctoraat werken, de jongere generatie van wie we verwachten dat ze zich bewust zijn van de toenemende internationalisering in het hoger onderwijs en het onderzoek, zien we toch een relatief beperkte bereidheid of een grote mate van onbestedheid inzake een onderzoeksverblijf in het buitenland (figuur 12). Vrouwelijke doctorandi tonen minder overtuigde internationale ambities dan hun mannelijke collega’s. De desinteresse voor een internationale ervaring in een ‘open onderzoeksruijme’ zal de eigen academische carrièrekansen ongetwijfeld beperken, maar misschien is dit een weloverwogen beslissing waarbij andere bekommernissen zoals gezinsvorming, de nabijheid van familie of jobzekerheid prioriteit krijgen. Die regionale focus hoeft uiteraard niet slecht te zijn: veel jonge doctoraathouders bouwen immers een carrière uit buiten de universiteit en dragen bij tot de regionale kennismaatschappij.

Bovendien verleent de academische sector in vergelijking met andere sectoren haar werknemers pas veel later in de carrière een langetermijn-contract of vaste aanstelling (Boosten e.a., 2014). Ook dat is een risico waarvan we kunnen veronderstellen dat mannen makkelijker bereid zijn dit te aan te gaan dan vrouwen. Mogelijks duiden deze bevindingen er dus op dat wie niet van plan is om een carrière in de academische sector uit te bouwen, zich minder gestimuleerd voelt door de intrinsieke waarde van zo'n buitenlands onderzoeksverblijf. Meer gericht onderzoek is echter nodig om de correlatie tussen deze resultaten te kunnen duiden.

FIGUUR 12. Mate waarin mannen en vrouwen in een junior onderzoeksfunctie bereid zijn om naar het buitenland te gaan voor een onderzoeksverblijf van minstens 1 maand, bevraging 2013, verdeling over antwoordcategorieën in % (N=2668)

χ^2 : 36,3; df: 3; $p < 0,001$

Bron: ECOOM UGent, Survey of Junior Researchers 2, 2013.

Van de effecten van internationale mobiliteitservaringen 'an sich' zijn weinig harde bewijzen voorhanden, al wijzen sommige studies wel op een positieve invloed van mobiliteit op onderzoeksproductiviteit en kwaliteit (De Filippo e.a., 2009; MORE2, 2013). Desondanks wordt een internationaal portfolio steeds meer als vanzelfsprekend beschouwd in de academische gemeenschap en wordt dit in sommige landen ook als absolute voorwaarde gesteld bij de rekrutering van personeel. Internationale mobiliteit in de postdocfase wordt in een aantal studies beschouwd als een beslissing met het oog op carrièrevooruitgang, eerder dan een beslissing gemotiveerd door intrinsieke factoren (hetgeen vaker blijkt voor te komen op predoctoraal niveau) (MORE2, 2013).

De effecten van internationale mobiliteit worden doorgaans door de onderzoekers zelf als positief gepercipieerd. Ze geven bijna allen aan dat deze ervaring hen stimulerende contacten met experts heeft bezorgd en een duidelijke meerwaarde heeft gehad voor hun onderzoek. Een overgrote meerderheid maakt ook melding van een hogere wetenschappelijke productiviteit en vindt daarnaast dat ze hun opgedane kennis hebben kunnen doorgeven aan hun collega's in de thuisinstelling. Dit wil zeggen dat niet enkel de onderzoeker zelf maar de hele onderzoeksomgeving van de mobiele onderzoeker voordeel lijkt te halen uit hun buitenlands verblijf (Leyman e.a., 2011). Opvallend is wel dat bij diegenen die niet mobiel zijn geweest of wensen te zijn, de redenen hiervoor zich vooral in de persoonlijke sfeer blijken te bevinden (balans werk/gezin, zorgverantwoordelijkheden voor familieleden, compatibiliteit met de job van de partner), terwijl bij diegenen die wél een mobiliteitservaring achter de rug hebben, de professionele motivatie doorweegt.

Slotbeschouwingen

De laatste decennia worden de universiteiten gekenmerkt door een toenemende internationale circulatie van onderzoekers. Werkgevers en werknemers zijn zich steeds meer bewust van deze internationale markt van vraag-en-aanbod. Er wordt bewust gerekruteerd uit het buitenland om toptalent aan te trekken en leemtes in het eigen kennispotentieel op te vangen: wie daarin sterk scoort, realiseert de grootste 'brain gain'. Diverse beleidsinitiatieven proberen echter het vraag-en-aanbod mechanisme te overstijgen om de individuele onderzoekscarrière *an sich* meer mobiel te maken. Zo wint – in theorie althans – iedereen: onderzoekers komen en gaan, en bij elke nieuwe aanstelling vergroten ze hun eigen expertise en versterken ze het internationale netwerk van henzelf en hun onderzoeksomgeving. In de praktijk blijkt evenwel dat heel wat onderzoekers van eigen bodem vrij honkvast blijven aan hun vertrouwde instelling en zich door praktische belemmeringen geremd voelen om hun onderzoekscarrière in een internationale context uit te bouwen. De hoge prevalentie van tijdelijke contracten in de academische wereld – zowel in Vlaanderen als internationaal – creëert een steeds grotere groep onderzoekers die een lange periode van hun professionele carrière in tijdelijke jobs doorbrengen. Wie het risico van deze situatie niet wil nemen, sluit zich af van potentieel uitdagende carrièrekansen in de academische sector. Wie de uitdaging wel aangaat, verhoogt zijn of haar kansen op de globale arbeidsmarkt voor onderzoekers maar wordt tegelijkertijd geconfronteerd met een lange periode van professionele onzekerheid die moeilijk te combineren valt met de periode van gezinsvorming.

De toenemende aanwezigheid van buitenlandse onderzoekers verhoogt intussen wel de internationale dimensie van de Vlaamse universiteiten. Eén op drie doctoraten wordt behaald door een buitenlandse onderzoeker. Onder het postdoctoraal kader bevindt zich eveneens een toenemend aantal buitenlanders. Velen van hen brengen slechts enkele jaren door aan een Vlaamse universiteit met het oog op het versterken van hun kansen op een vaste aanstelling elders of aan hun thuisinstelling. Het vaste kader aan de Vlaamse universiteiten blijft echter gedomineerd door professoren met de Belgische nationaliteit. Ook al hebben velen van hen enige internationale onderzoekservaring achter de rug, de samenstelling van het professorenkorps blijft in Vlaanderen beperkt tot 1 buitenlander tegenover 11 van eigen bodem.

De beleidsdoelstellingen om de onderzoeksomgeving internationaler te maken en aldus de kenniseconomie te versterken, worden niet altijd even makkelijk geïmplementeerd op de werkvloer. In het geval van inkomende mobiliteit verloopt de integratiefase niet altijd vlotjes wegens administratieve struikelblokken of belemmeringen op het vlak van taal, cultuur, of huisvesting. Hoogopgeleide migranten in Vlaanderen ontsnappen evenmin aan de problemen van sociale integratie als laagopgeleiden. Toch beperkt dit de buitenlandse onderzoekers nauwelijks in hun enthousiasme voor de onderzoeksexpertise, netwerking-opportunities en beschikbare infrastructuur die hun verblijf hen opleveren.

Om de 'brain drain' van Vlaamse onderzoekers naar het buitenland degelijk in kaart te brengen is een grote investering nodig omdat net deze populatie moeilijk te identificeren en bereiken is. Bij gebrek aan dergelijke informatie is onze kennis over de arbeidsmigratie van hoogopgeleide Vlamingen beperkt tot extrapolaties op basis van surveys van uitgeweken onderzoekers met beperkte representativiteit, tot gegevens van onderzoekers die na een buitenlands verblijf naar Vlaanderen zijn teruggekeerd, of tot analyses over mobiliteitsintenties.

Lang niet alle onderzoekers blijken interesse te hebben in een buitenlands onderzoekersverblijf, maar het bewustzijn groeit wel dat een internationale onderzoekservaring een

belangrijk instrument is in de opbouw van een academische carrière. De Vlaamse, federale en Europese overheden investeren dan ook sterk in financieringsmogelijkheden om buitenlandse verblijven van Vlaamse onderzoekers te stimuleren. Hoewel de algemene meerwaarde van een buitenlands onderzoeksverblijf en een internationale circulatie van kennistalent niet in vraag wordt gesteld, toch blijkt uit deze gegevens een grote kloof tussen de beleidsdoelstellingen aan de ene kant en de implementatie ervan aan de andere. Zowel de onderzoekers zelf, de instellingen die hen tewerkstellen als de overheden die het onderzoeksbeleid bepalen, zijn nog volop zoekende om in dit spanningsveld de nieuwe opportuniteiten maximaal te benutten.

Bibliografie

- Belpo website, postdoc beurzen voor Belgische en voor niet-EU-onderzoekers. Geraadpleegd in april 2014, via http://www.belpo.be/belpo/organisation/call_grants_nl.stm
- Boosten, K., Vandevelde, K., Derycke, H., te Kaat, H. & Van Rossem, R. (2014) *Careers of Doctorate Holders Survey 2010*. Belpo, R&D and Innovation in Belgium, Research Series 13.
- De Filippo, D., Casado, E. S. & Gómez, I. (2009). Quantitative and qualitative approaches to the study of mobility and scientific performance: a case study of a Spanish university. In: *Research Evaluation*, 18 (3), 191–200.
- Departement Onderwijs (2014), Diploma's Hoger Onderwijs 2011–2012. *Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs - schooljaar 2012–2013*. Geraadpleegd in april 2014, via <http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistiek/2012-2013/statistischjaarboek2012-2013/publicatiestatistischjaarboek2012-2013.htm>
- Enders, J. & Musselin, C. (2008). Back to the future? The Academic Professions in the 21st Century. In: OECD (2008). *Higher Education to 2030, Volume 1: Demography*. OECD Publishing. doi: 10.1787/9789264040663-en
- ERA framework website. Geraadpleegd in april 2014, via http://ec.europa.eu/research/era/index_en.htm
- European Commission (2000). *The Lisbon European Council – an agenda for economic and social renewal for Europe*. DOC/00/7. Brussels: European Commission.
- Europese Commissie (2005). *Europese handvest voor onderzoekers. Gedragscode voor de rekrutering van onderzoekers*. Brussel: Europese Commissie, DG Research.
- European Commission (2007). *The European Research Area: New Perspectives*. Green Paper. COM (2007) 161 final. Brussels: European Commission.
- Europese Commissie (2008). *Betere loopbanen en meer mobiliteit: een Europees partnerschap voor onderzoekers. Mededeling van de Commissie aan de Raad van het Europees Parlement*. Brussel: Europese Commissie.
- FWO website, Pegasus Marie Curie Fellowships. Geraadpleegd in april 2014, via <http://www.fwo.be/Pegasus-Marie-Curie-fellowships-postdoc.aspx>
- FWO website, Odysseusprogramma. Geraadpleegd in december 2013, via <http://www.fwo.be/Odysseusprogramma-huidige.aspx>
- Groenvynck, H., Vandevelde, K., Van Rossem, R., Leyman, A., De Grande, H., Derycke, H., & De Boyser, K. (2011). *Doctoraatstrajecten in Vlaanderen: 20 jaar investeren in kennispotentieel: een analyse op basis van de HRRF-databank (1990–2009)*. Gent: Academia Press.
- Leyman, A., Vandevelde, K., Lemahieu, I. & De Boeck, P. (2008). *Levenskwaliteit van buitenlandse onderzoekers aan Vlaamse universiteiten en kenniscentra*. Rapport aan de Vlaamse minister van Economie, Ondernemen, Wetenschap, Innovatie, en Buitenlandse handel.
- Leyman, A., & Vandevelde, K. (2009). *Very Important Brains: buitenlandse onderzoekers aan Vlaamse universiteiten en kenniscentra*. Gent: HR2.
- Leyman, A., Vandevelde, K. & Van Rossem, R., Groenvynck, H. (2011). *Senior Onderzoekers aan het woord. Resultaten van de “Survey of Senior Researchers” aan de Vlaamse universiteiten*. Gent: HR2.
- MORE2 (2013). *Support for continued data collection and analysis concerning mobility patterns and career paths of researchers*. Final report for the European Commission.

- Nerdrum, L. & Sarpebakken, B. (2006). Mobility of foreign researchers in Norway. In: *Science and Public Policy*, 33 (3), 217-229.
- Vandeveldel, K. (2011). Mobiel en daarom excellent, of excellent en daarom mobiel? In: *TH&MA*, 3, 37-41.
- Vandeveldel, K. & Leyman, A. (2012). Hersenwandel. Buitenlandse doctoraatsstudenten aan Vlaamse universiteiten. In: *TH&MA*, 1, 31-38.
- Van Rossem, R., Vandeveldel, K. & Hoedemakers, C. (2009). Doctorerend innoverend. In: Van Rossem Vandeveldel & De Grande (2009). *Kennis in Wording. Het Vlaamse onderzoeks- en innovatiepotentieel*. Gent: HR2, 9-35.
- Vlaamse regering (2012), Decretale bepalingen betreffende het hoger onderwijs, gecodificeerd op 11 oktober 2013. Artikel II.270 zoals ingevoegd door het decreet van 13 juli 2012 betreffende de integratie van de academische hogeschoolopleidingen in de universiteiten. Geraadpleegd in december 2013, via <http://www.ond.vlaanderen.be/edulex>
- Vlaamse Raad voor Wetenschap en Innovatie (2012). *'Kiezen voor STEM'. De keuze van jongeren voor technische en wetenschappelijke studies*. Brussel, VRWI. Studiereeks, 25.

De bevolking ingeschreven in het wachtregister van asielzoekers

Edwin Pelfrene & Edith Lodewijckx

Inleiding

Sedert 1 februari 1995 houdt het Rijksregister van de natuurlijke personen een zogenaamd wachtregister van asielzoekers bij, kortweg het ‘wachtregister’, *‘waarin worden ingeschreven op de plaats waar zij hun hoofdverblijfplaats gevestigd hebben, de vreemdelingen die zich vluchteling verklaren of die vragen om als vluchteling te worden erkend en die niet in een andere hoedanigheid in de bevolkingsregisters zijn ingeschreven’*.¹ Tijdens de looptijd van de asielprocedure wordt onderzocht of een kandidaat-vluchteling (en eventueel de hem begeleidendes familieleden) in aanmerking komt voor het statuut van ‘vluchteling’ of de ‘subsidiare beschermingsstatus’ kan worden verleend.²

De wet stipuleert uitdrukkelijk dat *‘de vreemdelingen die zijn ingeschreven in het bedoelde wachtregister niet worden meegeteld, noch voor het bepalen van het jaarlijkse bevolkingscijfer van de gemeente, noch voor het vaststellen van de resultaten van de tienjaarlijkse volkstelling (...), noch voor elke andere vastlegging van het bevolkingscijfer krachtens een wet uitgevaardigd ter uitvoering van (...) de Grondwet’*.³

Betrokken officiële instanties in de asielprocedure zijn:

- de *Dienst Vreemdelingenzaken* (DVZ) van de FOD Binnenlandse Zaken die de asiel-aanvraag onderzoekt en oordeelt over de ontvankelijkheid ervan;
- het *Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen* (CGVS), de centrale instantie in de asielprocedure, dat beslist over de erkenning van het statuut van vluchteling of over het toekennen van de subsidiare bescherming;
- de *Raad voor Vreemdelingenbetwistingen* (RVV) waarbij beroep kan worden aangetekend tegen de beslissingen van het CGVS of van de DVZ of van andere bepalingen ter uitvoering van de vreemdelingenwet van 15 december 1980;
- de *Raad van State* (RvS) waarbij cassatieberoep tegen een beslissing van RVV wegens procedurefouten kan worden ingediend.

1 Wet van 24 mei 1994 tot oprichting van een wachtregister voor vreemdelingen die zich vluchteling verklaren of die vragen om als vluchteling te worden erkend.

2 Wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen; alsmede de Conventie van Genève van 28 juli 1951 over het vluchtelingenstatuut zoals gewijzigd door het Protocol van New York van 31 januari 1967.

3 Wet van 24 mei 1994 (supra) - artikel 4 tot wijziging van de Wet van 19 juli 1991 betreffende de bevolkingsregisters en de identiteitskaarten - artikel 2bis tot wijziging van de wet van 8 augustus 1983 tot regeling van een Rijksregister van de natuurlijke personen.

Meer details hierover kan men vinden op de website van CGVS of van Fedasil, het federaal agentschap voor de opvang van asielzoekers.

Van belang om mee te geven is dat DVZ instaat voor de initiële inschrijving van asielzoekers in het wachtregister, terwijl de gemeente waar de asielzoeker zijn hoofdverblijfplaats heeft of zoekt de verdere opvolging van de administratieve inschrijving voor zich neemt. Bij gebrek daaraan kan ook DVZ, CGVS, RVV, RvS of Fedasil die taak overnemen (Perrin, 2013).

In navolgende tekst geven we kort een overzicht van het aantal ingeschreven personen in het wachtregister van asielzoekers, met uitsplitsing naar een aantal kenmerken met het oog op een nadere profilering van de ingeschreven populatie. We baseren ons daarbij voornamelijk op de gegevens zoals verstrekt door de Algemene Directie Statistiek (ADS) van de FOD Economie over de stand van de in het wachtregister ingeschreven bevolking op datum van 1 januari 2013, met gegevens over het aantal ingeschrevenen naar leeftijd en geslacht, de herkomst volgens de huidige nationaliteit, de woonplaats, de burgerlijke staat, de positie in het huishouden en de verblijfsduur.

1. Beschikbare data

Zowel bij het Rijksregister, de nationale verzamelinstantie van bevolkingsgegevens, als bij ADS van de FOD Economie, de officiële bron voor bevolkingsstatistiek, werd door SVR een bestand van geanonimiseerde data met individuele persoonsgegevens aangevraagd over de in het wachtregister ingeschreven asielzoekers. Het Rijksregister maakte een bestand over met gegevens op datum van 1 januari 2013; ADS stelde data ter beschikking met de stand op 1 januari 2011, 2012 en 2013.

Voor een goed begrip van de statistiek is het van belang voor ogen te houden dat voor het invullen van de hoofdverblijfplaats (kortweg: woonplaats) van een asielzoeker diverse opties mogelijk zijn:

- indien de asielzoeker een hoofdverblijfplaats kan opgeven in een Belgische gemeente (in een privé woning of in een open opvangcentrum), dan wordt hij aldaar door de bevoegde gemeentelijke dienst ingeschreven in het wachtregister;
- indien de asielzoeker in een gesloten centrum verblijft op last van de DVZ, dan is dat gesloten centrum zijn officiële verblijfplaats⁴;
- indien de asielzoeker geen hoofdverblijfplaats kan opgeven of toegewezen worden, dan wordt hij (sedert 2007) voorlopig ingeschreven onder een fictief adres dat in de praktijk samenvalt met de vestigingsplaats van de Dienst Vreemdelingenzaken te Brussel. In het Rijksregister wordt dit aangemerkt met een fictieve woonplaatscode, de NIS-code 21099.⁵

4 België telt 6 gesloten opvangcentra voor asielzoekers onder beheer van DVZ. In de regel verblijven er uitgeprocedeerde asielzoekers, die meegeteld blijven tot op de dag van verwijdering van het Belgische grondgebied. Niet meegeteld zijn niet ontvankelijk verklaarde asielzoekers ingevolge de zogenaamde "Dublin-criteria" bij aankomst in het land (Mayer e.a., 2006).

5 De NIS-code staat voor een uniek volgnummer ter identificatie van een Belgische stad of gemeente, destijds ingevoerd door het voormalige Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS), thans ADS van de FOD Economie.

In het aangeleverde bestand van het Rijksregister wordt geen melding gemaakt van ingeschreven asielzoekers onder de fictieve woonplaatscode: die groep wordt niet meegeteld in dat bestand.

ADS rapporteert in haar geconsolideerde statistieken over alle ingeschreven asielzoekers in het wachtregister, met inbegrip dus van de ingeschrevenen onder de fictieve woonplaatscode. In de statistiek van 2013 wordt die groep ook als zodanig apart gezet, daar waar haar leden in voorgaande jaren nog meegerekend werden bij de ingeschreven asielzoekers van de stad Brussel, of bij uitbreiding, van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

Geven we nog mee dat in de tekst soms afkortingen gebruikt worden ter aanduiding van het gewest: VG, BHG en WG voor respectievelijk het Vlaamse, het Brusselse Hoofdstedelijke en Waalse gewest.

2. Resultaten

2.1. Totaal aantal ingeschreven asielzoekers

Het Rijksregister telt ongeveer 50.000 ingeschreven asielzoekers aan het begin van 2013. Voor ADS zijn dat er 62.000, of afgerond 12.000 inschrijvingen meer, hetgeen nagenoeg samenvalt met het aantal ingeschreven asielzoekers onder de fictieve woonplaatscode. Volgens die bron herbergen het Vlaamse en het Waalse Gewest elk circa één derde van het totaal, terwijl de rest is verdeeld over het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en de fictieve woonplaatscode (tabel 1).

TABEL 1. Ingeschreven asielzoekers in het wachtregister volgens de aangegeven bron, België en zijn gewesten, 1 januari 2013, aantal en %-verdeling over de gewesten

	Rijksregister		ADS	
	Aantal (x 1.000)	%	Aantal (x 1.000)	%
Vlaams Gewest	22,4	44,8	22,9	36,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	8,8	17,4	8,9	14,3
Waals Gewest	18,9	37,7	19,2	31,0
Fictieve woonplaats	-	-	11,1	17,9
Totaal (België)	50,1	100,0	62,1	100,0

Bron: Rijksregister, ADS; bewerking: SVR.

Tabel 2 geeft de verhouding van het aantal ingeschreven asielzoekers tot de totale residerende bevolking, begrepen als de som van de wettelijke bevolking en de ingeschreven asielzoekers in het wachtregister. Voor België komen we hiervoor anno 2013 uit op een halve procent, in min of meer.

TABEL 2. Aandeel ingeschreven asielzoekers in de totale residerende bevolking volgens de aangegeven bron, België en zijn gewesten, 1 januari 2013, in %

	Rijksregister	ADS
Vlaams Gewest	0,35	0,36
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,75	0,76 – 1,70
Waals Gewest	0,53	0,54
Totaal (België)	0,45	0,46 - 0,56

Noot:

- de residerende bevolking is de som van de wettelijke bevolking en het aantal ingeschreven asielzoekers in het wachtregister;
- het procentuele aandeel voor België en voor BHG volgens de tellingen van ADS varieert al naargelang ingeschreven asielzoekers onder de fictieve woonplaatscode niet of wel zijn meegeteld.

Bron: Rijksregister, ADS; bewerking: SVR.

De relatieve aanwezigheid van asielzoekers in de bevolking ligt hoger in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest dan in de overige gewesten. Merk op dat als we de asielzoekers ingeschreven onder de fictieve woonplaatscode bij Brussel zouden meetellen, het procentuele aandeel van de asielzoekers in de totale residerende bevolking van het Hoofdstedelijke Gewest boven anderhalve procent uitkomt (1,70%).⁶

Uitgaande van de bestanden van ADS, is er aanwijzing van een stijging in recente jaren van het aantal ingeschreven asielzoekers in België: van afgerond 49.400 voor 2010 over 58.900 voor 2011 naar 62.100 voor 2013, met inclusie van de ingeschreven asielzoekers onder de fictieve woonplaatscode. Let wel, hierbij zijn telkens ook de ingeschreven asielzoekers onder de fictieve woonplaatscode in aanmerking genomen, niettegenstaande gerede twijfel of zij allen nog wel in het land verblijven.

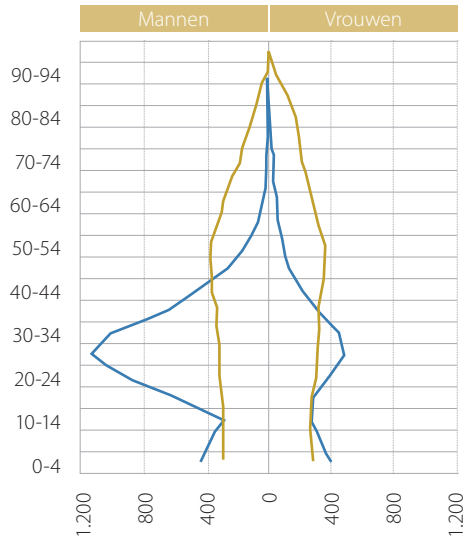
2.2. Verdeling naar leeftijd en geslacht

Op basis van de data van ADS werd de geslachts- en leeftijdsverdeling van de asielzoekers opgesteld. Mannen zijn duidelijk in de meerderheid. De man/vrouw ratio voor de ingeschreven asielzoekers in België anno 2013 is 1,80, wat aangeeft dat er telkens 180 mannen staan tegenover 100 vrouwen (bijna dubbel zoveel). Voor de totale wettelijke bevolking is die ratio 0,96, met omgekeerd lichtjes meer vrouwen dus dan mannen.

Daarnaast oogt de populatie van ingeschreven asielzoekers veel jonger dan de wettelijke bevolking (figuur 1). Asielzoekers zijn meer dan evenredig vertegenwoordigd in de leeftijden tussen 15 en 50 jaar, met een piek onder de jongvolwassen tussen 25 en 30 jaar. Bij mannen is dat veel meer uitgesproken het geval dan bij vrouwen. Merk tevens op dat er ook relatief veel jonge kinderen tussen 0 en 4 jaar zijn onder de ingeschreven asielzoekers.

⁶ Die bijtelling komt voor in historische reeksen van ADSEI, vanuit de idee dat wie ingeschreven is onder de fictieve woonplaatscode (NIS-code 21099) hoofdzakelijk residenten zijn van Brussel-stad (NIS-code 21004), met het postadres van de Dienst Vreemdelingenzaken in Brussel als contactadres.

FIGUUR 1. Leeftijdspiramide van de ingeschreven asielzoekers in het wachtregister volgens ADS (blauw) versus de totale bevolking (bruin), België, 1 januari 2013, per 10.000 eenheden

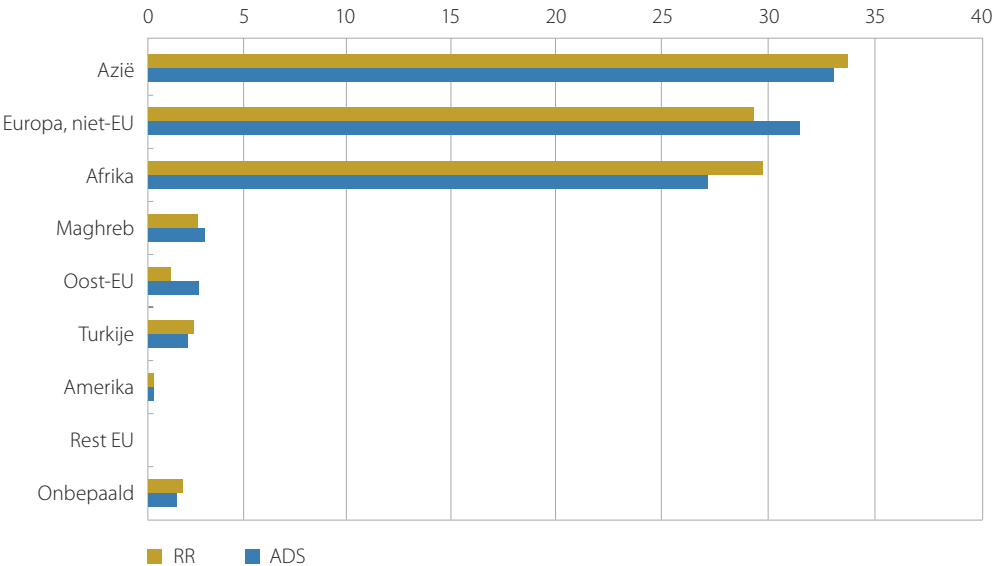

Noot: de leeftijdspiramide geeft links van de centrale verticale as de leeftijdsverdeling (in 5-jaarsleeftijdsgroepen) voor mannen, rechts die voor vrouwen.

Bron: ADS (N=62.088), bewerking SVR.

2.3. Herkomst volgens nationaliteit

FIGUUR 2. Verdeling naar herkomstregio/-land volgens nationaliteit van de ingeschreven asielzoekers in het wachtregister volgens de aangegeven bron, België, 1 januari 2013, in %

Noot: 'Oost-EU' omvat Bulgarije, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Polen, Roemenië, Slowakije, Slovenië en Tsjechië. De groep 'Rest-EU' omvat 'West- of Noord-EU' en 'Zuid-EU'.

Bron: Rijksregister (RR; N=50.060), ADS (N=62.088); bewerking: SVR.

TABEL 3. Top vijf landen in de onderscheiden herkomstregio's naar nationaliteit van de ingeschreven asielzoekers in het wachtregister, België, 1 januari 2013

Herkomstregio	Top vijf landen
Azië	Afghanistan, Armenië, Irak, Pakistan, Syrië
Europa, niet-EU	Russische Federatie, Kosovo, Servië, Macedonië, Albanië
Afrika	Guinee, DR Congo, Kameroen, Rwanda, Somalië
Maghreb (1)	Algerije, Mauritanië
Oost-EU	Slowakije, Roemenië, Bulgarije, Hongarije, Tsjechië
Amerika (2)	Colombia, El Salvador, Suriname, Cuba en VSA

Noot: (1) voor de Maghreb wordt enkel de top-2 vermeld; (2) Cuba en de VSA scoren ex aequo met 15 ingeschreven asielzoekers.
Bron: ADS; bewerking: SVR.

In overgrote mate zijn de ingeschreven asielzoekers staatsburgers van landen in Azië (waaronder Syrië) of Afrika, maar opvallend ook van landen in Europa van buiten de EU en – zij het in veel mindere mate – zelfs van binnen de EU (inzonderheid Oost-EU). Ook uit Turkije zijn er nog ingeschreven asielzoekers. Uit Amerika zijn er maar een beperkt aantal asielzoekers in België (figuur 2). Niet verwonderlijk komen zij vaak uit landen waar oorlog woedt, grof geweld alledaags is of minderheden miskend zijn (tabel 3).

In de tellingen van ADS voor de stand aan het begin van 2011 en 2012 komt de groep van landen van ‘Europa van buiten de EU’ helemaal vooraan, nauw gevolgd door de groep van landen uit Azië en dan wederom Afrika.

2.4. Ruimtelijke spreiding

Zoals al aangehaald zijn meer dan 11.000 ingeschreven asielzoekers in de data van ADS (exact 11.135) op 1 januari 2013 ingeschreven in het wachtregister onder de fictieve woonplaatscode, wat aanduidt dat ze enkel op het adres van DVZ een postbus hebben. Van de totale groep van goed 62.000 ingeschrevenen op dat moment maken zij bijna een vijfde uit (18%).

De overige groep – met een gekende hoofdverblijfplaats – woont sterk geconcentreerd. De helft daarvan vinden we al zeker terug in slechts 30 steden of gemeenten van het land.

Grote agglomeraties zijn uiteraard pleisterplaatsen van asielzoekers, zeker als we uitgaan van de aantallen. In Antwerpen bijvoorbeeld gaat het om meer dan 4.000 personen; in Luik en in de stad Brussel meer dan 2.000; in Sint-Jans-Molenbeek, Anderlecht en Schaarbeek en in Charleroi om meer dan 1.000; in Gent om bijna 1.000 personen.

Tabel 4 geeft aan dat ook in kleinere gemeenten opvallende concentraties voorkomen van ingeschreven asielzoekers als we dat in verhouding zien tot de aldaar totale residerende bevolking.

TABEL 4. Hoogste gemeentelijke concentraties van asielzoekers per gewest in de groep van gemeenten met meer dan 500 ingeschreven asielzoekers, stand op 1 januari 2013, aantal, aandeel in het totaal van de ingeschreven asielzoekers en aandeel in de residerende bevolking, in %

Regio	Stad/gemeente	Aantal	in % van totaal asielzoekers	in % van de residerende bevolking
VG	Kapellen	506	0,8	1,9
	Sint-Truiden	598	1,0	1,5
	Antwerpen	4.319	7,0	0,8
	Sint-Niklaas	554	0,9	0,8
	Kortrijk	567	0,9	0,7
BHG	Brussel (stad)	2.122	3,4	1,2
	Sint-Jans-Molenbeek	1.162	1,9	1,2
	Sint-Gillis	528	0,9	1,0
	Anderlecht	1.091	1,8	1,0
	Elsene	716	1,2	0,8
WG	Gouvvy	546	0,9	9,8
	Yvoir	509	0,8	5,4
	Grâce-Hollogne	834	1,3	3,7
	Herstal	545	0,9	1,4
	Verviers	708	1,1	1,3
Totaal	België	62.088	100,0	0,6

Noot: de residerende bevolking is de som van de wettelijke bevolking en het aantal ingeschreven asielzoekers in het wachtregister.
Bron: ADS; bewerking: SVR.

De tabel bericht enkel over de gemeenten met meer dan 500 ingeschreven asielzoekers. Maken we de oefening voor alle gemeenten, dan komen nog andere kleine gemeenten met relatief hoge concentraties in relatie tot de residerende bevolking naar voor: Herbeumont (22%), Rendeux (14%) of Aubel (8%) in het Waalse Gewest; Arendonk (3%), Ranst (2%) of Menen (1%) in het Vlaamse Gewest. Het zijn niet toevallig allemaal gemeenten met een opvangcentrum voor asielzoekers.⁷

2.5. Burgerlijke staat

In het ADS-bestand met data voor begin 2013 is van pakweg 6 op de 10 ingeschreven asielzoekers de burgerlijke staat genoteerd. De grote meerderheid blijkt ongehuwd (77%); de rest zijn gehuwde (22%), gescheiden (0,8%) of verweduwd personen (0,8%) naast nog een paar enkelingen met aanduidingen op hun record als ‘geannuleerd huwelijk’ (17 personen), ‘vermoedelijk huwelijk’ (7), ‘verstoten’ (1) of ‘partnerschap’ (1).

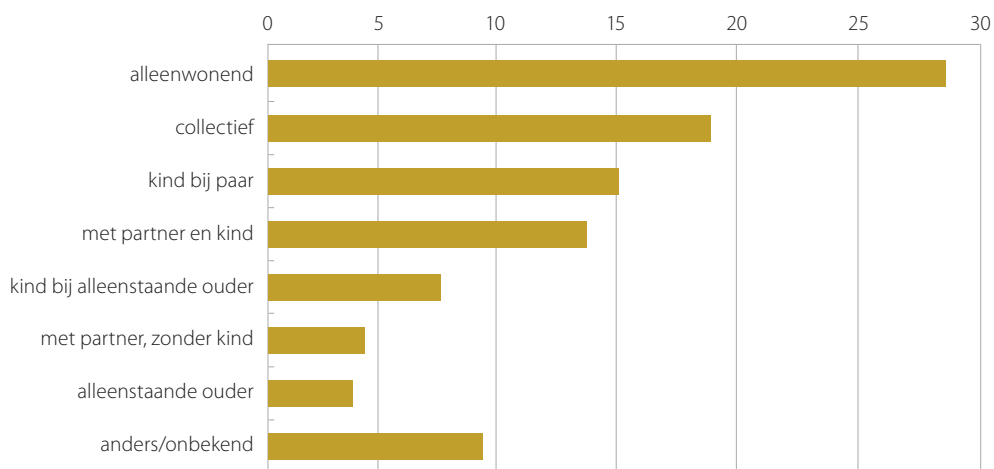
⁷ België telt 54 open opvangcentra voor asielzoekers. Ze worden beheerd door Fedasil, het Rode Kruis of een andere partner. Het zijn open centra: de bewoners mogen zich vrij in en uit het centrum begeven (zie website Fedasil).

De ADS-bestanden met data voor begin 2011 en 2012 vertonen hetzelfde beeld, zij het met nog meer ontbrekende gegevens (tot de helft).

2.6. Positie in het huishouden

In het aangeleverde Rijksregisterbestand kon de huishoudenspositie achterhaald worden. Daaronder wordt verstaan of de persoon al dan niet samenwoont met anderen, en zo ja, onder welke kwalificatie (collectief samenwonen, met of zonder een partner, met of zonder kinderen, met of zonder één of beide ouders). Let wel, asielzoekers ingeschreven onder de fictieve woonplaatscode zijn hier niet meegeteld, omdat ze in het Rijksregisterbestand ontbreken.

FIGUUR 3. Verdeling van de huishoudenspositie van de ingeschreven asielzoekers in een Belgische stad of gemeente, België, 1 januari 2013, in %

Bron: Rijksregister (N=50.060); bewerking: SVR.

Figuur 3 toont dat meer dan een kwart (28%) van de ingeschreven asielzoekers in een Belgische stad of gemeente 'alleenwonend' is luidens hun verklaring. Een grote groep woont collectief (19%) wat niet hoeft te verwonderen vermits tal van asielzoekers naar een opvangcentrum worden doorverwezen. Er zijn ook alleenstaande ouders bij (4%), volwassen samenwonenden met een partner met of zonder kinderen (18%), en omgekeerd tal van kinderen die ingeschreven staan bij een (ouder)paar of alleenstaande ouder (22%).

Het collectief samenwonen is nog sterker aanwezig op de leeftijden tussen 15 en 29 jaar: 29% bij 15-19-jarigen, 27% bij 20-24-jarigen en 22% bij 25-29-jarigen.

2.7. Jonggeborenen

In de loop van 2012 werden 1.058 jonggeborenen ingeschreven in het wachtregister van asielzoekers in België, wat 0,83% van het totale aantal ingeschreven levendgeborenen (in de registers van de wettelijke bevolking en het wachtregister van asielzoekers samengenomen) voor dat jaar uitmaakt. Op 1 januari 2013 zijn daarvan nog 900 ingeschreven in het

wachtregister, wat maakt dat de overige 158 ofwel het land hebben verlaten, ingeschreven zijn in een ander bevolkingsregister of overleden zijn.

Merk op dat op datum van 1 januari 2013 in totaal 1.035 nul-jarigen geteld worden in het wachtregister. Naast de 900 in België geboren zuigelingen, is er dus ook nog een beperkte instroom vanuit het buitenland van borelingen.

2.8. Verblijfsduur en verblijfstrajecten

In de aangeleverde data van het Rijksregister kon voor de grote meerderheid (94%) van de ingeschreven asielzoekers op datum van 1 januari 2013 worden nagegaan hoeveel er van die groep voor de eerste maal zijn ingeschreven in het wachtregister in de loop van het afgelopen jaar 2012 en voordien niet in een ander bevolkingsregister hebben verbleven. Dat blijken er ongeveer een kwart te zijn (27%). Voor driekwart dateert de inschrijving in het wachtregister (of in een regulier bevolkingsregister) dus al van langer dan een jaar terug. Vaak zijn dat ook recente jaren, maar niettemin is er ook aanduiding dat velen al lang in het wachtregister ingeschreven staan (voor de groep met valide informatie hierover dateert een eerste inschrijving van vóór 2010; voor goed 3% of welgeteld 1.488 cases van vóór 2000).

Ook in de aangeleverde data van ADS vinden we een min of meer gelijkaardig beeld: niet veel meer dan een kwart (30%) werd het afgelopen jaar 2012 voor de eerste maal ingeschreven, terwijl dat voor de anderen al van langer dateert (al dan niet onafgebroken).

Voor de ingeschreven asielzoekers per 1 januari 2013 in het bestand aangeleverd door het Rijksregister werd nagegaan wat het verloop was tussen de diverse bevolkingsregisters. 11% van het totaal was voordien al ingeschreven in een ander bevolkingsregister, in hoofdzaak het vreemdelingenregister. Voor enkelingen kan een meer complex traject opgesteld worden met opeenvolgende wisselingen tussen de registers.

3. Bespreking

3.1. Het wachtregister van asielzoekers in cijfers

Het wachtregister van asielzoekers telde bij de aanvang van het kalenderjaar 2013 ongeveer 62.000 ingeschreven personen, als we uitgaan van de data aangeleverd door ADS. Met de data van het Rijksregister komen we daartegenover uit op iets meer dan 50.000. Zoals reeds opgemerkt ligt het verschil vooral daarin dat ADS ook de records in aanmerking neemt van ingeschreven asielzoekers in het wachtregister onder de fictieve woonplaatscode.

Navraag bij DVZ, de instantie die instaat voor de initiële inschrijving van asielzoekers in het wachtregister, leert dat de asielzoeker onder die code wordt ingeschreven als hij/zij geen hoofdverblijfplaats in het land kan opgeven. Dit biedt aldus een noodoplossing tot wanneer een reëel verblijf in een stad of gemeente aangemeld wordt in het Rijksregister, waarbij de fictieve woonplaatscode wisselt voor de nieuwe woonplaats. DVZ van haar kant is echter niet zelfstandig bevoegd tot uitschrijving van personen uit het wachtregister, ook niet als al geruime tijd niets meer van de asielzoeker werd vernomen. In de praktijk leidt dit tot een aanwassende lijst van asielzoekers die jarenlang onder de fictieve woonplaatscode ingeschreven kunnen blijven hoewel op redelijke gronden kan verondersteld worden dat ze in feite niet meer in het land vertoeven. Dit signaleert een groeiend probleem van

‘fantominschrijvingen’ onder de fictieve woonplaatscode (mededeling N. Perrin, DVZ, 24/04/2014).

Naar verluidt ligt het probleem van fantominschrijvingen in het wachtregister van asielzoekers breder. Een stad of gemeente is immers ook gehouden aan strikte regels bij het in- en uitschrijven van personen in het wachtregister. Zo stipuleert de wet dat de beslissing tot schrapping enkel kan genomen worden *‘wanneer zij [de asielzoekers] niet meer verblijven op het adres waar zij ingeschreven werden en de plaats waar ze zich gevestigd hebben niet kan ontdekt worden’* (wet van 24 mei 1994 tot oprichting van een wachtregister, artikel 2, 5° lid). De regel blijft van toepassing na aanmelding bij de gemeente dat de asielprocedure finaal werd beëindigd met een negatief resultaat en derhalve de verblijfsrechten (en bijhorende attesten) verlopen zijn. In de praktijk ligt dergelijk onderzoek naar de nieuwe, onbekende vestigingsplaats niet voor de hand, hetgeen een verklaring mag zijn voor het betrekkelijk grote aantal langdurige inschrijvingen in het wachtregister.

Zouden we uitgaan van de statistiek over *‘Persons subject of asylum applications pending at the end of the month by citizenship, age and sex. Monthly data (rounded)’* zoals Eurostat die op haar website publiceert, dan komen we voor België eind januari 2013 uit op een stand van 25.855 asielzoekers met een dossier in behandeling. Het meest recente cijfer, voor het einde van maart 2014, klokt af op 16.130. Die aantallen worden aan Eurostat meegedeeld door de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ), op basis van de aangiftes in het Rijksregister door DVZ, het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS) en de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen (RVV). Meteen vormt dit een aanduiding van een opvallende kloof tussen de statistiek over asielzoekers waarvan de asielprocedure lopende is (bijna 26.000 begin 2013) enerzijds, en de statistiek van ingeschreven asielzoekers in het wachtregister (62.000 respectievelijk 50.000 naargelang de bron) anderzijds. Logischerwijs betreft de restgroep de ingeschreven asielzoekers waarvoor de asielprocedure niet meer lopende is. Men kan veronderstellen dat een deel daarvan alsnog in het land verblijft – hetzij (vooralsnog) legaal of illegaal –, en een ander deel het land heeft verlaten.

In feite blijven we in het ongewisse over het precieze aantal asielzoekers in het land. Helemaal verwonderlijk moet dat niet zijn wanneer men zich realiseert dat voor asielzoekers de wisselvalligheden van het lot veel meer spelen dan voor de gevestigde bevolking. In die zin mogen we trouwens aannemen dat in tal van Europese landen de moeizame statistische opvolging van het aantal ingeschreven asielzoekers min of meer van dezelfde orde is.

We merken op dat Eurostat ingeschreven asielzoekers mee in aanmerking neemt ter bepaling van de bevolking van de lidstaten conform Verordening (EG) nr. 862/2007. Voor België ligt op die manier het door de Europese statistische instelling gerapporteerde bevolkingscijfer per 1 januari 2013 exact 62.088 eenheden hoger dan de wettelijke bevolking naar Belgisch recht.

3.2. Concentratie van asielzoekers

In verhouding tot de totale ‘residerende bevolking’ (als som van de wettelijke bevolking en de ingeschreven asielzoekers) ligt het aandeel asielzoekers in België anno 2013 maximaal op een halve procent (0,56% volgens ADS, 0,45% volgens het Rijksregister) en minimaal op een kwart procent (0,26% voor asielzoekers met lopende dossiers). Hun aanwezigheid in de bevolking ligt wel hoger in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (tussen 0,76% en 1,72% volgens ADS al naargelang de ingeschreven asielzoekers onder de fictieve woonplaatscode

niet of wel bij Brussel zijn meegeteld; 0,75% volgens het Rijksregister). Lokaal kan het dus verkeren.

Vooraf grote agglomeraties blijken pleisterplaatsen van asielzoekers, en daarnaast natuurlijk ook de kleinere gemeenten met een erkend opvangcentrum. In een stad als Antwerpen bijvoorbeeld vertegenwoordigen de ingeschreven asielzoekers op basis van de ADS-data een aantal dat overeenkomt met bijna 1 procent van de totale residerende bevolking (0,84%). In Luik is dat ook 1%. In Gent (0,38%) ligt dat percentage aanmerkelijk lager terwijl in het Hoofdstedelijke Gewest er sterke variatie is per gemeente van het gewest (met een vork tussen 0,15% voor Sint-Pieters-Woluwe en 1,64% voor Sint-Joost-ten-Node, hier evenwel zonder bijtelling bij de stad Brussel van de ingeschreven asielzoekers onder de fictieve woonplaatscode). Zulke verhoudingen zijn niet onbeduidend met betrekking tot ramingen van de lokale nood aan huisvesting of aan scholen.

3.3. Evolutie van het aantal asielzoekers

Volgens de tellingen van ADS is het aantal ingeschreven asielzoekers in het wachtregister de laatste jaren toegenomen (van ongeveer 50.000 aan het begin van 2011 naar 62.000 aan het begin van 2013). Dit duidt op een stijging in recente jaren, maar zoals al aangegeven kunnen veel kanttekeningen bij de aantallen geplaatst worden.

Een meer valide indicator voor het opvolgen van evoluties is de statistiek van de asielaanvragen waarover DVZ en CGVS rapporteren. Hier wordt net een daling van het aantal (eerste en meervoudige/herhaalde) asielaanvragen in recente jaren vastgesteld: afgerond van 25.500 nieuwe inschrijvingen in 2011 over 21.500 in 2012 naar 15.800 voor 2013 (CGVS, 2014; DVZ, 2014).⁸

CGVS vult aan dat zich in België een dalende trend voordoet, terwijl het aantal asielaanvragen in veel andere Europese landen stijgt. Ter verklaring wordt verwezen naar *‘een kortere behandelingstermijn voor de asielaanvragen, de toepassing van het principe ‘Last in First out’, enkele wetswijzigingen (onder andere de lijst van veilige landen en de nieuwe regeling voor meervoudige aanvragen), het wegwerken van de achterstand, de ontradingcampagnes, de goede samenwerking tussen de verschillende instanties.’* (CGVS, 2014).

3.4. Jonggeborenen

Een intrigerend gegeven is het aantal geboorten met een inschrijving in het wachtregister. Het gaat om een duizendtal levendgeborenen (1.058) in ons land in de loop van 2012, bijna 1% van het totale aantal (128.051). In verhouding tot de vrouwelijke bevolking tussen 15 en 49 jaar (op 31 december van dat jaar) geeft dat een bruto-vruchtbaarheidscijfer van 77% bij de asielzoekers versus 50% bij de wettelijke bevolking. Boorlingen zijn dus duidelijk geen onbelangrijke groep onder de asielzoekers.

⁸ DVZ licht op haar website toe dat in de statistiek over asielaanvragen ‘enkel de meerderjarige asielzoekers en de niet-begeleide minderjarige asielzoekers worden weerhouden, met uitsluiting van de begeleide minderjarigen.’ Overigens wordt een asielaanvraag enkel formeel ingezet in het wachtregister (bij het informatietype 206) voor de personen van die groep (met een inschrijvingsrapport type 1) en niet voor de begeleide minderjarigen (met een inschrijvingstype 2), die slechts verschijnen als begeleiders van de asielzoeker (bij het informatietype 205).

Bij uitstek gaat het hier om jonge kinderen in een kwetsbare situatie - soms zelfs was de zwangerschap reden voor de vlucht van de moeder (Rode Kruis Vlaanderen, 2008). Voor deze kinderen is in ons land alvast kinderbijslag geregeld en ook een geboortepremie, dat door het OCMW wordt uitbetaald, naast andere toekenningen die algemeen voor asielzoekers zijn voorzien (zoals financiële steun gekoppeld aan het wettelijke leefloon).

3.5. Asielzoekers en de arbeidsmarkt

Volgens een Europese richtlijn moeten de EU-lidstaten asielzoekers ten laatste na 1 jaar verblijf toegang verlenen tot de arbeidsmarkt.⁹ België heeft deze richtlijn inmiddels deels in wetten omgezet, die sinds begin 2010 van toepassing zijn. Asielzoekers kunnen nu na 6 maanden asielprocedure legaal werken zolang de asielprocedure loopt (Vluchtelingenwerk Vlaanderen & Vlaams Minderhedencentrum, 2010). Hiermee biedt de overheid ruimte aan de competenties en ervaringen van asielzoekers, met kans ook op een betere integratie voor zolang hun verblijf op het grondgebied wettelijk geregeld is. Deze nieuwe regeling is zeker niet zonder belang, gegeven de bevinding dat tal van asielzoekers hier inderdaad al langer dan 6 maanden verblijven.

Slotbeschouwingen

Naargelang de bron komen we tot andere cijfers met betrekking tot het aantal ingeschreven asielzoekers in het wachtregister: afgerond 50.000 personen volgens het Rijksregister versus 62.000 volgens ADS aan het begin van het kalenderjaar 2013. Voor een deel heeft dat verschil te maken met de moeilijke opvolging van een uit de aard der zaak vluchtige bevolkingsgroep, voor een ander deel moet wellicht de reden gezocht worden in vooralsnog gebrekkige telregels met betrekking tot deze niet-wettelijke bevolking naar Belgisch recht.

Eurostat dringt er wel op aan dat ook de (langdurig) ingeschreven asielzoekers in het wachtregister zouden bijgeteld worden bij de bevolking om althans voor de Europese Unie de balans op te maken van de bevolking in de lidstaten. Men kan dus verwachten dat dit gegeven uitgroeit tot een prioritair aandachtspunt voor de daartoe bevoegde statistische overheidsdiensten in de lidstaten.

Zouden we afstemmen op de statistische reeks die Eurostat verspreidt over de nog hangende dossiers van asielaanvragen, dan komen we voor maart 2014 (ca. 16.000) uit met een cijfer dat flink lager ligt dan in januari 2013 (ca. 26.000). Die daling vinden we ook terug in de statistische reeksen die DVZ en CGVS daarover vrijgeven. Het CGVS verwijst daarbij ter verklaring nadrukkelijk naar het verstrengde asielbeleid in de afgelopen legislatuur. Het beeld van België als 'gemakkelijk asielland' kan worden bijgesteld.

Intrigerend is alvast het relatief hoge aantal jonggeborenen met een inschrijving in het wachtregister van asielzoekers (een 1000-tal voor België in de loop van 2012). Bij uitstek is dat een kwetsbare groep, die des te meer het belang van een goede (statistische) opvolging van de asielzoekers onderlijnt.

⁹ Richtlijn 2003/9/EG van de Raad van 27 januari 2003 tot vaststelling van minimumnormen voor de opvang van asielzoekers in de lidstaten, inz. artikel 11.

Bibliografie

- CGVS (Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen) (2014). *Asielstatistieken - Overzicht 2013*. Geraadpleegd via http://www.cgvs.be/nl/Actualiteit/bilan_des_statistiques_d_asile_2013.jsp?referer=tcn:127-240098-64
- DVZ (Algemene Directie Dienst Vreemdelingenzaken), Cel Beleidsondersteuning (2014). *Asielaanvragen, Statistieken - synthese van het jaar 2012*, website FOD Binnenlandse Zaken. Geraadpleegd via https://dofi.ibz.be/sites/dvzoe/NL/Documents/Statistieken/Stat_A_Asile_Nl_2012.pdf
- Mayer, N., Perrouty, P.A., Renders, C., Vallet, C., Van Hoorick, L. & Vercaigne, C. (2006). *De situatie in de gesloten centra voor vreemdelingen*. Brussel: Vluchtelingenwerk Vlaanderen.
- Pelfrene, E., Corijn, M., Lodewijckx, E. & Willems, P. (2009). *Vlaamse Regionale Indicatoren. Demografische context*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering, VRIND-2009, 37-46.
- Perrin, N. (2013). *Amélioration de la prise en compte des migrations internationales dans les perspectives de population*, FOD Binnenlandse Zaken, Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ), mededeling aan het Federaal Planbureau van 3/10/2013.
- Rode Kruis Vlaanderen (2008). *Een voorlopige thuis voor Milla en Jacho. Infobrochure over de opvang van asielzoekers*. Geraadpleegd via http://www.rodekruis.be/NR/rdonlyres/F304BB72-C1EA-459E-BA71-24D57DCB59A7/0/OPA_brochure_web.pdf?gclid=COeavIaLg7wCFUFd3godGIQAbQ
- Vluchtelingenwerk Vlaanderen en Vlaams Minderhedencentrum (2010). *Asielzoekers mogen werken na zes maanden asielprocedure*. Persbericht 01/02/2010. Website Sociale Economie. Geraadpleegd via <http://www.socialeconomie.be/nieuws/asielzoekers-mogen-werken-na-6-maanden-asielprocedure-tenzij-cgvs-dan-al-een-beslissing-nam>

Inburgering in Vlaanderen en Brussel

Gerlinde Doyen

Inleiding

Inburgering is een belangrijk onderdeel van het Vlaamse integratiebeleid en kan gezien worden als een eerste, begeleide opstap naar volwaardige deelname aan de samenleving. Het inburgeringsbeleid richt zich op inwijkelingen die zicht hebben op een langdurig of definitief verblijf in België en die in het Vlaamse of Brusselse Hoofdstedelijke Gewest wonen. Iedereen die tot de doelgroep van inburgering behoort, heeft recht op een inburgeringstraject.

In deze bijdrage willen we ten eerste het inburgeringsbeleid situeren. We schetsen eerst het ontstaan van het inburgeringbeleid en geven vervolgens aan wat inburgering inhoudt en wie tot de doelgroep van het inburgeringsbeleid behoort. Via een aantal cijfergegevens worden achtereenvolgens de instroom van nieuwkomers in het Vlaamse Gewest en de deelname aan inburgering beschreven. Tenslotte beschrijven we de uitdagingen voor het inburgeringsbeleid voor de komende jaren.

1. Achtergrond

1.1. Ontstaan van het inburgeringsbeleid in Vlaanderen en Brussel

Sedert de staatshervorming van 8 augustus 1980 is de Vlaamse overheid bevoegd voor het beleid inzake onthaal en integratie van inwijkelingen. Met het decreet van 28 april 1998 inzake het Vlaamse beleid ten aanzien van etnisch-culturele minderheden kreeg het integratiebeleid voor het eerst een decretaal kader. De focus lag op de doelgroepen en er werd gekozen voor een driesporenbeleid: een emancipatiebeleid voor de gevestigde groepen, een onthaalbeleid voor vreemdelingen die nieuw toekomen en een opvangbeleid voor mensen zonder wettig verblijfsstatuut. Het decreet bepaalde ook dat het integratiebeleid inclusief moest zijn - dit wil zeggen binnen het algemene beleid van de verschillende sectoren - en gecoördineerd vorm moest krijgen.

In 1999 kwam de term 'inburgering' voor het eerst voor in het Vlaamse regeerakkoord. Tussen 2001 en 2003 werd wat al ontwikkeld was op het terrein verder op elkaar afgestemd en al experimenterend omgevormd tot wat inburgering vandaag is. Op 1 april 2004 trad het inburgeringsdecreet in werking en eindigde de experimentele fase van het inburgeringsbeleid. Van de bestaande onthaalbureaus (24 in Vlaanderen en 2 in Brussel) werden er 8 via het inburgeringsdecreet erkend (telkens één voor de 5 Vlaamse provincies en telkens

één voor de steden Antwerpen, Gent en Brussel). Voor meer informatie over het beleidskader verwijzen we naar De Cuyper e.a. (2010).

Met het inburgeringsbeleid nam ook de aandacht voor de dienstverlening ‘sociaal tolken en vertalen’ toe en werden er middelen uitgetrokken voor de uitbouw van deze sector. Zo ontstond ook de Vlaamse tolkentelefoon ‘Babel’.

Tussen 2002 en 2004 kregen de Huizen van het Nederlands vorm. De Huizen van het Nederlands helpen anderstaligen die Nederlandse taalles willen volgen op weg. Concreet betekent dit dat een consulent van het Huis van het Nederlands een gesprek voert met de kandidaat-cursist en eventueel enkele testen afneemt. Samen met de anderstalige wordt dan gezocht naar de meest geschikte cursus in de regio. In Vlaanderen en Brussel zijn er 8 Huizen van het Nederlands: 5 provinciale Huizen en 3 stedelijke Huizen. Vanaf 2005 werd de structuur en werking afgestemd op die van de onthaalbureaus om een 1-loket-werking te kunnen garanderen.

In 2004 werd in Vlaanderen voor het eerst een functioneel bevoegde minister van inburgering aangesteld, tegelijk bevoegd voor het integratiebeleid - ook ‘diversiteitsbeleid’ genoemd - en de coördinatie van het hele beleidsveld. Voor het eerst sinds Vlaanderen bevoegd werd voor het integratiebeleid, situeerde deze bevoegdheid zich bovendien niet langer bij de minister bevoegd voor de bijstand aan personen maar bij de minister bevoegd voor het binnenlands bestuur.

Het bestaande minderhedenbeleid werd bijgestuurd met het Vlaamse Integratiedecreet van 2009. Er werd afgestapt van het doelgroepenbeleid en er werd een tweesporenbeleid uitgezet, enerzijds een inburgeringsbeleid en anderzijds een diversiteitsbeleid dat het samenleven in diversiteit op een inclusieve en gecoördineerde wijze wil ‘managen’. ‘Actief en gedeeld burgerschap van eenieder’ kwam centraal te staan. Het beleid inzake samenleven in diversiteit werd ook een sterk appél om mee te werken aan het opbouwen van een gedeelde samenleving.

Hoewel het Inburgeringsdecreet en het Integratiedecreet beide gericht zijn op de integratie in de samenleving van personen met een migratiegeschiedenis en het leren omgaan van de samenleving met de gevolgen van migratie, worden ze nog teveel als afzonderlijke decreten beschouwd, waardoor zowel de beleidsondersteuning als de beleidsuitvoering in grote mate los van elkaar tot stand komen. Door de evolutie van de inburgerings- en integratiesector en de stapsgewijze erkenning van opdrachten die op het terrein zijn ontwikkeld, is de versnippering alsmaar groter geworden. Het decreet van 7 juni 2013 betreffende het Vlaamse Integratie- en Inburgeringsbeleid brengt de verschillende kerntaken opnieuw samen. Het uitgangspunt van het Vlaamse integratiebeleid is en blijft dat wie nieuw is in Vlaanderen met gelijke rechten en gelijke plichten als volwaardig burger aan deze samenleving moet kunnen deelnemen. Integratie wordt gezien als een (langzaam) proces, waarbij er nood is aan interactie tussen nieuwkomers en de samenleving waarin ze terecht komen.

Door het nieuwe decreet worden inburgering en integratie onlosmakelijk aan elkaar gekoppeld, wordt expliciet gesteld dat integratie niet alleen gaat over de nieuwkomer maar evenzeer over de ontvangende samenleving. Het decreet definieert integratie als ‘een dynamisch en interactief proces waarbij individuen, groepen, gemeenschappen en voorzieningen elk vanuit een context van afdwingbaarheid van rechten en plichten die inherent zijn aan onze democratische rechtstaat op een constructieve wijze met elkaar in relatie staan en omgaan met migratie en de gevolgen ervan in de samenleving’. Onder integratiebeleid wordt verstaan: ‘het beleid dat met onderling afgestemde initiatieven inspeelt op de situa-

ties en dynamieken die verbonden zijn met de gevolgen van migratie met als doel zelfstandige en evenredige participatie, toegankelijkheid van alle voorzieningen, actief en gedeeld burgerschap van eenieder en het verkrijgen van sociale samenhang.’

Het decreet beschouwt de kennis van het Nederlands als een belangrijk element van burgerschap, een belangrijke hefboom voor de participatie van wie in Vlaanderen wil leren, wonen, werken en leven. Taalverwerving is een gedeelde verantwoordelijkheid van de anderstalige én van de ontvangende samenleving. Taalbeleid en taalpromotie worden expliciete facetten van het integratiebeleid. Het decreet kiest ook voor één unieke toegangspoort voor alle integratie-instrumenten: inburgeringstrajecten, sociaal tolken en vertalen, advies, praktijkondersteuning,... Beoogd wordt dat dergelijke geïntegreerde werking leidt tot meer maatwerk, kennisdeling, afstemming en samenwerking, en tot meer tastbare resultaten. Hiertoe zal de historisch gegroeide integratie- en inburgeringssector in de loop van 2014 geïntegreerd worden in een nieuw extern verzelfstandigd agentschap in de vorm van een private stichting, opgericht in uitvoering van het nieuwe decreet.

Het integratieproces speelt zich af op meerdere terreinen en stelt meerdere beleidsdomeinen voor de vraag of de herkomst van mensen wel of niet een bepalende factor is voor hun kansen. Daarom is en blijft het integratiebeleid een beleid dat inclusief is: een beleid dat binnen verschillende beleidsdomeinen wordt gerealiseerd. Het vereist daarom ook coördinatie en afstemming. De maatschappelijke positie van mensen van vreemde herkomst is op een aantal belangrijke levensdomeinen minder gunstig. Voor meer duiding hieromtrent verwijzen we naar VRIND 2013 (Vlaamse Regionale Indicatoren) (Noppe, 2013) en de Vlaamse Migratie en Integratiemonitor (Vanduynslager e.a., 2013). In wat volgt beperken we ons tot het aspect inburgering.

1.2. Waaruit bestaat inburgering?

Het inburgeringstraject omvat een vormingsprogramma, ondersteund door individuele begeleiding (trajectbegeleiding), op maat van de inburgeraar. Het vormingsprogramma bestaat uit een cursus maatschappelijke oriëntatie, lessen Nederlands als tweede taal (‘NT2’) en loopbaanoriëntatie. Het onthaalbureau organiseert het inburgeringstraject en begeleidt de inburgeraars tijdens het inburgeringstraject. Het werkt hiervoor samen met verschillende organisaties zoals het Huis van het Nederlands, de aanbodverstrekkers Nederlands tweede taal, OCMW en VDAB.

Het inburgeringstraject duurt vanaf het ogenblik van de aanmelding van de inburgeraar bij het onthaalbureau tot op het moment waarop hij doorstroomt naar een vervolgaanbod. Het is immers de bedoeling dat inburgeraars na afronding van hun inburgeringstraject verder werk maken van hun integratieproces via vervolgcursussen ‘NT2’ en via vervolgtrajecten richting werk of richting educatie. Het inburgeringstraject is met andere woorden een basis om door te stromen naar een vervolgaanbod bij reguliere voorzieningen.

Tijdens de cursus maatschappelijke oriëntatie maken inburgeraars kennis met de Vlaamse en Belgische samenleving. De cursus bevat 11 leeromgevingen: stad en land, verblijfssituatie, gezin, werk, wonen, gezondheid, onderwijs, publieke dienstverlening, mobiliteit, consumptie en vrije tijd. Deelnemers krijgen kennis en vaardigheden over die leeromgevingen aangereikt die ze nodig hebben om actief aan de samenleving deel te nemen. Daarbij wordt steeds vertrokken vanuit de voorkennis en de leerbehoeften van de inburgeraars. Naast kennis en vaardigheden staan ook waarden en normen centraal. Het is belangrijk dat inburgeraars weten welke waarden en normen een diverse Vlaamse en

Belgische samenleving schragen. Een standaardaanbod duurt 60 uur. De cursist kan de lessen volgen in zijn eigen taal, in een contacttaal of in het Nederlands.

Tijdens het inburgeringstraject kan de inburgeraar ook een basiskennis 'NT2' verwerven. Dat is een opleiding van niveau A1 (niveau Breakthrough)¹ volgens het Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen.

Loopbaanoriëntatie heeft tot doel de inburgeraar te ondersteunen bij het (leren) maken van keuzes om de levensloopbaan verder uit te tekenen. Daarbij wordt vertrokken vanuit de wensen van de inburgeraars en de ervaringen en kwalificaties (zoals diploma's) die ze al hebben. Er zijn drie types loopbaanoriëntatie. Inburgeraars met een 'professioneel perspectief' worden begeleid naar werk en zelfstandig ondernemerschap. Inburgeraars met een 'educatief perspectief' worden begeleid naar verdere studie. Alle inburgeraars hebben een 'sociaal perspectief' en krijgen begeleiding naar deelname aan het socio-culturele aanbod, vrijwilligerswerk en andere vrijetijdsbesteding. In de toekomst zal meer nadruk komen te liggen op levensloopbaanoriëntatie en perspectiefbepaling tijdens het inburgeringstraject. Loopbaanoriëntatie zal dan tot het vervolgstraject behoren.

Welk traject een inburgeraar volgt, is vastgelegd in een inburgeringscontract. Dat bepaalt welke onderdelen van het vormingsprogramma hij/zij zal volgen. Het onthaalbureau houdt daarbij maximaal rekening met de leerbehoeften en vragen van de inburgeraars, met de adviezen van het Huis van het Nederlands en - voor inburgeraars met een professioneel perspectief - met de adviezen van de VDAB. Op het einde van het inburgeringstraject overhandigt het bureau een inburgeringsattest. Verplichte inburgeraars die hun plicht niet nakomen, en rechthebbende inburgeraars die hun inburgeringscontract niet naleven, kunnen een administratieve geldboete krijgen.

1.3. Wie is de doelgroep van inburgering?

Het inburgeringsbeleid richt zich op alle inwijkelingen van achttien jaar en ouder die uitzicht hebben op een langdurig of definitief verblijf in België en die in het Vlaamse of Brusselse Hoofdstedelijke Gewest wonen. Zie ook de nadere specificaties in de bijlage. Iedereen die tot de doelgroep van inburgering behoort, heeft recht op een inburgeringstraject.

Meer specifiek behoren volgende groepen tot de doelgroep van het Vlaamse inburgeringsbeleid: (1) meerderjarige vreemdelingen (personen met een huidige niet-Belgische nationaliteit) ingeschreven in het Rijksregister in een gemeente in het Vlaamse Gewest of het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, met uitzondering van de vreemdeling die hier voor een tijdelijk doel verblijft en van de asielzoeker gedurende de eerste 4 maanden van zijn asielprocedure en (2) Belgen geboren in het buitenland met minstens één ouder geboren in het buitenland en ingeschreven in het rijksregister in een gemeente in het Vlaamse Gewest of het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Bovendien moeten de personen zicht hebben op een permanent verblijf in België.

Personen uit bovenstaande groepen die voor het eerst tot de doelgroep van inburgering toetreden, zijn nieuwkomers. Het Agentschap voor Binnenlands Bestuur (ABB) vraagt maandelijks bij het Rijksregister een lijst op van nieuwkomers in het Vlaamse Gewest. De onthaalbureaus schrijven sinds 2009 deze nieuwkomers van hun regio aan met de vraag

¹ In uitvoering van het nieuwe decreet van 7 juni 2013 wordt het vereiste niveau NT2 vanaf september 2014 opgetrokken naar Richtgraad A2 (niveau Waystage).

zich bij hen aan te melden. Voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest beschikt ABB niet over deze lijsten.

Maar, zoals uit bovenstaande definitie blijkt, zijn niet enkel nieuwkomers doelgroep van inburgering. Ook vreemdelingen die hier al langer verblijven en baat hebben bij een inburgeringstraject, kunnen dit volgen.

De cijfers over internationale migratie naar het Vlaamse Gewest en de instroomcijfers van nieuwkomers in het Vlaamse Gewest komen niet overeen. Enerzijds is de doelgroep van inburgering beperkter omdat het gaat om personen met zicht op een permanent verblijf in België. Hierdoor worden een aantal categorieën die wel in de migratiecijfers voorkomen niet bij de instroom van nieuwkomers geteld. Anderzijds maken asielzoekers sinds 1995 geen deel meer uit van de officiële Belgische bevolkings- en migratiecijfers. Asielzoekers worden 4 maanden na hun asielaanvraag wel bij de instroomcijfers van nieuwkomers gerekend.

Iedereen die tot de doelgroep van het inburgeringsbeleid behoort, heeft recht op een inburgeringstraject en kan op vrijwillige basis een inburgeringstraject volgen. In het Vlaamse Gewest zijn sommige groepen verplicht om een inburgeringstraject te volgen. De inburgeringsplicht geldt niet voor inburgeraars gevestigd in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Het aandeel vrijwillige inburgering neemt jaarlijks toe: in 2010 volgde 33 procent van de inburgeraars op vrijwillige basis een inburgeringstraject, in 2013 was dat al 59 procent.

Volgende groepen zijn verplicht een inburgeringstraject te volgen:

1. Meerderjarige nieuwkomers
 - a. Vreemdelingen die tegelijk aan de volgende voorwaarden voldoen²:
 - 18 jaar of ouder;
 - ingeschreven in het Rijksregister;
 - wonend in een gemeente van het Vlaamse Gewest;
 - voor het eerst een verblijfstitel van meer dan 3 maanden.
 - b. Belgen die tegelijk aan de volgende voorwaarden voldoen:
 - 18 jaar of ouder;
 - geboren buiten België;
 - minstens één van de ouders geboren buiten België;
 - voor het eerst niet langer dan 12 opeenvolgende maanden in het Rijksregister ingeschreven.
2. Anderstalige minderjarige nieuwkomers die 18 jaar worden op het moment dat ze nog geen 12 opeenvolgende maanden voor het eerst met een verblijfstitel van meer dan 3 maanden in het Rijksregister zijn ingeschreven.
3. Inburgeraars die bedienaar van een eredienst zijn in een door de Vlaamse overheid erkende plaatselijke kerk- of geloofsgemeenschap.

² Van 2 maart 2008 tot 15 maart 2012 waren asielzoekers ingeschreven in het Vlaamse Gewest na 4 maanden asielprocedure verplicht tot het volgen van maatschappelijke oriëntatie.

De volgende categorieën van inburgeraars ten slotte zijn vrijgesteld van de plicht tot inburgering. In de cijferoverzichten vallen zij onder de categorie ‘rechthebbend’.

- Burgers van een EU+-land³ en hun familieleden. Deze vrijstelling geldt niet voor familieleden van Belgen en inburgeraars met de Belgische nationaliteit die hierboven vermeld staan;
- Inburgeraars die al een attest van inburgering hebben behaald;
- Inburgeraars die door een ernstige ziekte of handicap niet in staat zijn een inburgeringstraject te volgen;
- Asielzoekers zolang zij nog niet de status van erkend vluchteling of persoon met subsidiaire bescherming hebben;
- Inburgeraars die een getuigschrift of diploma hebben behaald in het Belgische of Nederlandse onderwijs;
- Inburgeraars die een volledig schooljaar onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers gevolgd hebben;
- Inburgeraars die 65 jaar of ouder zijn;
- Arbeidsmigranten die een verblijfsstatuut hebben dat tijdelijk is maar dat kan leiden tot een definitief verblijf.

De laatste 4 vrijstellingsgronden gelden niet voor inburgeraars die bedienaar van een eredienst zijn in een door de Vlaamse overheid erkende plaatselijke kerk- of geloofsgemeenschap.

Ook minderjarige anderstalige nieuwkomers behoren tot de doelgroep van het inburgeringsbeleid. Het onthaalbureau verzorgt de toeleiding van deze kinderen en jongeren naar een geschikte school of naar het onthaalonderwijs en, als dat nodig is, naar welzijns- en gezondheidsvoorzieningen.

2. Inburgering in cijfers

2.1. Instroom van meerderjarige nieuwkomers in Vlaanderen

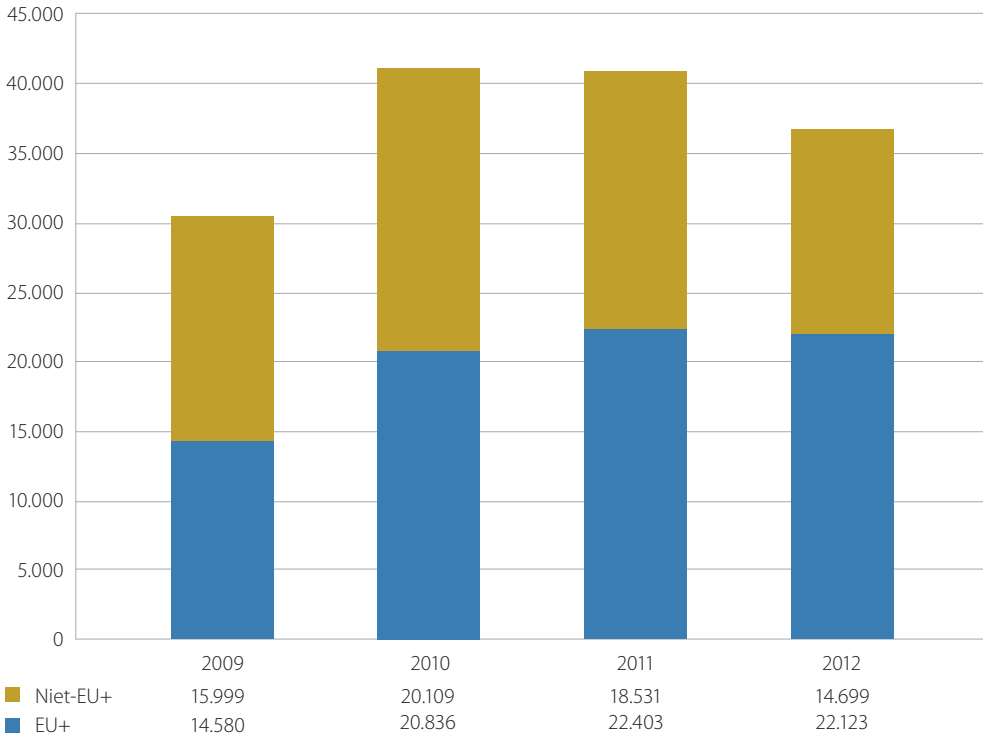
Iedere maand wordt op basis van de doelgroepcriteria een lijst getrokken uit het Rijksregister met de nieuwkomers in Vlaanderen. Nieuwkomers in het kader van inburgering zijn dus personen die voor een eerste maal geselecteerd werden uit het Rijksregister. Naargelang hun woonplaats worden zij toegewezen aan de onthaalbureaus, die hen vervolgens uitnodigen. In Brussel heeft de Vlaamse overheid geen zicht op de instroom omdat de nieuwkomers hier niet uit het Rijksregister geselecteerd worden.

In wat volgt geven we cijfers over de instroom van meerderjarige nieuwkomers in het Vlaamse Gewest naar nationaliteitsgroep (EU+/niet-EU+)⁴, de 10 meest voorkomende nationaliteiten, verblijfsstatus en geslacht, nationaliteit en verblijfsstatus en doelgroep (rechthebbend/verplicht).

De instroom van meerderjarige nieuwkomers in Vlaanderen bleef een aantal jaren schommelen rond de 30.000 op jaarbasis. In 2010 en 2011 piekte de instroom tot ongeveer 41.000 om in 2012 terug te dalen naar 36.822. Terwijl er een algemene daling van de instroom is tussen 2011 en 2012 van 10%, is de daling van niet-EU+ gezinsherenigers in diezelfde periode 20%.

3 Onder EU+ wordt verstaan: EU-27-landen, IJsland, Liechtenstein, Noorwegen en Zwitserland.

4 EU+ omvat de lidstaten van de EU, plus IJsland, Noorwegen, Liechtenstein en Zwitserland.

FIGUUR 1. Instroom van meerderjarige nieuwkomers naar nationaliteitsgroep, Vlaams Gewest, 2009-2012

Bron: Kruispuntbank Inburgering (KBI).

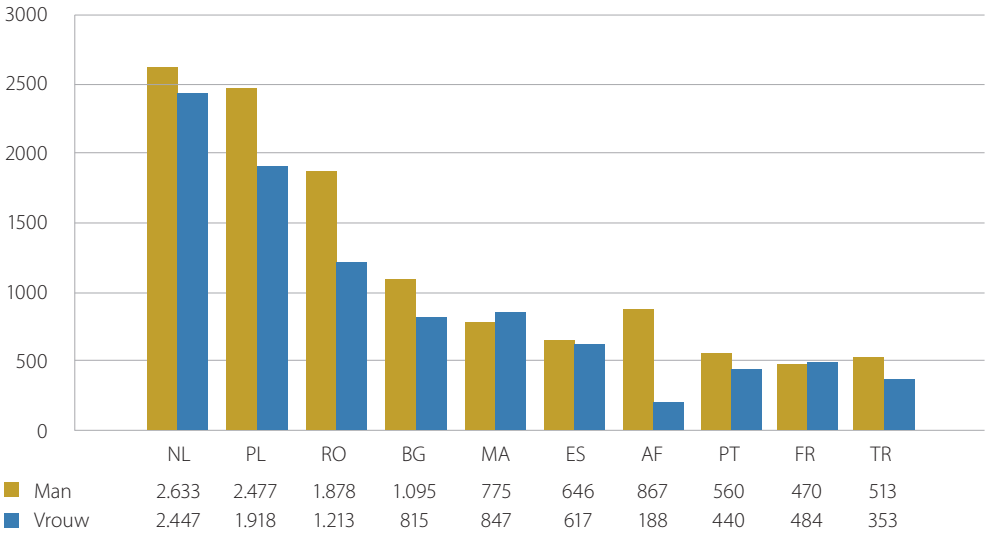
Wat hierbij vooral opvalt is het stijgend aandeel van nieuwkomers dat vrijgesteld is van de inburgeringsplicht. Waar het aandeel niet-EU+ bij de nieuwkomers (de verplichte doelgroep, voor zover niet vrijgesteld⁵ van de inburgeringsplicht) in 2009 nog 52% bedroeg, daalde dat in 2012 tot 40%. In dezelfde periode steeg het aandeel EU+ onderdanen (die behoren tot de groep rechthebbenden) in dezelfde periode van 48% tot 60%.

Nederland voert in 2012 de top 10 van grootste instroomnationaliteiten aan met 14% van alle meerderjarige nieuwkomers in Vlaanderen in 2012. Daarna volgen personen met de Poolse (12%), Roemeense (8%) en Bulgaarse (5%) nationaliteit. Marokko vult de top 5 aan (4%).

Voor veel nationaliteiten is er weinig verschil tussen de instroom van mannen en vrouwen. Uit Polen, Roemenië en Afghanistan zijn er veel meer mannelijke dan vrouwelijke nieuwkomers. Enkel uit Marokko is er een grotere instroom van vrouwen dan van mannen, voornamelijk te wijten aan de sterke dynamiek van de gezinshereniging (zie ook figuur 4) gekoppeld aan het feit dat er bij huwelijksmigratie per 100 vrouwelijke partnermigranten uit Marokko gemiddeld 86 mannen instromen (Desmet e.a., 2012).

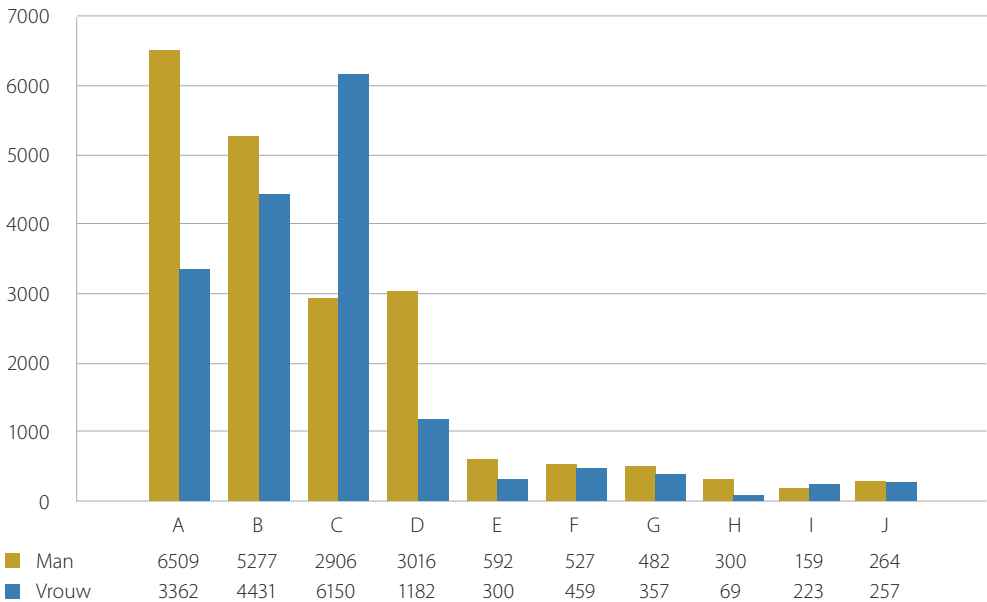
5 Zo zijn bijvoorbeeld niet-EU+ arbeidsmigranten vrijgesteld van de verplichting en dus 'rechthebbend'.

FIGUUR 2. Instroom van de 10 meest voorkomende nationaliteiten van meerderjarige nieuwkomers naar nationaliteit en geslacht, Vlaams Gewest, 2012, absolute cijfers

NL=Nederland, PL=Polen, RO=Roemenië, BG=Bulgarije, MA=Marokko, ES=Spanje, AF=Afghanistan, PT=Portugal, FR=Frankrijk, TR=Turkije.
Bron: Kruispuntbank Inburgering (KBI).

FIGUUR 3. Instroom van meerderjarige nieuwkomers naar verblijfsstatus en geslacht, Vlaams Gewest, 2012

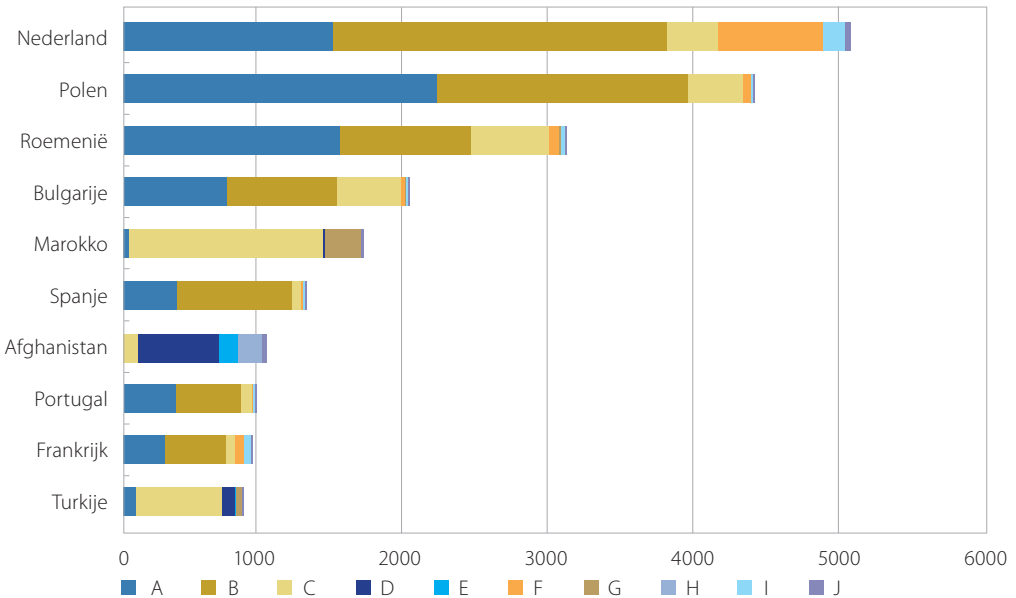
A=arbeidsmigrant (met uitzondering van hij die geen definitieve tewerkstelling kan verkrijgen), B=EU+ van wie migratiereden nog onbekend, C=gezinshereniger, D=asielzoeker, E=erkend vluchteling, F=beschikker over voldoende bestaansmiddelen⁶, G=geregulariseerde⁷, H=persoon met subsidiaire bescherming en slachtoffer mensenhandel, I=EU+ student, J=overigen.

Bron: Kruispuntbank Inburgering (KBI).

Sinds 2010 wordt de reden van migratie geregistreerd in het Rijksregister. EU-onderdanen behoren echter reeds tot de doelgroep nog voor de reden van migratie gekend is. Pas nadien wordt duidelijk of zij arbeidsmigrant, gezinshereniger,... zijn.

Voor de nieuwkomers in Vlaanderen van wie de reden van migratie gekend is, is de meest voorkomende verblijfsstatus 'arbeidsmigrant'. Dit is vaker voor mannen dan voor vrouwen de migratiereden. Een tweede grote groep zijn de gezinsherenigers. Er zijn dubbel zoveel vrouwen als mannen gezinshereniger. Een derde groep zijn de asielzoekers. Bij de asielzoekers zijn er veel meer mannen dan vrouwen.

FIGUUR 4. Instroom van meerderjarige nieuwkomers naar nationaliteit en verblijfsstatus, Vlaams Gewest, 2012, absolute cijfers

A=arbeidsmigrant, B=EU+ van wie migratiereden nog onbekend, C=gezinshereniger, D=asielzoeker, E=Erkend vluchteling, F=Beschikken over voldoende bestaansmiddelen, G=geregulariseerd, H=subsidiare bescherming of slachtoffer mensenhandel, I=EU+ student, J=overigen
Bron: Kruispuntbank Inburgering (KBI).

Dat EU-inwoners al tot de doelgroep van inburgering behoren nog voor hun reden van migratie werd geregistreerd, maakt vergelijkende analyses op dit kenmerk moeilijk. Binnen de top-10 van meest instromende landen is 'nog onbekend' de meest voorkomende reden van migratie bij nieuwkomers uit Nederland, Bulgarije, Spanje, Portugal en Frankrijk. Bij Polen en Roemenen is de reden van migratie wel vaker 'arbeid'. Het aandeel gezinsmigranten bij de Turken is 71% en bij Marokkanen 84%. Bij Afghanen gaat het bijna steeds over asielzoekers en personen erkend als vluchteling of met subsidiaire bescherming. Bij de Nederlanders heeft 14% het statuut 'beschikker over voldoende bestaansmiddelen'.

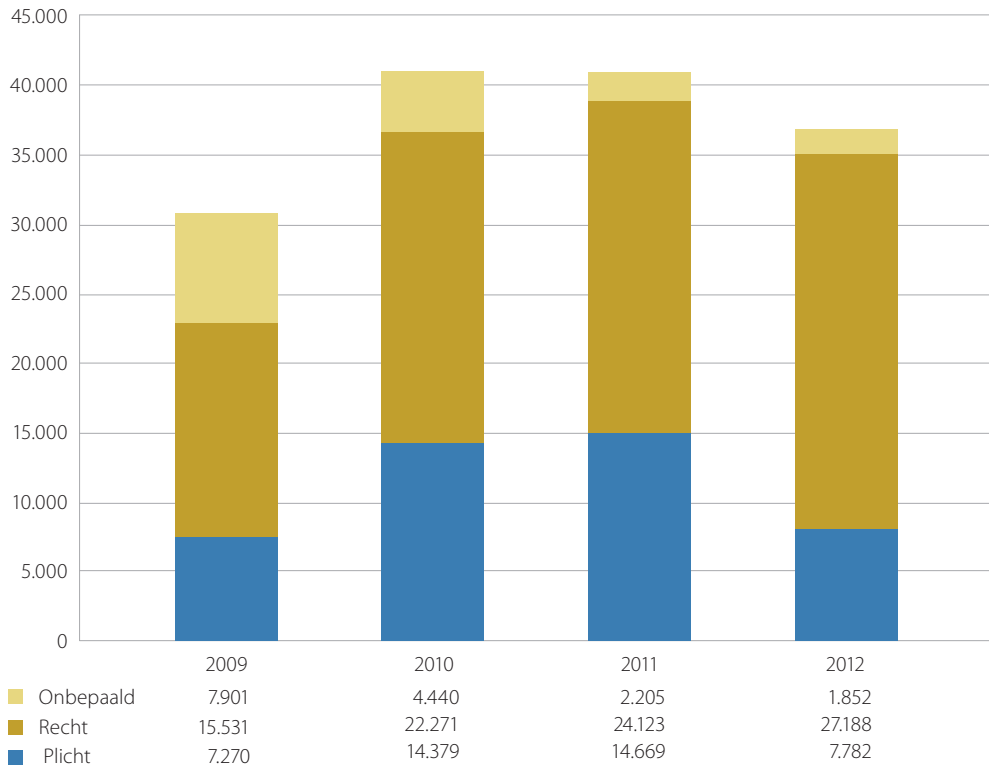
6 De categorie 'beschikker over voldoende bestaansmiddelen' verwijst naar de EU+-onderdaan met een verblijfsrecht van meer dan 3 maanden op basis van het feit dat hij voor zichzelf beschikt over voldoende bestaansmiddelen en over een verzekering die de ziektekosten in België volledig dekt om te voorkomen dat hij tijdens zijn verblijf ten laste komt van het Belgische sociale bijstandstelsel.

7 De categorie 'geregulariseerd' verwijst naar de vreemdeling van wie het verblijf in België op basis van humanitaire of andere redenen geregulariseerd werd.

Het aandeel verplichte inburgeraars (volgens de criteria opgesomd in de paragraaf over de doelgroep van inburgering) bij de instroom in Vlaanderen is gedaald tegenover de voorbije jaren. In 2010 en 2011 bedroeg dit aandeel nog 35%, in 2012 is dit tot 21% gedaald. Dit kunnen we verklaren door de relatieve stijging van het aandeel EU+-nieuwkomers en de daling van gezinsherenigers uit niet-EU+-landen (zie figuur 1) en door de gewijzigde situatie voor asielzoekers.

Van begin 2008 tot begin 2012 waren asielzoekers in Vlaanderen namelijk verplicht om een cursus maatschappelijke oriëntatie te volgen om zo, in afwachting van uitsluitel betreffende hun asielaanvraag, vertrouwd te worden met de rechten en plichten, waarden en normen die gelden in de Vlaamse samenleving. Daarnaast konden zij er vrijwillig voor kiezen om de overige onderdelen van het vormingsprogramma te volgen. Uit de praktijk bleek echter dat asielzoekers niet altijd gebaat zijn met een verplicht aanbod maatschappelijke oriëntatie. Zij hebben op dat ogenblik vaak andere vragen die niet altijd gericht zijn op integratie in de samenleving, terwijl het nog onzeker is of ze mogen blijven. De verplichting voor asielzoekers om een cursus maatschappelijke oriëntatie te volgen werd dan ook begin 2012 opgeheven. Vier maanden nadat ze hun asielaanvraag hebben ingediend, worden ze evenwel nog steeds doelgroep van inburgering en kunnen ze vrijwillig een inburgerings-traject volgen. Ze worden pas verplicht om dat te doen zodra hun asielaanvraag is goedgekeurd en ze een definitief verblijfsstatuut verwerven.

FIGUUR 5. Instroom van meerderjarige nieuwkomers naar doelgroep (rechthebbend/verplicht), Vlaams Gewest, 2009-2012, absolute cijfers

Bron: Kruispuntbank Inburgering (KBI).

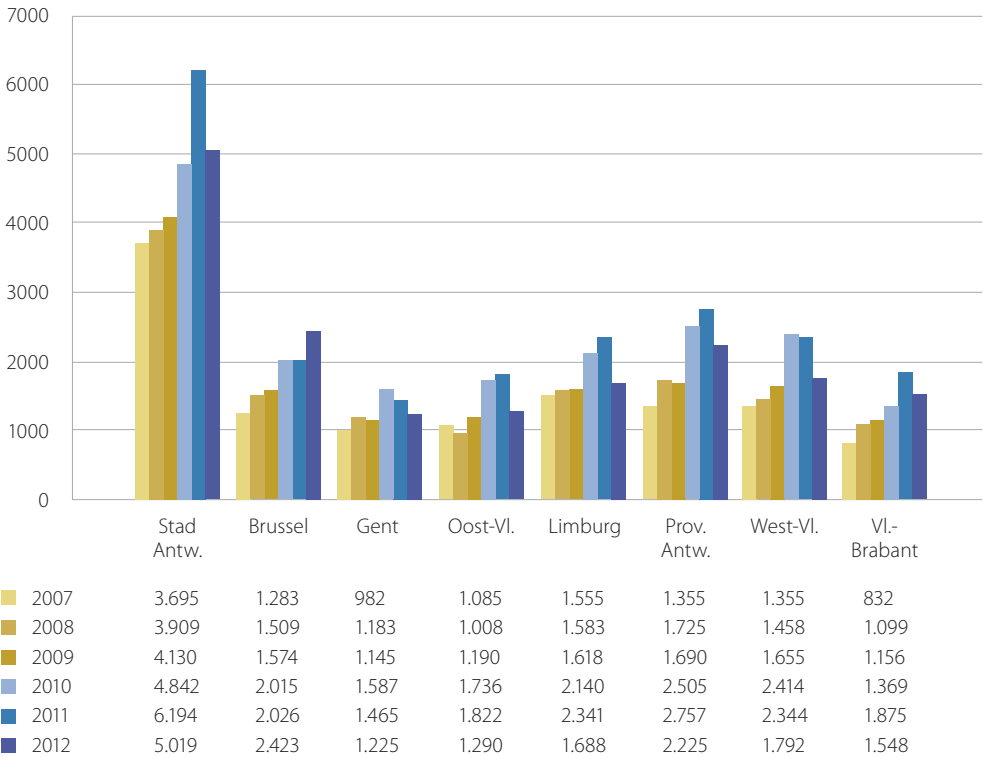
2.2. Deelname aan het inburgeringsaanbod in Vlaanderen en Brussel

De Vlaamse onthaalbureaus sturen een uitnodiging naar de nieuwkomers die hen, op basis van de maandelijks selectie uit het Rijksregister, worden toegewezen. Niet alle uitgenodigde personen melden zich effectief aan op het onthaalbureau. Daarnaast zijn er personen die niet worden aangeschreven maar zich wel aanmelden (vooral oudkomers) of die zich aanmelden, nog vóór zij van het onthaalbureau een uitnodiging hebben ontvangen.

In Brussel komen heel wat inburgeraars via mond-aan-mond reclame naar het onthaalbureau. Het Brusselse onthaalbureau zet ook extra in op alternatieve manieren om inburgeraars te werven zoals bekendmaking via partnerorganisaties, via het uitdelen van flyers, enzovoort.

Nadat inburgeraars zich bij een onthaalbureau aangemeld hebben, ondertekenen zij een inburgeringscontract en volgen zij een inburgeringstraject. Sommige doelgroepen zijn hiertoe verplicht. De onthaalbureaus moedigen de andere doelgroepen aan dit te doen. In Brussel geldt de verplichting niet: er zijn enkel contracten voor rechthebbende inburgeraars. Alles samen hebben in de periode 2005-2012 in totaal 110.633 personen een inburgeringscontract ondertekend.

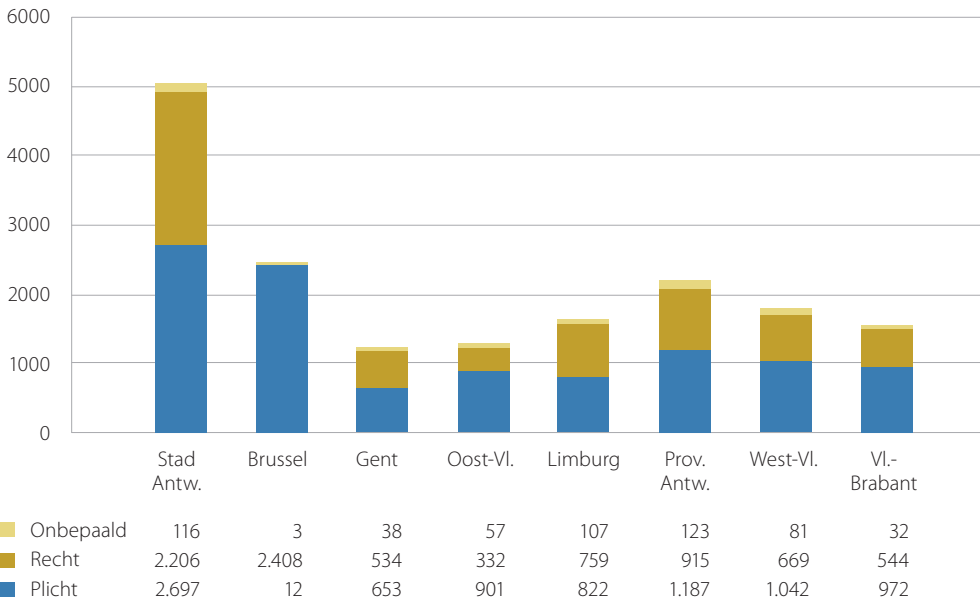
FIGUUR 6. Aantal meerderjarige inburgeraars die voor het eerst een inburgeringscontract ondertekenen, per regionaal onthaalbureau, Vlaams Gewest en Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 2007-2012

Bron: Kruispuntbank Inburgering (KBI).

In wat volgt geven we cijfers over de evolutie van het aantal inburgeringscontracten en over het aantal inburgeringscontracten naar regio en doelgroep en naar verblijfsstatus. Verder geven we cijfers over de deelname aan de cursus maatschappelijke oriëntatie en over het aantal behaalde inburgeringsattesten. Het aantal inburgeringscontracten steeg tussen 2007 en 2011 in bijna alle onthaalbureaus. In 2012 daalde de instroom in Vlaanderen en dit leidde ook tot minder contracten in 2012 bij alle Vlaamse onthaalbureaus. In Brussel steeg het aantal contracten.

FIGUUR 7. Aantal meerderjarige inburgeraars die voor het eerst een inburgeringscontract ondertekenen, naar doelgroep (rechthebbend/verplicht) en per regionaal onthaalbureau, Vlaams Gewest en Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 2012

Bron: Kruispuntbank Inburgering (KBI).

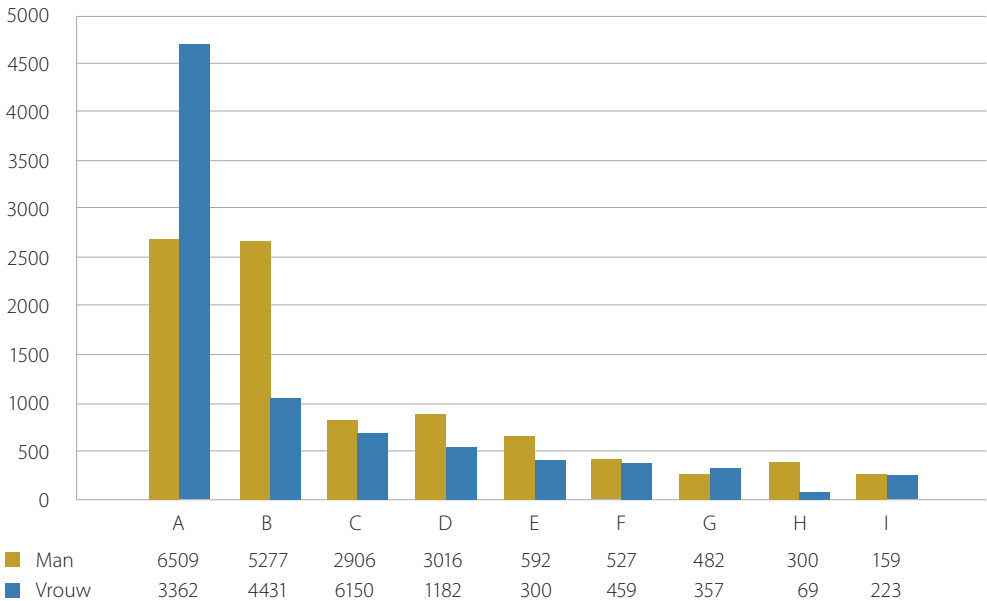
Het onthaalbureau van de stad Antwerpen telt het hoogste aantal contracten. Ongeveer de helft van de inburgeraars die daar een contract ondertekent, is een verplicht inburgeraar. Dit is ook het geval in Gent, Limburg en de provincie Antwerpen. In Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen is het aandeel verplichte inburgeraars beduidend hoger (respectievelijk 63% en 70% van het aantal ondertekende contracten).

In 2009 lag het aandeel vrijwillige inburgeraars bij de ondertekende contracten op 39%. Tijdens de jaren 2010 en 2011 - met gestegen instroom - daalde hun aandeel tot ongeveer 30%. In 2012 steeg het aandeel van de rechthebbenden tot 50%. Hoewel het niet over exact dezelfde cohorte gaat, is het aandeel rechthebbenden bij de instroom in 2012 79% (zie figuur 5). Het bereik van de rechthebbenden is dus lager dan dit van de verplichte inburgeraars.

De meeste inburgeraars die een contract ondertekenen zijn gezinshereniger. Hoewel er iets meer arbeidsmigranten instromen, bereikt inburgering hen in veel mindere mate. Arbeidsmigranten zijn niet verplicht om inburgering te volgen. Slechts een deel van de arbeidsmigranten kiest ervoor om hun job te combineren met een inburgeringstraject.

Asielzoekers waren verplichte inburgeraars tussen maart 2008 en maart 2012. Sindsdien zijn zij zijn rechthebbend.

FIGUUR 8. Aantal meerderjarige inburgeraars die voor het eerst een inburgeringscontract ondertekenen, naar verblijfsstatus en geslacht, Vlaams Gewest en Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 2012

A=gezinshereniger, B=asielzoeker, C=arbeidsmigrant, D=geregulariseerde, E=erkend vluchteling, F=onbepaald, G= EU+- burger van wie migratiereiden nog onbekend is, H=persoon met subsidiaire bescherming en slachtoffer mensenhandel, I=overigen.

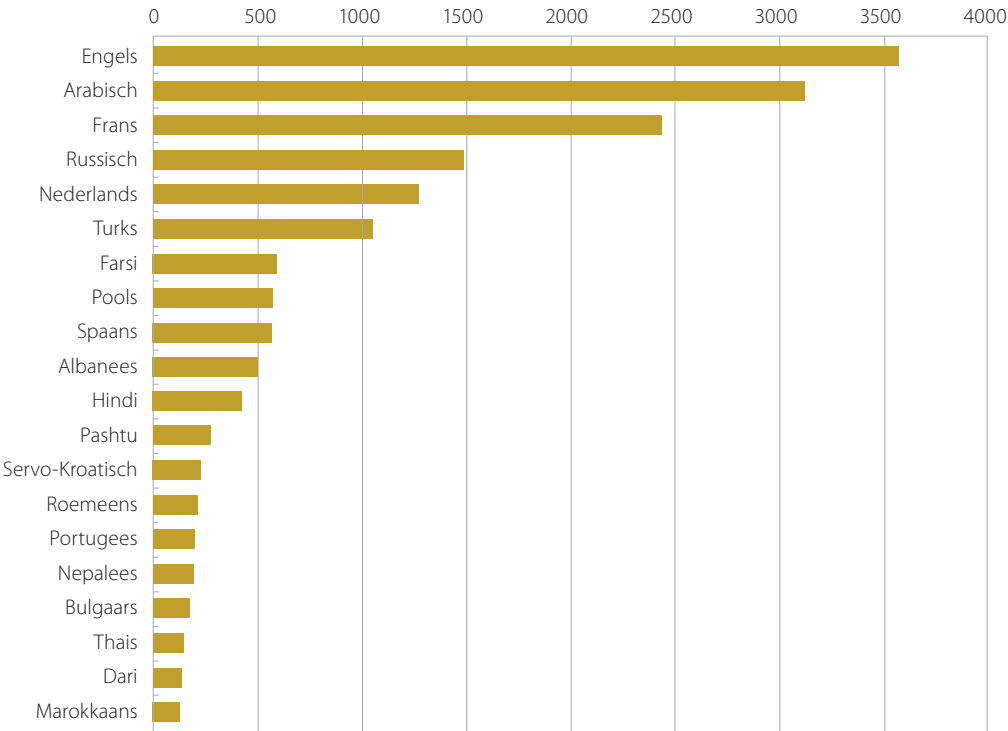
Bron: Kruispuntbank Inburgering (KBI).

Wanneer we naar de man-vrouw verhouding kijken, zien we, analoog aan de instroomcijfers, dat er bij de gezinsherenigers bijna dubbel zoveel vrouwen als mannen een contract ondertekenen en dat er bij de asielzoekers meer mannen zijn. Hoewel het aandeel mannen bij de instroom van arbeidsmigranten in Vlaanderen 66% bedraagt, is het aandeel mannen dat een contract ondertekent in Vlaanderen en Brussel bij de arbeidsmigranten 'slechts' 55%.

Alle inburgeraars die een inburgeringscontract ondertekenen, volgen 'maatschappelijke oriëntatie' (MO), tenzij zij op basis van een toets vrijgesteld zijn. Een cursus MO duurt normaliter 60 uur, maar kan verkort worden indien het gaat om avond- of weekendcursussen. Waar mogelijk bieden de bureaus de cursus aan in de eigen taal of in een contacttaal van de inburgeraar.

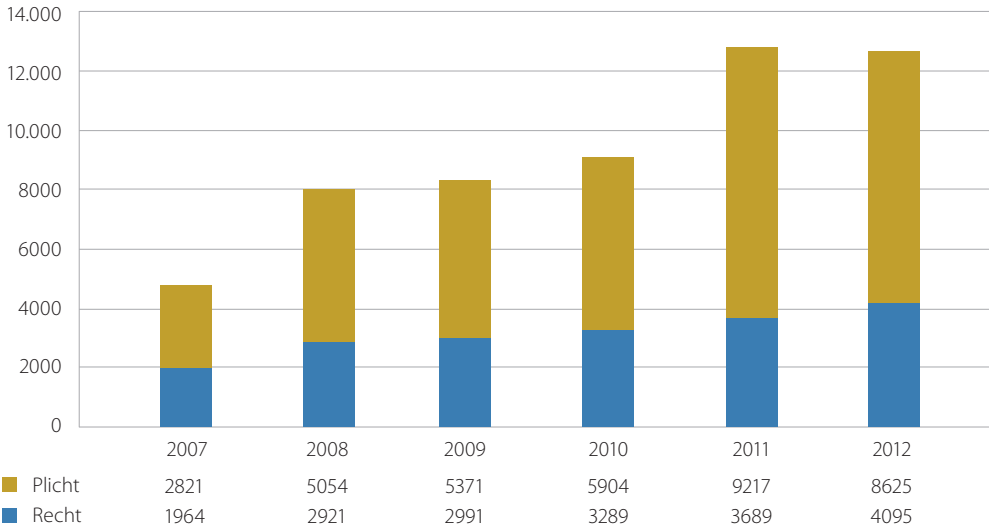
In 2012 is 20% van de inburgeraars ingestapt in een Engelstalige cursus MO. Op de tweede en derde plaats komen het Arabisch en het Frans. 7% van de inburgeraars volgde een cursus in het Russisch en iets minder inburgeraars volgden de cursus in het Nederlands, al dan niet met tolkondersteuning.

FIGUUR 9. Aantal cursisten die maatschappelijke oriëntatie aangevat hebben, per taal van de cursus (top 20 van aangeboden talen), Vlaams Gewest en Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 2012

Bron: Kruispuntbank Inburgering (KBI).

FIGUUR 10. Aantal inburgeraars dat een inburgeringsattest behaald heeft, per doelgroep, Vlaams Gewest en Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 2007-2012

Bron: Kruispuntbank Inburgering (KBI).

Wie een inburgeringscontract ondertekent, gaat het engagement aan om regelmatig het vormingsprogramma te volgen. Dit wil zeggen dat als de inburgeraar van elk onderdeel van zijn/haar vormingsprogramma minstens 80% van de lessen volgt, hij/zij een attest van inburgering krijgt. Een inburgeringstraject duurt veelal langer dan 1 jaar. De cijfers over het aantal inburgeringstrajecten in een bepaald jaar, kunnen dus niet zomaar naast de instroomcijfers van dat jaar worden gelegd, omdat inburgeraars hun traject op om het even welk moment van het (kalender)jaar kunnen starten.

In de periode 2005-2012 hebben in totaal 63.393 personen een inburgeringsattest behaald. Het aantal behaalde inburgeringsattesten steeg van 4.763 in 2007 tot 12.925 in 2011. De grote instroom van nieuwkomers in 2010 en 2011 leidde tot een groot aantal attesten in 2011 en 2012. Slechts 1 op de 3 personen die een attest behaalt, is vrijwillig inburgeraar. Aangezien het aandeel vrijwillige inburgeraars dat een contract ondertekent is gestegen in 2012, zal in de toekomst ook het aandeel vrijwillige inburgeraars met een attest stijgen. Wel blijft het zo dat verplichte inburgeraars minder afhaken: bekijken we de personen met een contract die hun traject beëindigden in 2013, dan heeft 79% van de rechthebbenden een attest behaald, tegenover 92% van de verplichte inburgeraars. Globaal geeft dit een 'slaagkans' van 80%. Deze slaagkans is niet veranderd ten opzichte van de jaren ervoor.

3. Uitdagingen

Via inburgering wil de overheid de integratie van personen van vreemde herkomst versnellen. Daarom streeft men naar een behoeftedekkend individueel vormings- en begeleidingsaanbod. Deze doelstelling stelt uitdagingen naar zowel de organisatie van het aanbod als naar de inhoud ervan. Deze uitdagingen zijn niet nieuw en ze worden nu al volop vertaald in de praktijk van de onthaalbureaus. Er blijven wel werkpunten, wil het inburgeringsbeleid zich de komende jaren verder uitbouwen tot een doeltreffend beleid.

Meer rechthebbende nieuwkomers moeten worden bereikt

Van alle nieuwkomers van 2012 (de Nederlanders buiten beschouwing gelaten) heeft 94% van de verplichte nieuwkomers en 36% van de rechthebbende nieuwkomers zich aangemeld bij een onthaalbureau. De verplichte inburgeraars worden dus beter bereikt, maar doorheen de laatste jaren daalde hun aandeel in de instroom. In 2012 maakten de verplichte nieuwkomers slechts 21% uit van de totale instroom. Indien men het bereik van nieuwkomers verder wil vergroten, zal de focus moeten verbreden naar de rechthebbende inburgeraars. Zij zullen slechts een inburgeringscontract ondertekenen indien zij overtuigd zijn van de meerwaarde van het aanbod en indien het aanbod flexibel genoeg is in combinatie met werk of andere activiteiten.

De uitval tijdens het traject moet verder naar omlaag

Van de inburgeraars die zich hebben aangemeld, ondertekende 82% een inburgeringscontract. Naast het overtuigen van zo veel mogelijk inburgeraars om een inburgeringscontract te ondertekenen, is het ook belangrijk dat de intekenaars het hele traject afronden. Er zijn verschillende redenen waarom inburgeraars afhaken: ze vinden werk en kunnen dit niet combineren met een inburgeringstraject; een aantal inburgeraars trekt weg uit Vlaanderen/Brussel; ze dienen te stoppen omwille van problemen met kinderopvang of vervoer; voor een bepaald trajectonderdeel staan ze op een wachtlijst en verliezen hierdoor inte-

resse; het traject is niet intensief genoeg of juist te intensief; de groep is te heterogeen naar leervermogen; het aanbod gaat te weinig in op de behoeften, enzovoort.

Van alle inburgeraars die in 2011 hun contract ondertekenden en tussen 2011 en begin 2013 hun inburgeringstraject beëindigd hebben, heeft 80% ook effectief een attest behaald. 20% haakt dus onderweg af. Indien men de uitval wil vermijden, moet men de verschillende uitvalsredenen aanpakken. Een belangrijke uitdaging hierbij is het ontwikkelen van een aanbod op maat (zie ook hieronder).

Meer inburgeraars moeten binnen de drie maanden na aanmelding kunnen instappen in een aanbod

Naargelang het profiel van de inburgeraar en de organisatie van het aanbod in de regio, beginnen inburgeraars al dan niet eerst met de lessen NT2 of eerst met maatschappelijke oriëntatie (MO). Voor inburgeraars die zich aangemeld hebben in de loop van 2011 en die geen vrijstelling kregen voor het vereiste niveau van NT2, is 59% ingestapt binnen de 3 maanden. Er zijn wel regionale verschillen wat betreft het snel kunnen instappen in NT2. Wat de cursus MO betreft, kan 46% van de inburgeraars in een geschikt aanbod stappen binnen de 3 maanden. Ook hier zijn er regionale verschillen, variërend van 19% tot 61%. Voor grote taalgroepen is het meestal niet zo moeilijk om snel te kunnen instappen in een aanbod. Maar personen uit zeer kleine taalgroepen moeten wel vaak wachten tot zich voldoende personen hebben aangeboden. Sommige onthaalbureaus lossen dit op via tolkengroepjes, andere onthaalbureaus opteren voor een MO-aanbod in het Nederlands nadat de inburgeraars al een zeker basisniveau hebben. Indien MO in eigen taal niet mogelijk is, lijkt het integreren van de cursussen NT2 en MO een interessante optie. MO wordt georganiseerd door de onthaalbureaus en NT2 door de Centra voor Basiseducatie (CBE) en de Centra voor Volwassenenonderwijs (CVO). In deze centra zitten ook veel anderstalige cursisten die geen inburgeringstraject volgen in de klas. Dit is één van de redenen waarom de integratie tussen MO en NT2 niet zo eenvoudig te organiseren is.

Meer inburgeraars moeten hun attest binnen een periode van 1 jaar kunnen behalen

De inburgeraars die tussen mei 2012 en mei 2013 een inburgeringsattest behaald hebben, hadden gemiddeld 11 maanden eerder hun contract ondertekend. 66% van de inburgeraars behaalde dit attest binnen het jaar na ondertekening van het contract, 34% had hier meer tijd voor nodig. Manieren om de doorlooptijd te verminderen zijn onder andere het vermijden van wachttijden, een betere organisatorische afstemming tussen MO en NT2, intensievere cursussen NT2, een flexibeler aanbod (ook tijdens avonden en weekends),...

Een divers aanbod op maat van de inburgeraar en meer geïntegreerd werken

Inburgeringstrajecten zijn, zoals reeds vermeld, een middel om de integratie van personen van vreemde herkomst te versnellen. Om dit te bereiken moet het inburgeringstraject vertrekken vanuit de doelen van de inburgeraar. Er moet nagegaan worden welke plaats de inburgeraar wil en kan bereiken in de samenleving en welke acties hij/zij daarvoor moet ondernemen. Het volledige inburgeringstraject moet in functie staan van het helpen realiseren van deze doelen. De lesmethodiek MO die werd ingevoerd in alle onthaalbureaus vertrekt vanuit de leervragen van de inburgeraars in de klas/groep. In de loop van 2015 zal een instrument ingevoerd worden waarbij in het begin van het traject de individuele doelen bepaald worden. In de loop van het traject worden de acties opgevolgd en op het einde

wordt het behalen van de doelen geëvalueerd. Van ‘aanwezig zijn in de MO-lessen’ is men geëvolueerd over ‘actief bezig zijn met MO’ naar het volgen van een MO-traject aangepast aan de eigen integratiedoelen. Daarnaast werd in de voorbije jaren het aanbod loopbaanoriëntatie voor mensen met een professioneel perspectief aangevuld met een aanbod loopbaanoriëntatie voor personen met een educatief perspectief (verder studeren) of een sociaal perspectief (opvoedingsrol, contacten met de school, huisadministratie, engagement in de buurt, enzovoort).

Andere manieren om het aanbod meer op maat van de inburgeraar te maken is een online MO-aanbod (bijvoorbeeld voor hoger geschoolde, werkende inburgeraars), een aangepast MO-aanbod voor specifieke groepen van oudkomers, het werken aan geïntegreerde trajecten. Bij dit laatste moet er vooral voor de laagst geschoolde doelgroepen - met een zeer lang traject - gewerkt worden aan grotere effectiviteit en efficiëntie door de onderdelen MO en NT2 of NT2 met een beroepsopleiding te integreren. Bij een geïntegreerd traject staat de cliënt centraal en stemmen de partners af via overleg. Op dit ogenblik is het zo dat een laaggeschoolde anderstalige tegelijkertijd begeleid kan worden door het OCMW, het onthaalbureau, het Centrum voor Basiseducatie, het Centrum voor Algemeen Welzijnswerk, zonder dat deze partners afstemmen inzake inhoud en doel van hun begeleiding.

Opvolgen van de effecten van inburgering na het afronden van het traject

De onthaalbureaus bieden een eerste begeleidende opstap waarbij de doelen op korte, middellange en lange termijn worden uitgestippeld. Het resultaat van het inburgeringstraject moet zijn dat inburgeraars weten wat hun competenties zijn, waar ze naartoe willen en kunnen, en welke acties nog ondernomen moeten worden. Dit wordt weergegeven in een portfolio en een persoonlijk ontwikkelingsplan (POP), dat kan dienen als instrument voor andere begeleidende organisaties, zowel tijdens het inburgeringstraject als bij de ‘warme’⁸ overdracht naar het vervolgtraject bij reguliere organisaties (die zich niet specifiek richten op anderstaligen). Door een betere elektronische uitwisseling tussen de organisaties die geconnecteerd zijn op de Kruispuntbank Inburgering, wordt het mogelijk om na te gaan of die warme overdracht ‘gelukt’ is. Indien ook kan worden nagegaan of, enige tijd na het afronden van het inburgeringstraject, de inburgeraar inderdaad werkt, verder studeert of zijn sociaal perspectief bereikt heeft zoals voorzien in het POP, kan men het effect van inburgering nagaan, kan de werking van de onthaalbureaus bijgestuurd worden en kunnen discriminatie of drempels bij de reguliere instanties gesignaleerd worden teneinde het transversale integratiebeleid bij te sturen. Het verzamelen van gerichte informatie is met andere woorden nodig om ‘evidence based beleid’ te kunnen voeren.

Slotbeschouwingen

Het onthaalbeleid dat zich in de beginjaren vanuit vrijwillig initiatief binnen welzijn ontwikkeld heeft, kende in zijn 10-jarig bestaan een grote professionalisering. In het decreet van 7 juni 2013 benadrukt de beleidsmaker de samenhang tussen het Vlaamse integratie- en inburgeringsbeleid. Inburgering is een verhaal van rechten en plichten, het versterken van individuen via maatschappelijke oriëntatie, het verwerven van de Nederlandse taal en persoonlijke begeleiding, met als doel het bevorderen van zelfredzaamheid.

⁸ Onder ‘warme’ overdracht wordt verstaan dat de inburgeraar na afronding van zijn inburgeringstraject recht heeft op deelname aan een vervolgtraject en wordt het belang van de naadloze overgang naar dit vervolgtraject onderstreept.

Inburgering wil het individu versterken, terwijl het integratiebeleid ook de ‘ontvangende samenleving’ toegankelijker wil maken en de interactie wil versterken.

Dankzij kwaliteitsverhoging van zowel de methodiek als van de inhoud van maatschappelijke oriëntatie en trajectbegeleiding, en een verbetering van de afstemming tussen de partners binnen inburgering, is het bereik van nieuwkomers verbeterd. Ook de invoering van de sanctionering lijkt het bereik van verplichte inburgeraars verhoogd te hebben.

Toch kent inburgering nog heel wat uitdagingen. Een dalende instroom vanuit niet-EU+-landen en een stijgende instroom vanuit EU+-landen leiden tot een wijzigende samenstelling van de groep inburgeraars. De groeiende groep Europese nieuwkomers (en hun familieleden) die niet verplicht is om een inburgeringstraject te volgen, wordt nog te weinig bereikt. Voor een deel van de inburgeraars is de wachttijd vooraleer men kan instappen in een aanbod nog te lang. Sommige personen haken af tijdens het traject. Voor anderen is het traject niet intensief genoeg. Aan een aantal problemen zou verholpen kunnen worden mits het traject meer op maat zou zijn: flexibeler, meer geïntegreerd, deels via afstandsonderwijs, enz.

Deze uitdagingen kunnen enkel opgevolgd worden met een uitgebreid monitoringsysteem. De ontwikkeling van de nieuwe Kruispuntbank Inburgering biedt veel mogelijkheden. Een betere uitwisseling met partnerorganisaties maakt het ook mogelijk om de overdracht van de inburgeraar naar reguliere voorzieningen en het effect van inburgering na verloop van tijd te monitoren. Vanuit een dergelijke monitoring kan zowel het inburgeringstraject worden bijgestuurd als de toegankelijkheid van de voorzieningen worden verbeterd.

Bibliografie

- Noppe J. (2013). Diversiteit, inburgering en integratie. In: *Vrind 2013* (Vlaamse Regionale Indicatoren). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- De Cuyper, P., Lamberts, M., Pauwels, F. & Vets, C. (2010). *Deel 1. Inburgering in Vlaanderen. Het beleidskader in kaart gebracht*. Leuven: HIVA.
- Desmet, G., Leys, D. & Ronsijn, W. (2011). *Partnermigratie van derdelanders naar Vlaanderen en Brussel. Landenfiche Marokko*. Gent: Universiteit Gent.
- Vanduynslager, L., Wets, J., Noppe, J. & Doyen, G. (2013). *Vlaamse Migratie-en Integratiemonitor 2013*. Brussel: Steunpunt Inburgering en Integratie & Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Bijlage

Volgende categorieën van personen hebben geen zicht op een permanent verblijf in België en behoren daarom niet tot de doelgroep van inburgering:

- Mensen zonder wettig verblijf;
- Asielzoekers die nog geen 4 maanden asielprocedure hebben lopen;
- Niet-EU+-studenten of uitwisselingsscholieren die op basis van hun studies in België verblijven en hun gezinsmigranten;
- Arbeidsmigranten die geen definitieve tewerkstelling kunnen verkrijgen en hun gezinsmigranten (vooral niet-EU+-vreemdelingen. Echter, de soorten tewerkstellingen van Bulgaren en Roemenen die niet definitief kunnen worden, zijn nog steeds kleiner in aantal dan de soorten tewerkstellingen van niet-EU+-vreemdelingen die niet definitief kunnen worden;

- Stagiairs (tewerkgesteld of zelfstandig) met niet-EU⁺-nationaliteit;
- Stagiairs tewerkgesteld door een Belgische overheid of door een internationale instelling zoals NAVO, VN, EU;
- Vreemdelingen die een stage in België verrichten die werd goedgekeurd door de bevoegde overheid in het kader van ontwikkelingssamenwerking of uitwisselingsprogramma's;
- Werknemers (EU⁺ of niet-EU⁺) met arbeidsprestaties of een beroepsopleiding in België die verbonden blijven door een arbeidsovereenkomst met een in het buitenland gevestigde werkgever;
- Vreemdelingen die een zelfstandige activiteit verrichten in België waarvan de zetel van de onderneming niet in België gevestigd is;
- Au-pair- jongeren (tussen 18 en 26 jaar oud);
- Vreemdelingen tewerkgesteld in het kader van internationale akkoorden die werden goedgekeurd door een federale, gewestelijke of gemeenschapsoverheid (bijvoorbeeld NAVO of Shape);
- Navorsers en gasthoogleraren met een niet-EU⁺-nationaliteit, als de duur niet langer is dan 4 jaar;
- Post-doctorale vreemdelingen met een niet-EU⁺-nationaliteit (verblijf en werk voor maximum 3 jaar mogelijk);
- Personen die deel uitmaken van een consulaire missie en het diplomatiek consulaire en internationaal personeel en hun gezinsmigranten;
- Australiërs, Nieuw-Zeelanders en Canadezen van 18 tot 30 jaar die op werkvakantie komen en hun gezinsmigranten;
- Personen met het statuut 'tijdelijke bescherming voor ontheemden' op basis van Europese Richtlijn 2001/55/EG en hun gezinsmigranten.

DEEL 3

Migraties in internationale context

De aanwezigheid van migranten in de wereld en in Europa

Ronald C. Schoenmaeckers

Inleiding

Hoofdstuk 7 geeft een overzicht van de aanwezigheid van migranten in een ‘internationale context’.

Het gaat over een overzicht en er wordt dus niet ingegaan op de situatie van een specifieke regio of land. Dit hoofdstuk omvat ook geen ‘klassieke’ analyse in die zin dat er geen sprake is van een ‘onderzoeksvraag’. Het overzicht bestaat uit een reeks tabellen aangevuld met enkele figuren.

Om de leesbaarheid te vergemakkelijken is hoofdstuk 7 opgesplitst in twee delen. Deel A handelt over de aanwezigheid van migranten in de wereld; er zal meer bepaald worden ingegaan op de verdeling van migranten naar belangrijke sociaaleconomische regio's en op de identificatie van de grootste landen van immigratie. In deel B wordt gefocust op de aanwezigheid van migranten in Europa, op de verschillen tussen de EU en niet-EU lidstaten, en de belangrijkste landen van herkomst van de EU15-lidstaten. In beide delen - in zowel deel A als deel B - duiden tabellen op de relatieve omvang van de migrantenpopulatie in de totale bevolking van respectievelijk de regio, continent of subcontinent, en Europese landenblokken.

1. Het gebruikte gegevensbestand

De tabellen en figuren zijn gebaseerd op een gegevensbestand van de Verenigde Naties. Het bestand omvat gegevens voor de jaren 1990, 2000, 2010 en 2013. De beschikbaarheid van verschillende jaren laat toe om een idee te krijgen over de recente evolutie van het aantal migranten naar regio, continent of subcontinent (deel A), of naar individuele landen (deel B). Een ander belangrijk pluspunt van het VN-bestand is dat het gegevens omvat voor alle landen en dat deze gegevens in tegenstelling tot nationale gegevensbronnen, direct vergelijkbaar zijn.¹

Een ernstige beperking van het VN-bestand is dat het alleen ‘stock’-gegevens omvat, en geen ‘flow’-gegevens. In tegenstelling tot ‘flow’-gegevens - gegevens over de in- en uit-

¹ Mogelijke alternatieven waren het gebruik van OESO- of EUROSTAT-gegevens. Maar deze bronnen laten geen overzicht toe op wereldniveau. In deel B wordt wel gebruik gemaakt van EUROSTAT-gegevens voor een alternatieve berekening van de relatieve omvang van migrantenpopulaties in de totale bevolking.

stroom van migranten in een bepaald jaar - bieden 'stock'-gegevens geen dynamisch beeld van de bewegingen; ze geven de situatie voor een bepaald jaar maar bij de interpretatie ervan moet rekening worden gehouden dat ze overeenkomen met het nettoresultaat (of saldo) van vroegere migratiebewegingen (van zowel in- als uitstroom). Desondanks laat het bestand toe om een ruw beeld te krijgen van de belangrijkste immigratielanden (landen met het grootste aantal migranten in hun bevolking). Daarenboven laat het VN-bestand toe om de belangrijkste landen van herkomst te herkennen.

2. Omtrent de definitie van 'migrant'

In het VN-bestand wordt een 'migrant' gedefinieerd als een inwoner met een andere nationaliteit dan het land van verblijf (het land van immigratie of het 'land van bestemming'). Een probleem met deze definitie is dat het aantal migranten kan worden onderschat. Want tussen het moment van aankomst in het nieuwe thuisland en de aanmaak van de statistieken, heeft hij (of zij) eventueel de nationaliteit van zijn (haar) land van verblijf aangenomen.

De mogelijke toekenning van een andere nationaliteit duidt tevens op een andere sociaal en politiek gevoelige kwestie. Want deze toekenning is geen garantie dat de migrant niet langer als een 'vreemdeling' zal worden beschouwd. Het alternatief voor de definitie op basis van nationaliteit is dan 'land van herkomst'; migranten zijn dan inwoners van 'vreemde herkomst'. Het is een delicate kwestie - want de 'migrant' zal (terecht) willen worden erkend als een volwaardig staatsburger van zijn/haar nieuwe thuisland. En dit is politiek ook de enige correcte zienswijze. Want door het toekennen van de nationaliteit is hij/zij ook als dusdanig aanvaard. Aan de andere kant moet worden erkend dat vele migranten een andere culturele 'bagage' hebben waarmee best wordt rekening gehouden bij het maken van bijvoorbeeld sociologische studies.

In deel B wordt aangetoond dat de keuze van de gehanteerde definitie - 'nationaliteit' versus 'land van herkomst' - het percentage migranten in een bevolking sterk kan beïnvloeden.

3. Omtrent de definitie van sociaaleconomische regio en de benaming van subcontinenten

Naar analogie met de VN-statistieken worden twee sociaaleconomische regio's onderscheiden: de Meer en Minder ontwikkelde landen (*More and Less developed regions*). Deze (ruwe) indeling kan worden aangevochten omdat in de VN-statistieken de zogenaamde BRIC-landen (Brazilië, Rusland, Indië, China) of, bij uitbreiding de zogenaamde BRICS-landen (*idem* + Zuid-Afrika) - zijnde de snel opkomende grote economieën - ingedeeld staan bij de 'Minder ontwikkelde landen'. Voor de goede orde wordt hier echter niet afgeweken van deze classificatie². Soms zal in plaats van 'Meer' 'Minder ontwikkelde landen' de omschrijving 'Noordelijke' en 'Zuidelijke' landen worden gebruikt - of kortweg 'Noord' en 'Zuid' (als oplossing voor het plaatsgebrek in titels).

2 Tot de 'Meer ontwikkelde landen' behoren: alle Europese landen, Noordelijk Amerika, Australië/Nieuw Zeeland, en Japan. Alle overige landen behoren tot de groep 'Minder ontwikkelde landen' (UN, 2011).

Naast deze twee grote groepen onderscheidt de VN ook nog een groep van ‘Minst ontwikkelde landen’ (*Least developed countries*). De ‘Minst ontwikkelde landen’ zijn een subgroep van de ‘Minder ontwikkelde landen’; het betreft de 49 armste landen (waarvan 34 in Afrika, 9 in Azië, 5 in Oceanië en één in Latijns Amerika en de Caraïben).

Tot slot. Om verwarring te vermijden met andere geografische classificaties waarin de landensamenstelling niet noodzakelijk overeenkomt met deze gebruikt in de VN-classificatie, worden subcontinenten benoemd naar analogie met de VN-benaming. Dit betekent bijvoorbeeld dat zal worden verwezen naar ‘Zuidelijk Europa’ (voor *Southern Europe*), maar niet naar ‘Zuid-Europa’.

Meer over het gebruikte VN-gegevensbestand:

De gebruikte gegevens zijn de basis van de laatste versie van de rapporten International Migration die worden opgesteld door de VN-Bevolkingsdivisie, namelijk de 2013 Revision (september 2013). Een Pdf-versie van het Rapport is beschikbaar op de website van de Bevolkingsdivisie: <http://www.un.org/en/development/desa/population/>. Tezelfdertijd werden ook de gegevens beschikbaar gesteld. Het betreft drie Excel-bestanden: A.- *Trends in International Migrant Stock: The 2013 Revision*, B.- *Trends in International Migrant Stock: Migrants by Age and Sex*, en C.- *Trends in International Migrant Stock: Migrants by Destination and Origin*. De volledige inhoud van de bestanden kan worden geraadpleegd in Annex; in de bibliografie worden de bestanden respectievelijk geïdentificeerd als UN (2013a), UN (2013b), en UN (2013c). Sinds begin 2014 zijn de gegevens nog uitsluitend beschikbaar op CD-ROM (zie lijst publicaties: <http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/>)

Deel A: De aanwezigheid van migranten in de wereld: verdeling naar grote sociaaleconomische regio's en de belangrijkste landen van herkomst en bestemming

A-1. Evolutie van het aantal migranten naar sociaaleconomische regio en (sub)continent sinds 1990

In 1990 telde de wereld 154 miljoen migranten. In 2013 was dit aantal opgelopen tot 232 miljoen - een stijging met 50%. Ondanks deze forse stijging is het relatieve aandeel van de migrantenpopulatie tegenover de wereldbevolking nagenoeg constant gebleven, ongeveer 3% (zie verder in tabel 3). Op het eerste gezicht lijkt het aantal migranten dus gelijke tred te houden met de omvang van de wereldbevolking. Maar, zoals blijkt uit figuur 1, is de realiteit complexer.

In de periode 1990-2013 is de jaarlijkse groeivoet van de wereldbevolking gestaag gedaald, van 1,41% voor de jaren 1990-2000 naar 1,21% voor de jaren 2000-2010 en naar 1,16% voor de jaren 2010-2013. De groeivoet van de migrantenpopulatie heeft een meer onregelmatig verloop gekend. Van 1,24% voor de jaren 1990-2000 is deze fors gestegen naar 2,35% voor de jaren 2000-2010, om opnieuw te dalen naar 1,59% voor de jaren 2010-2013.

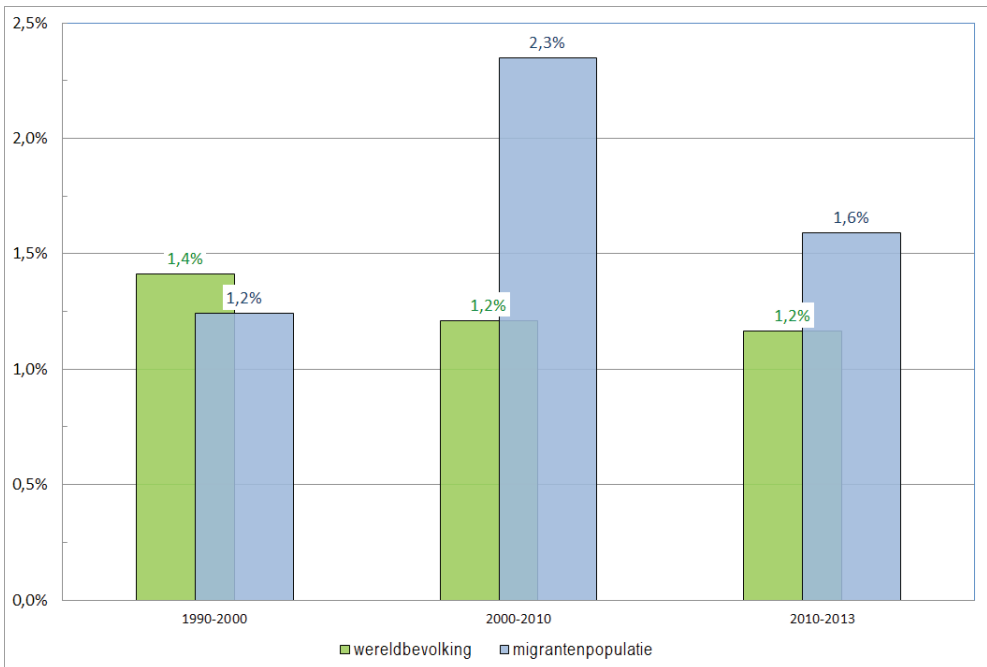
Hieruit kan een eerste algemeen besluit worden getrokken. In tegenstelling tot een bevolkingsevolutie die hoofdzakelijk afhangt van de evolutie van *vruchtbaarheid* en *sterfte* - de twee demografische parameters waarvan de veranderingen in het algemeen getuigen van een grote mate van inertie omdat zij in hoge mate afhankelijk zijn van menselijk gedrag

dat is ingebed in traditie en gewoontes³ -, zijn migratiebewegingen in belangrijke mate het resultaat van eerder onvoorspelbare fenomenen, zoals schommelingen in de economische conjunctuur, maar ook van natuurrampen zoals overstromingen, hongersnood, of gewapende conflicten. Deze laatste hebben met elkaar gemeen dat ze niet altijd voorspelbaar zijn en bovendien plots plaatsvinden.

Het gevolg is dat migratiebewegingen - en dus ook de aantallen migranten - een 'mix' zijn van onregelmatige gebeurtenissen (natuurrampen) en van stabiele patronen (want ook in tijden van serieuze schommelingen in de economische conjunctuur blijven 'rijke' landen aantrekkelijke bestemmingen voor migranten uit 'arme' landen). Zoals verder in dit hoofdstuk zal worden aangetoond, zijn deze stabiele patronen veelal een illustratie van het algemene postulaat dat migraties gebeuren van 'arme' naar 'rijke' landen.

Tabellen 1 en 2 geven respectievelijk de aantallen migranten in de wereld en de overeenkomende percentages naar sociaaleconomische regio, continent en subcontinent voor de periode 1990-2013.

FIGUUR 1. Evolutie van de jaarlijkse groeivoet van de wereldbevolking en het aantal migranten, periode 1990-2013

Bron: UN (2013a)

Zoals blijkt uit de cijfers van tabel 1 worden de grootste aantallen migranten gevonden in de 'Meer ontwikkelde landen'. In 1990 bedroeg hun aantal 82,3 miljoen, in 2013 135,6

³ Hetgeen niet belet dat ook bijvoorbeeld vruchtbaarheid een 'onregelmatig' verloop kan hebben zoals bijvoorbeeld het uitstellen in West-Europa van geboorten tijdens de Tweede wereldoorlog (wat dan weer de 'baby'-boom in de jaren na de oorlog tot gevolg had).

miljoen Dat komt overeen met een stijging van 65%, meer dus dan de stijging van de totale migrantenpopulatie (50%). Doorheen de jaren komen deze aantallen overeen met 53%-59% van de totale migrantenpopulatie in de wereld (tabel 2). In 2013 telde Europa het grootste aantal migranten (72,5 miljoen). Onmiddellijk hierop volgend vinden we Azië met 70,9 miljoen, en daarna Noordelijk Amerika met 53,1 miljoen. Ver daarna vinden we Afrika (18,6 miljoen), Latijns-Amerika en de Caraïben (8,6 miljoen) en uiteindelijk Oceanië (7,9 miljoen).

De drie grootste continenten waren in 2013 samen goed voor bijna 200 miljoen migranten of ongeveer 85% van de totale migrantenpopulatie in de wereld. Een alternatieve telling sommeert het totaal aantal migranten in de 'rijke' of (economisch) 'meer ontwikkelde' continenten (Europa, Noordelijk Amerika, Oceanië) tot 133,5 miljoen of 58% van het totaal ⁴.

Ook reeds in 1990 waren Azië, Europa en Noordelijk Amerika de continenten met de grootste aantallen migranten. Tussen 1990 en 2013 zijn de aantallen in Azië en Europa gestegen met respectievelijk 42% en 48%. De grootste stijging vond echter plaats in Noordelijk Amerika: niet minder dan 91%.

Maar de belangrijkste veranderingen hebben betrekking op de subcontinenten. In verschillende subcontinenten is het aantal migranten tussen 1990 en 2013 nagenoeg verdubbeld: Oostelijk Azië (x1,95), Noordelijk Europa (x1,88), Verenigde Staten (x1,97); sommige hebben zelfs méér dan een verdubbeling van het aantal migranten gekend: Zuidoostelijk Azië (x2,97), Westelijk Azië (x2,08); en ten slotte is er Zuidelijk Europa met nagenoeg een verviervoudiging van het aantal migranten (x3,86).

Opvallend is dat subcontinenten uit Afrika, Latijns-Amerika en Oceanië volledig ontbreken in deze groep. Ook in het geval van een relatief belangrijke stijging (waarden behorende tot het derde kwartiel) gaat het gewoonlijk over een stijging van minder dan 60%; de grootste stijging in deze groep (+72% of x1,72) wordt opgetekend voor Australië, samen met Nieuw-Zeeland. Daarenboven gaat het, in absolute waarde uitgedrukt, over een relatief kleine toename, van niet meer dan 3,2 miljoen - wat klein is vergeleken met de toenames opgetekend voor de Verenigde Staten (+22,5 miljoen), Westelijk Azië (+17,2 miljoen), of ook nog Zuidelijk Europa (+11,9 miljoen).

Ten slotte zijn er ook enkele subcontinenten waar het aantal migranten niet is toegenomen maar eerder gedaald. Dit is het geval voor Oostelijk Afrika (x0,90), Noordelijk Afrika (x0,77), Centraal-Azië (x0,83), en Oostelijk Europa (x0,89).

Uiteraard zijn de verschillen in aangroei tussen de subcontinenten van invloed geweest op de verdeling van het aantal migranten over de continenten. De grootste veranderingen worden waargenomen in Europa. In 1990 en 2000 werden de grootste proporties migranten waargenomen voor Oostelijk Europa, respectievelijk 44,9% en 36,7% (tabel 2). In 2010 is het relatieve aandeel migranten in Oostelijk Europa gedaald tot onder 30% en bevindt het merendeel zich in Westelijk Europa: 33,9% (1990) en 33,6% (2013).

⁴ Deze cijfers verschillen ietwat van de totalen in tabellen 1 en 2 voor de 'Meer ontwikkelde' regio's. Zoals gezegd in de inleiding behoort ook Japan tot deze groep (terwijl het deel is van het Aziatische continent). Daartegenover staat dat de eilandengroepen Melanesië, Micronesië en Polynesië in de VN-statistieken niet staan ingedeeld in de groep 'Meer ontwikkelde' regio's. Nog een detailopmerking betreft Canada en de Verenigde Staten. De cijfers van beide samen zijn niet gelijk aan deze voor Noordelijk Amerika. Hiertoe behoort ook Bermuda, Groenland, en Saint-Pierre-et-Miquelon, een Franse archipel tegenover het Canadese Terre-Neuve.

TABEL 1. Migranten naar sociaaleconomische regio of (sub)continent, jaren 1990-2013, aantallen (miljoenen) en relatieve verandering (verhouding)

Landen gegroepeerd naar sociaaleconomische ontwikkeling, (sub)continent, geografische regio	Aantallen (x 1.000.000)				Relatieve verandering (verhouding)		
	1990 [1]	2000 [2]	2010 [3]	2013 [4]	1990-00 [2]/[1]	2000-10 [3]/[2]	1990-13 [4]/[1]
WORLD	154,16	174,52	220,73	231,52	1,13	1,26	1,50
More developed regions	82,31	103,39	129,74	135,58	1,26	1,25	1,65
Less developed regions	71,86	71,13	90,99	95,94	0,99	1,28	1,34
Least developed countries	10,92	10,24	10,18	10,96	0,94	0,99	1,00
Less developed regions excluding least developed countries	60,93	60,89	80,81	84,98	1,00	1,33	1,39
Sub-Saharan Africa	14,63	14,52	15,81	17,23	0,99	1,09	1,18
AFRICA	15,63	15,59	17,13	18,64	1,00	1,10	1,19
Eastern Africa	5,80	5,08	4,54	5,22	0,88	0,89	0,90
Middle Africa	1,46	1,59	2,12	2,24	1,09	1,34	1,54
Northern Africa	2,41	1,87	1,93	1,86	0,78	1,03	0,77
Southern Africa	1,62	1,18	2,26	2,63	0,72	1,92	1,62
Western Africa	4,34	5,88	6,28	6,70	1,35	1,07	1,54
ASIA	49,91	50,41	67,78	70,85	1,01	1,34	1,42
Central Asia	6,63	5,15	5,35	5,47	0,78	1,04	0,83
Eastern Asia	3,96	5,39	7,22	7,72	1,36	1,34	1,95
South-Eastern Asia	3,20	5,27	8,69	9,51	1,65	1,65	2,97
Southern Asia	20,20	15,69	15,24	15,00	0,78	0,97	0,74
Western Asia	15,92	18,90	31,28	33,14	1,19	1,65	2,08
EUROPE	49,05	56,21	69,17	72,45	1,15	1,23	1,48
Eastern Europe	22,04	20,65	19,84	19,68	0,94	0,96	0,89
Northern Europe	6,62	7,91	11,20	12,43	1,19	1,42	1,88
Southern Europe	4,14	7,17	14,69	16,00	1,73	2,05	3,86
Western Europe	16,25	20,48	23,45	24,34	1,26	1,15	1,50
LAT. AMERICA and the CARIBBEAN	7,13	6,50	8,09	8,55	0,91	1,24	1,20
Caribbean	1,06	1,25	1,36	1,41	1,18	1,09	1,33
Central America	1,83	1,09	1,73	1,92	0,60	1,58	1,04
South America	4,24	4,16	5,00	5,23	0,98	1,20	1,23
NORTHERN AMERICA	27,77	40,40	51,21	53,09	1,45	1,27	1,91
Canada	4,50	5,56	7,00	7,28	1,24	1,26	1,62
United States of America	23,25	34,81	44,18	45,79	1,50	1,27	1,97
OCEANIA	4,67	5,40	7,35	7,94	1,16	1,36	1,70
Australia and New Zealand	4,41	5,10	7,02	7,60	1,16	1,38	1,72
Melanesia	0,09	0,10	0,12	0,12	1,09	1,19	1,34
Micronesia	0,11	0,13	0,12	0,12	1,23	0,90	1,09
Polynesia	0,06	0,07	0,09	0,09	1,21	1,30	1,63
Kwantielen (gebaseerd op cijfers subcontinenten)	Md = Md _H = Md _L =	4,24 7,54 1,25	5,15 12,94 1,93	6,28 13,72 1,89	1,18 1,25 0,88	1,26 1,40 1,04	1,54 1,80 1,04
Legende	<=Md - <Md _H				>= Md _H		

Bron: UN (2013a)

TABEL 2. Migranten naar sociaaleconomische regio of (sub)continent, periode 1990-2013, percentages t.o.v. wereld, c.q. t.o.v. continenten (schuinedrukte cijfers), en veranderingen (in percentagepunten)

Landen gegroepeerd naar sociaaleconomische ontwikkeling, (sub)continent, geografische regio	Percentages t.o.v. Wereld, c.q. continent				Verandering (verschil in percentagepunten)		
	1990	2000	2010	2013	1990-00	2000-10	1990-13
	[1]	[2]	[3]	[4]	[2]/[1]	[3]/[2]	[4]/[1]
WORLD	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	---	---	---
More developed regions	53,39%	59,24%	58,78%	58,56%	5,85	-0,47	5,17
Less developed regions	46,61%	40,76%	41,22%	41,44%	-5,85	0,47	-5,17
Least developed countries	7,09%	5,87%	4,61%	4,73%	-1,22	-1,26	-2,35
Less developed regions excluding least developed countries	39,53%	34,89%	36,61%	36,71%	-4,64	1,72	-2,82
Sub-Saharan Africa	9,49%	8,32%	7,16%	7,44%	-1,17	-1,16	-2,05
AFRICA	10,14%	8,93%	7,76%	8,05%	-1,21	-1,18	-2,09
Eastern Africa	37,11%	32,55%	26,50%	27,98%	-4,55	-6,05	-9,12
Middle Africa	9,31%	10,18%	12,39%	12,03%	0,86	2,21	2,71
Northern Africa	15,41%	12,01%	11,24%	9,99%	-3,40	-0,77	-5,42
Southern Africa	10,39%	7,55%	13,21%	14,08%	-2,84	5,66	3,70
Western Africa	27,79%	37,71%	36,65%	35,92%	9,92	-1,06	8,13
ASIA	32,38%	28,89%	30,71%	30,60%	-3,49	1,82	-1,78
Central Asia	13,29%	10,22%	7,90%	7,72%	-3,07	-2,32	-5,56
Eastern Asia	7,94%	10,70%	10,65%	10,90%	2,76	-0,04	2,96
South-Eastern Asia	6,41%	10,46%	12,83%	13,42%	4,05	2,37	7,01
Southern Asia	40,48%	31,13%	22,48%	21,17%	-9,35	-8,65	-19,30
Western Asia	31,89%	37,50%	46,14%	46,78%	5,61	8,65	14,89
EUROPE	31,82%	32,21%	31,34%	31,29%	0,39	-0,87	-0,52
Eastern Europe	44,93%	36,74%	28,68%	27,16%	-8,18	-8,06	-17,77
Northern Europe	13,50%	14,08%	16,19%	17,16%	0,57	2,11	3,65
Southern Europe	8,45%	12,75%	21,23%	22,08%	4,30	8,48	13,64
Western Europe	33,12%	36,43%	33,90%	33,60%	3,31	-2,53	0,48
LAT. AMERICA and the CARIBBEAN	4,62%	3,73%	3,67%	3,69%	-0,90	-0,06	-0,93
Caribbean	14,83%	19,26%	16,85%	16,46%	4,43	-2,41	1,64
Central America	25,72%	16,81%	21,37%	22,41%	-8,90	4,55	-3,31
South America	59,46%	63,93%	61,78%	61,13%	4,47	-2,15	1,67
NORTHERN AMERICA	18,02%	23,15%	23,20%	22,93%	5,13	0,05	4,92
Canada	16,19%	13,75%	13,66%	13,72%	-2,44	-0,09	-2,47
United States of America	83,72%	86,18%	86,29%	86,23%	2,47	0,10	2,52
OCEANIA	3,03%	3,10%	3,33%	3,43%	0,07	0,23	0,40
Australia and New Zealand	94,44%	94,36%	95,50%	95,76%	-0,09	1,14	1,32
Melanesia	1,96%	1,85%	1,62%	1,54%	-0,11	-0,23	-0,42
Micronesia	2,35%	2,49%	1,64%	1,51%	0,14	-0,85	-0,85
Polynesia	1,25%	1,30%	1,24%	1,19%	0,06	-0,06	-0,05
Legende :	MAX-waarde voor Wereld, c.q. continent :						

Bron: UN (2013a)

Tegelijkertijd merken we dat de grootste veranderingen – hier uitgedrukt in percentagepunten – zich in Zuidelijk Europa hebben voorgedaan: een stijging met 4,3 punt in de periode 1990-2000 en een stijging met 8,5 punt in 2000-2010. Over de ganse periode 1990-2013 is het relatieve aandeel migranten in Zuidelijk Europa gestegen met niet minder dan 13,6 percentagepunten, van 8,5% in 1990 tot 22,1% in 2013. Alleen Westelijk Azië heeft een nog iets grotere stijging gekend van +14,9 percentagepunten. Als tegenhanger voor deze hoge stijgingen zijn er de uitzonderlijke dalingen voor Zuidelijk Azië (-19,3) en Oostelijk Europa (-17,8).

Kanttekeningen bij de cijfers in tabellen 1 en 2:

De erg hoge aantallen migranten die worden opgetekend voor Azië vinden uiteraard deels hun verklaring in de grote bevolkingsomvang van dat continent. In 2010 was Azië goed voor niet minder dan 60% van de wereldbevolking. Maar de bevolkingsomvang is zeker niet de enige verklaring voor de aanwezigheid van migranten. In dat geval zouden er kleinere aantallen moeten verwacht worden voor Westelijk Azië dat niet meer dan 5,6% van de totale Aziatische bevolking vertegenwoordigt (232 miljoen van een totaal van 4,2 miljard). Niet-tegenstaande deze relatief kleine bevolkingsomvang bevindt niet minder dan 46% van alle migranten in het continent zich in dit westelijke deel van het Aziatische continent (tabel 2).

Westelijk Azië is een mooie illustratie van het postulaat dat migratiebewegingen hoofdzakelijk gebeuren van ‘arme’ naar ‘rijke’ landen, of dat ze hoofdzakelijk door mensen worden ondernomen met het oog op het verbeteren van hun economische situatie. Westelijk Azië omvat de superrijke oliestaten Bahrein, Koeweit, Oman, Qatar, Saoedi-Arabië, en de Verenigde Arabische Emiraten. Deze landen trekken ‘gastarbeiders’ aan voor het uitvoeren van het ‘zwarte en vuile’ werk waarop wordt neergekeken door de ‘autochtone’ bevolking. Deze oliestaten zijn de bestemming voor de armste bevolkingsgroepen uit Zuidelijk en Zuidoostelijk Azië (zoals Bangladesh, Indië, Pakistan, Filippijnen, Indonesië, ...) ⁵; mensen die om hun lot te verbeteren bereid zijn om tegen een karig loon te werken in ‘erg moeilijke’ omstandigheden. Deze migranten vertegenwoordigen niet minder dan 46% (!) van de bevolking in deze staten. De 6 oliestaten zijn als gevolg goed voor niet minder dan 67,5% van alle migranten in Westelijk Azië (22,4 miljoen op een totaal van 33,1 miljoen).

De hoge aantallen migranten in Oostelijk Europa zijn een illustratie van het feit dat migraties ook kunnen te maken hebben met natievorming. Het betreft indirect bewijsmateriaal, maar alles wijst er op dat deze hoge aantallen het resultaat zijn van het uiteenvallen van de vroegere Sovjet-Unie eind 1991. Om te beginnen wijst een nauwkeurigere analyse van de cijfers uit dat ruim 50% van de migranten in Oostelijk Europa zich bevindt in de huidige Federatie Rusland. En zoals later zal worden aangetoond (tabellen 6A en 6B), is de overgrote meerderheid (ruim 90%) van de migranten in de Federatie Rusland afkomstig uit één van de vroegere Sovjetrepublieken ⁶.

Daarnaast zijn er aanwijzingen dat de migraties in twee richtingen zijn verlopen. Niet alleen deed het uiteenvallen van de Sovjet-Unie vele etnische Russen terugkeren naar hun

⁵ Meer precieze statistieken over de aantallen worden gegeven in deel A-4.1.

⁶ Het gaat dus over migranten die voor het uiteenvallen van de Sovjet-Unie niet als ‘migrant’ zouden zijn geïdentificeerd omdat ze toen allen Sovjet-onderdaan waren. De Sovjet-Unie is werkelijk opgehouden te bestaan na december 1991. De hoge aantallen migranten in het jaar 1990 doet vermoeden dat de experts van de Bevolkingsdivisie een ‘post factum’ classificatie hebben toegepast.

⁷ De 5 landen die Centraal-Azië uitmaken zijn: Kazakstan, Kirgizstan, Tadjikistan, Turkmenistan en Oezbekistan.

‘vaderland’, maar tegelijkertijd verlieten ook vele niet-Russen de Federatie Rusland.

Een en ander kan worden afgeleid uit de cijfers voor Centraal-Azië (dat uitsluitend bestaat uit vroegere Sovjet-republieken⁷). Zoals aangetoond in tabel 1 zijn de aantallen migranten in Centraal-Azië relatief klein – ze bedragen nooit meer dan 6,6 miljoen –, maar vermits het hier eerder dunbevolkte gebieden betreft (in totaal 61,7 miljoen of amper 1,5% van de totale Aziatische bevolking), gaat het wel over een relatief groot aandeel tegenover de totale bevolking – van bijna 10% (tabel 3); in 1990 bedroeg het relatieve aandeel zelfs 13,2%.

De belangrijkste veranderingen in Europa betreffen niet het aantal migranten in Oostelijk Europa (die doorheen de jaren heen licht zijn gedaald, van 22,0 miljoen in 1990 naar 19,7 miljoen in 2013), maar de grote stijgingen die Noordelijk (x1,9) en vooral Zuidelijk Europa (x3,9) hebben gekend. Desondanks bevindt ruim één derde van alle migranten in Europa zich in Westelijk Europa. Het is ook het thuisland voor het grootste aantal migranten, van 24,3 miljoen tegenover ‘maar’ 12,4 miljoen voor Noordelijk en 16 miljoen voor Zuidelijk Europa (op de tweede plaats vinden we Oostelijk Europa met 19,7 miljoen).

Om de recente stijgingen – ze dateren van na 2000 – in Noordelijk en Zuidelijk Europa te kaderen, moet worden teruggegrepen naar de migratiebewegingen die na het beëindigen van de Tweede Wereldoorlog in Westelijk Europa hebben plaatsgevonden, meer bepaald de aanwezigheid van ‘gastarbeiders’ in de rijke West-Europese landen zoals België, Duitsland, Nederland, alsook in Frankrijk⁸.

Met ‘gastarbeider’ wordt bedoeld iemand die tijdelijk naar een ander land komt om daar arbeid te verrichten. In vele gevallen gebeurden de naoorlogse migraties in het kader van een overeenkomst tussen het gastland en het land van herkomst. België heeft bijvoorbeeld kort na de Tweede Wereldoorlog overeenkomsten gesloten met Italië en later ook met Spanje, Portugal en Griekenland – de Zuid-Europese landen die nu een forse toename kennen van hun eigen migrantenpopulatie – omdat er nood was aan arbeidskrachten in de steenkoolmijnen en andere zware industrieën. Midden jaren ’60 toen er haast geen werkloosheid was (de jaren zijn gekend als de golden sixties) werden er ook contracten afgesloten met Marokko en Turkije; deze periode vormde de start van de aanwezigheid van inwoners van niet-Europese herkomst⁹. Nederland en Duitsland hebben gelijkaardige migratiebewegingen gekend. Het zijn namelijk deze ‘golven’ die de basis vormen voor de relatief hoge aantallen migranten in Westelijk Europa eind 20ste, begin 21ste eeuw.

De recente migrantenbewegingen in Zuidelijk en Noordelijk Europa zijn van een geheel andere aard. Hier is geen sprake van een initiatief van de ‘gastlanden’ – er zijn geen tekorten op de arbeidsmarkt, alleszins niet van niet-opgeleide werkkkrachten. Deze migraties gebeuren op initiatief van de migrant. De motieven hebben niet altijd te maken met het vinden van een betere, goedbetaalde job. Voor velen gaat het ook over politieke motieven of zij voelen zich aangetrokken door de Europese ‘idealen’, zoals de vrijheid van meningsuiting. Dit laatste betekent niet noodzakelijk dat het gaat over politieke vluchtelingen. Economische motieven spelen nog wel een rol maar zijn niet langer de enige of belangrijkste reden. Welk land het nieuwe thuisland wordt, en of al dan niet historische banden bestaan, is niet zo belangrijk; wel belangrijk is het vooruitzicht zich te kunnen vestigen in het ‘vrije’ Europa.

⁸ Wat volgt, is een korte samenvatting van wat kan worden gevonden op de website van De 8- Antwerps Integratiecentrum: <http://www.de8.be/content.php?redirect=/nl/overde8.php?p=101>

⁹ De term ‘inwoner’ is hier te verkiezen boven ‘migrant’, want velen onder hen hebben ondertussen de Belgische nationaliteit verkregen. Deze ‘migranten’ waren initieel wel ‘gastarbeiders’, maar hebben uiteindelijk besloten om zich definitief te vestigen in hun nieuwe thuisland.

De recente stijging van het aantal Marokkaanse migranten in Spanje en Italië is hiervan wellicht een illustratie (wat verder volgt, is gebaseerd op cijfers in tabellen 10A en 10B in deel B van dit hoofdstuk). Tussen 1990 en 2013 is in Italië het 'contingent' Marokkaanse migranten toegenomen met 151% en in Spanje met niet minder dan 454%. Noch Spanje, noch Italië hebben historische banden met Marokko. Een land dat wel historische banden heeft met dit Noord-Afrikaanse land is Frankrijk. Tussen 1912 en 1956 was Marokko een Frans protectoraat. Tussen 1990 en 2013 is de Marokkaanse migrantenpopulatie in Frankrijk toegenomen met niet meer dan 30% (van 0,71 miljoen naar 0,93 miljoen), een veel kleinere stijging dus dan deze geobserveerd voor Italië of Spanje. Daartegenover staat dat deze verschillen wellicht een vertekend beeld geven van de situatie; het lijkt zinvol aan te nemen dat – precies omdat Italië en Spanje geen specifiek-historische banden hebben met Marokko, en omdat ze daarenboven geen Franssprekende landen zijn, niet alle Marokkaanse migranten zich definitief in een van beide landen zal vestigen. Spanje en Italië zijn EU-lidstaten, wat inhoudt dat migranten, in het kader van de 'Schengen'-verdragen, via hun territorium 'vrije toegang' hebben tot andere EU-lidstaten (die tevens het Schengen-verdrag hebben onderschreven). Op die manier zijn Italië en Spanje dus grotendeels ook 'transit'-landen, een positie die uiteraard ook niet vreemd is aan hun nabijheid met Noord-Afrika.¹⁰

Tenslotte zal de aanwezigheid van migranten in sommige Europese landen ook het resultaat zijn van hun geëngageerdheid op internationaal vlak, voor bijvoorbeeld wat betreft de opvang van (onder meer politieke) vluchtelingen. Hierop zal worden teruggekomen in deel B van dit hoofdstuk, meer bepaald in de discussie van tabellen 10A en 10B.

A-2. Het relatieve aandeel van migrantenpopulaties in de totale bevolking, naar regio en (sub)continent

In deel A-1 werd al gewezen op het feit dat, ondanks de verschillen in aangroei tussen de migrantenpopulatie en de wereldbevolking (figuur 1), het relatieve aandeel van de migrantenpopulatie in de wereldbevolking redelijk constant is gebleven tussen 1990 en 2013, ongeveer 3%. Maar het is tevens ook al gebleken dat de aangroei van het aantal migranten erg ongelijk verdeeld is tussen regio's, continenten en subcontinenten. We kunnen daarom veronderstellen dat ook de evolutie van het relatieve aandeel van de migrantenpopulatie tegenover de totale bevolking erg verschillend is tussen diezelfde geografische entiteiten. Dit is het onderwerp van dit deel. De cijfers – de percentages migranten in de totale bevolking – worden gepresenteerd in tabel 3.

Uit de cijfers blijkt onmiddellijk dat het relatieve aandeel van de migrantenpopulatie groter is in de 'Noordelijke' landen dan in de 'Zuidelijke' landen: ongeveer 10%-11% tegenover niet meer dan 1,6% in de 'Zuidelijke' landen (en amper 1,2% in de 'Minst ontwikkelde landen'). Op het eerste gezicht lijken deze verschillen het postulaat te bevestigen dat migratiebewegingen gebeuren van 'arme' naar 'rijke' landen. De realiteit is echter iets genuanceerder. Want indien een verbetering van de leefsituatie – de drang naar meer welvaart, een betere gezondheidszorg, of misschien meer politieke vrijheid –, inderdaad de

¹⁰ Het Schengen-verdrag (1995) omvat het vrije verkeer (free movement) van inwoners in de EU. Niet alle EU-landen echter hebben het verdrag ondertekend, slechts 22 van de 28 lidstaten (in tegenstelling tot de indeling in de tabellen, wordt hier ook rekening gehouden met Kroatië dat op 1 januari 2014 lid is geworden van de EU). De landen die niet tot de 'Schengen-zone' behoren zijn, naast het Verenigd Koninkrijk en Ierland, Bulgarije, Kroatië, Cyprus, en Roemenië. Ook lid zijn de vier EFTA-landen (Europese Vrijhandelszone), zijnde IJsland, Liechtenstein, Noorwegen en Zwitserland.

belangrijkste drijfveer zou zijn om te migreren, dan zou de overgrote meerderheid van de migranten zich in de (rijke) 'Noordelijke' landen moeten bevinden; maar zoals is gebleken uit de cijfers in tabel 2, zijn de verschillen tussen 'Noord' en 'Zuid' relatief klein: 59% versus 41%. Hieruit kan worden verondersteld dat een aanzienlijk aantal migraties gebeurt tussen landen behorende tot dezelfde sociaaleconomische regio (verder zal ook blijken uit de cijfers van tabel 4 dat 'Zuid'-'Zuid' migratiebewegingen - migraties dus tussen landen van een gelijkaardig sociaaleconomisch niveau - ongeveer even belangrijk zijn als 'Zuid'-'Noord' migraties - migraties conform aan het postulaat van 'arm' naar 'rijk').

De intrinsieke waarde van de cijfers in tabel 3 ligt echter niet in een aanwijzing van de onderliggende motieven om te migreren. De waarde van deze percentages - en tegelijkertijd de reden waarom zij een belangrijke statistiek zijn in het 'migrantendebat' - ligt erin dat zij een aanwijzing vormen van de maatschappelijke 'druk' in de samenleving als gevolg van de aanwezigheid van migranten; zij zijn dus meer dan een louter cijfermatige neerslag van de verhouding tussen enerzijds het aantal migranten in een bevolking en anderzijds de totale bevolkingsgrootte.

De percentages zijn een maat voor het potentiële 'spanningsveld' dat bestaat tussen de inheemse bevolking, de 'oorspronkelijke' bevolking, en de 'vreemde' bevolking, die aanwezig is als gevolg van immigratie.

Uiteraard zijn deze percentages (of verhoudingen) niet de enige factor voor het bepalen van het 'spanningsveld'. Een andere erg belangrijke factor is de mate waarin de 'vreemde' bevolking etnisch, cultureel, religieus, sociaal, ... verschilt van de inheemse bevolking. In een Noordelijk land zal de aanwezigheid van migranten uit het 'Zuiden' met erg verschillende tradities en gewoonten onder andere inzake gezinsvorming, en daarmee samenhangend de positie van de vrouw en vruchtbaarheidsgedrag ..., en met waarschijnlijkheid een andere religieuze beleving dan deze van de bewoners van het nieuwe 'thuisland' (islamitisch versus christelijk), een voedingsbodem zijn voor een groter potentieel spanningsveld dan de aanwezigheid van migranten uit een ander Noordelijk land met gelijkaardige tradities en gewoonten.

In een sociologisch onderzoek naar de potentiële impact van de aanwezigheid van migranten in een samenleving zal met al deze factoren rekening moeten worden gehouden. Hier zullen we ons beperken tot een vergelijking van de percentages. Het is uiteraard moeilijk te zeggen vanaf welke grootte de aanwezigheid van migranten 'problematisch' dreigt te worden, maar het lijkt verantwoord te vermoeden dat een waarde van 3% minder 'bedreigend' is dan een waarde van 10%. Maar terug naar de cijfers in tabel 3.

Niet alleen zijn de percentages hoger in de Noordelijke landen, maar sinds 1990 zijn de verschillen met het 'Zuiden' ook groter geworden. In de (economisch) 'Meer ontwikkelde landen' is tussen 1990 en 2013 het relatieve aandeel migranten gestegen van 7,2% naar 10,8%; in diezelfde periode is in de 'Minder ontwikkelde landen' het aandeel (licht) gedaald van 1,7% naar 1,6% (en in de Minst ontwikkelde landen van 2,1% naar 1,2%). Deze evolutie zou nogmaals een bevestiging zijn voor de extra 'aantrekkingskracht' van de rijke geïndustrialiseerde landen van het Noorden voor de bevolkingen in armere landen van het Zuiden.

TABEL 3. Het relatieve aandeel van migrantenpopulaties in de totale bevolking, uitgedrukt in percentages, naar sociaaleconomische regio of (sub)continent, situatie jaren 1990-2013 en verandering

Landen gegroepeerd naar sociaaleconomische ontwikkeling, (sub)continent, geografische regio	Aandeel migranten (%) in de totale bevolking				Veranderingen (percentagepunten)		
	1990 [1]	2000 [2]	2010 [3]	2013 [4]	1990-00 [2]-[1]	2000-10 [3]-[2]	1990-2013 [4]-[1]
WORLD	2,90	2,85	3,19	3,23	-0,05	0,34	0,34
More developed regions	7,17	8,66	10,45	10,82	1,50	1,79	3,65
Less developed regions	1,72	1,44	1,60	1,62	-0,28	0,16	-0,10
Least developed countries	2,14	1,54	1,21	1,22	-0,60	-0,33	-0,92
Less developed regions excluding least developed countries	1,66	1,43	1,67	1,70	-0,24	0,25	0,03
Sub-Saharan Africa	2,87	2,18	1,82	1,84	-0,69	-0,35	-1,03
AFRICA	2,48	1,93	1,66	1,68	-0,55	-0,27	-0,80
Eastern Africa	3,01	2,00	1,32	1,40	-1,01	-0,68	-1,61
Middle Africa	2,08	1,69	1,70	1,65	-0,39	0,00	-0,43
Northern Africa	1,65	1,06	0,96	0,89	-0,59	-0,10	-0,77
Southern Africa	3,86	2,29	3,85	4,35	-1,57	1,56	0,48
Western Africa	2,42	2,51	2,06	2,02	0,10	-0,46	-0,40
ASIA	1,55	1,36	1,63	1,65	-0,20	0,27	0,09
Central Asia	13,24	9,36	8,68	8,50	-3,88	-0,68	-4,74
Eastern Asia	0,29	0,36	0,45	0,48	0,07	0,10	0,19
South-Eastern Asia	0,72	1,01	1,46	1,54	0,28	0,45	0,82
Southern Asia	1,70	1,08	0,91	0,86	-0,61	-0,18	-0,84
Western Asia	10,74	10,30	13,50	13,49	-0,44	3,20	2,75
EUROPE	6,78	7,71	9,34	9,76	0,93	1,63	2,98
Eastern Europe	7,09	6,78	6,70	6,69	-0,31	-0,08	-0,40
Northern Europe	7,19	8,38	11,33	12,38	1,19	2,95	5,19
Southern Europe	2,89	4,92	9,49	10,27	2,03	4,57	7,38
Western Europe	9,18	11,10	12,30	12,68	1,92	1,21	3,50
LAT. AMERICA and the CARIBBEAN	1,60	1,24	1,36	1,39	-0,37	0,12	-0,22
Caribbean	3,09	3,26	3,28	3,31	0,17	0,02	0,22
Central America	1,59	0,78	1,08	1,14	-0,81	0,29	-0,45
South America	1,43	1,19	1,27	1,28	-0,24	0,08	-0,15
NORTHERN AMERICA	9,84	12,81	14,78	14,94	2,97	1,97	5,10
Canada	16,26	18,10	20,50	20,70	1,83	2,40	4,44
United States of America	9,14	12,23	14,15	14,31	3,10	1,92	5,17
OCEANIA	17,31	17,30	20,05	20,72	-0,01	2,75	3,41
Australia and New Zealand	21,51	22,05	26,21	27,30	0,54	4,17	5,78
Melanesia	1,66	1,42	1,36	1,32	-0,23	-0,06	-0,34
Micronesia	26,57	27,20	24,25	23,50	0,63	-2,95	-3,07
Polynesia	10,63	11,49	13,83	14,07	0,86	2,34	3,44
Kwantielen Md =	3,09	3,26	3,85	4,35	0,03	0,28	0,21
(gebaseerd op resultaten Md _H =	9,91	10,70	12,90	13,08	1,02	2,13	3,47
van subcontinenten) Md _L =	1,66	1,19	1,32	1,32	-0,51	-0,10	-0,45
Legende	=<Md - <Md _H				>= Md _H		

Bron: UN (2013a)

Maar alle landen – subcontinenten in dit geval – hebben duidelijk niet dezelfde ‘aantrekkingskracht’: voor sommige worden veel hogere waarden geobserveerd dan het algemeen gemiddelde van 10%. De tien hoogste percentages (in het vierde kwartiel) worden geobserveerd voor Australië en Nieuw-Zeeland (27,3%), Micronesië (23,5%), Canada (20,7%), Westelijk Azië (13,5%), de Verenigde Staten (14,3%), en Polynesië (14,1%); en (in het derde kwartiel) Westelijk Europa (12,7%), Noordelijk Europa (12,4%), Zuidelijk Europa (10,3%), Centraal-Azië (8,5%), en ten slotte Oostelijk Europa (6,7%).

Van deze tien subcontinenten behoren er drie niet tot de regio ‘Meer ontwikkelde landen’: de eilandengroepen Micronesië en Polynesië, en Centraal-Azië. En alle drie verdienen ze hier weinig aandacht, en dit om gelijkaardige redenen. In alle gevallen gaat het over betrekkelijk kleine migrantenpopulaties, van niet meer dan 120.000 en 90.000 personen voor respectievelijk Micronesië en Polynesië; en van niet meer dan 5,5 miljoen voor Centraal-Azië; samen vertegenwoordigen zij amper 2,5% van het totale migrantenaantal in de wereld. De hoge percentages zijn voornamelijk het gevolg van de kleine bevolkingsomvang, zeker voor wat betreft de eilandengroepen met een bevolkingsomvang van nooit veel meer dan een half miljoen; Centraal-Azië telt veel meer inwoners (61,7 miljoen), maar zoals reeds vermeld in de vorige paragraaf, een relatief klein aantal vergeleken met de rest van Azië. Daarenboven – en dit is belangrijker dan de relatief kleine bevolkingsomvang – is in de drie gevallen de aanwezigheid van migranten het gevolg van atypische migratiebewegingen. In het geval van beide eilandengroepen hebben deze te maken met de geografische ligging en het specifieke karakter van de eilanden, meer bepaald wat betreft de uitdagingen waarmee ze worden geconfronteerd inzake duurzame ontwikkeling¹¹. En, zoals gezegd, in Centraal-Azië zijn de migraties vooral gelieerd aan het uiteenvallen van de Sovjet-Unie. Hetzelfde geldt voor de betrekkelijk hoge aantallen migranten in Oostelijk Europa – en bijgevolg voor het hoge percentage (6,7%) migranten in de bevolking in dit deel van Europa.

Bij de zes overblijvende subcontinenten vinden we de drie ‘typische’ immigratielanden (Australië en Nieuw-Zeeland, Canada en de Verenigde Staten) en de drie ‘welvarende’ Europese regio’s (Noordelijk, Zuidelijk, en Westelijk Europa). Het is ook in deze zes subcontinenten dat de veranderingen, met name de stijgingen in de percentages sinds 1990, het grootst zijn. De kleinste stijging wordt opgetekend voor Westelijk Europa (+3,5 percentagepunten), de grootste voor Zuidelijk Europa (niet minder dan 7,4 percentagepunten). Westelijk Europa kende in 1990 al een relatief hoog percentage migranten in zijn bevolking (9,2%); in Zuidelijk Europa daarentegen was het relatieve aandeel toen minder dan 3%. De Noord-Europese landen hebben een gelijkaardige evolutie meegemaakt: ook deze landen hebben een behoorlijk belangrijke stijging meegemaakt van het percentage migranten in hun bevolking (+5,2 punt); net zoals in Westelijk Europa is het huidige percentage meer dan 12%. Los van de naakte percentages moeten deze snelle stijgingen – de cijfers in tabel 3 betreffen een periode van amper 23 jaar – het sociale weefsel in deze maatschappijen toch behoorlijk hebben aangetast.

Daarenboven moet de bedenking worden gemaakt dat de cijfers in tabel 3 in vele gevallen, als gevolg van naturalisaties (meer bepaald het verkrijgen van de nationaliteit van het nieuwe ‘thuisland’) een onderschatting dreigen te geven van het percentage ‘vreemdelingen’. Hier wordt in deel B van dit hoofdstuk op teruggekomen.

11 Samen met eilanden in de Caraïben en kleine eilanden voor de West- en Oostkust van Afrika zijn ze in 1992 tijdens een UN Conference on Environment and Development erkend als een aparte groep van ‘Minder ontwikkelde landen’ met specifieke problemen wat betreft milieu en duurzame ontwikkeling, met de benaming van Small Island Developing States (SIDS).

A-3. De invloed van de recente migratiepolitiek op migratiebewegingen

Uit de cijfers in tabel 2 is gebleken dat een (kleine) meerderheid van alle migranten in de wereld — 53% tot 59% — zich in de ‘Noordelijke’ (of ‘Meer ontwikkelde’) landen bevindt. Het leek daarom interessant na te gaan of de instroom van migranten in deze landen verschillend is naargelang deze migranten afkomstig zijn uit ‘Meer’ of ‘Minder ontwikkelde landen’.

Als ‘introductie’ op deze oefening werd figuur 2 aangemaakt. Figuur 2 is gebaseerd op de aantallen in tabel 1 voor ‘Meer’, ‘Minder’ en ‘Minst ontwikkelde’ landen¹². Als ‘extra’-informatie werden de jaarlijkse groeicijfers (in %) toegevoegd tussen de opeenvolgende jaartallen voor elke groep van landen.

Door de cijfers om te zetten in een figuur wordt de onregelmatige evolutie geaccentueerd van de aantallen migranten in de ‘Minder’ en ‘Minst ontwikkelde landen’. Voor de ‘Minst ontwikkelde landen’ varieert het groeicijfer van -0,64% tussen 1990 en 2000 naar -0,06% tussen 2000 en 2010, en naar 2,46% tussen 2010 en 2013. Het groeicijfer voor de ‘Minder ontwikkelde landen’ volgt een verschillend patroon, maar is niet minder ‘dramatisch’.

Van een negatieve waarde (-0,01% voor 1990-2000) evolueert het naar een erg positieve waarde, van 2,83% tussen 2000 en 2010, om uiteindelijk terug te vallen op 1,68% tussen 2010 en 2013.

Dit onregelmatige verloop doet vermoeden dat migratiebewegingen in het ‘Zuiden’ niet altijd het resultaat zijn van economische beweegredenen (wat de hoofdoorzaak zou zijn voor de aanwezigheid van migranten in het ‘Noorden’), maar veelal gebeuren als gevolg van onvoorziene omstandigheden zoals natuurrampen of gewapende conflicten hetgeen uiteraard niet uitsluit dat, zoals de hoge concentratie van migranten in de Golfstaten aantoont (tabellen 2 en 3), ook ‘Zuid’-‘Zuid’ migraties (migraties tussen landen van dezelfde sociaaleconomische regio) kunnen worden beschouwd als migraties van ‘arme’ naar ‘rijke’ landen¹³.

Maar wat vooral opvalt in figuur 2, is de tamelijk forse daling van het groeicijfer voor het aantal migranten in de ‘Meer ontwikkelde landen’ voor de meest recente jaren. Tussen 2010 en 2013 is het groeicijfer amper 1,47%, een tamelijk forse en plotse daling na twee decennia van nagenoeg constante aangroei van ongeveer 2,3%¹⁴.

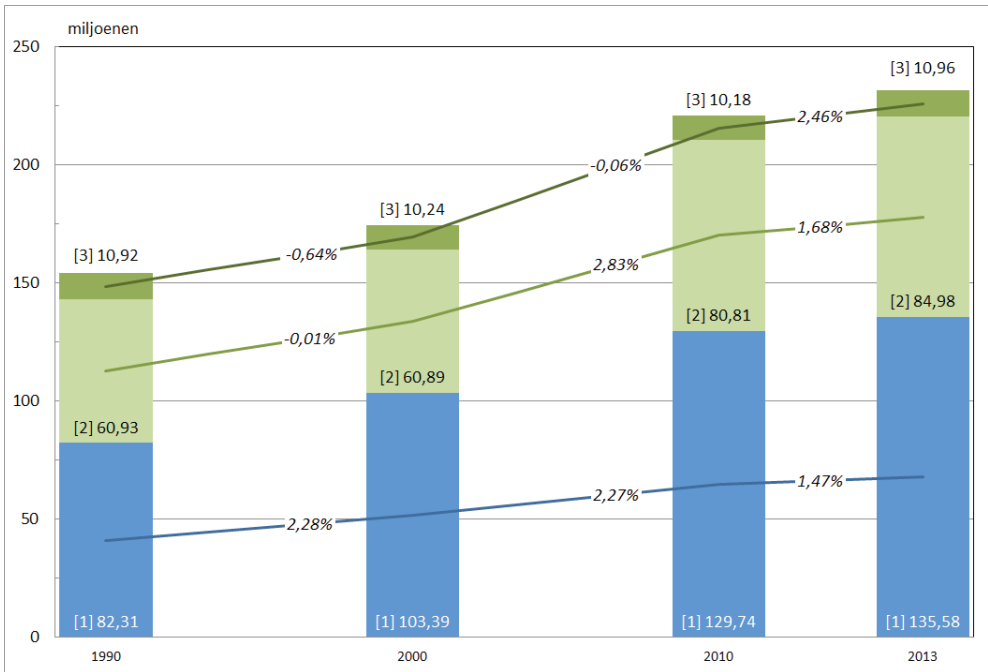
Een eerste mogelijke verklaring waaraan kan worden gedacht is dat de daling te maken zou hebben met de financieel-economische crisis van 2008. Deze crisis heeft de economieën van de rijke ‘Westerse’ landen erg verzwakt. Een van de pijnlijke gevolgen was een forse stijging van de werkloosheid¹⁵.

12 Noteer evenwel dat voor de aanmaak van figuur 2 het aantal migranten in ‘Minder ontwikkelde landen’ is verminderd met het aantal in ‘Minst ontwikkelde landen’.

13 Verderop wordt bij de bespreking van tabel 5 dieper ingegaan op de wordt teruggekomen op de topic ‘landen van bestemming’-‘landen van herkomst’, meer bepaald wat betreft de identificatie van de belangrijkste landen van herkomst van Westelijk Azië.

14 Ter herinnering: het betreft hier steeds jaarlijkse groeicijfers.

15 In Vlaanderen bijvoorbeeld is tussen september 2008 - de start van de crisis - en juni 2009 de werkloosheid gestegen met 23% (SERV, 2009)

FIGUUR 2. Evolutie van het aantal migranten in de wereld naar sociaaleconomische regio, jaren 1990-2010

Noot: [1] Meer ontwikkelde landen [2] Minder ontwikkelde landen (zonder Minst ontwikkelde landen) [3] Minst ontwikkelde landen
De schuingedrukte cijfers komen overeen met de jaarlijkse groeivoet (in %) per regio
Bron: UN (2013a)

Op die manier waren de 'rijke' 'Noordelijke' landen zeker een minder aantrekkelijke bestemming geworden voor potentiële migranten uit het 'Zuiden' die een migratie overwogen met het oog op het verbeteren van hun welvaart; een eerste vereiste hiervoor is namelijk was het vinden van een 'job'.

Maar kan de crisis de enige of zelfs de belangrijkste oorzaak zijn van de afzwakking van het groeicijfer? Waarom was deze dan ook al niet merkbaar tussen 2000 en 2010? En indien de crisis inderdaad de belangrijkste oorzaak was, hoe is dan de voortdurende substantiële groei van bijna 1,5% te verklaren?

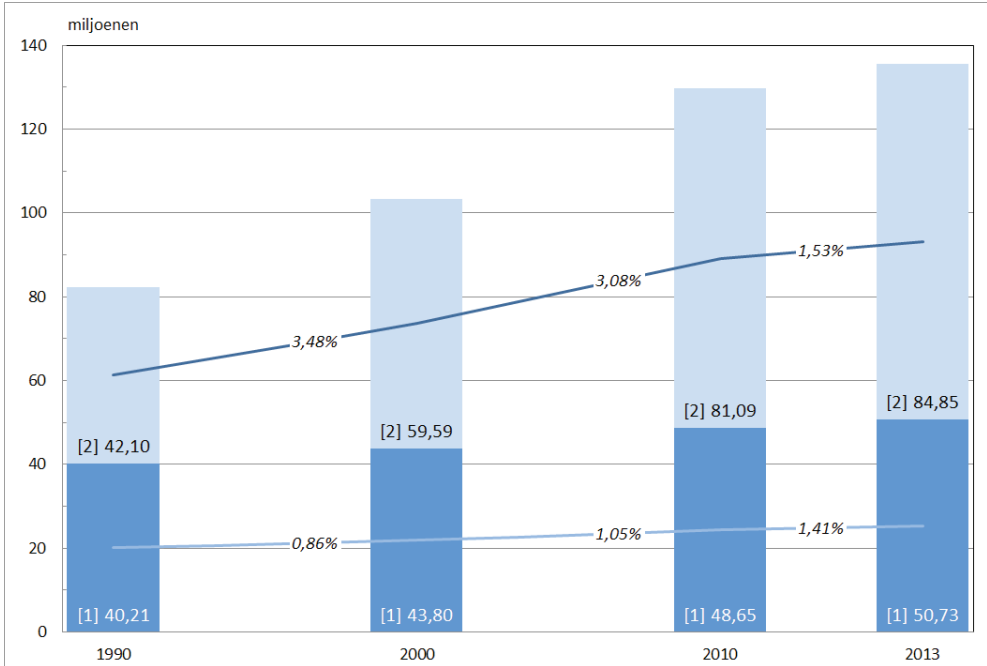
Zoals aangekondigd werd in de volgende stap van de oefening de migrantenpopulatie in de (rijke) geïndustrialiseerde landen van het 'Noorden' opgesplitst naar regio van herkomst, 'Noordelijke' landen versus 'Zuidelijke' landen. Het resultaat is weergegeven in figuur 3.

Figuur 3 maakt duidelijk dat de daling in het groeicijfer alleen betrekking heeft op de migranten afkomstig uit het 'Zuiden' (in de figuur aangeduid als segment [2]). Voor migranten afkomstig uit (andere) 'Noordelijke' landen is er helemaal geen sprake van een daling. Integendeel, het aantal migranten afkomstig uit een (ander) 'Noordelijk' land vertoont een voortdurende stijging, van 0,86% tussen 1990 en 2000 naar 1,05% tussen 2000 en 2010, en tot 1,41% tussen 2010 en 2013.

Het is onmogelijk om op basis van het beschikbare statistisch materiaal de geobserveerde patronen volledig te verklaren. Maar ze lijken wel coherent met de recente migratiepolitiek van voornamelijk de Europese landen ¹⁶.

De migratiepolitiek van de lidstaten van de Europese Unie die zich voornamelijk (maar niet alleen) bevinden in de rijke subcontinenten 'Westelijk', 'Noordelijk', en 'Zuidelijk' Europa moet worden gezien als een (politiek) antwoord op twee fenomenen.

FIGUUR 3. Evolutie van het aantal migranten in de 'Meer ontwikkelde landen', periode 1990-2010, controlerend voor regio van herkomst ('Noord' versus 'Zuid')

Noot: [1] Meer ontwikkelde landen ('Noord') [2] Minder ontwikkelde landen ('Zuid')

De schuinedrukte cijfers komen overeen met de jaarlijkse groei (in %) per subgroep

Bron: UN (2013a)

Een eerste fenomeen betreft de hoge percentages migranten in de bevolking en, misschien belangrijker, de erg snelle stijging van de relatieve aantallen ervan, precies in de drie hierboven vernoemde subcontinenten (tabel 3). Dit fenomeen zou aan de basis liggen van een politiek gericht op het inperken van migraties uit het 'Zuiden'. Een tweede fenomeen heeft te maken met de demografische evolutie in de Europese landen zelf, met name het fenomeen van 'bevolkings-veroudering'.¹⁷

¹⁶ Wat volgt, heeft dus vooral betrekking op de Europese landen, maar niet op de situatie in de Verenigde Staten, Canada, of ook nog Australië en Nieuw-Zeeland. In tegenstelling tot de Europese landen zijn dit typische immigratielanden met een eigen specifieke migratiepolitiek, wat hen niet belet om, zoals in Europa, te trachten de immigratie van 'undocumented migrants' sterk te beperken.

¹⁷ Dit is een bijkomende reden om de bespreking te focussen op de Europese landen want, hoewel ook de hiervoor opgenoemde typische immigratielanden worden geconfronteerd met het fenomeen van 'bevolkingsveroudering', is het minder uitgesproken dan in de Europese landen.

Dit fenomeen zou aan de basis liggen van de voortdurende stijging van het aantal migranten afkomstig uit het 'Noorden'.

Wat het eerste fenomeen betreft, heeft de toenemende aanwezigheid van migranten in de bevolking geleid tot het ontstaan van een multiculturele samenleving. Dit houdt in dat bevolkingsgroepen van verschillende origine (autochtonen versus allochtonen), met verschillende religies (christelijk versus islamitisch) en in het algemeen met verschillende tradities en gebruiken moeten samenleven. De integratie verloopt vaak moeizaam. In sommige gevallen zijn de moeilijkheden het gevolg van de onwil van de migranten om zich aan te passen aan de voor hen nieuwe gebruiken en gewoontes van hun nieuwe 'thuisland'; in andere gevallen vinden de conflicten hun oorsprong in de argwaan of zelfs afkeer (zeker in moeilijke economische tijden) van de inheemse bevolking tegenover de aanwezigheid van deze bevolkingen van vreemde origine.

In extreme gevallen wordt de aanwezigheid van migranten beschouwd als een bedreiging voor de 'eigen identiteit'. Kortom, de multiculturele samenleving leidt tot sociale spanningen, waarvoor de politiek en de maatschappij in het algemeen (voorlopig) nog geen pasklare oplossing hebben gevonden.

In deze context is het niet geheel verwonderlijk dat regeringen maatregelen nemen om de instroom van migranten uit de 'Zuidelijke' landen (niet uit de 'Noordelijke' landen, want, zoals we even verderop zullen zien, de instroom van migranten uit de 'Noordelijke' landen zal eerder worden aangemoedigd) te beperken.

Deze politiek concretiseert zich op twee manieren¹⁸. Enerzijds is er een verstrenging van de voorwaarden voor gezinshereniging (*'family reunification'*), anderzijds gaat het om het intensifiëren van de strijd tegen migranten zonder wettige verblijfsvergunning (*'irregular'* of *'undocumented migrants'*). Beide vormen van migratiebeleid treffen voornamelijk migranten uit het 'Zuiden' en beide hebben als doel het afremmen van de vermeerdering van hun aantal.

Het is onmogelijk op basis van de hier gebruikte statistieken te zeggen welke werkwijze het grootste effect heeft gehad. Heel waarschijnlijk zal de efficiëntie afhangen van de lokale situatie (van het land van bestemming) en van de specifieke landen waar de migranten van afkomstig zijn. Spanje bijvoorbeeld koos ervoor om het aantal migranten zonder wettige verblijfsvergunning te weren: "Spain is directly affected by irregular immigration flows both as a transit country and as a destination country. The effort to combat irregular immigration continues and it is reflected on the figures which [sic] show a sustained decrease in the number of irregular immigrants reaching the Spanish coastline on boats. For example, a significant decrease was registered in the Canary Islands, where between 2006 and 2012 the number of irregular immigrants fell from 31,618 to 173." (EMN, Country Fact Sheet, Spain, 2012: 3).

De strijd tegen migranten zonder een wettige verblijfsvergunning is vooral prioriteit in de grenslanden van de EU. Zo heeft Bulgarije samenwerkingsakkoorden gesloten met buurland Turkije voor het opstellen van bewakingssystemen (EMN, Country Fact Sheet, Bulgaria, 2012: 3).

¹⁸ Een groot deel van wat volgt is afgeleid uit de 'EMN Country Fact Sheets'. De aanmaak van 'EMN Country Fact Sheets' wordt gecoördineerd door de Europese Commissie. Deze fact sheets hebben betrekking op de migratiepolitiek van de EU-lidstaten alsmede deze van de vier EFTA-landen ('European Free Trade Association', de Europese Vrijhandelsassociatie), zijnde IJsland, Liechtenstein, Noorwegen en Zwitserland. In deze context heeft men het niet over migranten uit het 'Zuiden', maar over 'third country nationals', waarmee wordt bedoeld migranten van 'buiten de EU-zone'.

Daarnaast wordt - met het oog op een goed functionerende multiculturele samenleving - in vele Noordelijke immigratielanden (in zowel EU- als niet-EU-landen) werk gemaakt van een integratiebeleid. In dit geval is het onderliggende doel niet het inperken van het aantal migranten, maar wel een vlotte integratie van migranten in de maatschappij, naast de betrachtning van het behouden van een 'eigen identiteit'.

Het tweede fenomeen dat de recente migratiepolitiek modelleert, is dus de bevolkingsveroudering.¹⁹ De oorzaken van de bevolkingsveroudering zijn een lage vruchtbaarheid en een gestaag hogere levensverwachting (Schoenmaeckers & Vanderleyden, 2009).

De lage vruchtbaarheid dateert van de jaren '60 toen in vele Europese landen de vruchtbaarheid daalde tot ver beneden het vervangingsniveau van 2,1 kinderen. De bevolkingsveroudering gaat gepaard met een proportionele stijging van het aantal ouderen (de 65-plussers) in de bevolking en een proportionele daling van de economische actieven (de groep 20-64-jarigen)²⁰. De toename van het aantal ouderen in de samenleving impliceert een verhoging van sociale lasten (pensioenen en gezondheidsuitkeringen); de daling van het aantal actieven leidt tot een productiviteitsdaling. Het gevolg van dit onevenwicht - tussen ouderen en actieven - maakt dat de sociale lasten onbetaalbaar dreigen te geraken. De oplossing zou bestaan in het aanzwengelen van het aantal actieven in de samenleving, door enerzijds de pensioenleeftijd op te trekken en door anderzijds nieuwe arbeidskrachten aan te trekken.²¹

De situatie vertoont overeenkomsten met deze in de jaren '60 toen er ook sprake was van een tekort aan arbeidskrachten. Er is echter een fundamenteel verschil: in de jaren zestig was er een tekort aan ongeschoolde werkkrachten (voor het werken in steenkoolmijnen en zware industrie); 'vandaag' is er vooral een behoefte aan geschoolde werkkrachten (voor het werken in de tertiaire sector of de *'knowledge economy'*).²²

Uiteraard zijn er ook hoogopgeleiden in de 'Zuidelijke' landen. Een deel onder hen is voor zijn opleiding geëmigreerd naar een rijk 'Meer ontwikkeld' land. Initieel begonnen als een tijdelijke migratie hebben sommigen onder hen de situatie trachten om te zetten in een definitieve situatie door te besluiten om niet naar hun oorspronkelijk land terug te keren. Maar dit belet hoegenaamd niet dat de meerderheid van de hoogopgeleiden wordt gevonden (en gerekruteerd) in een land dat behoort tot de groep van 'Meer ontwikkelde landen'. Dit is niet direct een kwestie van 'voorkeur' (vanwege de werkgever), maar het is eenvoudiger om een verblijfsvergunning aan te vragen (en vooral te krijgen) wanneer het een onderdaan betreft van een land waarmee reeds (arbeids)overeenkomsten bestaan (zoals bijvoorbeeld het vrije verkeer tussen landen die het Schengen-verdrag hebben ondertekend).²³

19 In Noordelijk Europa is de vruchtbaarheid gedaald van 2,58 kinderen in 1960-1965 naar 1,66 kinderen in 2000-2005; in Westelijk Europa van 2,65 kinderen in 1960-1965 naar 1,54 kinderen in 1980-1985; en in Zuidelijk Europa van 2,98 kinderen in 1960-1965 naar 1,39 kinderen in 2000-2005. De eigenlijke cijfers alsmede het tempo van de daling varieerden tussen de verschillende subcontinenten. In Oostelijk Europa is de daling iets later ingezet, maar zijn nog lagere waarden opgetekend (een gemiddelde van 1,27 kinderen in 2000-2005). De precieze oorzaken van de lage vruchtbaarheid varieerden tussen de landen. Het fenomeen is bekend geworden als de 'tweede demografische transitie' (Lesthaeghe & van de Kaa, 1986). Tot vandaag is het verklaren van de 'tweede demografische transitie' een favoriet onderwerp onder demografen.

20 Volgens de VN-statistieken is in Westelijk Europa het percentage 65-plussers de laatste 25 jaar gestegen van 16,2% naar 24,0%; in de volgende 35 jaar wordt een verdere stijging verwacht tot 35,3%. Tegelijkertijd is het aandeel actieven in de bevolking (leeftijden 20-64) gedaald van 61,2% naar 56,2% en wordt een verdere daling verwacht tot 45,6% (UN, 2011)

21 Zie bijvoorbeeld Linz & Stula (2010); EU Green Paper (2005).

22 Soms wordt een onderscheid gemaakt tussen tertiaire en quaire sector. De eerste zou de handel en diensten inclusief transport en logistiek, horeca, toerisme en uitzendsector omvatten; de tweede zou bestaan uit de non-profitsector samen met de overheidsdiensten, gezondheidszorg, onderwijs en maatschappelijke dienstverlening (Noppe, 2014).

23 Uit de cijfers van tabel 10B blijkt alleszins dat anno 2013 binnen de groep van EU15 lidstaten in 10 landen de meerderheid van migranten afkomstig is uit een 'Noordelijk' land; de percentages variëren tussen 53% (Zweden) en 82% (ex aequo Griekenland en Ierland).

Het voorzichtige besluit is dat de patronen in figuur 3 inderdaad een indicatie kunnen zijn voor de krijtlijnen van de migratiepolitiek in de eerstkomende jaren in de Europese landen.²⁴

A-4. Migranten: waar komen ze vandaan en waar gaan ze naartoe?

In dit deel volgt een presentatie van de grootste 'landen van herkomst' ('waar komen ze vandaan?'). In eerste instantie (tabel 5) worden deze ingedeeld naar continent of subcontinent van bestemming ('waar gaan ze naartoe?').²⁵ In tweede instantie (tabel 6) zullen ze ook worden ingedeeld naar de tien grootste immigratielanden of landen van bestemming (de landen in de wereld dus met het grootst aantal migranten in hun bevolking). In beide instanties gaat het over de tien belangrijkste (of grootste) landen van herkomst; in de tabellen geeft een percentage aan hoeveel van het totaal van alle migranten in het land ze gezamenlijk vertegenwoordigen.

Als aanloop naar deze analyse is tabel 4 aangemaakt. In tabel 4 is de wereld onderverdeeld in slechts twee 'blokken', zijnde de 'Noordelijke' landen (in tabel 4 'Noord' genoemd) en de 'Zuidelijke' landen ('Zuid' genoemd). Beide regio's zijn, afhankelijk van de leesrichting, respectievelijk 'regio van herkomst' of 'regio van bestemming'.

Ongeacht het jaartal 'kiest'²⁶ een meerderheid van migranten voor een land behorende tot de 'Noordelijke' regio (of sociaaleconomisch 'Meer ontwikkelde regio'); het percentage varieert van 53% (1990) naar 59% (overige jaren) (luik B). Deze cijfers zijn in feite een 'herhaling' van de cijfers gegeven in tabel 2. De 'extra' informatie van tabel 4 (in vergelijking met tabel 2) is dat een overgrote meerderheid (76%-80%) van de migranten die een 'Noordelijk' land als bestemming hebben gekozen, zelf afkomstig zijn uit een 'Noordelijk' land. Slechts een minderheid van migranten afkomstig uit een 'Noordelijk' land (20%-24%) vestigt zich in een 'Zuidelijk' land. Daartegenover staat dat 50% (jaren 2010, 2013) tot 59% (1990) van migranten uit een 'Zuidelijk' land zich vestigt in een 'Noordelijk' land.

Uit de cijfers van luik C blijkt verder dat een overgrote meerderheid (tot 86%) van de migranten in het 'Zuiden' afkomstig zijn uit een 'Zuidelijk' land. Voor de migranten in de 'Noordelijke' landen is de verdeling meer gelijkmatig en varieert het percentage dat afkomstig is uit een (ander) 'Noordelijk' land van 51% in 1990 tot 39% in 2013 (er is dus wel sprake van een daling).

24 Voor de volledigheid moet worden gezegd dat migratie niet alleen een oplossing zou zijn voor het aantrekken van (geschoolde) werkrachten, maar ook als een oplossing voor het schrikbeeld van een afnemende bevolkingsomvang. Wegens het erg lage vruchtbaarheidspeil was het in de jaren 1980 inderdaad niet geheel denkbeeldig dat Europese landen zouden worden geconfronteerd, niet alleen met een toenemende proportie van ouderen in de samenleving, maar ook met een aanzienlijke afname van de bevolkingsomvang. Dit vooruitzicht was indertijd zo overrompelend - dit is nu niet langer het geval omdat de vruchtbaarheid in vele landen opnieuw is gestegen, zij het dat deze in slechts enkele landen opnieuw het vervangingsniveau dicht heeft bereikt - dat het heeft geleid tot een vooruitberekening door de VN-Bevolkingsdivisie van de potentiële aantallen migranten die nodig zouden zijn als compensatie voor de 'verloren' aantallen; tegelijkertijd heeft dit ook geleid tot een nieuw concept, m.n. Replacement migration (UN, 2001).

25 Met deze opdeling kan een 'land van herkomst' dus meerdere malen worden geïdentificeerd, voor verschillende (sub) continenten.

26 Het betreft niet noodzakelijk een bewuste keuze of nog minder een definitieve keuze. De 'keuze' van het land (of regio of subcontinent) van bestemming kan het resultaat zijn van samenlopende omstandigheden, van 'opportuniteiten'. Daarnaast kan voor een deel van de migranten het huidige thuisland niet het definitieve land van bestemming zijn, maar slechts een 'springplank' naar bijvoorbeeld een typisch immigratieland zoals de Verenigde Staten of Canada.

Luik D ten slotte leert dat ruim de helft van alle migranten een land van bestemming heeft gekozen binnen de eigen regio. In 1990 gaat het over 65% (27,3%+38,0%); in 2000 over 61% (26,3%+34,2%), en in 2010 en 2013 telkens over 59% (respectievelijk 23,2%+35,3% en 23,1%+35,5%).

De meest markante - en verrassende - observatie is dat in 2013 'Zuid'-'Zuid' migraties ongeveer even groot in omvang zijn als 'Zuid'-'Noord' migraties. In beide gevallen gaat het namelijk over 82-83 miljoen migranten (luik A) of over 35%-36% van alle migranten in de wereld (luik D).

TABEL 4. Verdeling van migranten in de wereld, in aantal en percentage, naar regio van herkomst ('Noord' versus 'Zuid') en regio van bestemming (idem), jaren 1990-2013

Sociaal-economische regio van bestemming	Socialeconomische regio van herkomst											
	1990			2000			2010			2013		
	'Noord'	'Zuid'	WERELD	'Noord'	'Zuid'	WERELD	'Noord'	'Zuid'	WERELD	'Noord'	'Zuid'	WERELD
A. Aantallen (miljoenen)												
'Noord'	42,1	40,2	82,33	45,93	57,49	103,42	51,47	79,24	130,71	53,83	81,75	135,58
'Zuid'	13,3	58,5	71,86	11,50	59,63	71,13	13,00	78,38	91,38	13,68	82,26	95,94
WERELD	55,41	98,78	154,19	57,43	117,11	174,55	64,47	157,62	222,09	67,51	164,01	231,52
B. Relatieve verdeling (in percentages) van plaats van herkomst naar plaats van bestemming												
'Noord'	76,0%	40,7%	53,4%	80,0%	49,1%	59,2%	79,8%	50,3%	58,9%	79,7%	49,8%	58,6%
'Zuid'	24,0%	59,3%	46,6%	20,0%	50,9%	40,8%	20,2%	49,7%	41,1%	20,3%	50,2%	41,4%
WERELD	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
C. Relatieve verdeling (in percentages) van plaats van bestemming naar plaats van herkomst												
'Noord'	51,1%	48,9%	100,0%	44,4%	55,6%	100,0%	39,4%	60,6%	100,0%	39,7%	60,3%	100,0%
'Zuid'	18,5%	81,5%	100,0%	16,2%	83,8%	100,0%	14,2%	85,8%	100,0%	14,3%	85,7%	100,0%
WERELD	35,9%	64,1%	100,0%	32,9%	67,1%	100,0%	29,0%	71,0%	100,0%	29,2%	70,8%	100,0%
D. Relatieve verdeling (in percentages) van totaal van migranten naar plaats van bestemming en plaats van herkomst												
'Noord'	27,3%	26,1%	53,4%	26,3%	32,9%	59,2%	23,2%	35,7%	58,9%	23,2%	35,3%	58,6%
'Zuid'	8,6%	38,0%	46,6%	6,6%	34,2%	40,8%	5,9%	35,3%	41,1%	5,9%	35,5%	41,4%
WERELD	35,9%	64,1%	100,0%	32,9%	67,1%	100,0%	29,0%	71,0%	100,0%	29,2%	70,8%	100,0%

Bron: UN (2013c)

A-4.1. Landen van herkomst naar sociaaleconomische regio en (sub)continent van bestemming

Dit deel handelt over de tien belangrijkste landen van herkomst naar continent of subcontinent van bestemming. De gegevens staan gepresenteerd in tabel 5 (bestaande uit delen A, B, C, en D); tabel 5 is beperkt tot de situatie anno 2013. Het eerste luik in tabel 5A betreft de grootste landen van herkomst voor de wereld en de twee sociaaleconomische regio's (in de tabel aangeduid als 'Noordelijke' en 'Zuidelijke' landen).

Wanneer de wereld als ‘bestemming’ wordt genomen, komen de tien grootste landen van herkomst overeen met de tien landen in de wereld met het grootst aantal emigranten.

Het grootste emigratieland is Indië met een totaal van 34,2 miljoen (e)migranten²⁷; op de tweede plaats vinden we Mexico met 13,2 miljoen; en op de derde en vierde plaats de Federatie Rusland (10,8 miljoen) en China (9,3 miljoen); daarna volgen Bangladesh (7,7 miljoen), Pakistan (5,6 miljoen), Oekraïne (5,6 miljoen), Filippijnen (5,5 miljoen), Afghanistan (5,1 miljoen), en ten slotte Verenigd Koninkrijk (5,0 miljoen)²⁸. Samen vertegenwoordigen deze 10 landen 82,0 miljoen (e)migranten op wereldvlak of 35,4% van het totaal (231,5 miljoen).²⁹

Het aantreffen van het Verenigd Koninkrijk in deze lijst komt voor als een verrassing; het land is het enige welvarende Westerse land in de lijst³⁰. Hiervoor zijn er drie verklaringen. Ofwel zijn er vele Britten die zich ondanks de rijkdom van hun geboorteland in een ander land vestigen om hun welvaartspeil te verbeteren; oftewel zijn er vele (rijke) Britten die zich op latere leeftijd in een meer zonnig land vestigen; ofwel is het Verenigd Koninkrijk een typisch ‘transit’-land. Dit laatste zou dan overeenkomen met de veronderstelling dat vele Gemenebest-onderdanen in eerste instantie naar het Verenigd Koninkrijk zijn geëmigreerd met de bedoeling om zich later definitief te vestigen in bijvoorbeeld de Verenigde Staten (niet Canada of Australië want deze zijn zelf lid van het Gemenebest) of eventueel een ander Europees land.

In de lijsten van belangrijke herkomstlanden naar sociaaleconomische regio van bestemming, zijn er maar drie landen met migranten in zowel de ‘Noordelijke’ als de ‘Zuidelijke’ landen: Indië (waarvan het totaal aantal migranten van 14,2 miljoen in de wereld wordt verdeeld als volgt: 4,2 miljoen in een ‘Noordelijk’ land versus 10,0 miljoen in een ‘Zuidelijk’ land); Federatie Rusland (6,9 miljoen versus 4,0 miljoen); en China (5,0 miljoen versus 4,3 miljoen). Op te merken valt dat tussen deze landen de verdeling ‘Noord’-‘Zuid’ erg verschillend is. Een meerderheid (71%) van migranten uit Indië wordt in een (ander) ‘Zuidelijk’ land teruggevonden, en voor wat betreft migranten uit de Federatie Rusland wordt de meerderheid in een (ander) ‘Noordelijk’ land teruggevonden; alleen China kent een nagenoeg gelijke verdeling van 54% versus 46%.

In de groep ‘Noordelijke’ landen behoren 5 van de 10 belangrijkste landen van herkomst tot de ‘Noordelijke’ of ‘Meer ontwikkelde regio’: Federatie Rusland, Oekraïne, Verenigd Koninkrijk, Polen en Duitsland. In de groep ‘Zuidelijke landen’ behoort de overgrote meerderheid (9 op 10) van de belangrijke herkomstlanden tot de ‘Zuidelijke’ of ‘Minder ontwikkelde regio’; het enige land dat hierop een uitzondering vormt, is de Federatie Rusland. Voorts vertegenwoordigen in de groep ‘Noordelijke’ landen de tien belangrijkste landen van herkomst 38% van alle migranten in de groep; in de ‘Zuidelijke’ groep is dit percentage groter: 50%. Dit betekent dat vergeleken met de ‘Minder ontwikkelde regio’ migranten uit de ‘Meer ontwikkelde regio’ een meer heterogene groep vormen (in functie van nationaliteit).

27 Hier kan aan worden toegevoegd: ‘in de wereld, ongeacht het land van bestemming’.

28 Voluit: Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland, verder in de tabellen kort aangeduid als ‘UK’ (voor United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland).

29 Overeenkomende met het totaal in tabel 4.

30 Zowel de Federatie Rusland als Oekraïne maken deel uit van Oostelijk Europa en behoren als dusdanig volgens de VN-indeling tot de ‘Meer ontwikkelde landen’.

De observatie dat de meerderheid van herkomstlanden behoren tot dezelfde regio, continent of subcontinent van bestemming, wordt teruggevonden voor de meeste continenten. Het is zeker het overheersende stamien voor Afrika (tabel 5A), waar, met uitzondering van het Verenigd Koninkrijk en Indië in Zuidelijk Afrika, en van Irak in Noordelijk Afrika, alle belangrijke herkomstlanden behoren tot het Afrikaanse continent.

Het is ook, hoewel in mindere mate, het overheersende stamien voor Azië (tabel 5B). Met uitzondering van de Federatie Rusland en Oekraïne, Duitsland en Turkije in Centraal-Azië, Brazilië en de Verenigde Staten in Oostelijk Azië, en Roemenië en Egypte in Westelijk Azië, behoren alle herkomstlanden met migranten in Azië tot het Aziatische continent.

Latijns-Amerika en de Caraïben geven een meer complex beeld. In de Caraïben zijn de migranten afkomstig uit landen behorende tot hetzelfde subcontinent (Haïti, Dominicaanse Republiek, Cuba, Jamaica); uit landen behorende tot Zuid-Amerika (Bolivia, Columbia, Guyana); en uit landen behorende tot een ander continent (Verenigde Staten, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk).

Ook Centraal en Zuid-Amerika hebben een 'mix' aan herkomstlanden behorende tot dezelfde regio (Nicaragua, Colombia, Guatemala, ...) en behorende tot een ander continent (Spanje, China, Italië, Portugal, ...). Opvallend is de aanwezigheid in de lijst van Spanje en Portugal, twee landen met vroegere koloniale bezittingen in Centraal en Zuid-Amerika (Brazilië voor Portugal, de rest van beide subcontinenten voor Spanje).

De continenten die in belangrijke mate van deze 'regel' afwijken zijn Europa, Noordelijk Amerika, en Oceanië. Niet toevallig de continenten die samen (evenwel zonder de eilandengroepen Melanesië, Micronesië en Polynesië), de groep van 'Meer ontwikkelde landen' vormen.³¹

Met het Verenigd Koninkrijk als enige uitzondering behoren alle herkomstlanden voor Noordelijk Amerika tot de groep van 'Minder ontwikkelde landen'.

Ook voor Australië en Nieuw-Zeeland behoort een (kleine) meerderheid van herkomstlanden (6 op de 10) tot de groep van 'Minder ontwikkelde landen'. Beide tellen echter ook (relatief) belangrijke contingenten migranten uit het Verenigd Koninkrijk (1,6 miljoen), Nieuw-Zeeland (0,6 miljoen)³², Italië (0,2 miljoen), en Duitsland (0,2 miljoen).

Het Europese continent vertoont de meeste schakeringen. Voor Oostelijk Europa behoren 6 op de 10 herkomstlanden tot de groep van 'Minder ontwikkelde landen'. Voor zowel Noordelijk als Zuidelijk Europa gaat het over 5 op de 10 herkomstlanden; en voor Westelijk Europa behoren slechts drie herkomstlanden tot de groep 'Minder ontwikkelde landen'.

Tevens interessant is de vaststelling dat zowel de Federatie Rusland, Duitsland, Polen, en het Verenigd Koninkrijk belangrijke herkomstlanden zijn voor meerdere subcontinenten: Federatie Rusland (voor Oostelijk, Noordelijk en Westelijk Europa); Duitsland (Noordelijk, Zuidelijk, en Westelijk Europa); Polen (voor Noordelijk en Westelijk Europa); het Verenigd Koninkrijk (voor Noordelijk en Zuidelijk Europa). Vermelden we ten slotte de identificatie als belangrijk herkomstland van Marokko (voor zowel Zuidelijk als Westelijk Europa) en Algerije (voor Westelijk Europa).

³¹ Zie inleiding.

³² Nieuw-Zeelanders die zich in Australië hebben gevestigd.

Op basis van het allereerste luik in tabel 5A aangaande de wereld en de twee belangrijke sociaaleconomische regio's, kan worden verondersteld dat de migrantenpopulatie in de 'Zuidelijke' landen van een minder grote heterogeniteit op basis van nationaliteit getuigt. In de 'Zuidelijke' landen vertegenwoordigen de tien grootste herkomstlanden 50% van alle migranten tegenover niet meer dan 38% in de 'Noordelijke' landen. Ook tussen de continenten en subcontinenten zijn er aanzienlijke verschillen vast te stellen.

In Afrika vertegenwoordigen de tien grootste landen van herkomst niet meer dan 45% van alle migranten, een duidelijk lager aandeel dan de aandelen in Azië of Latijns-Amerika en de Caraïben, respectievelijk 63% en 65%.

A-4.2. De tien grootste immigratielanden met hun landen van herkomst

Tabellen 6A en 6B handelen over de tien grootste immigratielanden en respectievelijk de tien grootste landen van herkomst. Tabel 6A betreft de situatie anno 1990 en tabel 6B de situatie anno 2013; de lijsten van grootste immigratielanden in de twee tabellen zijn dus niet precies dezelfde.

In 1990 waren de tien grootste immigratielanden — de landen met het grootst aantal migranten — de Verenigde Staten, Federatie Rusland, Indië, Oekraïne, Pakistan, Duitsland, Frankrijk, Saoedi-Arabië, Canada, en de Islamitische Republiek Iran. Uitgaande van de wetenschap dat het merendeel van de migranten te vinden is in de 'Meer ontwikkelde landen' (tabellen 1 en 2) is het ietwat verrassend dat slechts zes landen in de lijst tot deze groep behoren. Aan de andere kant onderschrijft deze verdeling de stelling dat er nagenoeg evenveel 'Zuid'-'Zuid' migraties zijn als 'Zuid'-'Noord' migraties (tabel 4). In 1990, het jaartal waarnaar de cijfers in tabel 6A refereren, waren er zelfs meer 'Zuid'-'Zuid' migraties dan 'Zuid'-'Noord' migraties: 38% versus 26% (tabel 4). In 2013 (tabel 6B) zijn de meeste landen uit de groep 'Minder ontwikkelde landen' evenwel uit de lijst verdwenen; alleen Saoedi-Arabië is overgebleven en Indië, Pakistan, en de Islamitische Republiek Iran zijn 'vervangen' door de Verenigde Arabische Emiraten.

De Verenigde Staten zijn ongetwijfeld het land met het grootste aantal migranten, in zowel 1990 als 2013. In 1990 was het aantal migranten dubbel zo groot als in het tweede grootste immigratieland, zijnde de Federatie Rusland: 22,4 miljoen versus 11,5 miljoen; en in 2013 was het aantal migranten vier keer zo veel als het tweede grootste immigratieland, zijnde opnieuw de Federatie Rusland: 44,7 miljoen versus 11,0 miljoen (in deze 23 jaar is het aantal migranten in de Verenigde Staten dus verdubbeld terwijl hun aantal in de Federatie Rusland nauwelijks is veranderd.³³

³³ De vergelijking is zeker vertekend omdat mag worden verondersteld dat zeker een deel van de migranten in de loop der jaren van nationaliteit is veranderd. Het lijkt daarenboven redelijk te veronderstellen dat het verschil tussen de twee landen nog groter is omdat meer immigranten in de Verenigde Staten de nationaliteit van het thuisland hebben aangevraagd en verkregen.

TABEL 5A.

(Wereld en Afrika). Belangrijkste landen van herkomst naar sociaaleconomische regio, continent en subcontinent van bestemming: migranten in aantal (miljoenen) en in percentage (t.o.v. Totaal wereld en Totaal 10 belangrijkste landen van herkomst), situatie anno 2013

Regio of (sub)- continent van bestemming	Migranten naar herkomst: Totaal en volgens sociaaleconomische regio, in aantal (miljoenen) en in percentage v.h. Totaal										10 belangrijkste landen van herkomst: migranten in aantal (miljoenen) en in percentage (t.o.v. Totaal 10 landen van herkomst)																Totaal 10 landen v herkomst	
	Totaal wereld	Noordelijke landen	Zuidelijke landen	India	Mexico	Russian Federation	China	Ukraine	UK	India	Pakistan	Bangladesh	Ukraine	Philippines	Afghanistan	UK												
WERELD	231,52	100%	67,50	29,2%	164,02	70,8%	14,18	6,1%	13,20	5,7%	10,82	4,7%	9,33	4,0%	7,73	3,3%	5,62	2,4%	5,55	2,4%	5,49	2,4%	5,10	2,2%	5,01	2,2%	82,03	35,4%
Noordelijke landen	135,58	100%	53,82	39,7%	81,77	60,3%	13,12	9,7%	6,87	5,1%	5,03	3,7%	4,83	3,6%	4,29	3%	4,19	3,1%	3,60	2,7%	3,53	2,6%	3,29	2,4%	3,26	2,4%	52,02	38,4%
Zuidelijke landen	95,94	100%	13,68	14,3%	82,26	85,7%	9,99	10,4%	7,09	7,4%	4,69	4,9%	4,36	4,5%	4,30	4%	3,95	4,1%	3,57	3,7%	2,96	3,1%	3,29	3,4%	3,26	3,4%	47,46	49,5%
AFRICA	18,64	100%	1,34	7,2%	17,30	92,8%	Burkina Faso	Somalia	DRC	Côte d'Ivoire	Mali	Mozambique	South Sudan	Sudan	Uganda	Zimbabwe												
Eastern Africa	5,22	100%	0,27	5,2%	4,95	94,8%	Somalia	DRC	Uganda	Sudan	South Sudan	Mozambique	Burundi	Malawi	Tanzania	Rwanda												
Middle Africa	2,24	100%	0,14	6,0%	2,11	94,0%	State of Palestine	Somalia	Eritrea	Chad	Angola	Nigeria	Rwanda	Sudan	CAr	Cameroon												
Northern Africa	1,86	100%	0,12	6,7%	1,74	93,3%	State of Palestine	Somalia	Eritrea	Chad	Angola	Nigeria	Rwanda	Sudan	CAr	Cameroon												
Southern Africa	2,63	100%	0,55	21,1%	2,07	78,9%	Mozambique	Zimbabwe	Lesotho	UK	Namibia	Swaziland	Zambia	Malawi	Angola	India												
Western Africa	6,70	100%	0,26	3,8%	6,44	96,2%	Burkina Faso	Côte d'Ivoire	Mali	Benin	Togo	Ghana	Guinea	Sierra Leone	Niger	Liberia												

Bron: UN (2013c)

TABEL 5C. (Europa en Latijns-Amerika en Caraïben). Belangrijkste landen van herkomst naar sociaaleconomische regio, continent en subcontinent van bestemming: migranten in aantal (miljoenen) en percentage (t.o.v. Totaal wereld en Totaal 10 belangrijkste landen van herkomst), situatie anno 2013

Regio of (sub)- continent van bestemming	Migranten naar herkomst, Totaal en volgens sociaaleconomische regio, in aantal (miljoenen) en in percentage v.h. Totaal										10 belangrijkste landen van herkomst: migranten in aantal (miljoenen) en in percentage (t.o.v. Totaal 10 landen van herkomst)														Totaal 10 landen v herkomst				
	Totaal wereld	Noordelijke landen		Zuidelijke landen		Russian Federation	Ukraine	Kazakhstan	Romania	Poland	Turkey	Morocco	Germany	Italy	Algeria														
EUROPE	72,45	100%	40,05	55,3%	32,40	44,7%	6,32	8,7%	4,36	6,0%	3,57	4,9%	2,86	4,0%	2,77	3,8%	2,62	3,6%	2,53	3,5%	2,25	3,1%	1,67	2,3%	1,61	2,2%	30,56	42,2%	
Eastern Europe	19,68	100%	11,66	59,3%	8,02	40,7%	4,47	22,7%	3,63	18,4%	2,81	14,3%	1,37	7,0%	1,12	6%	0,85	4,3%	0,61	3,1%	0,38	2,9%	0,52	2,6%	0,51	2,6%	16,47	83,7%	
Northern Europe	12,43	100%	6,44	51,8%	5,99	48,2%	1,01	8,2%	0,83	6,7%	0,52	4,2%	0,46	3,7%	0,46	4%	0,44	3,5%	0,37	3,0%	0,33	2,7%	0,29	2,3%	0,27	2,2%	4,99	40,1%	
Southern Europe	16,00	100%	8,89	55,6%	7,11	44,4%	Morocco	7,4%	1,07	6,7%	0,83	5,2%	0,54	3,4%	0,54	3,4%	0,50	3,1%	0,47	2,9%	0,40	2,5%	0,38	2,4%	0,36	2,3%	6,27	39,2%	
Western Europe	24,34	100%	13,06	53,7%	11,28	46,3%	Turkey	9,5%	1,49	6,1%	1,47	6,0%	1,34	5,5%	1,31	5,4%	1,16	4,8%	1,10	4,5%	0,98	4,0%	0,73	3,0%	0,64	2,6%	12,51	51,4%	
LAT AMERICA and the CARIBBEAN	8,55	100%	2,69	31,4%	5,86	68,6%	USA	12,8	15,0%	1,15	13,4%	0,65	7,6%	0,45	5,3%	0,44	5,1%	0,35	4,1%	0,35	4,0%	0,30	3,5%	0,28	3,3%	0,27	3,2%	5,53	64,7%
Caribbean	1,41	100%	0,50	35,8%	0,90	64,2%	Haiti	23,5%	0,26	18,2%	0,11	7,6%	0,10	7,0%	0,04	2,5%	0,03	2,4%	0,03	2,3%	0,03	1,9%	0,03	1,8%	0,02	1,7%	0,97	69,0%	
Central America	1,92	100%	1,01	52,7%	0,91	47,3%	USA	46,9%	0,34	17,8%	0,08	4,4%	0,08	4,2%	0,06	3,2%	0,05	2,9%	0,03	1,7%	0,03	1,5%	0,03	1,4%	0,02	1,3%	1,63	85,2%	
South America	5,23	100%	1,17	22,4%	4,05	77,6%	Colombia	19,8%	0,65	12,4%	0,45	8,6%	0,42	8,0%	0,27	5,2%	0,26	5,0%	0,25	4,8%	0,24	4,5%	0,21	4,1%	0,19	3,7%	3,97	76,1%	

Bron: UN (2013c)

TABEL 5D.

(Azië). Belangrijkste landen van herkomst naar sociaaleconomische regio, continent en subcontinent van bestemming: migranten in aantal (miljoenen) en percentage (t.o.v. Totaal wereld en Totaal 10 belangrijkste landen van herkomst), situatie anno 2013

Regio of (sub)- continent van bestemming	Migranten naar herkomst, Totaal en naar sociaaleconomische regio, in aantal (miljoenen) en in percentage v.h. Totaal				10 belangrijkste landen van herkomst: migranten in aantal (miljoenen) en in percentage (t.o.v. Totaal 10 landen van herkomst)														Totaal 10 landen v herkomst							
	Totaal wereld	Noordelijke landen	Zuidelijke landen		Mexico	China	India	Philippines	Puerto Rico	Viet Nam	UK	El Salvador	Korea	Republic of Cuba												
NORTHERN AMERICA	53,09	100%	9,65	18,2%	43,45	81,8%																				
					13,02	24,5%	2,89	5,4%	2,58	4,9%	2,36	4,5%	1,69	3,2%	1,57	2,9%	1,44	2,7%	1,42	2,7%	1,28	2,4%	1,21	2,3%	29,45	55,5%
OCEANIA	7,94	100%	4,09	51,5%	3,85	48,5%																				
					1,59	20,1%	0,59	7,5%	0,57	7,2%	0,42	5,3%	0,26	3,3%	0,23	2,9%	0,23	2,9%	0,22	2,8%	0,16	2,1%	0,15	1,9%	4,45	56,1%
Australia and New Zealand	7,60	100%	3,96	52,0%	3,65	48,0%																				
					1,59	20,9%	0,58	7,7%	0,56	7,4%	0,42	5,5%	0,23	3,1%	0,23	3,1%	0,22	2,9%	0,21	2,8%	0,16	2,2%	0,15	2,0%	4,37	57,5%
Melanesia/ Micronesia/ Polynesia	0,34	100%	0,01	3,0%	0,03	7,9%																				
					0,06	19,3%	0,05	16,2%	0,03	9,3%	0,03	8,8%	0,01	4,4%	0,01	2,9%	0,01	2,8%	0,01	2,7%	0,01	2,6%	0,01	2,5%	0,24	71,5%

Bron: UN (2013c)

In 1990 vertegenwoordigden de 22,4 miljoen migranten in de Verenigde Staten 14,5% van het totaal aantal migranten in de wereld (154,2 miljoen, tabel 1), en 27,2% van het aantal migranten in de ‘Meer ontwikkelde landen’ (82,3 miljoen); in 2013 kwam het aantal overeen met 19,3% van het totaal in de wereld (231,5 miljoen) en met 33,0% met het totaal aantal in de ‘Meer ontwikkelde landen’ (135,6 miljoen). Bovenstaande impliceert dat tussen 2010 en 2013 het aandeel van het aantal migranten in de Verenigde Staten zowel op wereldvlak als binnen de groep van (rijke) geïndustrialiseerde landen fors is gestegen (in beide gevallen met ongeveer 5 percentagepunten).

In zowel 1990 als in 2013 was een ruime meerderheid van de migranten in de Verenigde Staten afkomstig uit een ‘Zuidelijk’ land, respectievelijk 71% en 85%. Daarmee is het land uniek binnen de groep van rijke landen. In 1990 kwam in Frankrijk amper 54% van alle migranten uit een ‘Zuidelijk’ land (en voor Duitsland en Canada was het percentage nog kleiner: 41%). In 2013 is ook in Frankrijk het relatieve aandeel van migranten uit een ‘Zuidelijk’ land gestegen, maar met 67% nog steeds veel lager dan in de Verenigde Staten; in alle andere ‘rijke’ landen was het percentage beduidend lager, altijd minder dan 60%.

Daartegenover staat dat ‘Zuidelijke’ landen zoals Indië, Pakistan en Saoedi-Arabië nagenoeg uitsluitend (99%) migranten hebben afkomstig uit ‘Zuidelijke landen’. De migranten in deze landen zijn ook erg homogeen qua samenstelling: in zowel Indië als Pakistan is meer dan 97% van alle migranten afkomstig uit een van de in de lijst opgenomen landen van herkomst (iets minder in Saoedi-Arabië: 86%).

Patronen in de samenstelling en rangorde van landen van herkomst

Zoals reeds beschreven is de lijst van tien grootste immigratielanden in 2013 verschillend van deze in 1990. Vergeleken met de lijst van 1990 zijn op de lijst van 2013 Indië, Oekraïne, Pakistan en Iran verdwenen; deze zijn ‘vervangen’ door de Verenigde Arabische Emiraten, het Verenigd Koninkrijk, Australië en Spanje.

Uiteraard zijn er ook veranderingen in de lijsten van de tien grootste landen van herkomst, zowel wat betreft samenstelling als volgorde. Maar tegelijkertijd blijkt er tevens een grote mate van ‘overlapping’ te zijn; voor verschillende landen blijken vele landen van herkomst in 1990 ook landen van herkomst te zijn in 2013. Het is niet de bedoeling om de veranderingen in de samenstelling en rangorde van de landen van herkomst tot op het bot te ‘analyseren’. Maar ter illustratie is wel een schema aangemaakt dat de patronen voor de vier grootste immigratielanden in 2013 ietwat moet ontsluiten.

Schema 1 betreft een vergelijking van de herkomstlanden in 1990 en 2013 voor de Verenigde Staten, de Federatie Rusland, Duitsland, en Saoedi-Arabië. Voor elk land zijn de landen van herkomst gegeven, voor zowel 1990 als 2013, alsook hun procentuele aandeel in het totaal van migranten uit de tien herkomstlanden. Zonder twijfel vertoont Saoedi-Arabië het meest ‘strakke’ patroon: alle landen behorende tot de lijst herkomstlanden ‘1990’ worden teruggevonden in de lijst ‘2013’ en daarenboven zijn er nauwelijks veranderingen inzake de rangorde. Het meest ‘volatiele’ patroon vinden we voor de Verenigde Staten en Duitsland. In beide landen ‘verdwijnen’ er enkele landen uit de lijst van herkomstlanden (vier in het geval van de Verenigde Staten, drie in het geval van Duitsland), en in 2013 zijn er evenveel ‘nieuwkomers’. Dit zijn relatief kleine aantallen op een totaal van tien. Daarenboven zijn er geen bruuske veranderingen wat betreft de rangorde.

TABEL 6A. Tien grootste immigratielanden met belangrijkste landen van herkomst: migranten in aantal (miljoenen) en percentage (t.o.v. Totaal wereld en Totaal 10 belangrijkste landen van herkomst), situatie anno 1990

Immigratieland (grootste eerst)	Migranten naar herkomst, Totaal, en volgens sociaaleconomische regio, in aantal (miljoenen) en in percentage v.h. Totaal			10 belangrijkste landen van herkomst: migranten in aantal (miljoenen) en in percentage (t.o.v. Totaal 10 landen van herkomst)																Totaal 10 landen v. herkomst																		
	Totaal wereld	Noordelijke landen	Zuidelijke landen	Mexico	Puerto Rico	Philippines	Canada	Cuba	Germany	UK	Italy	Korea	Viet Nam	Kazakhstan	Azerbaijan	Belarus	Georgia	Armenia	Kyrgyzstan		Tajikistan	India																
1 United States of America	22,40	100%	6,55	29,3%	15,85	70,7%	4,95	22,1%	1,36	6,1%	1,05	4,7%	0,86	3,8%	0,85	3,8%	0,82	3,7%	0,74	3,3%	0,67	3,0%	0,64	2,9%	0,63	2,8%	12,55	56,0%										
2 Russian Federation	11,52	100%	4,90	42,5%	6,62	57,5%	3,30	28,7%	2,35	20,4%	0,94	8,1%	0,89	7,7%	0,81	7,0%	0,66	5,7%	0,54	4,6%	0,43	3,8%	0,42	3,7%	0,52	4,5%	10,86	94,2%										
3 India	7,49	100%	0,06	0,8%	7,43	99,2%	Bangladesh	Pakistan	Nepal	Sri Lanka	Myanmar	China	Kuwait	Iran	Afghanistan	Malaysia	0,02	0,2%	0,01	0,2%	0,01	0,2%	0,01	0,2%	0,01	0,2%	7,26	96,9%										
4 Ukraine	6,89	100%	5,92	85,9%	0,97	14,1%	Russian Federation	Belarus	Kazakhstan	Moldova	Uzbekistan	Azerbaijan	Georgia	Kyrgyzstan	Armenia	Tajikistan	5,02	72,8%	0,40	5,9%	0,3	4,8%	0,18	2,6%	0,13	1,9%	0,08	1,1%	0,04	0,5%	0,03	0,5%	6,33	91,8%				
5 Pakistan	6,56	100%	0,03	0,5%	6,52	99,5%	Afghanistan	India	Bangladesh	Myanmar	Iraq	(Isl. Rep.)	Somalia	Algeria	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	6,42	97,9%										
6 Germany	5,93	100%	3,50	59,0%	2,43	41,0%	Turkey	Italy	Serbia	Greece	Poland	Austria	Romania	Croatia	Spain	Netherlands	1,59	26,7%	0,49	8,2%	0,43	7,2%	0,34	5,7%	0,25	4,2%	0,19	3,2%	0,18	2,4%	0,12	2,0%	3,86	65,1%				
7 France	5,90	100%	2,73	46,3%	3,17	53,7%	Algeria	Portugal	Morocco	Italy	Spain	Tunisia	Turkey	Germany	Poland	Belgium	0,79	13,4%	0,78	13,3%	0,71	12,1%	0,52	8,9%	0,43	7,4%	0,28	4,7%	0,24	4,1%	0,17	2,9%	0,14	2,3%	0,13	2,2%	4,19	71,1%
8 Saudi Arabia	5,00	100%	0,06	1,2%	4,94	98,8%	India	Egypt	Pakistan	Philippines	Bangladesh	Yemen	Indonesia	Sudan	Jordan	Sri Lanka	0,98	19,6%	0,95	19,1%	0,62	12,4%	0,36	7,2%	0,36	7,1%	0,34	6,8%	0,28	5,6%	0,17	3,5%	0,12	2,5%	0	2,2%	4,30	86,0%
9 Canada	4,50	100%	2,66	59,2%	1,84	40,8%	UK	Italy	USA	Hong Kong (China)	Poland	Germany	China	India	Portugal	Netherlands	0,69	15,4%	0,34	7,6%	0,25	5,5%	0,24	5,3%	0,18	4,1%	0,18	4,0%	0,17	3,9%	0,17	3,9%	0,16	3,6%	0,13	2,9%	2,52	56,1%
10 Iran (Islamic Republic of)	4,29	100%	0,05	1,2%	4,24	98,8%	Afghanistan	Iraq	Pakistan	Azerbaijan	Armenia	Turkey	Turkme- nistan	---	---	---	3,06	71,4%	0,96	22,4%	0,01	0,2%	0,00	0,0%	0,00	0,0%	0,00	0,0%	0,00	0,0%	0,00	0,0%	0,00	0,0%	4,04	94,1%		

Bron: UN (2013c)

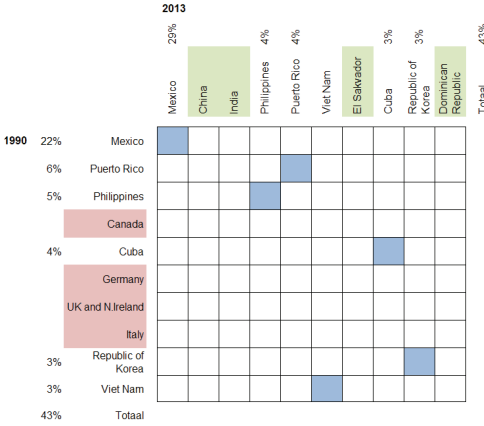
TABEL 6B. Tien grootste immigratielanden met belangrijkste landen van herkomst: migranten in aantal (miljoenen) en percentage (t.o.v. Totaal wereld en Totaal 10 belangrijkste landen van herkomst), situatie anno 2013

Immigratieland (grootste eerst)	Migranten naar herkomst, Totaal, en volgens sociaaleconomische regio, in aantal (miljoenen) en in percentage v.h. Totaal			10 belangrijkste landen van herkomst: migranten in aantal (miljoenen) en in percentage (t.o.v. Totaal 10 landen van herkomst)																Totaal 10 landen v. herkomst		
	Totaal wereld	Noordelijke landen	Zuidelijke landen	Mexico	China	India	Philippines	Puerto Rico	Viet Nam	El Salvador	Cuba	Republic of Korea	Georgia	Tajikistan	Armenia	Kyrgyzstan	Romania	Greece	Ukraine		Croatia	Austria
1 United States of America	44,71 100%	6,64 14,9%	38,07 85,1%	12,95 29,0%	2,25 5,0%	2,06 4,6%	2,00 4,5%	1,69 3,8%	1,38 3,1%	1,37 3,1%	1,20 2,7%	1,15 2,6%	0,97 2,2%	27,01 60,4%								
2 Russian Federation	11,05 100%	4,41 39,9%	6,64 60,1%	2,94 26,6%	2,48 22,4%	1,11 10,1%	0,74 6,7%	0,74 6,7%	0,57 5,2%	0,51 4,6%	0,45 4,1%	0,44 3,9%	0,29 2,6%	10,27 93,0%								
3 Germany	9,88 100%	6,01 60,9%	3,86 39,1%	1,54 15,6%	1,15 11,6%	1,01 10,2%	0,72 7,3%	0,43 4,4%	0,38 3,9%	0,24 2,4%	0,23 2,4%	0,23 2,4%	0,20 2,1%	6,14 62,2%								
4 Saudi Arabia	9,06 100%	0,08 0,9%	8,98 99,1%	1,76 19,4%	1,32 14,6%	1,31 14,4%	1,30 14,3%	1,03 11,4%	0,46 5,1%	0,38 4,2%	0,23 2,6%	0,17 1,9%	0,15 1,6%	8,11 89,5%								
5 United Arab Emirates	7,83 100%	0,14 1,7%	7,69 98,3%	2,85 36,4%	1,09 13,9%	0,95 12,2%	0,71 9,1%	0,48 6,1%	0,32 4,1%	0,20 2,6%	0,15 2,0%	0,14 1,8%	0,11 1,4%	7,01 89,6%								
6 UK	7,66 100%	3,40 44,3%	4,26 55,7%	0,77 10,0%	0,69 9,0%	0,41 5,3%	0,36 4,7%	0,33 4,3%	0,32 4,1%	0,26 3,4%	0,21 2,7%	0,21 2,7%	0,20 2,6%	3,74 48,8%								
7 France	7,46 100%	2,48 33,2%	4,99 66,8%	1,46 19,5%	0,93 12,4%	0,64 8,6%	0,39 5,3%	0,38 5,1%	0,32 4,2%	0,26 3,5%	0,24 3,2%	0,15 2,0%	0,13 1,7%	4,90 65,6%								
8 Canada	7,27 100%	2,99 41,1%	4,29 58,9%	0,67 9,3%	0,64 8,8%	0,52 7,1%	0,36 5,0%	0,34 4,7%	0,32 4,4%	0,25 3,4%	0,20 2,8%	0,20 2,7%	0,18 2,5%	3,68 50,7%								
9 Australia	6,43 100%	3,42 53,1%	3,01 46,9%	1,28 19,9%	0,58 9,1%	0,45 7,0%	0,36 5,7%	0,23 3,6%	0,23 3,5%	0,19 3,0%	0,17 2,6%	0,15 2,3%	0,14 2,1%	3,77 58,6%								
10 Spain	6,47 100%	2,67 41,3%	3,80 58,7%	0,80 12,3%	0,75 11,5%	0,45 7,0%	0,38 5,9%	0,36 5,6%	0,27 4,1%	0,24 3,7%	0,22 3,3%	0,19 2,9%	0,19 2,9%	3,83 59,3%								

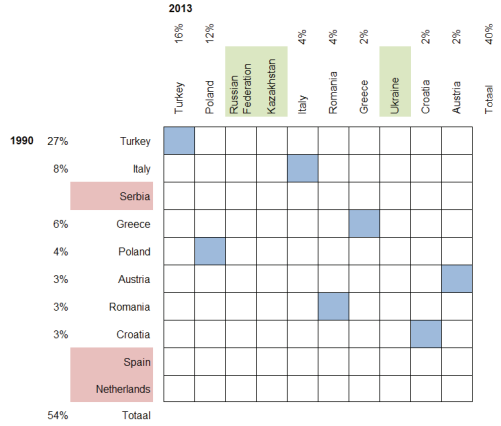
Bron: UN (2013c)

SCHEMA 1. Patronen in de landen van herkomst voor de vier grootste immigratielanden in 2013: vergelijking situatie anno 1990 met situatie anno 2013**United States of America**

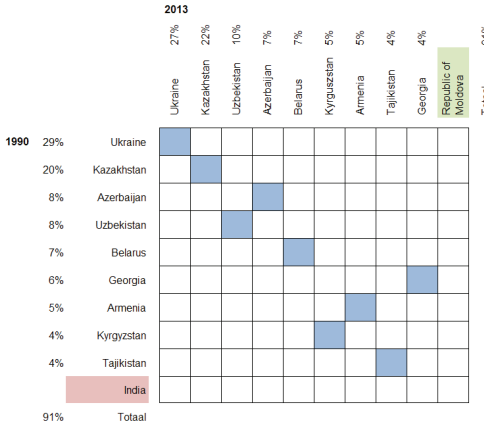
(Tot1990 = 22,40; Tot2013 = 44,71)

Germany

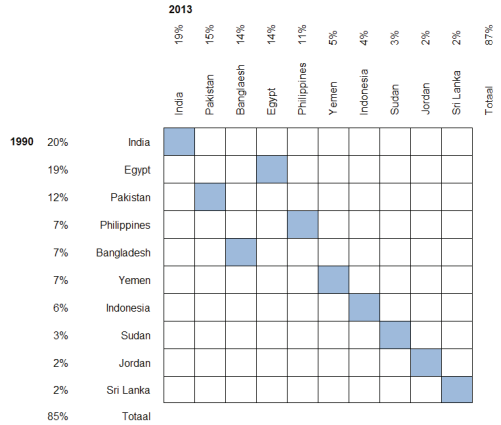
(Tot1990 = 5,93; Tot2013 = 9,88)

Russian Federation

(Tot1990 = 11,52; Tot2013 = 11,05)

Saudi Arabia

(Tot1990 = 5,00; Tot2013 = 9,06)

- land behoort tot de 10 belangrijkste landen van herkomst in zowel 1990 als 2013
- land behoort tot de 10 belangrijkste landen van herkomst in 1990, maar niet in 2013
- land behoort tot de 10 belangrijkste landen van herkomst in 2013, maar niet in 1990

Noot: De percentages duiden op het relatieve aandeel van migranten uit het overeenkomende land van herkomst (t.o.v. het Totaal in respectievelijk 1990 en 2013).

Schema opgesteld op van tabellen 6A en 6B.

In beide landen vinden we hetzelfde herkomstland met het grootste aantal migranten (Mexico voor de Verenigde Staten, Turkije voor Duitsland), en ook voor de kleinere landen zijn de verschillen relatief klein³⁴.

De Federatie Rusland vertoont een ‘intermediair’ patroon. Nagenoeg alle herkomstlanden in de lijst ‘1990’ vinden we terug in de lijst ‘2013’ en de verschuivingen in de rangorde zijn erg klein (de blauw ingekleurde cellen vormen bijna een diagonaal).

Zoals reeds gezegd zijn de migratiebewegingen in de Federatie Rusland een geval apart omdat ze grotendeels te maken hebben met het uiteenvallen van de Sovjet Unie. Het ‘verdwijnen’ van Indië en het ‘bijvoegen’ van de Republiek Moldavië verdienen wel extra aandacht omdat ze beide het effect illustreren van politieke allianties op migratiebewegingen. In de jaren 1970 en 1980 hadden Indië en de toenmalige Sovjet-Unie uitwisselingsakkoorden van militair personeel en de training (in Rusland) van personeel voor nucleaire installaties.

Deze akkoorden stonden in het kader van het Indo-Soviet Treaty of Peace, Friendship and Cooperation uit 1971. Dit Treaty moest in 1991 worden verlengd. Wegens het uiteenvallen van het Sovjetblok is dit toen niet gebeurd. Een gevolg hiervan is dat Indië in 2013 niet langer deel uitmaakt van de lijst van belangrijke herkomstlanden.

Wat nu bekend staat als de Republiek Moldavië maakte vóór 1991 deel uit van de Sovjet-Unie. Na haar onafhankelijkheid zocht het land steeds meer toenadering tot de EU. Deze toenadering was echter niet naar de zin van de bevolking in het oosten van het land dat onder Russische invloedssfeer wil blijven. Deze tegenstelling leidde in 1994 tot een etnisch conflict, waarbij de provincie Transnistrië (het deel ten oosten van de stroom Dnjester), zich eenzijdig onafhankelijk verklaarde. Hiervan is geen cijfer beschikbaar, maar waarschijnlijk heeft een deel van de Russische minderheid besloten om het land te verlaten en zich in het ‘nieuwe’ Rusland te vestigen.

34 De belangrijkste verschuiving betreft Vietnam voor de Verenigde Staten dat van de tiende plaats in 1990 opschuift naar de zesde plaats in 2013.

Deel B: De aanwezigheid van migranten in Europa: aantal en verschillen tussen EU- en niet-EU lidstaten en de belangrijkste landen van herkomst voor de EU15-lidstaten

B-1. Het aantal migranten in Europa tegenover het totaal aantal migranten in de wereld

Voor Europa in haar geheel is het percentage migranten doorheen de jaren nauwelijks veranderd en schommelt dit rond de 32% (tabel 2 in deel A). Dit ligt anders voor de EU27-landen. Voor deze landen zien we weliswaar een enigszins kleine, maar wel gestage stijging van het percentage, van 17,1% in 1990 naar 21,6% in 2013 of een relatieve stijging met 27%.

In tabel 7 staan de percentages voor de aantallen migranten in Europese landen tegenover het totaal aantal migranten in de wereld.

De EU15-landen alleen hebben een nog grotere stijging gekend, van 14,9% in 1990 naar 20,3% in 2013 - of een relatieve stijging met 37%. Voor de EU12-landen en de niet-EU landen daarentegen zijn de percentages gedaald, voor de EU12 van 2,2% naar 1,4%, en voor de niet-EU landen van 14,8% naar 9,8%; in beide gevallen gaat het over een relatieve daling met ongeveer 40%.

Europa is, qua bevolkingsomvang, een relatief klein continent. In 2010 kwamen de 740 miljoen inwoners overeen met ongeveer 11% van de wereldbevolking. Maar het is wel het nieuwe 'thuisland' van nagenoeg één derde (32%) van alle migranten in de wereld. Het is tevens ook duidelijk dat binnen het continent de geografische spreiding van de migranten erg ongelijk is. Het grootste deel van de migranten — ruim één vijfde (20,3%) van het totaal in de wereld — bevindt zich in een van de EU15-lidstaten; een veel kleiner deel — nauwelijks 11% (1,4%+9,8%) van het wereldtotaal — bevindt zich in een ander Europees land.

Daarenboven hebben de EU15-landen een relatieve stijging gekend groter dan deze in de Verenigde Staten en Canada samen (+37% versus +27%).³⁵ Wat betekent dat gedurende het laatste kwart eeuw de EU15 'aantrekkelijker' zou zijn geworden dan de twee 'typische' immigratielanden.

Het zou echter fout zijn om de EU15-landen als een homogeen blok te beschouwen. Nagenoeg alle EU15-lidstaten hebben weliswaar een relatief grote stijging gekend (groter dan de mediaan-waarde), maar ook binnen de groep zijn er belangrijke verschillen. Zo hebben bijvoorbeeld Duitsland alsook Nederland slechts een tamelijk kleine stijging gekend van het aantal migranten binnen hun grenzen tegenover het totaal in de wereld, niet meer dan +10%.

Voor België en Frankrijk is tussen 1990 en 2013 het relatieve aandeel aan migranten zelfs gedaald, met ongeveer 15%. Aan de andere kant is het relatieve aandeel van migranten fors gestegen in Finland (x3,1) en in Spanje (x5,2), alsook, zij het in mindere mate, in Italië (x2,7) en Ierland (x2,2).

35 Overeenkomende met een stijging van 18,0% in 1990 naar 22,9% in 2013 (tabel 2 in deel A).

TABEL 7. Migranten in Europa naar statenverband of land, jaren 1990-2013, percentages t.o.v. Totaal aantal in de wereld en relatieve verandering (verhouding).

Continent, statenverband (EU, niet-EU), individuele landen	Percentages (t.o.v. Totaal)				Relatieve verandering (verhouding)		
	1990 [1]	2000 [2]	2010 [3]	2013 [4]	1990-00 [2]/[1]	2000-10 [3]/[2]	2010-13 [4]/[1]
Totaal x1.000 (=100%)	154.162	174.516	220.729	231.522	1,13	1,26	1,50
EUROPA	31,84%	32,25%	31,41%	31,38%	1,01	0,97	0,99
EU27	17,06%	19,15%	21,31%	21,63%	1,12	1,11	1,27
EU15 (selectie)	14,85%	17,55%	19,89%	20,29%	1,18	1,13	1,37
België BE	0,58%	0,50%	0,51%	0,50%	0,87	1,01	0,87
Denemarken DK	0,15%	0,21%	0,23%	0,24%	1,39	1,09	1,58
Duitsland DE	3,85%	5,15%	4,41%	4,25%	1,34	0,86	1,10
Griekenland EL	0,27%	0,42%	0,43%	0,43%	1,57	1,03	1,60
Finland FI	0,04%	0,08%	0,11%	0,13%	1,90	1,44	3,09
Frankrijk FR	3,83%	3,60%	3,26%	3,21%	0,94	0,91	0,84
Ierland IE	0,15%	0,22%	0,26%	0,32%	1,49	1,16	2,15
Italië IT	0,93%	1,22%	2,17%	2,47%	1,31	1,79	2,67
Nederland NL	0,77%	0,91%	0,84%	0,85%	1,18	0,92	1,10
Oostenrijk AT	0,51%	0,57%	0,58%	0,58%	1,11	1,01	1,12
Portugal PT	0,28%	0,36%	0,39%	0,39%	1,29	1,06	1,37
Spanje ES	0,54%	0,95%	2,82%	2,79%	1,76	2,97	5,19
Verenigd Koninkrijk UK	2,37%	2,70%	3,17%	3,38%	1,14	1,18	1,43
Zweden SE	0,51%	0,58%	0,63%	0,66%	1,12	1,09	1,28
EU12 (selectie)	2,21%	1,61%	1,43%	1,35%	0,73	0,89	0,61
Hongarije HU	0,23%	0,17%	0,20%	0,20%	0,75	1,16	0,91
Polen PL	0,73%	0,47%	0,31%	0,29%	0,64	0,66	0,39
Tsjechië CZ	0,07%	0,13%	0,19%	0,19%	1,77	1,52	2,61
Niet-EU (selectie)	14,79%	13,10%	10,10%	9,75%	0,89	0,77	0,66
Belarus BY	0,81%	0,64%	0,49%	0,47%	0,79	0,77	0,58
Moldavië MD	0,38%	0,27%	0,18%	0,17%	0,72	0,67	0,45
Rusland (Federatie) RU	7,48%	6,81%	5,07%	4,77%	0,91	0,74	0,64
Oekraïne UA	4,47%	3,17%	2,35%	2,23%	0,71	0,74	0,50
Noorwegen NO	0,13%	0,17%	0,25%	0,30%	1,35	1,45	2,37
Kroatië HR	0,31%	0,35%	0,32%	0,33%	1,14	0,92	1,06
Servië RS	0,06%	0,49%	0,23%	0,23%	7,62	0,47	3,57
Zwitserland CH	0,90%	0,90%	0,94%	1,01%	1,00	1,04	1,12
Md Europa (gebaseerd op alle landen)	0,14%	0,16%	0,16%	0,13%			
			Kwantielen	Md =	1,14	1,03	1,12
			(gebaseerd op resultaten van landen	Md _H =	1,37	1,16	1,87
			opgenomen in tabel):	Md _L =	0,89	0,81	0,84
			Legende:	=<Md - <Md _H		>= Md _H	

Noot: Alleen landen met een percentage aandeel groter of gelijk aan de mediaan-waarde voor Europa anno 2013 zijn in de tabel opgenomen.

De percentages voor EU15, EU12 en niet-EU zijn gebaseerd op alle landen in de groep, inclusief deze die in de tabel ontbreken.

Bron: UN (2011a)

De lidstaten onderling vertonen dus belangrijke verschillen, maar zonder twijfel zijn de EU27³⁶, en vooral de EU15, de bestemming geworden van een steeds groter aandeel van de migranten in de wereld. Een aspect dat hierbij bijzondere aandacht verdient, zijn de verschillen tussen de lidstaten. Wij bouwen de analyse verder uit op basis van de cijfers in tabel 8, waarbij de aantallen migranten het uitgangspunt zijn.

De landen met veruit de grootste aantallen migranten binnen de EU15 in 2013 zijn Duitsland (9,9 miljoen), het Verenigd Koninkrijk (7,8 miljoen), Frankrijk (7,4 miljoen), Italië (5,7 miljoen) en ten slotte Spanje (6,5 miljoen). De andere lidstaten hebben alle merkelijk kleinere aantallen migranten, minder dan 2 miljoen. Ook reeds in 1990 waren Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk de landen met het grootst aantal migranten (3,7 miljoen of meer). In dat jaar hadden Italië (1,4 miljoen) en vooral Spanje (0,8 miljoen) veel kleinere aantallen migranten. Beide landen hebben dan ook een erg forse aangroei gekend van het aantal migranten: $\times 4,0$ voor Italië en niet minder dan $\times 7,8$ voor Spanje. Ook in Finland is de migrantenpopulatie flink gestegen, met een factor $\times 4,6$. Het grote verschil met de vorige landen is dat in Finland het absolute aantal migranten beperkt is gebleven tot minder dan 0,3 miljoen. Nog andere landen hebben hun aantal migranten zien stijgen met een factor $\times 2$ of meer. Dit is het geval voor Ierland ($\times 3,2$), Griekenland ($\times 2,4$), Portugal (2,1), Luxemburg ($\times 2,0$); met een factor $\times 1,9$ kan ook Zweden tot deze groep worden gerekend.

De EU15-landen ten slotte met een relatief kleine aangroei (een factor $\times 1,7$ of kleiner) zijn Duitsland, Nederland, Oostenrijk (alle drie met een groeifactor $\times 1,7$), en vooral België en Frankrijk, beide met een factor van niet meer dan $\times 1,3$. Vergeleken met Duitsland en Frankrijk is het aantal migranten in België, Nederland, en Oostenrijk redelijk klein, alleszins minder dan 2 miljoen. Maar wat al deze landen wel met elkaar gemeen hebben, is dat ze al in 1990 behoorden tot de groep van landen met een groot aandeel van migranten in de bevolking, gaande van 7,4% (Duitsland) tot 10,4% (Frankrijk) van de totale bevolkingsomvang (tabel 9). Een voor de hand liggende hypothese is dat al deze landen 'voorzorgen' hebben genomen om, gezien de al hoge sociale 'druk', de instroom van migranten af te remmen (zie ook de veronderstellingen geformuleerd in paragraaf A-3.)³⁷

Niet-EU15 landen met een forse stijging van het aantal migranten ten slotte zijn Cyprus ($\times 4,7$), Bulgarije en Tsjechië (allebei $\times 3,9$), Slovakije ($\times 3,6$), Malta ($\times 2,5$), en, als niet-EU-land Noorwegen ($\times 3,6$). Met Noorwegen als uitzondering betreft het minder 'rijke' landen dan de meeste EU15-landen. Maar het is waarschijnlijk geen toeval dat ze alle (met de uitzondering van Tsjechië) 'grenslanden' zijn van de Europese Gemeenschap; samen vormen ze de zuidoostelijke 'flank' van de EU. Dat lijkt ook de meest voor de hand liggende verklaring voor de forse stijging ($\times 2,4$) van het aantal migranten in Griekenland³⁸.

36 De tabellen zijn aangemaakt voordat Kroatië op 1 juli 2013 als 28ste lid is toegetreden tot de EU.

37 Een en ander kan ook worden afgeleid uit de 'EMN Fact Sheets' waarvan sprake in vernoemde paragraaf.

In al deze landen die al sinds meer dan een kwarteeuw een redelijk grote migrantenbevolking hebben, zijn radicale politieke groeperingen ontstaan die de aanwezigheid van migranten zien als een bedreiging voor de 'eigen' samenleving. Frankrijk heeft het *Front National* (FN) van stichter Jean-Marie Le Pen, nu onder leiding van dochter Marine Le Pen; in Oostenrijk is er de *Freiheitliche Partei Österreichs* (FPÖ) van stichter en voormalig voorman Jörg Haider; in Nederland de Partij voor de Vrijheid (PVV) van Geert Wilders (vooral bekend om zijn kritiek op de Islam); en in België het Vlaams Belang (voorheen Vlaams Blok genoemd), met als meest gekende devies "Eigen Volk Eerst". Voor Duitsland kan de NPD (*Nationaldemokratische Partei Deutschlands*) worden vernoemd, hoewel 'migratie' niet onmiddellijk hun hoofdthema is (wat niet belet om er soms een uitgesproken anti-migrant mening op na te houden, cf. het artikel in de *Deutsche Welle*, d.d. 20 september 2013: "The German right-wing extremist party NPD asks candidates for German parliament with a migration background to return 'home' by sending hate mail", bron: <http://www.dw.de/far-right-party-calls-on-immigrants-to-emigrate/>).

38 Volgens deze redenering zijn deze landen geen definitieve bestemming — dat zijn de 'rijke' EU15 lidstaten, of eventueel Canada of de Verenigde Staten —, maar gaat het in eerste instantie over 'transitlanden'.

TABEL 8. Migranten in Europa volgens land of statenverband, jaren 1990-2013, aantallen, relatieve veranderingen en percentages (t.o.v. Totaal Europa)

Continent, statenverband (EU, niet- EU), individuele landen	Aantallen (x 1.000.000)				Relatieve verandering (verhouding)			Percentage (t.o.v. Totaal Europa)			
	1990 [1]	2000 [2]	2010 [3]	2013 [4]	1990-00 [2]/[1]	2000-10 [3]/[2]	1990-13 [4]/[1]	1990	2000	2010	2013
EUROPA	47,67	54,96	67,93	71,26	1,15	1,24	1,49	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
EU27	26,30	33,42	47,05	50,09	1,27	1,41	1,90	55,2%	60,8%	69,3%	70,3%
Niet-EU	21,38	21,53	20,89	21,17	1,01	0,97	0,99	44,8%	39,2%	30,7%	29,7%
EU15	22,89	30,62	43,89	46,97	1,34	1,43	2,05	48,0%	55,7%	64,6%	65,9%
België BE	0,89	0,88	1,12	1,16	0,99	1,27	1,30	1,9%	1,6%	1,6%	1,6%
Denemarken DK	0,24	0,37	0,51	0,56	1,58	1,37	2,37	0,5%	0,7%	0,8%	0,8%
Duitsland DE	5,94	8,99	9,73	9,85	1,51	1,08	1,66	12,5%	16,4%	14,3%	13,8%
Griekenland EL	0,41	0,73	0,95	0,99	1,78	1,30	2,40	0,9%	1,3%	1,4%	1,4%
Finland FI	0,06	0,14	0,25	0,29	2,15	1,82	4,63	0,1%	0,2%	0,4%	0,4%
Frankrijk FR	5,90	6,28	7,20	7,44	1,06	1,15	1,26	12,4%	11,4%	10,6%	10,4%
Ierland IE	0,23	0,38	0,57	0,74	1,69	1,47	3,23	0,5%	0,7%	0,8%	1,0%
Italië IT	1,43	2,12	4,80	5,72	1,49	2,26	4,01	3,0%	3,9%	7,1%	8,0%
Luxemburg LU	0,11	0,14	0,16	0,23	1,24	1,16	2,02	0,2%	0,3%	0,2%	0,3%
Nederland NL	1,19	1,59	1,85	1,96	1,33	1,17	1,65	2,5%	2,9%	2,7%	2,8%
Oostenrijk AT	0,79	1,00	1,28	1,33	1,26	1,28	1,68	1,7%	1,8%	1,9%	1,9%
Portugal PT	0,44	0,63	0,85	0,89	1,46	1,35	2,05	0,9%	1,2%	1,3%	1,3%
Spanje ES	0,83	1,66	6,23	6,47	2,00	3,76	7,79	1,7%	3,0%	9,2%	9,1%
Verenigd Koninkrijk UK	3,65	4,71	7,01	7,82	1,29	1,49	2,15	7,7%	8,6%	10,3%	11,0%
Zweden SE	0,79	1,00	1,38	1,52	1,27	1,38	1,93	1,7%	1,8%	2,0%	2,1%
EU12	3,41	2,80	3,15	3,12	0,82	1,12	0,92	7,1%	5,1%	4,6%	4,4%
Bulgarije BG	0,02	0,04	0,08	0,08	2,02	1,82	3,91	0,0%	0,1%	0,1%	0,1%
Cyprus CY	0,04	0,08	0,15	0,21	1,83	1,93	4,73	0,1%	0,1%	0,2%	0,3%
Estland EE	0,38	0,25	0,22	0,21	0,65	0,87	0,55	0,8%	0,5%	0,3%	0,3%
Hongarije HU	0,35	0,30	0,44	0,47	0,85	1,47	1,36	0,7%	0,5%	0,6%	0,7%
Letland LV	0,65	0,43	0,34	0,28	0,67	0,80	0,44	1,4%	0,8%	0,5%	0,4%
Litouwen LT	0,35	0,21	0,22	0,15	0,61	1,01	0,42	0,7%	0,4%	0,3%	0,2%
Polen PL	1,13	0,82	0,69	0,66	0,73	0,83	0,59	2,4%	1,5%	1,0%	0,9%
Malta MT	0,02	0,02	0,03	0,03	1,37	1,43	2,29	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Roemenië RO	0,14	0,13	0,17	0,20	0,94	1,28	1,39	0,3%	0,2%	0,3%	0,3%
Slovenië SI	0,18	0,17	0,23	0,23	0,98	1,31	1,31	0,4%	0,3%	0,3%	0,3%
Slovakije SK	0,04	0,12	0,16	0,15	2,87	1,39	3,62	0,1%	0,2%	0,2%	0,2%
Tsjechië CZ	0,11	0,22	0,42	0,43	2,00	1,92	3,92	0,2%	0,4%	0,6%	0,6%
Niet-EU (selectie)	20,48	19,90	19,72	19,99	0,97	0,99	0,98	43,0%	36,2%	29,0%	28,0%
% vh totaal (zie hoger)	95,8%	92,4%	94,4%	94,4%	---	---	---	---	---	---	---
Kroatië HR	0,48	0,62	0,71	0,76	1,30	1,16	1,59	1,0%	1,1%	1,1%	1,1%
Noorwegen NO	0,20	0,30	0,55	0,69	1,53	1,83	3,56	0,4%	0,5%	0,8%	1,0%
Oekraïne UA	6,89	5,53	5,19	5,15	0,80	0,94	0,75	14,5%	10,1%	7,6%	7,2%
Rusland (Federatie) RU	11,52	11,89	11,19	11,05	1,03	0,94	0,96	24,2%	21,6%	16,5%	15,5%
Zwitserland CH	1,39	1,57	2,08	2,34	1,13	1,32	1,68	2,9%	2,9%	3,1%	3,3%
Kwantielen				Md =	1,29	1,32	1,80				
(gebaseerd op resultaten van landen):				Md _H =	1,69	1,48	3,39				
				Md _L =	0,98	1,15	1,31				
			=<Md - <Md _H			>= Md _H					

In 1990 telde Europa 47,8 miljoen migranten. In 2013 was dit aantal opgelopen tot 71,3 miljoen — een stijging van nagenoeg 50%. Over dezelfde periode is het aantal migranten in de EU alleen verhoogd met 90% (van 26,3 miljoen in 1990 naar 50,1 miljoen in 2013). In de niet-EU landen is het aantal nagenoeg constant gebleven: 1,0 miljoen.

Uiteraard hebben deze verschillen in toename een weerslag op de verdeling van het aantal migranten in Europa. In 1990 bevond iets meer dan de helft (55,2%) van alle migranten zich in een lidstaat van de EU. Tegen 2013 is dit percentage opgelopen tot 70,3%.

Binnen de EU zelf bestaan ook grote verschillen. In 2013 bevindt de overgrote meerderheid (47,0 miljoen of 94%) van alle migranten in de EU (50,1 miljoen) zich in een lidstaat van de EU15; dit cijfer komt overeen met 65,9% van alle migranten in Europa. Slechts 3,12 miljoen (6%) van alle migranten in de EU bevindt zich in een lidstaat van de EU12 (amper 4,4% van alle migranten in Europa).

Ook de verdeling tussen de individuele landen is gewijzigd. Voor de landen met het grootste aantal migranten zijn de wijzigingen eerder beperkt. Duitsland heeft zijn aandeel zien oplopen van 12,5% naar 13,8%, een kleine stijging. Frankrijk heeft zijn aandeel licht zien dalen: van 12,4% naar 10,4%. Van de grote immigratielanden is het aandeel van het Verenigd Koninkrijk substantieel gestegen, van 7,7% in 1990 naar 11,0% in 2013. Maar de belangrijkste verschuivingen worden gevonden in die landen die ook — niet geheel verwonderlijk — de grootste aangroei in aantallen hebben gekend: Italië, dat zijn aandeel heeft zien stijgen van amper 3,0% naar 8,0% (meer dan een verdubbeling dus); en Spanje, dat een stijging kende van 1,7% naar 9,1% (meer dan een verviervoudiging).

Buiten de EU zijn er nog drie landen met betrekkelijk hoge percentages migranten (alle cijfers zijn ingedeeld in het hoogste kwartiel): Federatie Rusland (in 2013 goed voor 15,5% van alle migranten in Europa), Oekraïne (7,2%), en ook nog Zwitserland (3,3%). Uiteraard zijn de hoge percentages voor Rusland en Oekraïne grotendeels een gevolg van het opsplitsen van de Sovjet Unie. De *daling* van de percentages wijst er evenwel op dat het effect van de opsplitsing aan het wegebben is.

B-2. Het relatieve aandeel van migrantenpopulaties in Europese landen

Het belangrijkste neveneffect van de toename van het aantal migranten is natuurlijk de mate waarin deze ook het relatieve aandeel van de migrantenpopulatie beïnvloeden in de totale bevolking. Tabel 9 geeft hiervan een overzicht.

In 1990 telde Europa ongeveer 6% migranten in haar bevolking.³⁹ Tegen 2013 is dit percentage opgelopen tot 11%. Voor alle jaartallen liggen de hoogste waarden (derde en vierde kwartielen) ongeveer gelijkmatig verdeeld tussen de landengroepen; er is bijvoorbeeld geen sprake van een concentratie ervan voor de EU15-lidstaten. Maar de evolutie van de percentages is wel erg verschillend tussen de landengroepen.

39 Met het cijfer van 6% wordt gerefereerd naar de mediaan waarde (6,4%) tussen alle landen opgenomen in tabel 9.

TABEL 9. Relatieve aandeel van migrantenpopulaties in Europese bevolkingen, jaren 1990-2013, naar land of statenverband, in percentages (situatie jaren 1990-2013) en verandering (verhouding)

Continent, statenverband (EU, niet-EU), individuele landen	Percentage migranten t.o.v. totale populatie				Veranderingen (in percentagepunten)			
	1990 [1]	2000 [2]	2010 [3]	2013 [4]	1990-00 [2]-[1]	2000-10 [3]-[2]	2010-13 [4]-[3]	1990-2013 [4]-[1]
EUROPA	6,8%	7,7%	9,3%	9,8%	0,93	1,63	0,41	2,98
EU27	5,6%	6,9%	9,4%	9,9%	1,36	2,46	0,53	4,35
Niet-EU	5,3%	5,3%	5,2%	5,2%	-0,02	-0,13	0,07	-0,08
EU15	6,3%	8,1%	11,0%	11,7%	1,84	2,93	0,66	5,42
België BE	8,9%	8,6%	10,2%	10,4%	-0,37	1,67	0,21	1,51
Denemarken DK	4,6%	7,0%	9,2%	9,9%	2,37	2,23	0,73	5,33
Duitsland DE	7,4%	10,8%	11,7%	11,9%	3,39	0,96	0,18	4,53
Griekenland EL	4,1%	6,7%	8,6%	8,9%	2,60	1,93	0,29	4,82
Finland FI	1,3%	2,6%	4,6%	5,4%	1,36	1,99	0,78	4,13
Frankrijk FR	10,4%	10,6%	11,4%	11,6%	0,23	0,78	0,19	1,20
Ierland IE	6,5%	10,1%	12,7%	15,9%	3,66	2,54	3,24	9,44
Italië IT	2,5%	3,7%	7,9%	9,4%	1,21	4,21	1,45	6,87
Luxemburg LU	29,8%	32,3%	32,1%	43,3%	2,48	-0,17	11,13	13,45
Nederland NL	8,0%	10,0%	11,1%	11,7%	1,99	1,14	0,59	3,72
Oostenrijk AT	10,3%	12,4%	15,2%	15,7%	2,08	2,76	0,51	5,36
Portugal PT	4,4%	6,2%	8,1%	8,4%	1,76	1,91	0,36	4,02
Spanje ES	2,1%	4,1%	13,5%	13,8%	1,98	9,39	0,28	11,65
Verenigd Koninkrijk UK	6,4%	8,0%	11,3%	12,4%	1,61	3,30	1,11	6,02
Zweden SE	9,2%	11,3%	14,8%	15,9%	2,10	3,45	1,11	6,66
EU12	3,2%	2,7%	3,0%	3,0%	-0,50	0,38	-0,03	-0,15
Bulgarije BG	0,2%	1,1%	0,2%	1,0%	0,82	-0,86	0,76	0,73
Cyprus CY	5,7%	14,0%	5,3%	11,7%	8,26	-8,71	6,47	6,02
Estland EE	24,4%	16,8%	23,5%	14,6%	-7,62	6,68	-8,89	-9,84
Hongarije HU	3,3%	4,4%	3,1%	4,4%	1,01	-1,23	1,29	1,07
Letland LV	24,2%	16,4%	23,5%	14,7%	-7,83	7,06	-8,82	-9,58
Litouwen LT	9,4%	7,0%	8,7%	6,6%	-2,43	1,65	-2,05	-2,84
Polen PL	3,0%	1,8%	2,6%	1,5%	-1,16	0,80	-1,07	-1,43
Malta MT	4,0%	6,9%	3,8%	7,0%	2,90	-3,13	3,19	2,95
Roemenië RO	0,6%	0,8%	0,5%	0,8%	0,18	-0,25	0,26	0,19
Slovenië SI	8,9%	11,1%	9,2%	12,9%	2,26	-1,97	3,70	3,98
Slovakije SK	0,8%	3,0%	0,7%	2,9%	2,24	-2,32	2,19	2,11
Tsjechië CZ	1,1%	4,0%	1,1%	4,7%	2,95	-2,87	3,57	3,64
Niet-EU (selectie)	9,2%	8,9%	8,8%	8,8%	-0,25	-0,18	0,00	-0,43
Albanië AL	1,9%	2,9%	1,7%	2,7%	0,98	-1,16	0,97	0,79
Kroatië HR	9,9%	16,5%	9,6%	16,1%	6,56	-6,90	6,51	6,16
Moldavië MD	13,3%	11,3%	12,2%	11,1%	-1,97	0,94	-1,16	-2,19
Oekraïne UA	13,3%	11,3%	12,3%	11,1%	-2,07	1,07	-1,25	-2,25
Rusland (Federatie) RU	7,8%	7,8%	8,2%	8,3%	0,02	0,37	0,15	0,53
Kwantielen Md =	6,4%	7,9%	9,2%	10,8%	1,68	1,01	0,66	3,68
(gebaseerd op Md _H =	9,4%	11,3%	12,2%	13,3%	2,43	2,39	2,19	5,69
landengegevens) Md _L =	2,5%	4,1%	3,8%	6,0%	0,10	-1,01	0,21	0,63
Legende	=<Md - <Md _H				>= Md _H			

Bron: UN (2011a)

Een nadere kijk op de cijfers leert dat binnen de groep EU15, ongeacht de grootte van het percentage in 1990, deze alle een stijgende trend vertonen; in zijn geheel stijgt de groep van 6,3% in 1990 naar 11,7% in 2013.⁴⁰ Deze stijgende trend kan worden toegeschreven aan de toenemende aantrekkingskracht van de rijke EU-landen in Noord-, Zuid-, en West-Europa.

Binnen de EU12 groep is de situatie iets complexer. De drie landen die de hoogste percentages lieten optekenen in 1990 — de drie Baltische staten Estland, Letland en Litouwen — zien het aandeel migranten in hun bevolking gestaag dalen: in Estland en Letland daalt het percentage van 24% in 1990 naar 15% in 2013, in Litouwen is de daling iets minder fors, van 9% in 1990 naar 7% in 2013. Met Polen als uitzondering, waar het aandeel migranten sowieso in de ganse periode laag is gebleven, nooit meer dan 3%, vertonen de andere EU12-lidstaten eerder een stijging van het aandeel migranten in de samenleving. Dit is vooral het geval in Cyprus dat een stijging heeft gekend van niet minder dan 6 percentagepunten, van 6% in 1990 naar 12% in 2013, en op die manier behoort tot de ‘koplopers’, niet alleen binnen de EU12, maar binnen de EU in haar geheel.

De daling in de Baltische staten moet ook hier weer worden toegeschreven aan de opsplitsing van het Sovjet blok in 1991 en meer bepaald aan de aanwezigheid van etnische Russen in de drie landen.⁴¹ Bij de onafhankelijkheid werd aan de minderheidsgroepen niet automatisch de nationaliteit van het land toegekend (een voorwaarde was namelijk het kennen van de landstaal). Uit de daling van de cijfers kan worden afgeleid dat geleidelijk aan meer etnische Russen de nationaliteit werd toegekend of dat velen onder hen hebben besloten om zich opnieuw te vestigen in de Federatie Rusland.

De stijging die wordt geobserveerd in de andere landen is heel waarschijnlijk een gevolg van hun toetreding tot de EU in de loop der jaren. De erg grote stijging van het aantal migranten in Cyprus — een vervijfvoudiging van het aantal tussen 1990 en 2013 (tabel 8), met als gevolg een forse toename van het relatieve aandeel van de migrantenpopulatie in de bevolking — moet te maken hebben met het feit dat Cyprus een ‘grensland’ is. Dit laatste is heel waarschijnlijk ook de verklaring voor de relatief forse stijgingen in Malta (x1,7) alsook Slovenië (x1,4).⁴²

De hoge percentages in de niet-EU-landen⁴³ kunnen tenslotte in zijn geheel worden toegeschreven aan het uiteenvallen van de Sovjet-Unie⁴⁴.

De hoge waarden voor Kroatië voor de jaren 1990 en 2000, zijn heel waarschijnlijk het gevolg van het Joegoslavisch conflict en meer bepaald de Kroatische onafhankelijkheidsoorlog van 1991 tot 1995⁴⁵. De plotse toename van het percentage tussen 2010 (9,6%) en 2013 (16,1%) zou dan weer kunnen te maken hebben met de toetreding van het land tot de EU (midden 2013).

40 Deze cijfers komen niet overeen met een mediaanwaarde, maar wel met het gewogen gemiddelde tussen de 15 lidstaten.

41 Zie paragraaf Kanttekeningen bij de cijfers in tabellen 1 en 2 in deel A.

42 Wanneer we de evolutie bekijken uitgedrukt in verschil in percentagepunten behoort Malta (+3,0 punt), niet tot de ‘koplopers’. De verklaring is dat het aandeel migranten in de bevolking, ondanks de forse relatieve stijging, al bij al laag is gebleven, niet meer dan 7% in 2013 (versus een mediaanwaarde voor alle landen van 11%).

43 Noteer dat het een selectie van landen betreft: de cijfers in tabel 9 geven dus geen volledig overzicht van de situatie in niet-EU landen.

44 Zie de aanwezigheid van Moldavische migranten in de Federatie Rusland zoals omschreven in deel A.

45 Volgens Morokvasic (1992) is het conflict gepaard gegaan met 600.000 tot 2 miljoen vluchtelingen, waarvan ongeveer 300.000 hun heil hebben gezocht in Kroatië.

In het algemeen hebben de EU12-landen en de niet-EU landen dus een (lichte) daling gekend van de relatieve aanwezigheid van migranten in hun bevolking (van respectievelijk 0,2 en 0,4 percentagepunten). Deze daling contrasteert met de forse stijging (+5,4 percentagepunten) binnen de EU15.

Maar welke zijn nu de EU15-lidstaten met de hoogste percentages en de grootste stijgingen?

In 2013 zijn er 11 EU15-lidstaten met 10% migranten of meer in de bevolking: België, Denemarken (10%), Duitsland, Frankrijk, Nederland, Verenigd Koninkrijk (12%), Spanje (14%), Ierland, Oostenrijk, Zweden (16%), en het Groot Hertogdom Luxemburg (43%). Deze groep wordt dicht gevolgd door Griekenland en Italië (beide 9%), en Portugal (8%). Van alle EU15-lidstaten kent alleen Finland een percentage dat merkkelijk lager is: 5%.

Een alternatief voor het gebruik van 'nationaliteit' in het berekenen van het relatieve aandeel:

Migranten kunnen de nationaliteit van hun nieuwe thuisland aannemen. Op die manier verdwijnen ze als 'migrant' in de statistieken; en daardoor zou ook de overheid hen als 'staatsburger' moeten behandelen zoals ieder ander staatsburger van het land. Maar voor de inheemse bevolking blijven ze, wegens hun andere huidskleur, hun andere religie, of hun 'vreemde' gewoontes, op de eerste plaats een... vreemdeling. En dat zijn ze ook in bijvoorbeeld het kader van sociologische studies. Dit anders-zijn ontkennen zou overeenkomen met het vertekenen van de realiteit.

Het betreft hier evenwel politieke, sociologische en zelfs filosofische beschouwingen die buiten het opzet van deze bijdrage vallen. Wat echter wel past in het kader van deze bijdrage is een idee te geven van de eventuele statistische implicatie van het aanwenden van een andere definitie voor 'migrant' dan deze louter gebaseerd op 'nationaliteit'. Een voor de hand liggend alternatief is om 'nationaliteit' te vervangen door 'land van herkomst', wat er in wezen op duidt dat deze inwoners afkomstig zijn uit een ander land dan het huidige land van verblijf (maar wat in wezen niets zegt over hun eigenlijke geboorteland).

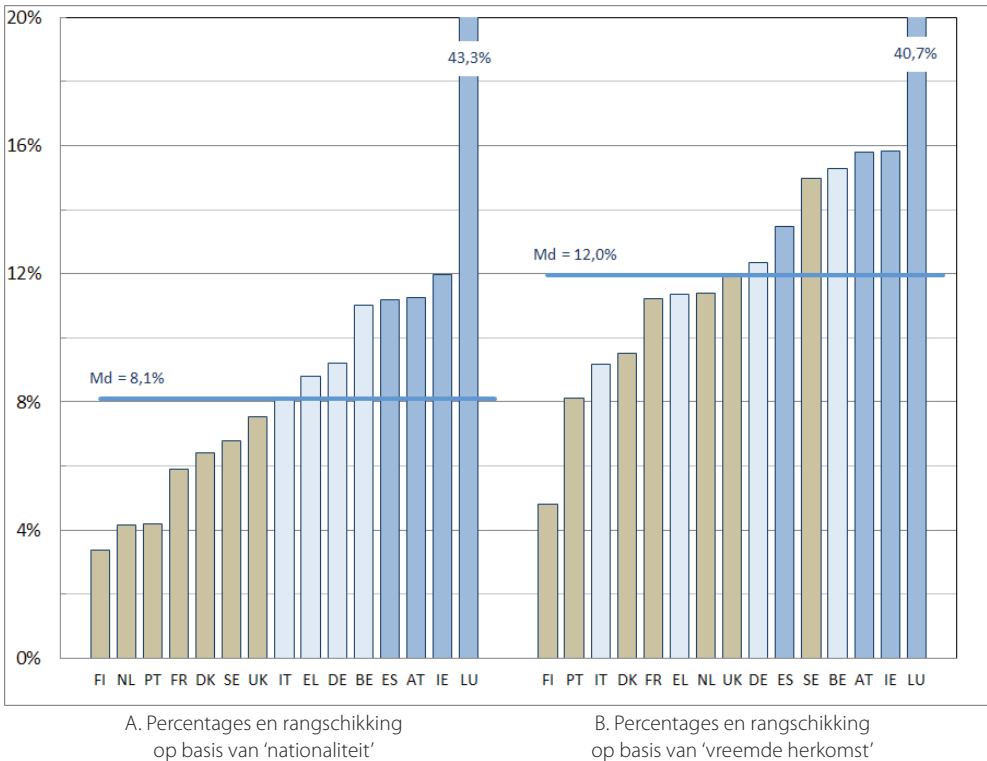
Het resultaat van het gebruik van deze alternatieve definitie staat weergegeven in figuur 4. Figuur 4 is aangemaakt op basis van EUROSTAT-gegevens (het VN-bestand is louter gebaseerd op 'nationaliteit'); de gegevens zijn beperkt tot de EU15-lidstaten. Luik A geeft de percentages die overeenkomen met het relatieve aandeel van de migrantenpopulaties wanneer deze zijn gedefinieerd op basis van 'nationaliteit'⁴⁶; in luik B is de migrantenpopulatie gedefinieerd op basis van 'land van herkomst'. De staafdiagrammen zijn ingekleurd naar drie groepen volgens de rangschikking in luik A.

Het is duidelijk dat een definitie op basis van 'land van herkomst' een stijging impliceert van het percentage 'migranten' in het land. In het algemeen gaat het over een stijging van ongeveer 4 percentagepunten (een stijging van de mediaan-waarde van 8,1% naar 12,0%). De rangschikking van de landen is verschillend in luik B vergeleken met luik A. Dit wijst erop dat het 'effect' niet hetzelfde is voor alle landen. In sommige landen is het verschil in percentage erg klein (alleszins kleiner dan het verschil tussen de twee mediaan-waarden). Dit is bijvoorbeeld het geval voor Finland, waar het hanteren van de definitie 'vreemd land van herkomst' een stijging betekent met slechts 1,5 percentagepunten (Finland verandert ook net van plaats in de rangschikking). Daartegenover staat Nederland waar het percentage stijgt met niet minder dan 7,2 percentagepunten (van 4,2% naar 11,4%).

46 Deze zijn echter geen herhaling van de cijfers in tabel 9 omdat ze refereren naar de situatie op 1 januari 2012.

De verschillen kunnen te maken hebben met verschillen in de voorwaarden voor het toekennen van de nationaliteit; sommige landen kunnen gemakkelijker overgaan tot het toekennen ervan dan andere. Maar er kunnen nog andere redenen zijn. Deze hebben dan niet te maken met de strengheid van de nationale reglementering, maar met de mate waarin migranten zelf een verzoek indienen.

FIGUUR 4. Aandeel (in %) van migrantenpopulaties t.o.v. de totale bevolking in de EU15-lidstaten, volgens twee definities: 'nationaliteit' (luik A) en 'vreemde herkomst' (luik B), situatie 1 januari 2012, in %

Noot: In zowel luik A als luik B staan de landen gerangschikt naar percentagegrootte volgens 'nationaliteit'. Voorts zijn op basis van dezelfde rangschikking de landen ingekleurd volgens drie groepen.

Bron: EUROSTAT (2014)

B-3. De belangrijkste landen van herkomst van de migrantenpopulaties in de EU15-lidstaten

Tabellen 10A en 10B geven een beeld van de verdeling van de migrantenpopulaties in de EU15-lidstaten naar regio ('Noord' versus 'Zuid') en de 10 belangrijkste landen van herkomst. Tabel 10A refereert naar de situatie anno 1990; tabel 10B naar deze anno 2013. In beide tabellen staan de landen gerangschikt naar de grootte van de migrantenpopulatie. Ten slotte is voor de landen van herkomst een kleurcode toegepast. Blauw betekent dat het land voorkomt in zowel de lijst '1990' (tabel A) als de lijst '2013' (tabel B); rood betekent dat het land voorkomt in de lijst '1990' maar niet in de lijst '2013'; en groen betekent dat het land geen deel uitmaakte van de landen van herkomst in 1990 maar wel in 2013.

TABEL 10A. Migrantenpopulaties in de EU15-lidstaten met de belangrijkste landen van herkomst, in aantal (miljoenen) en percentage (t.o.v. Totaal wereld en Totaal 10 belangrijkste landen van herkomst), 1990

EU15-lidstaat (volgens grootte migrantenpop.)	Migranten naar herkomst, Totaal, en volgens sociaaleconomische regio, in aantal (miljoenen) en in percentage v.h. Totaal			10 belangrijkste landen van herkomst: migranten in aantal (miljoenen) en in percentage (t.o.v. Totaal 10 landen van herkomst)																Totaal 10 landen v. herkomst								
	Totaal wereld	Noordelijke landen	Zuidelijke landen	Turkey	Italy	Serbia	Greece	Poland	Austria	Romania	Croatia	Spain	Netherlands	Belgium	Poland	Germany	Turkey	Tunisia	USA		Jamaica	Kenya	Bangladesh	Italy	Cyprus	Albania		
1 Germany	5,936	100%	3,504	59,0%	2,433	41,0%	1,586	26,7%	0,487	8,2%	0,428	7,2%	0,338	5,7%	0,249	4,2%	0,189	3,2%	0,177	3,0%	0,150	2,5%	0,142	2,4%	0,116	2,0%	3,86	65,1%
2 France	5,897	100%	2,729	46,3%	3,168	53,7%	0,789	13,4%	0,781	13,2%	0,714	12,1%	0,522	8,8%	0,434	7,4%	0,276	4,7%	0,241	4,1%	0,172	2,9%	0,135	2,3%	0,128	2,2%	4,19	71,1%
3 UK	3,647	100%	1,783	48,9%	1,864	51,1%	0,575	15,8%	0,397	10,9%	0,227	6,2%	0,209	5,7%	0,139	3,8%	0,138	3,8%	0,109	3,0%	0,102	2,8%	0,088	2,4%	0,076	2,1%	2,06	56,5%
4 Italy	1,428	100%	0,704	49,3%	0,725	50,7%	0,169	11,9%	0,096	6,7%	0,071	5,0%	0,067	4,7%	0,065	4,6%	0,064	4,5%	0,059	4,2%	0,055	3,8%	0,045	3,1%	0,045	3,1%	0,74	51,5%
5 Netherlands	1,192	100%	0,361	30,3%	0,830	69,7%	0,188	15,8%	0,157	13,2%	0,142	11,9%	0,129	10,8%	0,116	9,7%	0,042	3,5%	0,041	3,4%	0,036	3,1%	0,021	1,8%	0,017	1,5%	0,89	74,7%
6 Belgium	0,892	100%	0,584	65,5%	0,308	34,5%	0,242	27,1%	0,135	15,2%	0,090	10,1%	0,080	9,0%	0,061	6,8%	0,051	5,7%	0,026	3,0%	0,021	2,4%	0,020	2,3%	0,015	1,7%	0,74	83,2%
7 Spain	0,830	100%	0,415	50,1%	0,414	49,9%	0,135	16,2%	0,101	12,2%	0,082	9,8%	0,062	7,5%	0,043	5,2%	0,036	4,4%	0,033	4,0%	0,033	4,0%	0,022	2,7%	0,019	2,3%	0,57	68,2%
8 Austria	0,793	100%	0,601	75,8%	0,192	24,2%	0,108	13,6%	0,101	12,7%	0,092	11,6%	0,088	11,1%	0,044	5,5%	0,034	4,3%	0,030	3,8%	0,025	3,1%	0,019	2,3%	0,017	2,2%	0,56	70,3%

* Voluit: The Former Yugoslav Republic of Macedonia

Bron: UN (2011c)

TABEL 10A. Vervolg

EU15-lidstaat (volgens grootte migrantenpop.)	Migranten naar herkomst, Totaal, en volgens sociaaleconomische regio, in aantal (miljoenen) en in percentage v.h. Totaal			10 belangrijkste landen van herkomst: migranten in aantal (miljoenen) en in percentage (t.o.v. Totaal 10 landen van herkomst)																Totaal 10 landen v. herkomst									
	Totaal wereld	Noordelijke landen	Zuidelijke landen	Finland	Bosnia and Herzegovina	Iran (Isl. Rep.)	Iraq	Norway	Poland	Denmark	Germany	Turkey	Chile	Guinea- Bissau	UK	Spain	Venezuela	Russian Federation	Germany		Lebanon								
9	Sweden	0,789	100%	0,503	63,7%	0,286	36,3%	0,154	19,5%	0,040	5,1%	0,040	5,1%	0,039	4,9%	0,033	4,2%	0,032	4,0%	0,030	3,8%	0,030	3,8%	0,025	3,2%	0,021	2,7%	0,44	56,3%
10	Portugal	0,436	100%	0,121	27,7%	0,315	72,3%	0,142	32,5%	0,075	17,1%	0,058	13,4%	0,030	6,9%	0,024	5,4%	0,016	3,7%	0,015	3,4%	0,011	2,5%	0,007	1,6%	0,007	1,5%	0,38	88,1%
11	Greece	0,412	100%	0,263	63,9%	0,149	36,1%	0,043	10,3%	0,030	7,4%	0,029	7,0%	0,027	6,5%	0,024	5,8%	0,023	5,6%	0,023	5,5%	0,020	4,8%	0,019	4,6%	0,018	4,3%	0,25	61,8%
12	Denmark	0,235	100%	0,138	58,6%	0,097	41,4%	0,023	10,0%	0,020	8,7%	0,016	7,0%	0,016	6,7%	0,013	5,4%	0,009	3,9%	0,009	3,7%	0,008	3,4%	0,008	3,4%	0,008	3,3%	0,13	55,4%
13	Ireland	0,228	100%	0,220	96,5%	0,008	3,5%	0,185	81,0%	0,016	7,0%	0,003	1,5%	0,003	1,4%	0,002	0,8%	0,002	0,7%	0,001	0,6%	0,001	0,5%	0,001	0,4%	0,001	0,3%	0,21	94,2%
14	Luxembourg	0,114	100%	0,109	95,5%	0,005	4,5%	0,031	26,9%	0,014	12,6%	0,013	11,1%	0,012	11,0%	0,011	9,8%	0,005	4,0%	0,003	2,7%	0,002	2,1%	0,002	2,1%	0,002	2,0%	0,10	84,3%
15	Finland	0,063	100%	0,054	85,1%	0,009	14,9%	0,026	41,2%	0,010	16,2%	0,003	4,1%	0,003	4,0%	0,002	2,7%	0,002	2,6%	0,001	1,6%	0,001	1,5%	0,001	1,4%	0,001	0,9%	0,05	76,3%

Bron: UN (2011c)

TABEL 10B. Migrantenpopulaties in de EU15-lidstaten met de belangrijkste landen van herkomst, in aantal (miljoenen) en percentage (t.o.v. Totaal wereld en Totaal 10 belangrijkste landen van herkomst), 2013

EU15-lidstaat (volgens grootte migrantenpop.)	Migranten naar herkomst, Totaal, en volgens sociaaleconomische regio, in aantal (miljoenen) en in percentage v.h. Totaal			10 belangrijkste landen van herkomst: migranten in aantal (miljoenen) en in percentage (t.o.v. Totaal 10 landen van herkomst)																		Totaal 10 landen v. herkomst						
	Totaal wereld	Noordelijke landen	Zuidelijke landen	Turkey	Italy	Serbia	Greece	Poland	Austria	Romania	Croatia	Spain	Netherlands	India	Poland	Pakistan	Ireland	Hong Kong (China)	Germany	South Africa	Bangladesh		USA	Nigeria				
1 Germany	9,876	100%	6,011	60,9%	3,865	39,1%	1,544	15,6%	1,147	11,6%	1,008	10,2%	0,718	7,3%	0,433	4,4%	0,384	3,9%	0,238	2,4%	0,234	2,4%	0,203	2,1%	6,14	62,2%		
2 UK	7,658	100%	3,396	44,3%	4,262	55,7%	0,770	10,0%	0,687	9,0%	0,406	5,3%	0,360	4,7%	0,331	4,3%	0,315	4,1%	0,259	3,4%	0,208	2,7%	0,206	2,7%	0,196	2,6%	3,74	48,8%
3 France	7,465	100%	2,479	33,2%	4,986	66,8%	1,456	19,5%	0,928	12,4%	0,644	8,6%	0,395	5,3%	0,380	5,1%	0,315	4,2%	0,263	3,5%	0,238	3,2%	0,153	2,0%	0,128	1,7%	4,90	65,6%
4 Spain	6,467	100%	2,669	41,3%	3,798	58,7%	0,798	12,3%	0,746	11,5%	0,451	7,0%	0,381	5,9%	0,359	5,6%	0,268	4,1%	0,240	3,7%	0,216	3,3%	0,190	2,9%	0,185	2,9%	3,83	59,3%
5 Italy	5,720	100%	3,269	57,2%	2,451	42,8%	1,008	17,6%	0,450	7,9%	0,425	7,4%	0,231	4,0%	0,213	3,7%	0,207	3,6%	0,185	3,2%	0,151	2,6%	0,147	2,6%	0,130	2,3%	3,15	55,0%
6 Netherlands	1,962	100%	0,657	33,5%	1,305	66,5%	0,203	10,4%	0,191	9,7%	0,173	8,8%	0,139	7,1%	0,127	6,5%	0,081	4,1%	0,065	3,3%	0,063	3,2%	0,053	2,7%	0,052	2,7%	1,15	58,5%
7 Sweden	1,519	100%	0,799	52,6%	0,720	47,4%	0,167	11,0%	0,130	8,6%	0,077	5,1%	0,067	4,4%	0,058	3,8%	0,050	3,3%	0,046	3,0%	0,045	3,0%	0,044	2,9%	0,73	48,0%		
8 Austria	1,333	100%	1,000	75,0%	0,334	25,0%	0,200	15,0%	0,174	13,1%	0,165	12,4%	0,139	10,4%	0,063	4,7%	0,059	4,4%	0,049	3,7%	0,040	3,0%	0,036	2,7%	0,028	2,1%	0,95	71,4%

Bron: UN (2011c)

TABEL 10B. Vervolg

EU15-lidstaat (volgens grootte migrantenpop.)	Migranten naar herkomst, Totaal, en volgens sociaaleconomische regio, in aantal (miljoenen) en in percentage v.h. Totaal			10 belangrijkste landen van herkomst: migranten in aantal (miljoenen) en in percentage (t.o.v. Totaal 10 landen van herkomst)																				Totaal 10 landen v. herkomst				
	Totaal wereld	Noordelijke landen	Zuidelijke landen	Italy	France	Iran (Isl. Rep.)	Morocco	Spain	Poland	Turkey	Germany	Portugal	Romania	Albania	Bulgaria	Romania	Georgia	Pakistan	Monaco	Bangladesh	Federation Russian	Ukraine	Venezuela		Romania			
9 Belgium	1,160	100%	0,862	74,3%	0,298	25,7%	0,189	16,3%	0,156	13,4%	0,148	12,8%	0,091	7,9%	0,050	4,3%	0,048	4,1%	0,044	3,8%	0,044	3,8%	0,037	3,2%	0,029	2,5%	0,84	72,2%
10 Greece	0,988	100%	0,810	82,0%	0,178	18,0%	0,575	58,2%	0,056	5,7%	0,039	3,9%	0,038	3,8%	0,025	2,5%	0,024	2,4%	0,017	1,7%	0,016	1,6%	0,014	1,4%	0,012	1,2%	0,81	82,5%
11 Portugal	0,893	100%	0,318	35,6%	0,575	64,4%	0,161	18,1%	0,139	15,5%	0,094	10,5%	0,073	8,1%	0,061	6,9%	0,048	5,4%	0,029	3,3%	0,028	3,1%	0,025	2,8%	0,024	2,6%	0,68	76,4%
12 Ireland	0,732	100%	0,601	82,0%	0,132	18,0%	0,254	34,6%	0,125	17,0%	0,038	5,2%	0,025	3,4%	0,022	3,0%	0,020	2,7%	0,019	2,5%	0,016	2,2%	0,014	1,9%	0,013	1,8%	0,54	74,3%
13 Denmark	0,556	100%	0,293	52,7%	0,263	47,3%	0,035	6,4%	0,033	5,9%	0,031	5,6%	0,022	4,0%	0,022	4,0%	0,020	3,6%	0,018	3,3%	0,018	3,2%	0,016	2,9%	0,014	2,5%	0,23	41,2%
14 Finland	0,293	100%	0,193	65,9%	0,100	34,1%	0,068	23,4%	0,036	12,3%	0,034	11,6%	0,010	3,4%	0,009	3,1%	0,009	3,0%	0,009	2,9%	0,007	2,4%	0,006	2,1%	0,006	1,9%	0,19	66,2%
15 Luxembourg	0,230	100%	0,223	96,9%	0,007	3,1%	0,086	37,2%	0,033	14,2%	0,019	8,1%	0,018	7,8%	0,013	5,6%	0,009	3,9%	0,006	2,7%	0,006	2,6%	0,004	1,8%	0,004	1,6%	0,20	85,4%

Bron: UN (2011c)

De drie landen in 1990 met het grootste aantal migranten zijn Duitsland (5,9 miljoen), Frankrijk (idem), en het Verenigd Koninkrijk (3,7 miljoen). Landen gerangschikt als nummers vier en vijf (Italië en Nederland) hebben een veel kleiner aantal migranten, van respectievelijk 1,4 miljoen en 1,2 miljoen.

In 2013 zijn Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk nog steeds de landen met het grootste aantal migranten (Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk zijn wel van plaats verwisseld). Een groot verschil met de situatie anno 1990 is dat de landen op de vierde en vijfde plaats (nu Spanje en Italië, Spanje heeft Italië dus verdrongen van de vierde plaats) in 2013 migrantenpopulaties hebben die in omvang sterk aanleunen bij deze van de drie 'groten': het aantal migranten in Spanje en Italië is respectievelijk 6,5 miljoen en 5,7 miljoen, aantallen die dicht aanleunen bij deze van Frankrijk, 7,5 miljoen. Sinds 2013 telt de EU15 niet langer drie maar vijf 'grote' immigratielanden.

Het feit dat Spanje nu deel uitmaakt van de 'grote' immigratielanden is de meest opmerkelijke verandering vergeleken met de situatie in 1990. Deze verandering impliceert een verschuiving met drie plaatsen omhoog in de rangschikking (van de zevende naar de vierde plaats). Van alle lidstaten is alleen België ook met drie plaatsen veranderd, maar dan omgekeerd, van plaats zes in 1990 naar plaats negen in 2013 (voor België betreft het dus een daling). Ook Zweden heeft een verschuiving in de rangschikking gekend, van negen naar zeven. Alle andere landen zijn maximaal één plaats opgeschoven. Zo zijn bijvoorbeeld Luxemburg en Finland in de staart van plaats verwisseld en is Luxemburg op de laatste (15de) plaats beland en Finland op de voorlaatste plaats. In het algemeen kan dus worden gesteld dat de verandering in de rangschikking naar omvang van de migrantenpopulatie vrij beperkt is gebleven; de 'sprong' van Spanje zou de enige uitzondering zijn. Een overzicht van de veranderingen naar omvang van de migrantenpopulaties is gegeven in schema 2.

Het echte belang van tabellen 10A en 10B ligt echter niet de rangschikking naar aantal migranten maar in het verschaffen van inzicht in migratiestromen.⁴⁷ Zo leert een snel overzicht dat in een vrij ruime meerderheid (71%⁴⁸) van alle landen dezelfde herkomstlanden zowel in 1990 als in 2013 in de top 10 lijst van herkomstlanden verschijnen. De landen die getuigen van de grootste stabiliteit inzake herkomstlanden zijn Duitsland (met een score van 10/10),⁴⁹ direct gevolgd (met een score van 9/10) door Frankrijk, Oostenrijk, Denemarken en Luxemburg. Andere landen met vrij hoge scores (6/10 of 7/10) zijn het Verenigd Koninkrijk, België, Spanje, Portugal, en Ierland. Een kleine groep van landen heeft lagere scores, dit zijn Italië (5/10), Finland (4/10) en Griekenland (3/10).

Vergeleken met de in 2013 1,5 miljoen Turken in Duitsland, of de eveneens 1,5 miljoen Algerijnen in Frankrijk of ook nog de 0,8 miljoen Indiërs in het Verenigd Koninkrijk, zijn de 'contingenten' Duitsers, Britten of Fransen betrekkelijk klein — het gemiddelde is niet groter dan 0,12 miljoen⁵¹ —, maar hun aanwezigheid in de lijsten duidt wel op het feit dat het leidmotief om te migreren niet kan herleid worden tot een simpele economische overweging voor meer welvaart. In veel gevallen zal de migratie wel job-gerelateerd zijn

47 Zoals al geweten, strikt genomen duiden de gebruikte statistieken niet op migratiestromen. Maar de beschikbare aantallen migranten kunnen, zij het met een zekere omzichtigheid, wel gelden als een proxy hiervoor.

48 Overeenkomende met 107/150.

49 Wat dus impliceert dat de lijst '1990' identiek is aan de lijst '2013' (en wat dus ook betekent dat de tien landen in de lijst de kleurcode blauw hebben gekregen).

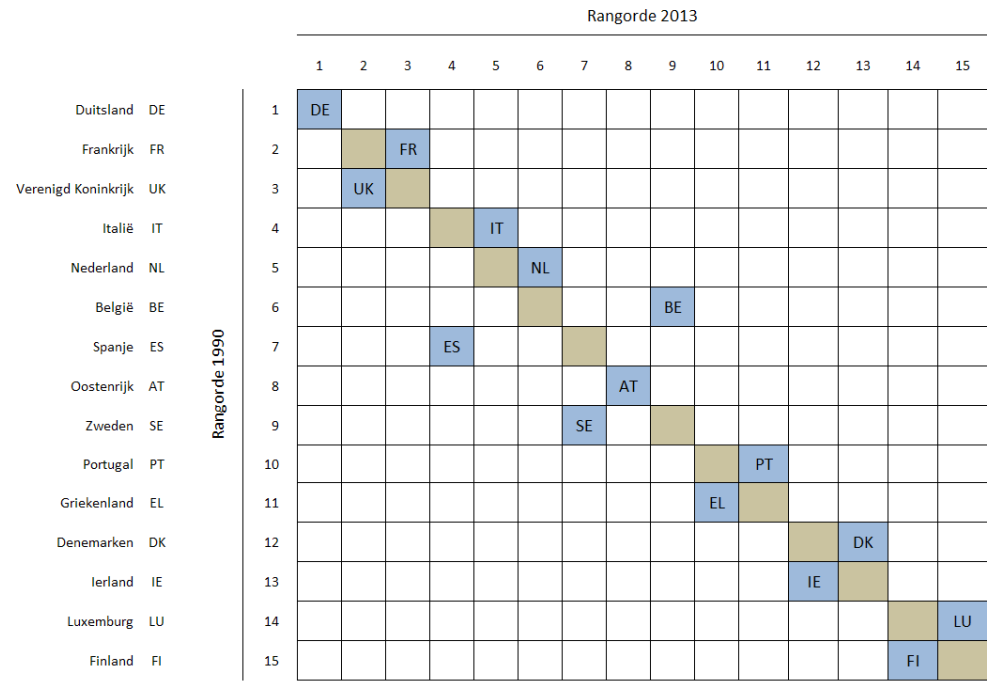
50 Duitsland speelt haar plaats kwijt in de lijst voor Griekenland, het Verenigd Koninkrijk in de lijst voor Italië, België, Portugal, Griekenland; en Frankrijk in de lijst voor Ierland.

51 De mediaan waarde is gelijk aan 0,11 miljoen; het grootste 'contingent' is het contingent Britten in Spanje.

— het prominente voorkomen van Duitsers, Britten en Fransen in de lijst voor België en Luxemburg heeft zeker te maken met de aanwezigheid van Europese instellingen in beide landen —, maar hun voorkomen in de lijst van vooral Spanje (in zowel 1990 als 2013), alsook Italië en Portugal (in zowel 1990 als 2013 voor Duitsland en Frankrijk; alleen 1990 voor de UK), doet vermoeden dat ook deze statistieken niet ongevoelig zijn voor het fenomeen ‘pensioen migratie’.⁵²

Het fenomeen pensioen migratie kan worden beschouwd als een welvaartsfenomeen, alleen ‘toegankelijk’ voor onderdanen van rijke landen. Het zou ook steeds in omvang toenemen. In 1990 telde Spanje in totaal 0,24 miljoen Duitse, Britse en Franse migranten; in 2013 was dit aantal opgelopen tot 0,84 miljoen – een toename met 342%.⁵³ Maar is deze toename alleen een teken van een groeiende welvaart? Of is deze ook een teken van een toenemende ‘integratie’ tussen EU-lidstaten, vergemakkelijkt of versterkt door het Schengen-verdrag van 1995?⁵⁴ Indien ja, dan zou, nog steeds volgens de hier gebruikte statistieken, de Europese integratie niet alleen pensioen migratie hebben geïntensifieerd, maar ook de economische migratie.

SCHEMA 2. Veranderingen in de rangschikking van EU15-lidstaten wat betreft de omvang van de migrantenpopulaties tussen 1990 en 2013.

Noot: Schema opgesteld op basis van tabellen 10A en 10B.

⁵² Een pensioen migrant is een migrant die zijn of haar laatste jaren doorbrengt op een andere plaats dan waar ze tijdens hun werkzame leven woonden.

⁵³ Tegelijkertijd is hun relatieve aandeel in de groep ‘Noordelijke’ landen wel gedaald van 60% naar 31%.

⁵⁴ Zie noot 8 in deel A.

Van 1990 naar 2013 is het aantal Italiaanse, Griekse, Oostenrijkse, Spaanse en Nederlandse migranten in Duitsland aangegroeid met ruim 210%, van 1,3 miljoen naar 2,7 miljoen. Het is al meermaals gesteld, soms vormen de verklaringen voor migratiebewegingen een complex geheel.

Twee andere landen die veelvuldig voorkomen in de lijst zijn Polen en Roemenië. In eerste instantie is men geneigd te denken dat dit het resultaat moet zijn van hun toetreding tot de EU. Dit is heel waarschijnlijk het geval voor Roemenië dat (samen met Bulgarije) is toegetreden in 2007. Op de lijst van '1990' komt Roemenië slechts tweemaal voor als belangrijk land van herkomst: voor Duitsland en Oostenrijk. Maar op de lijst van '2013' vinden wij Roemenië acht maal terug - een duidelijk verschil dus tussen de situatie voor- en na het lidmaatschap. Voor Polen heeft het EU-lidmaatschap blijkbaar veel minder gespeeld (Polen is lid geworden van de EU in 2004). In 1990 en 2013 was Polen een belangrijk herkomstland voor respectievelijk acht en negen EU15-lidstaten.⁵⁵

Voor beide landen zou het gaan over 'economische' migratie, van twee armere EU12-lidstaten naar de rijkere EU15-lidstaten. Dit is zeker het geval voor Polen dat wordt aangetroffen als een belangrijk herkomstland van de meer welvarende lidstaten zoals Duitsland, Oostenrijk, Zweden, Denemarken (in 1990 en in 2013), en het Verenigd Koninkrijk (UK), Nederland, België (in 2013).

Voor Roemenië lijkt het beeld genuanceerder. Zoals Polen is Roemenië een belangrijk herkomstland voor Duitsland en Oostenrijk (in zowel 1990 als in 2013), maar vanaf 2013 vinden we Roemenië ook als een belangrijke herkomstland in minder welvarende EU15-lidstaten zoals Spanje, Italië, Griekenland, en Portugal.

Een mogelijke verklaring is dat een groot deel van de Roemeense migranten - misschien zelfs een meerderheid - Roma zijn. Door te migreren trachten ze de erbarmelijke leefomstandigheden te ontvluchten in hun geboorteland, maar wegens hun nomadische leefwijze verkiezen zij naar een land te trekken met een mild klimaat.

De verhouding 'Noord'-'Zuid' in de landen van herkomst en de aangroei van de 'migrant stock' tussen 1990 en 2013:

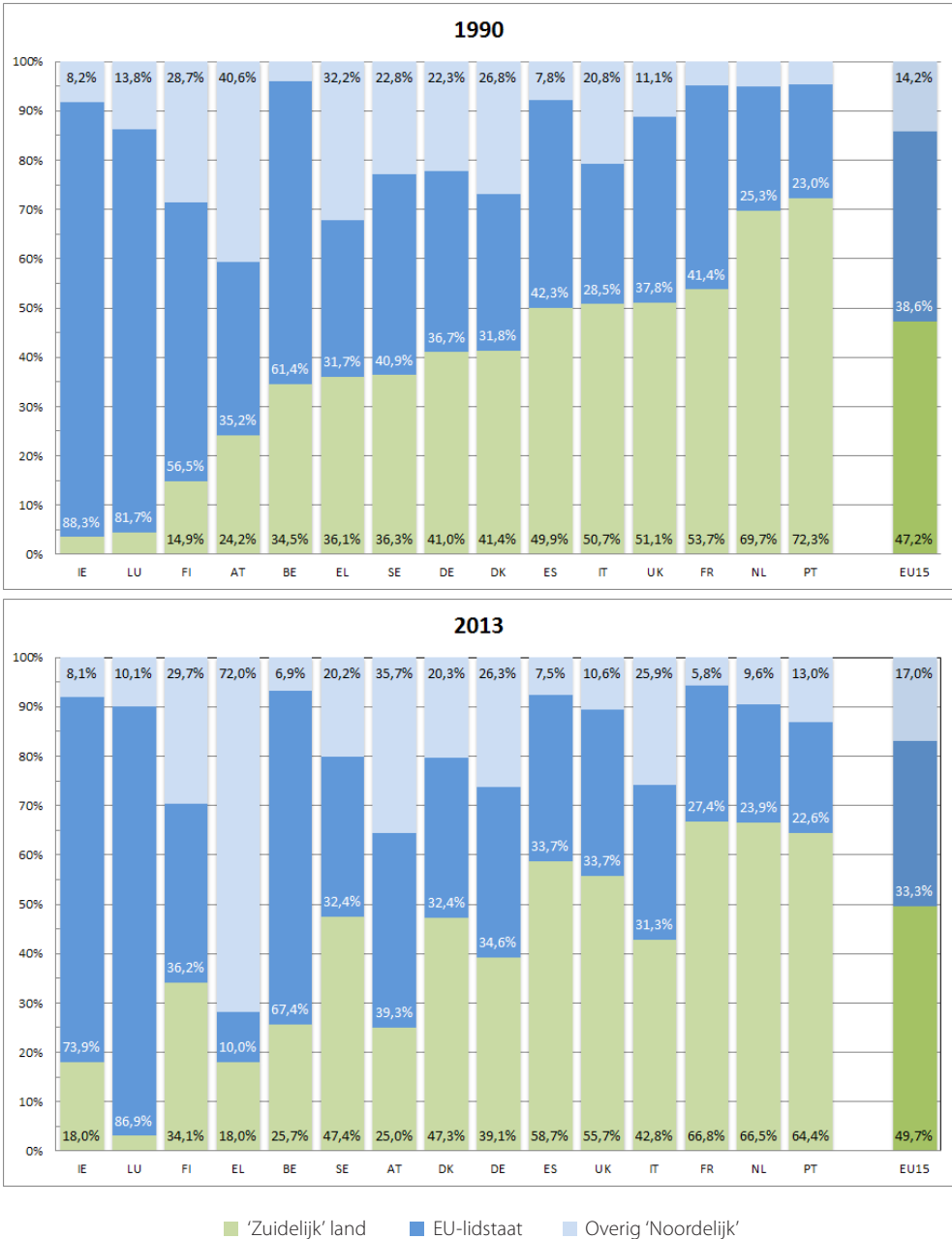
Een interessant gegeven is uiteraard de proportie migranten afkomstig uit een 'Zuidelijk' land. Op het eerste gezicht - afgaande op de cijfers in tabellen 10A en 10B - zou het aandeel van migranten kleiner zijn dan 50% van het totaal.⁵⁶ Voor een beter overzicht - en ook om een beter inzicht te krijgen in de verschillen tussen de EU15-lidstaten - zijn figuren 5 en 6 aangemaakt.

Figuren 5 en 6 zijn gebaseerd op cijfers uit tabellen 10A en 10B. In beide figuren worden de migranten opgedeeld in deze afkomstig uit 'Zuidelijke' landen en deze afkomstig uit 'Noordelijke' landen; deze laatste groep wordt verder opgesplitst in EU-lidstaten en niet-EU-lidstaten (of overig 'Noordelijk').

55 Op de lijst van '1990' staat Polen aangeduid in rode letters voor twee landen: Frankrijk en Finland (het behoorde dus niet langer tot de 10 belangrijke herkomstlanden in 2013). Op de lijst van '2013' zijn drie keer groene letters gebruikt: voor het Verenigd Koninkrijk, Nederland en België.

56 Ter verduidelijking. Deze cijfers en de hierna volgende verwijzen niet op de aantallen migranten in de tien belangrijkste landen van herkomst, maar op het totaal van alle migranten in het EU-land.

FIGUUR 5. Procentuele verdeling van migrantenpopulaties naar land van herkomst (zie legende) in de EU15-lidstaten, situatie anno 1990 versus anno 2013

Noot: Bewerking op basis van tabellen 10A en 10B. Landen gerangschikt naar grootte percentage 'Zuidelijk' land anno 1990.

Figuur 5 geeft een statisch beeld van de verdeling van de migranten-populaties, in 1990 en 2013, terwijl figuur 6 een beeld geeft van de aangroei van de aantallen tussen 1990 en 2013.

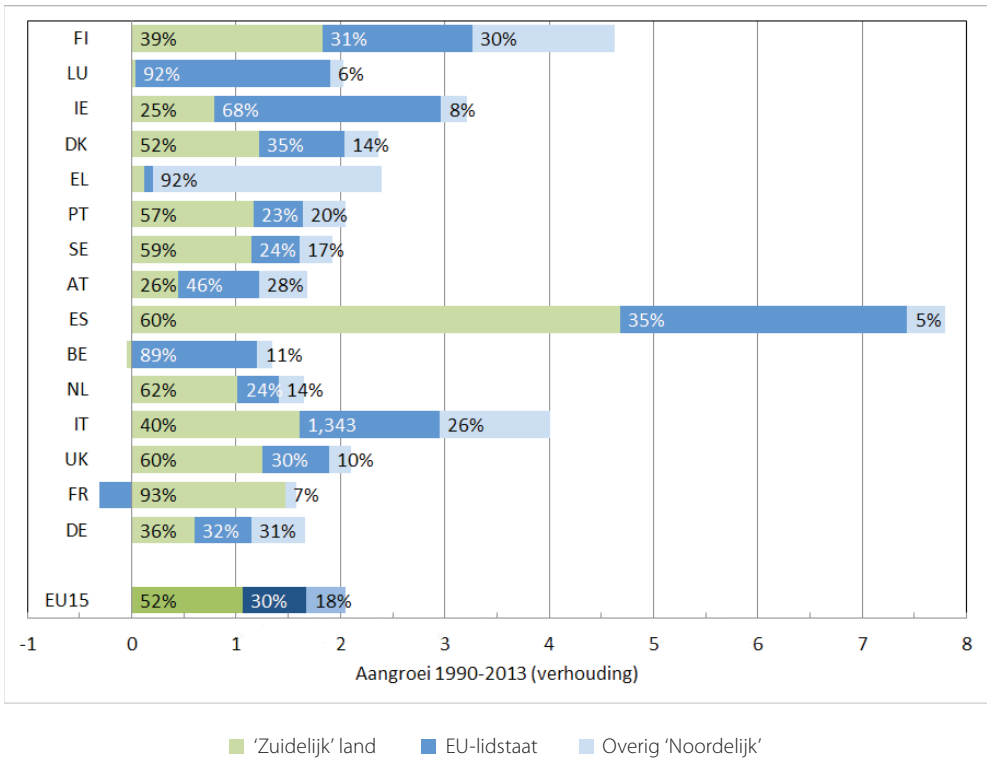
In figuur 5 staan de EU15-lidstaten gerangschikt in functie van het percentage migranten afkomstig uit 'Zuidelijke' landen.

Wat onmiddellijk opvalt, zijn de grote verschillen tussen de landen. In 1990 varieert het percentage van 3,5% voor Ierland naar 72% voor Portugal; in 2013 van 3,1% voor Luxemburg naar 67% voor Frankrijk.

Globaal is het percentage migranten uit een 'Zuidelijk' land licht gestegen, van 47% in 1990 naar 50% in 2013. Maar sommige landen hebben een forse stijging gekend, van meer dan 10 percentagepunten; deze zijn: Zweden (+11), Frankrijk (+13), Ierland (+14), en Finland (+19). In andere landen daarentegen is het aandeel migranten uit het 'Zuiden' behoorlijk (een verschil van minstens acht percentagepunten) gedaald: Italië, Portugal (beide -8), België (-9), Griekenland (-18).

Maar wat vooral opvalt zijn de relatief hoge percentages van migranten afkomstig uit een andere EU-deelstaat. Door de band genomen vertegenwoordigen de migranten uit een EU-deelstaat in zowel 1990 als 2013 meer dan 60% van alle migranten uit een 'Noordelijk' land; de enige uitzondering is Griekenland waar in 2013 amper 16% van alle migranten afkomstig waren uit een EU-lidstaat.

FIGUUR 6. Aangroei (verhouding) van migrantenpopulaties in de EU15-lidstaten tussen 1990 en 2013, met procentuele verdeling naar 'type' van land van herkomst (zie legende)

Noot: Bewerking op basis van tabellen 10A en 10B. Landen gerangschikt naar grootte migrantenpop. (kleinste bovenaan) anno 1990 (tabel 10A). Voor België en Frankrijk refereren de percentages enkel naar het positieve gedeelte.

Figuur 6 ten slotte geeft een beeld van de aangroei van het totaal van het aantal migranten tussen 1990 en 2013. De figuur 6 geeft meer dan enkel de verhouding tussen de aantallen in 2013 en deze in 1990; zij geeft ook informatie over het relatieve aandeel van de drie migrantengroepen - 'Zuid' - 'EU' - 'Overig Noord' - wat betreft deze aangroei.

In hun globaliteit is het aantal migranten in de EU15-lidstaten tussen 1990 en 2013 ongeveer verdubbeld.⁵⁷ Voor 52% zou deze toename te wijten zijn aan een stijging van migranten uit het 'Zuiden', voor 30% aan een stijging van EU-onderdanen, en voor 18% aan een stijging van migranten afkomstig uit een 'ander' 'Noordelijk' land.

In twee derde van de lidstaten heeft de toename te maken met een wezenlijke stijging (30% of meer) van het aantal EU-onderdanen. Maar ook in twee derde van de lidstaten is de belangrijkste factor van de toename de stijging van migranten uit het 'Zuiden'. Dit is duidelijk het geval voor Spanje, het land met de grootste toename in totaal aantal (een verhouding gelijk aan bijna acht): 60% van deze toename zou te wijten zijn aan de toename van migranten uit het 'Zuiden'. Ook in Finland en Italië, de twee andere EU15-lidstaten die een erg belangrijke aangroei van hun migrantenpopulatie hebben gekend tussen 1990 en 2013 (een verdriedubbeling) is de stijging van het aantal migranten de belangrijkste factor; Finland en Italië tonen een relatief aandeel van respectievelijk 39% en 40%.

Andere landen waar de stijging van het aantal migranten uit het 'Zuiden' een erg belangrijke factor zou zijn (een relatief aandeel van 60% of meer), zijn Nederland (62%), het Verenigd Koninkrijk (60%) en de uitschieter Frankrijk met niet minder dan 93%. Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk zijn landen met een vrij kleine aangroei van het totaal aantal (respectievelijk een verhouding van x1,6, x2,1 en x1,3). Daaruit moeten we besluiten dat de aangroei van het totaal aantal migranten en het relatieve aandeel daarin van de stijging van migranten uit het 'Zuiden' los staan van elkaar. Dit is opnieuw een aanwijzing dat migratiebewegingen afhangen van een veelvoud van factoren.

Ten slotte nog een woord over Ierland, België en Griekenland, die alle als 'uitzonderlijk' kunnen worden beschouwd. In Ierland, dat meer dan een verdriedubbeling heeft gekend van haar aantal migranten, zou de toename (68%) grotendeels te wijten zijn aan de stijging van migranten uit een EU-lidstaat. In België, met een relatief kleine toename van 10%, zou deze voor niet minder dan 89% het gevolg zijn van een stijging van EU-onderdanen in het land. Het ligt voor de hand dat de verklaring moet worden gezocht in de aanwezigheid van de EU-instellingen in Brussel - en in de uitbreiding van de EU tussen 1990 en 2013.⁵⁸

Griekenland is een geval apart. Het is het enige EU15 land waar het percentage EU-onderdanen is gehalveerd, van 33% in 1990 naar 16% in 2013, en waar nagenoeg de volledige toename (92%) van het aantal migranten zou te wijten zijn aan een stijging van staatsburgers afkomstig uit een ander 'Noordelijk' land. Afgaande op de cijfers uit tabellen 10A en 10B zou een ander het gevolg zijn van een forse toename van het aantal Albanezen in het land, van niet meer dan 43.000 in 1990 naar 575.000 in 2013 (goed voor 92% van de stijging van het totaal).

⁵⁷ De verhoudingen qua toename in totaal aantal komen overeen met de cijfers gegeven in tabel 9.

⁵⁸ Hetzelfde kan uiteraard gezegd worden over Luxemburg, maar dat is eerder in deze bijdrage al gebeurd. De extra informatie in figuur 5 is dat de migrantenpopulatie in Luxemburg bijna uitsluitend (87%) bestaat uit EU-onderdanen (daarnaast is een overige 10% afkomstig uit een ander 'Noordelijk' land).

Slotbeschouwingen

Het is moeilijk, en misschien zelfs gevaarlijk, om op basis van de voorgaande ‘analyse’ wel-doordachte conclusies te formuleren. Daarvoor zijn de gebruikte gegevens (stock-gegevens) niet geschikt. Bovendien — en dit is een algemeen probleem voor een studie over internationale migraties — bestaat er een ontstellend gebrek aan informatie over de beweegredenen om te migreren en over de onderliggende achtergronden van de migratiebewegingen. In het beste geval kan men — zoals in deze bijdrage is gebeurd — de beweegredenen afleiden uit de verschillen tussen het land van herkomst en het land van bestemming (voorbeeld ‘arm’ versus ‘rijk’).⁵⁹

Wat volgt, zijn dus niet veel meer dan enkele gevolgtrekkingen.

Afgaande op de eerste cijfers (tabel 1 van deel A) kan worden gesteld dat migraties zelfs op wereldniveau een redelijk ‘wispelturig’ fenomeen zijn. Op basis van de jaarlijkse groei-voet van het aantal migranten in de wereld is het onmogelijk te zeggen of er al dan niet sprake zou zijn van een toename of een afname van het fenomeen. Blijkbaar kan ongeveer 3% van alle inwoners op aarde worden gekwalificeerd als ‘migrant’, althans wanneer een ‘migrant’ wordt gedefinieerd zoals in de in deze bijdrage gebruikte statistieken, als een inwoner met een ‘andere’ nationaliteit. Maar, zoals in deel B is aangetoond op basis van statistieken voor de EU15-lidstaten (figuur 4), kan deze definitie leiden tot een ernstige onderschatting in vergelijking met een meer ‘sociologische’ (maar daarom geen ‘politiek correcte’) definitie van ‘migrant’.

Tabellen 1 en 2 bevestigen dat een meerderheid van de migranten-populatie zich bevindt in de rijkere, meer ontwikkelde landen van het Noorden. Maar het gaat over een tamelijk kleine meerderheid, minder dan 60%. Bovendien zou het aantal ‘Zuid’-‘Zuid’ migraties ongeveer even talrijk zijn als het aantal ‘Zuid’-Noord’ migraties (tabel 4).

Dat neemt niet weg dat het hoofdmotief om te migreren, ook wanneer het gaat over een zogenaamde ‘Zuid’-‘Zuid’ migratie, economisch is: door naar een ander land te migreren hopen mensen in het algemeen hun welvaart te verbeteren. Een mooi voorbeeld hiervan zijn de hoge aantallen van migranten in de rijke Golfstaten in Westelijk Azië (tabellen 1 en 2), met als gevolg een erg hoog procentueel aandeel van migranten in de bevolking (tabel 3), niet minder dan 46% in de Golfstaten zelf.

De laatste jaren zou de instroom van migranten uit het arme ‘Zuiden’ naar het rijke ‘Noorden’ zijn afgenomen, mogelijks als gevolg van een strengere migratiepolitiek door Europese landen (figuren 2 en 3). Een specifieke maatregel is de strijd tegen migranten zonder een wettige verblijfsvergunning. Volgens de ‘EMN Country Fact Sheets’ (zie noot 18 in deel A) zou Spanje hierin erg succesvol zijn geweest.

59 Een verdienstelijke poging om meer te weten over de feitelijke beweegredenen is het project EUMACHINE dat de laatste jaren is uitgevoerd op initiatief en onder de supervisie van Prof. Christina Timmerman van de Universiteit Antwerpen. Op de website (www.eumachine.org) vinden wij de volgende omschrijving: “EUMACHINE is a collaborative European research project aimed at investigating the impact of perceptions of human rights and democracy on migration aspirations and decisions.” Interessant zijn de bevindingen die staan genoteerd in Project Paper 13 (p.39): “[...] the qualitative data in the four research countries [Morocco, Senegal, Turkey, Ukraine] suggest an important and direct influence of perceptions and job opportunities in the own country and Europe on migration aspirations to Europe.” Dit kan wordt geïnterpreteerd als zou het verbeteren van zijn eigen welstand het overheersende motief zijn om te migreren. Maar naast dit ‘economische’ motief duiden de resultaten ook op meer mensenrechten gerelateerde motieven (p.39): “Furthermore, we find that two other democracy and human rights related variables - educational opportunities and equal gender opportunities - are relevant migration motivations in many interviews”.

Deze maatregelen hebben echter niet belet dat een groot deel — doorgaans meer dan de helft — van de toename van het migrantenaantal in de EU15-lidstaten zou te wijten zijn aan een stijging van het aantal migranten afkomstig uit ‘Zuidere’ landen (figuur 6).

Hieruit afleiden dat ook het overgrote deel van de migranten in de EU15 afkomstig moet zijn uit een ‘Zuidere’ land, is dan weer overdreven. In 2013 was hun aandeel precies 50% (figuur 5); sommige landen kenden veel hogere percentages, in andere waren deze merkkelijk lager. De vijf landen met de hoogste percentages (56%-67%) waren het Verenigd Koninkrijk, Spanje, Portugal, Nederland en Frankrijk. De vijf landen met de kleinste percentages (3%-26%) waren Luxemburg, Griekenland, Ierland, Oostenrijk en België. Ruim één derde en bijna één vijfde van de migranten in de EU15 zijn afkomstig uit respectievelijk een ander EU-lidstaat of uit een ander (niet-EU) ‘Noordelijk’ land. De media berichten uiteraard over de risicovolle oversteek van Noord-Afrika naar Italië door Afrikanen, maar — en daarmee wensen wij het dramatische aspect van deze oversteken niet te onderschatten — ongeveer de helft van de migranten in de EU15 zijn afkomstig uit (volgens de classificatie en terminologie van de VN) ‘Meer ontwikkelde landen’.

Dit belet niet dat precies de aanwezigheid van migranten afkomstig uit het ‘Zuiden’ onderwerp is geworden van het politieke discours, met als resultaat dat in alle West-Europese landen de integratie van vreemdelingen — inwoners van ‘vreemde’ afkomst — een overheersend beleidsthema is geworden. In vele EU15-lidstaten is het relatieve aandeel van de migranten in de bevolking inderdaad vrij hoog geworden, in het algemeen meer dan 10% (de gemiddelde waarde voor alle EU15-lidstaten samen is 12%, tabel 9). Maar men kan zich wel de vraag stellen of deze statistiek, ook wanneer 10% als ‘vrij veel’ kan worden beschouwd, wel de meest verklarende factor is voor de maatschappelijke onrust. Misschien moeten niet de aantallen (of percentages) op zich in aanmerking worden genomen, maar wel de relatief korte tijdsspanne waarin deze hoge percentages een realiteit zijn geworden. Tussen 1990 en 2013 is in nagenoeg alle EU15-lidstaten het percentage migranten in de bevolking vrij spectaculair gestegen; voor de EU15 in zijn geheel was het relatieve aandeel migranten in de bevolking in 1990 niet meer dan 6% en is het dus over een tijdsspanne van amper 23 jaar verdubbeld; voor Italië is het verviervoudigd en voor Spanje is het percentage verzesvoudigd.⁶⁰

Binnen de EU, maar ook in vergelijking met de rest van Europa, is de groep EU15 blijkbaar een populaire plaats van bestemming; in 2013 bevond niet minder dan 66% van alle migranten in Europa zich in een EU15-lidstaat (tabel 8). Maar ook op mondiaal vlak lijkt de EU15 een bijzondere aantrekkingspool te zijn. In 2013 telde de EU15 402 miljoen inwoners. Dat aantal komt overeen met 5,6% van de wereldbevolking. Hier tegenover staat dat 9,9% van alle migranten op de wereld (232 miljoen, tabel 1) dit deel van de wereld als bestemming heeft gekozen. Deze gemiddelden zijn merkkelijk lager dan deze voor de Verenigde Staten en Canada (22% van de totale migrantenpopulatie en 5% van de wereldbevolking), maar ze zijn wel illustratief voor de wezenlijke uitdaging die zich stelt voor het ‘oude continent’: de integratie van een belangrijke groep ‘vreemdelingen’ in een samenleving, waarin de aanwezigheid van migranten vrij nieuw is (niet zolang terug in de geschiedenis was het ‘oude continent’ zelf een belangrijke voedingsbodem voor immigratie naar Noord-Amerika) in het alles omvattend perspectief van een ‘*global village*’.

60 Met een vermenigvuldigingsfactor van respectievelijk x1,2 en x1,1 hebben alleen België en Frankrijk een toename gekend zichtbaar onder het EU15 gemiddelde.

Bibliografie

- EMN (European Migration Network) (2012). Country Fact Sheets. Brussel: Europese Commissie. Geraadpleegd via http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/factsheets/index_en.htm
- EU Green Paper (2005). Green Paper. Confronting demographic change: a new solidarity between the generations. Brussels: Commission of the European Communities.
- EUMAGINE-project (Imagining Europe from the Outside) (2012). Project Paper 13. Cross-country analyses and theoretical conclusions. Antwerp & Oxford: UA (University of Antwerp) & IMI (International Migration Institute).
- EUROSTAT (2014). Geraadpleegd via <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
- Lesthaeghe, R. & Van de Kaa, D. (1986). Twee demografische transitities? ("Two demographic transitions?"). In: Lesthaeghe, R. & Van de Kaa, D. (eds.) (1986). Bevolking. Groei en Krimp. Boekaflevering Mens en Maatschappij. Deventer: Van Loghum Slaterus, 9-24.
- Linz, K. & Stula, S. (2010). Demographic change in Europe. An Overview. Working paper n° 4. Observatory for Sociopolitical Developments in Europe. Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth, Berlin (Germany). Geraadpleegd via <http://www.sociopolitical-observatory.eu>.
- Morokvasic, M. (1992). La guerre et les réfugiés dans l'ex-Yougoslavie. In: Revue Européenne de Migrations Internationales, vol. 8, 2, 5-25.
- Noppe, J. (2014). De gekleurde arbeidsmarkt. Monitoring van de tewerkstellingspositie van personen van vreemde herkomst in Vlaanderen. In: Over Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE, 24 (1).
- Schoenmaeckers, R. & Vanderleyden, L. (2009). Population Ageing. Towards an Improvement of the Quality of Life? SVR-Studie 2009/1. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Schoenmaeckers, R. (2013). SVR Zendingsverslag 46 ste Zittijd CPD, New York, 22-26 april 2013. Ongepubliceerd verslag. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- SERV - Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (2009). Impact van de financiële economische crisis op Vlaanderen en België. Brussel: SERV.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2001). Replacement Migration. Is it a solution to declining and ageing populations? New York: United Nations.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2011). World Population Prospects. The 2010 Revision. New York: United Nations.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2013a). Trends in International Migrant Stock: The 2013 Revision. Excel-gegevensbestand, sinds begin 2014 beschikbaar op CD-ROM.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2013b). Trends in International Migrant Stock: Migrants by Age and Sex. Excel-gegevensbestand, sinds begin 2014 beschikbaar op CD-ROM.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2013c). Trends in International Migrant Stock: Migrants by Destination and Origin. Excel-gegevensbestand, sinds begin 2014 beschikbaar op CD-ROM.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2011a). International Migration Report 2009: A Global Assessment. New York: United Nations.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2011b). International Migration Flows to and from Selected Countries: The 2010 Revision. New York: United Nations.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2011c). Trends in International Migrant Stock: Migrants by Age and Sex. New York: United Nations.

ANNEX I Inhoud gebruikt VN-gegevensbestand

(gedownload eind september 2013 van de website van de VN Bevolkingsdivisie)

ANNEX IA. Trends in International Migrant Stock: The 2013 Revision

 United Nations Population Division Department of Economic and Social Affairs <i>Trends in International Migrant Stock: The 2013 Revision</i> TABLE OF CONTENTS POP/DB/MIG/Stock/Rev.2013 September 2013 - Copyright © 2013 by United Nations. All rights reserved Suggested citation: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2013). Trends in International Migrant Stock: The 2013 Revision (United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2013).	
TABLE	TITLE
Table 1	International migrant stock at mid-year by sex and by major area, region, country or area, 1990-2013
Table 2	Total population at mid-year by sex and by major area, region, country or area, 1990-2013 (thousands)
Table 3	International migrant stock as a percentage of the total population, 1990-2013
Table 4	Female migrants as a percentage of the international migrant stock by major area, region, country or area, 1990-2013
Table 5	Annual rate of change of the migrant stock by sex and by major area, region, country or area, 1990-2013 (percentage)
Table 6	Estimated refugee stock at mid-year by major area, region, country or area, 1990-2013
ANNEX	Classification of countries and areas by major area and region
NOTES	NOTES

ANNEX IB. Trends in International Migrant Stock: Migrants by Age and Sex

 United Nations Population Division Department of Economic and Social Affairs <i>Trends in International Migrant Stock: Migrants by Destination and Origin</i> TABLE OF CONTENTS POP/DB/MIG/Stock/Rev.2013 September 2013 - Copyright © 2013 by United Nations. All rights reserved Suggested citation: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2013). Trends in International Migrant Stock: Migrants by Destination and Origin (United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2013).	
TABLE	TITLE
Table 1	Total migrant stock at mid-year by origin and by major area, region, country or area of destination, 1990
Table 2	Male migrant stock at mid-year by origin and by major area, region, country or area of destination, 1990
Table 3	Female migrant stock at mid-year by origin and by major area, region, country or area of destination, 1990
Table 4	Total migrant stock at mid-year by origin and by major area, region, country or area of destination, 2000
Table 5	Male migrant stock at mid-year by origin and by major area, region, country or area of destination, 2000
Table 6	Female migrant stock at mid-year by origin and by major area, region, country or area of destination, 2000
Table 7	Total migrant stock at mid-year by origin and by major area, region, country or area of destination, 2010
Table 8	Male migrant stock at mid-year by origin and by major area, region, country or area of destination, 2010
Table 9	Female migrant stock at mid-year by origin and by major area, region, country or area of destination, 2010
Table 10	Total migrant stock at mid-year by origin and by major area, region, country or area of destination, 2013
Table 11	Male migrant stock at mid-year by origin and by major area, region, country or area of destination, 2013
Table 12	Female migrant stock at mid-year by origin and by major area, region, country or area of destination, 2013
ANNEX	Classification of countries and areas by major area and region
NOTES	Notes

ANNEX IC. Trends in International Migrant Stock: Migrants by Destination and Origin

United Nations
Population Division
Department of Economic and Social Affairs

Trends in International Migrant Stock: Migrants by Age and Sex
TABLE OF CONTENTS
POP/DB/MIG/Stock/Rev.2013

September 2013 - Copyright © 2013 by United Nations. All rights reserved
Suggested citation: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2013).
Trends in International Migrant Stock: Migrants by Age and Sex (United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2013).

TABLE	TITLE
Table 1	International migrant stock at mid-year by age and sex and by major area, region, country or area, 1990
Table 2	International migrant stock at mid-year by age and sex and by major area, region, country or area, 2000
Table 3	International migrant stock at mid-year by age and sex and by major area, region, country or area, 2010
Table 4	International migrant stock at mid-year by age and sex and by major area, region, country or area, 2013
Table 5	Total population at mid-year by age and sex and by major area, region, country or area, 1990 (thousands)
Table 6	Total population at mid-year by age and sex and by major area, region, country or area, 2000 (thousands)
Table 7	Total population at mid-year by age and sex and by major area, region, country or area, 2010 (thousands)
Table 8	Total population at mid-year by age and sex and by major area, region, country or area, 2013 (thousands)
Table 9	International migrant stock as percentage of the total population by age and sex and by major area, region, country or area, 1990
Table 10	International migrant stock as percentage of the total population by age and sex and by major area, region, country or area, 2000
Table 11	International migrant stock as percentage of the total population by age and sex and by major area, region, country or area, 2010
Table 12	International migrant stock as percentage of the total population by age and sex and by major area, region, country or area, 2013
Table 13	Percentage distribution of the international migrant stock by age and sex and by major area, region, country or area, 1990
Table 14	Percentage distribution of the international migrant stock by age and sex and by major area, region, country or area, 2000
Table 15	Percentage distribution of the international migrant stock by age and sex and by major area, region, country or area, 2010
Table 16	Percentage distribution of the international migrant stock by age and sex and by major area, region, country or area, 2013
Table 17	Female migrants as a percentage of the international migrant stock by age and by major area, region, country or area, 1990
Table 18	Female migrants as a percentage of the international migrant stock by age and by major area, region, country or area, 2000
Table 19	Female migrants as a percentage of the international migrant stock by age and by major area, region, country or area, 2010
Table 20	Female migrants as a percentage of the international migrant stock by age and by major area, region, country or area, 2013
ANNEX	Classification of countries and areas by major area and region
NOTES	Notes

ANNEX II Landencompositie van continenten en subcontinenten toegepast in het VN-gegevensbestand

Africa

<i>Eastern Africa</i>	<i>Middle Africa</i>	<i>Northern Africa</i>	<i>Western Africa</i>
Burundi	Angola	Algeria	Benin
Comoros	Cameroon	Egypt	Burkina Faso
Djibouti	Central African Republic	Libyan Arab Jamahiriya	Cape Verde
Eritrea	Chad	Morocco	Côte d'Ivoire
Ethiopia	Congo	Sudan	Gambia
Kenya	Democratic Republic of the Congo	Tunisia	Ghana
Madagascar	Equatorial Guinea	Western Sahara	Guinea
Malawi	Gabon		Guinea-Bissau
Mauritius	Sao Tome and Principe	<i>Southern Africa</i>	Liberia
Mozambique		Botswana	Mali
Réunion		Lesotho	Mauritania
Rwanda		Namibia	Niger
Seychelles		South Africa	Nigeria
Somalia		Swaziland	St. Helena
Uganda			Senegal
United Republic of Tanzania			Sierra Leone
Zambia			Togo
Zimbabwe			

Asia

<i>Eastern Asia</i>	<i>South-central Asia</i>	<i>South-eastern Asia</i>	<i>Western Asia</i>
China	Afghanistan	Brunei Darussalam	Armenia
China, Hong Kong SAR	Bangladesh	Cambodia	Azerbaijan
China, Macao SAR	Bhutan	Democratic Republic of Timor-Leste	Bahrain
Democratic People's Republic of Korea	India	Indonesia	Cyprus
Japan	Iran (Islamic Republic of)	Lao People's Democratic Republic	Georgia
Mongolia	Kazakhstan	Malaysia	Iraq
Republic of Korea	Kyrgyzstan	Myanmar	Israel
	Maldives	Philippines	Jordan
	Nepal	Singapore	Kuwait
	Pakistan	Thailand	Lebanon
	Sri Lanka	Viet Nam	Occupied Palestinian Territory
	Tajikistan		Oman
	Turkmenistan		Qatar
	Uzbekistan		Saudi Arabia
			Syrian Arab Republic
			Turkey
			United Arab Emirates
			Yemen

Europe

<i>Eastern Europe</i>	<i>Northern Europe</i>	<i>Southern Europe</i>	<i>Western Europe</i>
Belarus	Channel Islands	Albania	Austria
Bulgaria	Denmark	Andorra	Belgium
Czech Republic	Estonia	Bosnia and Herzegovina	France
Hungary	Faeroe Islands	Croatia	Germany
Poland	Finland	Gibraltar	Liechtenstein
Republic of Moldova	Iceland	Greece	Luxembourg
Romania	Ireland	Holy See	Monaco
Russian Federation	Isle of Man	Italy	Netherlands
Slovakia	Latvia	Malta	Switzerland
Ukraine	Lithuania	Portugal	
	Norway	San Marino	
	Sweden	Slovenia	
	United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland	Spain	
		The former Yugoslav Republic of Macedonia	
		Yugoslavia	

Latin America and the Caribbean

Caribbean

Anguilla
Antigua and Barbuda
Aruba
Bahamas
Barbados
British Virgin Islands
Cayman Islands
Cuba
Dominica
Dominican Republic
Grenada
Guadeloupe
Haiti
Jamaica
Martinique
Montserrat
Netherlands Antilles
Puerto Rico
Saint Kitts and Nevis
Saint Lucia
Saint Vincent and the
Grenadines
Trinidad and Tobago
Turks and Caicos Islands
United States Virgin
Islands

Central America

Belize
Costa Rica
El Salvador
Guatemala
Honduras
Mexico
Nicaragua
Panama

South America

Argentina
Bolivia
Brazil
Chile
Colombia
Ecuador
Falkland Islands (Malvinas)
French Guiana
Guyana
Paraguay
Peru
Suriname
Uruguay
Venezuela

Northern America

Bermuda
Canada
Greenland
Saint-Pierre -et-Miquelon
United States of America

Oceania

Australia/New Zealand

Australia
New Zealand

Melanesia

Fiji
New Caledonia
Papua New Guinea
Solomon Islands
Vanuatu

Micronesia

Guam
Kiribati
Marshall Islands
Micronesia
(Federated States of)
Nauru
Northern Mariana Islands
Palau

Polynesia

American Samoa
Cook Islands
French Polynesia
Niue
Pitcairn
Samoa
Tokelau
Tonga
Tuvalu
Wallis and Futuna Islands

Slotbeschouwingen

Edwin Pelfrene & Christine Van Peer

Het migratiethema beroert al geruime tijd de gemoederen. Voor een belangrijk deel heeft dat te maken met een zekere ongerustheid bij lagen van de bevolking die zekerheden zien verdwijnen of zich bedreigd voelen, al dan niet terecht. Signalen daarvan klinken door bij verkiezingen (Billiet & Swyngedouw, 2009) en waarschuwingen komen zowel vanuit de brede publieke opinie als vanuit academische middens. Zo stelt de Britse ontwikkelings-econoom Paul Collier dat we maar beter opletten voor een ongebreidelde instroom van gelukzoekers en best de grenzen niet al te wijd openstellen (Collier, 2013). In eigen taalgebied herinneren we ons de ruchtmakende waarschuwingen van Paul Scheffer voor de ongenode gevolgen van een onachtzame tolerantie jegens vreemde gewoonten en gebruiken (Scheffer, 2007).

Ook de boodschap van de Duitse bondskanselier in het najaar van 2010 ging die richting uit: *‘Duitsland mankeert geschoolde werkkrachten en kan daarom niet zonder gastarbeiders. Maar die moeten zich integreren en zich de Duitse cultuur en waarden eigen maken.’* Het Multikulti credo van *‘we leven nu naast elkaar en we zijn er blij om, is helemaal mislukt’*. En ze vervolgt: *‘Duitsland staat open voor de rest van de wereld maar heeft geen nood aan een immigratie die weegt op ons sociaal systeem’* (De Standaard, 17/10/2010).

Deze elementen geven meteen aan waar het centraal om draait in dit debat: beheersing van de migratiestromen met behoud van sociale evenwichten enerzijds, inburgering en integratie anderzijds.

De voorliggende publicatie brengt hiervan enkele aspecten voor het voetlicht. Net als de omringende landen is België al sinds jaren een immigratieland, en binnen België geldt dat zeker voor de Vlaamse regio. Waar mogelijk wordt op het geëigende niveau beleid ontwikkeld of voorgesteld om dit alles in goede banen te leiden. Met betrekking tot de ‘inburgering’ is Vlaanderen binnen België zelfs pionier geworden met beleid dat nu ook in Wallonië navolging krijgt (De Standaard, 21/07/2010).

Migratie is echter een beweging met vele facetten. Een aantal daarvan komen aan bod in de diverse bijdragen van deze publicatie. We brengen deze vaststellingen samen rond enkele thema’s die het maatschappelijk debat kunnen voeden.

Minder immigraties, meer emigraties

De internationale immigratie in België daalt voor het eerst sinds 3 decennia. Dat geldt bij nader toezien voor de 3 gewesten van het land. In Vlaanderen en in het Brusselse Hoofd-

stedelijke Gewest staat de internationale immigratie op haar hoogtepunt in 2010; in vergelijking daarmee zijn de internationale immigraties in 2012 al met ongeveer 10% gezakt. In Wallonië begon de daling al een jaar vroeger (een daling van 16% in 2012 ten opzichte van het peil in 2009).

De internationale emigraties aan de andere kant gaan in stijgende lijn (in 2012 een stijging van ongeveer 31% in Vlaanderen en van 13 à 14% in de beide overige gewesten van het land ten opzichte van het peil in 2010).

Gevolg van die beide bewegingen is een scherpe daling van het internationale migratiesaldo, dat in Vlaanderen en Wallonië in die korte tijdspanne van twee jaar tijd tot de helft is teruggevallen (respectievelijk 49% en 51%), en in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest tot op twee derde (66%). Dit reflecteert zich meteen in de terugval van het internationale migratiesaldo als component van de bevolkingsgroei, hoewel het vooralsnog in elk gewest de belangrijkste component blijft, met stip boven het natuurlijke saldo (geboorten min overlijdens) of het saldo van de binnenlandse migraties.

Bij een opsplitsing naar brede nationaliteitsgroepen (volgens de huidige nationaliteit) zien we in Vlaanderen vooral een terugval van de internationale immigratie van staatsburgers uit 'Europese landen van buiten de Europese Unie' (EU) of van 'landen van buiten Europa'. Bij Turken en bij staatsburgers uit landen van de Maghreb (vooral Marokko) is er sprake van een lichte terugval, en zo ook voor staatsburgers uit de groep landen van 'West/Noord-EU'.

Tegen die tendens in noteren we wel een toename van de immigratie van staatsburgers uit 'Oost-EU' (in 2012 de meest prominente groep binnen het geheel van de internationale immigratie, met Polen, Roemenen en Bulgaren voorop) of uit 'Zuid-EU' (vooral Spanjaarden, Portugezen en Italianen). Het zijn hier voornamelijk jongvolwassenen, in de leeftijden tussen 20 en 30 jaar, die inwijken naar de Vlaamse regio.

Aan de zijde van de uitwijking, meer bepaald de internationale emigratie, is er in recente jaren stijging van de aantallen bij staatsburgers uit landen van de 'Oost-EU'-groep, maar zeker ook van staatsburgers uit de groep 'Europese landen van buiten de EU' of de groep 'landen van buiten Europa'.

Dat een dalende internationale immigratie samenvalt met een stijgende internationale emigratie van staatsburgers van buiten de EU, verklaart het *Interfederaal Gelijkekansen-centrum* door de afname van de gezinsherenigingen ten gevolge van het inwerkingtreden van de nieuwe, strengere wet op de gezinshereniging in het najaar van 2011. Het centrum wijst ook op de sterke daling van het aantal geregulariseerde personen. Naar verluidt waren er in 2013 in vergelijking met 2012 60 procent minder positieve beslissingen die hebben geleid tot de regularisatie van vreemdelingen. Op beide vlakken treedt de overheid nu blijkbaar strenger op dan voorheen.

Alles wel beschouwd maken staatsburgers van EU-lidstaten anno 2012 het gros uit van de internationale immigranten met een vreemde nationaliteit (62% voor Vlaanderen, 60% voor Wallonië en 67% voor het hoofdstedelijke gewest). Bij de internationale emigraties is dat net zo het geval (65% voor Vlaanderen en Wallonië, 66% in het hoofdstedelijke gewest). Ook de intensiteit van de bewegingen over en weer is in die groep met de jaren sterk toegenomen, wat de vraag oproept in hoeverre we dat nog als 'internationale immigratie' moeten zien. Ettore Recchi van het *Observatoire sociologique du changement (OSC)* te Parijs zou het hier eerder willen hebben over 'intra-Europese mobiliteit' (Recchi, 2013).

Men kan zich inderdaad inbeelden dat voor de jonge generaties, vertrouwd met Europese studieprogramma's zoals Erasmus, de Europese landsgrenzen als internationale grenzen aan betekenis verliezen.

Niettemin verdient die binnen-Europese migratie nog alle aandacht. De stad Gent bijvoorbeeld kende vanaf 2007 een sterke, aangehouden toestroom van Bulgaren (1.000 à 1.200 internationale immigraties op jaarbasis). Pas vanaf 2011 is er ook een belangrijke stijging van de internationale emigratie van Bulgaren (naar een 600-tal in 2011 en 2012), maar die houdt nog lang geen pas met de internationale immigratie van die nationaliteitsgroep. Het hier aangehaalde migratiepatroon is een schoolvoorbeeld van 'kettingmigratie' of 'volgmigratie' dat voortvloeit uit het belang van migratienetwerken bij het op gang brengen en vooral onderhouden van migratiestromen die kunnen leiden tot een migratiegolf (Zoomers, 2006). Voor het beleid is zulke toestroom, gegeven de onverwachte aantallen, in elk geval een aandachtspunt.

Het Verenigd Koninkrijk kampt al geruime tijd met een sterke toestroom van migranten uit Oost-Europese landen en wil daar paal en perk aan stellen (The Guardian, 30/07/2014). Binnen een Europa met een zeer ongelijke welvaartspreiding en compleet uiteenlopende stelsels van sociale zekerheid kan de vraag gesteld worden hoe de toegenomen intra-Europese migratie in juiste banen moet worden geleid. Meer en meer daagt het besef dat het principe van het vrij verkeer van personen binnen de Europese Economische Ruimte aanvullende, flankerende maatregelen behoeft. De nieuwe voorzitter van de Europese Commissie, de heer Juncker, stelde hierover: *'vrij verkeer is een recht op vrije circulatie; het is niet een recht om te migreren in de sociale zekerheidssystemen van lidstaten.'* (Juncker, 2014).

Vergeten we echter niet de Belgen, want zij figureren helemaal vooraan in de internationale migratiestatistiek van België en zijn regio's. Van de 63.000 internationale immigraties naar Vlaanderen in de loop van 2012 komt 16% op rekening van eigen landgenoten; van de 46.000 emigraties uit Vlaanderen dat jaar is het aandeel zelfs dubbel zo groot (34%). Hun saldo is al jaren negatief, wat maakt dat meer Belgen het land, meer bepaald de Vlaamse regio, verlaten dan er toestromen. In 2010 is het aantal migranten van en naar Vlaanderen flink geslonken ten aanzien van het jaar voordien (goed een derde minder), wat vooral te maken heeft met wijzigingen voor het in aanmerking nemen van de ambtshalve schrappingen en de her-inschrijvingen. Aannemelijk is dat het hier voornamelijk Belgen betreft 'met een migratieachtergrond' die heen en weer pendelen tussen land van herkomst en land van toekomst al naargelang het perspectief. Het Rijksregister ontbeert helaas een nauwkeurige opvolging van het meervoudig staatsburgerschap zodat we op dit vlak verstek moeten geven voor een meer verfijnde analyse. Hier alvast een pleidooi om daaraan te sleutelen.

De bevolking in het land wordt superdivers

Vlaanderen wordt inmiddels gekenmerkt door een grote diversiteit. Personen met een migratieachtergrond, grofweg aangeduid als migranten, zijn vandaag niet meer weg te denken uit de samenleving. Vraag is natuurlijk hoe we de generieke term 'migrant' precies invullen? Gaat het om vreemdelingen (niet-Belgen volgens de huidige nationaliteit), immigranten (personen die in het buitenland geboren zijn en naar België geïmmigreerd zijn, uitgezonderd de personen die als Belg geboren zijn en waarvan de ouders geboren zijn met de Belgische nationaliteit) of om personen van vreemde herkomst (immigranten en hun nakomelingen)? Elke wijze van definiëren omschrijft een realiteit, maar elk wel een iets andere.

In 2013 bedroeg het aandeel van personen met een niet-Belgische nationaliteit in de Vlaamse bevolking 7,3%. Kijken we breder naar de bevolking van vreemde herkomst, dan komen we uit op 17,4%. De immigranten nemen een tussenpositie in met 9,7%.

Bij kinderen en jongeren ligt het aandeel van personen van vreemde herkomst nog veel hoger: 29% in de leeftijdsgroep tussen 0 en 17 jaar. Dit duidt op een verdere ‘verkleuring’ van de bevolking.

Vooral de grootsteden, ankerpunten van de internationale migratie, hebben een naar herkomst zeer gelaagde bevolking. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest is 2 op de 3 inwoners (66%) van vreemde herkomst. Voor Antwerpen kunnen we rekenen met 4 op de 10 inwoners (43%), voor Gent met 3 op de 10 (28%). Ook andere centrumsteden kennen een belangrijke concentratie van personen van vreemde herkomst, zoals Mechelen (28%), Leuven (27%) en Genk (52%). Voorts zijn er nog tal van kleinere gemeenten in Vlaanderen met minstens een kwart van de bevolking van vreemde herkomst, inzonderheid grensgemeenten met Nederland in de provincies Antwerpen en Limburg, het randgebied van Brussel, enkele gemeenten uit Midden-Limburg, in Boom en in Ronse. In de samenstelling van hun bevolking ziet men telkens een hele migratiegeschiedenis weerspiegeld.

Het gedetailleerde rapport over de Marokkaanse bevolking in België van het Federaal Migratiecentrum naar aanleiding van 50 jaar migratie, geeft aan dat het vestigingsgebied van de tweede generatie Marokkanen uitdijt ten opzichte van dat van hun ouders. De populaties van de tweede (en derde) generatie in de hoofdstad gaan zich nu eerder vestigen in de gemeenten uit de tweede kroon zoals Koekelberg, Sint-Agatha-Berchem, Jette en Ganshoren, of trekken ook naar de randgemeenten ten westen en noordwesten van het hoofdstedelijke gewest zoals Machelen, Sint-Pieters-Leeuw, Vilvoorde of Drogenbos (Schoonvaere, 2014).

De 21ste eeuw wordt een eeuw van ‘superdiversiteit’, stelt Geldof (2013). Daarmee is bedoeld dat de samenleving erg divers is geworden naar etnisch-culturele afkomst, gewoonten en gebruiken. Daarbij is er sprake van een groeiende diversiteit binnen de diversiteit, met een veelheid van landen van herkomst, talen, culturen, religies, statuten en sociale posities. Die complexiteit en de interacties tussen al die factoren is de kern van superdiversiteit.

Deze studie illustreert welke detailanalyses mogelijk zijn op basis van een databestand met (geanonimiseerde) individuele gegevens. De auteur van hoofdstuk 2 stelt terecht dat dergelijk cijfermateriaal onontbeerlijk is voor het voeren van een op feiten gebaseerd beleid. Het is noodzakelijk om de efficiëntie van politieke maatregelen te vergroten en de resultaten ervan te evalueren, zowel met betrekking tot het migratiebeleid als voor het sectorale beleid inzake onderwijs, het inschakelen op de arbeidsmarkt, het welzijnsbeleid, de integratie in het algemeen en de bestrijding van allerlei vormen van ongelijkheid en discriminatie op grond van herkomst.

Kenteringen ten gunste op de arbeidsmarkt

Recent beschikbare gegevens van de Kruispuntbank Sociale Zekerheid (KSZ) tonen een gunstige evolutie voor inschakeling van kansengroepen op de arbeidsmarkt: de werkzaamheidsgraad bij de meeste vreemde herkomstgroepen is tussen 2010 en 2012 lichtjes gestegen terwijl die bij de groep met Belgische herkomst constant is gebleven. Ook de werkloosheidsgraad evolueerde in analoge zin.

Niettemin persisteren nog grote verschillen inzake werkzaamheidsgraad en werkloosheidsgraad tussen niet-EU herkomstgroepen en de groep personen met een Belgische herkomst. De groep personen met een niet-EU herkomst blijft ook nog altijd veel meer tewerkgesteld in zwakke sectoren van de economie (uitzendarbeid, seizoen- of gelegenheidsarbeid). Bovendien attenderen de cijfers op een tweedeling bij de dagloonklasse tussen de groepen met een Belgische herkomst, de buurlanden of andere West- en Noord-Europese herkomst enerzijds, en de groepen met herkomst uit Oost-EU en niet-EU anderzijds (Noppe, 2014).

Aan de aanbodzijde zijn hierbij verschillen in opleiding, taalbeheersing en werkervaring in het geding (VDAB, 2012). Aan de vraagzijde bij de werkgevers speelt nog wel een negatieve beeldvorming en/of discriminatie van groepen met een vreemde herkomst, naast eigen (exclusieve) wervingskanalen of een specifieke organisatiecultuur. ‘Allochtonen’ worden soms als een ‘bedreiging’, zo niet als ‘minder competent’ bevooroordeeld (CGKR, 2012).

Het Vlaamse beleid streeft concrete doelen na met betrekking tot de arbeidsdeelname van personen van vreemde herkomst (en andere kansengroepen): het verhogen van de werkzaamheidsgraad, het wegwerken van verschillen in arbeidsdeelname en het uitbannen van discriminatie tegen 2020 (VESOC, 2009). Diverse maatregelen worden daartoe ingezet, zoals het ‘sluitend maatpak’ en taalbeleid voor werkzoekenden, loopbaan- en diversiteitsplannen in de ondernemingen en het antidiscriminatiebeleid van het door de Vlaamse overheid geïnitieerde ‘Actieplan Bestrijding Arbeidsgerelateerde Discriminatie’ (ABAD).

Eén zwaluw maakt de lente niet. De licht gestegen werkzaamheidsgraad zou er kunnen op wijzen dat de ondersteuning door de overheid en bepaalde initiatieven ten aanzien van personen met een niet-EU herkomst hun vruchten afwerpen. Het kan volgens de auteur van hoofdstuk 3 ook wijzen op een zekere flexibilisering van de arbeidsmarkt die net die groepen (noodgedwongen) kan aanspreken. Wat ervan zij, dat beleid een verschil kan maken is daarin zeker een element.

Een ‘slag om talent’ in versnelling?

Kennistransfer en kennisdeling maken een essentieel onderdeel uit van de Lissabonstrategie, die ontworpen is om van Europa de meest dynamische kenniseconomie ter wereld te maken. Vanuit de ‘European Research Area’-gedachte wordt gewerkt aan een ‘vrijhandelszone’ voor onderzoek en onderzoekers. Binnen de Europese ‘open onderzoeksruimte’ zullen onderzoekers meer kennis kunnen uitwisselen, onder meer door een verhoogde internationale mobiliteit (‘brain circulation’).

Ook in Vlaanderen zijn al heel wat initiatieven genomen om buitenlandse onderzoekers aan te trekken, of breder gesteld, de internationale (in- en uitgaande) mobiliteit van onderzoekers aan te moedigen (denk aan Odysseus I, II en vele andere programma’s). De sterke stijging van het aantal buitenlandse onderzoekers – vooral in de typische onderzoeksstatuten van ‘WP-doctorandi’ en ‘WP-postdocs’ – aan onze universiteiten in recente jaren is daarvan de weerslag.

Waar vroeger tal van lokale push-factoren (weinig mogelijkheden of perspectieven voor onderzoek in het eigen land) en pull-factoren (expertise van een bepaalde prof, een specifiek labo of onderzoeksteam) in het geding waren, is er nu vooral een omslag gekomen naar een nieuwe researchcultuur waarvan de internationale mobiliteit een essentieel deel uitmaakt, zo niet een ‘must’ is geworden.

De STEM-disciplines (Science, Technology, Engineering, Mathematics) en de geneeskunde zijn de vakgebieden waar zowel in het verleden als nu de grootste aantallen buitenlandse onderzoekers terug te vinden zijn. Het vakgebied Toegepaste Wetenschappen spant de kroon met meer dan 800 buitenlandse onderzoekers die in de periode 2004-2010 zijn ingestroomd aan de Vlaamse universiteiten; dan volgen de Exacte Wetenschappen met meer dan 700 en de Geneeskunde met meer dan 400. Ook in andere disciplines is er een belangrijke instroom van buitenlandse onderzoekers.

In het academiejaar 2011-2012 werden 548 van de 1670 doctoraten behaald door een buitenlandse doctoraatsstudent, omgerekend 1 op de 3. Buitenlandse onderzoekers slagen er in doorsnee beter in dan de Belgen om een doctoraat te behalen binnen de voorziene onderzoekstermijn. 'The best and the brightest' van andere landen komen dus al naar de Vlaamse universiteiten en onderzoeksinstellingen en zijn er succesvol. In de 'slag om talent' ('global war for talent') die zich aandient, inzonderheid in het vergrijsde Europa, zijn ze waardevolle en wellicht ook noodzakelijke partners geworden.

Een aantal knelpunten worden gesignaleerd: 1) er is een grote genderkloof bij de buitenlandse onderzoekers (vooral bij de groep die vanuit Afrika komt); 2) Vlaanderen kent weliswaar een 'open onderzoeksruijtte' maar op het eerste gezicht ook een 'gesloten samenlevingscultuur' (volgens een kwart van een grote groep ondervraagden uit die populatie); 3) de taalwetgeving voor de universiteiten vormt soms een taalbarrière.

Wachten op het wachtregister

Het Rijksregister telt begin 2013 ongeveer 50.000 ingeschreven personen in het wachtregister van asielzoekers. Volgens ADS zijn dat er 62.000, of 12.000 meer.

Bij nader toezien neemt ADS ook de asielzoekers ingeschreven op het adres van de toegevoegde fictieve woonplaatscode in aanmerking, gereserveerd voor de groep die geen woonplaats kan voorleggen. Vele van de aldaar ingeschreven personen blijken echter na verloop van tijd onvindbaar. Schrappen van de lijst is niet evident gegeven de vigerende wetgeving, met als resultaat een aanwassende lijst van fantoominschrijvingen.

Het probleem van de opvolging van de aantallen hoeft niet te verbazen. De wereld van vluchtelingen is uit de aard der zaak een vluchtige wereld; men mag dus aannemen dat de statistische opvolging ervan in menige lidstaat van Europa, met zijn open binnengrenzen, een heikele kwestie is.

Zouden we afstemmen op de statistische reeks die Eurostat verspreidt over de nog hangende dossiers van asielaanvragen, dan komen we voor maart 2014 (ca. 16.000) uit met een cijfer dat flink lager ligt dan in januari 2013 (ca. 26.000). Die daling vinden we ook terug in de statistische reeksen die de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ) of het Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS) daarover vrijgeven. Het CGVS verwijst daarbij ter verklaring nadrukkelijk naar het verstrengde asielbeleid in de afgelopen legislatuur. Het beeld van België als 'gemakkelijk asielland' kan worden bijgesteld; zo ook het politieke debat daarover (Francken & Smeyers, 2012).

Recent is er opnieuw een verhoging vastgesteld van het aantal asielaanvragen in België, onder meer van Syriërs, Palestijnen en Eritreeërs die zijn weggevlucht voor conflicten of uit vrees voor vervolging. Eritreeërs maken deel uit van de bootvluchtelingen die de

Middellandse Zee oversteken en zo Italië bereiken. Menigeen reist door naar andere Europese landen, niet zelden volgens de routes hen voorgespiegeld door mensensmokkelaars (Brusselnieuws.be, 6/08/2014).

Asielstromen zijn per definitie onvoorspelbaar, omdat zij het gevolg zijn van internationale conflicten waarop België nauwelijks greep heeft.

Inburgering en integratie in een professionele plooi gelegd

Het Vlaamse inburgeringsbeleid van nieuwkomers kende in zijn 10-jarig bestaan een grote professionalisering. Tal van nieuwkomers (personen die voor het eerst tot de doelgroep van inburgering toetreden, t.w. meerderjarige vreemdelingen die hier komen wonen en Belgen geboren in het buitenland met minstens één ouder geboren in het buitenland) worden bereikt en ondertekenen het inburgeringscontract. Niet enkel de doelgroep voor wie inburgering verplicht werd gesteld wordt bereikt, maar ook andere rechthebbenden (o.a. nieuwkomers met woonplaats in een gemeente van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, staatsburgers van een andere EU-lidstaat, asielzoekers die nog niet als vluchteling erkend zijn, arbeidsmigranten, nieuwkomers met een ernstige ziekte of handicap, 65-plussers) voelen zich aangesproken.

Nu is het een uitdaging voor het beleid om het traject eenvormiger te maken, met een betere afstemming van de cursussen maatschappelijke oriëntatie, de Nederlandse taallessen (niveau NT2) en de verdere loopbaanoriëntatie, hetzij met een professioneel perspectief (regulier werk), een educatief perspectief (verder studeren) of een sociaal perspectief (opvoedingsrol, contacten met school, huisadministratie, engagement in de buurt).

Nieuw is dat het beleid vooral ook wil vertrekken vanuit de persoonlijke doelen van de inburgeraar. De inburgeraars moeten weten wat hun competenties zijn, waar ze naartoe willen en kunnen, en welke acties moeten ondernomen worden. Dit wordt weergegeven in een portfolio en een persoonlijk ontwikkelingsplan (POP), waarop vervolgtrajecten kunnen geënt worden. Door elektronische uitwisseling van informatie tussen organisaties die geconnecteerd zijn op de Kruispuntnet Inburgering kan die opvolging nog beter gemonitord worden. Hieruit kunnen lessen getrokken worden voor zowel bijsturing van de inburgeringstrajecten als het verhogen van de toegankelijkheid van voorzieningen.

Voor dit initiatief heeft de Vlaamse overheid heel wat fondsen veil. Niettemin kan de vraag worden gesteld of de hele aanpak met haar klemtoon op individuele prestaties niet al te veel op maat van een westerse (middenklasse) rationaliteit is gesneden. Mogelijks moet inburgering en integratie ook meer als een sociaal proces worden begrepen, met ruimte voor initiatieven vanuit de minderheidsgroepen zelf. Is samenleven overigens niet altijd tweerichtingsverkeer?

Belangrijk is hoe de inburgering wordt ervaren door de betrokkenen: is ze inclusief of exclusief? Onderzoek in Engeland gaf aan dat minderheidsgroepen ('ethnic groups') zich gemakkelijker identificeren met het gastland in de mate dat dit appelleert aan de rechtsstaat met zijn burgerrechten en fundamentele vrijheden, terwijl het benadrukt meer subjectieve noties over plaatselijke gewoonten en gebruiken, soms gevat onder de eigen volksaard, veeleer als bedreigend overkomt (Swales, 2013).

Een brede golfslag van internationale migraties

Op basis van VN-data kan iets boven de 3% van de wereldbevolking als ‘migrant’ gekwalificeerd worden, dit is ‘een inwoner met een andere nationaliteit dan het land van verblijf’ (stock-data). Een kleine meerderheid (ruwweg 6 op de 10) van die groep migranten vinden we terug in de landen van het Noorden, de rest in die van het Zuiden volgens VN-nomenclatuur. Het hoofdmotief om te migreren blijft lotsverbetering, van arm naar rijk. Traditioneel was er vooral een Zuid-Noord migratie, maar nu is er al evenveel Zuid-Zuid migratie als gevolg van de gewijzigde welvaartspreiding wereldwijd.

Het zijn bevindingen die geheel in lijn liggen met de resultaten van een recent verslag in het toptijdschrift *Science* over de bilaterale 5-jaarlijkse migratiestromen (flow-data) tussen 196 landen in de periode tussen 1990 en 2010 zoals kon worden afgeleid uit een veelheid van bronnen (Abel & Nikola, 2014). De onderzoeksgroep van het *Vienna Institute of Demography* besluit:

- Er is geen toename van het aantal migranten in relatie tot de bevolkingsgroei (geschat op 0,6% van de wereldbevolking uitgaande van de migratiebewegingen tussen de VN-lidstaten sinds 1995).
- De meerderheid migreert niet naar een ander werelddeel maar binnen het eigen continent.
- Wereldwijd zijn de grootste migratiestromen die van Zuid-Oost Azië naar de Golfstaten in West-Azië, van Zuid-Amerika naar Noord-Amerika, en die binnen het Afrikaanse continent zelf. Deze migratie is vrijwel zonder uitzondering economisch van aard.
- Een paar kleinere migratiestromen springen in het oog. Zo migreerden tussen 2005 en 2010 zo’n 600.000 Marokkanen naar Spanje. Een andere stroom ging van Egypte naar de Golfstaten.
- De migratie naar Europa (tot 2010) is niet zo massaal als die naar de Verenigde Staten: tussen 2005 en 2010 migreerden in totaal meer Indiërs en Chinezen naar de VS dan er Afrikanen ten zuiden van de Sahara naar Europa trokken.
- De grootste ontvangers van Afrikaanse migranten zijn Frankrijk en Groot-Brittannië, maar veel meer Afrikanen verplaatsten zich binnen het eigen continent.
- De grootste groep migreert via legale routes, hetzij met een arbeids- of studievisum of in het kader van familievorming of -hereniging.
- Europa is geëvolueerd van een emigratiegebied naar een immigratiegebied.

Kijken we meer specifiek naar de Europese landen, dan is er volgens de analyse in hoofdstuk 7 vooral een aanhoudende centrum-periferie tweedeling: het kerngebied van Europa, grotendeels de landen van de EU15, herbergt de meeste migranten (volgens de VN-definitie van personen met een vreemde nationaliteit). Er zijn wel onderlinge verschillen naar samenstelling: we treffen naar verhouding meer migranten van het Zuiden (de helft of meer) in het Verenigd Koninkrijk, Spanje, Portugal, Nederland en Frankrijk, terwijl hun aandeel veel geringer is (hoogstens een kwart) in Luxemburg, Griekenland, Ierland, Oostenrijk en België. Voor België is het grote aandeel van migranten uit een andere EU-lidstaat kenmerkend, wat uiteraard te maken heeft met de rol van Brussel als Europees beslissingscentrum.

Duidelijk is dat in tal van EU-lidstaten het aandeel migranten in de bevolking in de afgelopen kwarteeuw sterk is toegenomen (van 6% naar 12% in de EU15). Daardoor is ook hun aanwezigheid een belangrijk beleidsthema geworden.

Alles wel beschouwd deint Europa mee op een brede golfslag van migratiebewegingen. We zijn niet alleen om de aanpassing te maken. Wie weet zijn wij Europeanen niet de pelgrims van morgen?

Bibliografie

- Abel, G.J. & Nikola, S., (2014). *Quantifying Global International Migration Flows*. In: *Science* (28 March 2014), 343 (6178), 1520-1522. doi: 10.1126/science.1248676
- Billiet, J. & Swyngedouw, M. (2009). *Etnische minderheden en de Vlaamse kiezers. Een analyse op basis van de postelektorale verkiezingsonderzoeken 1991 – 1995 – 1999 – 2003 – 2007*. Onderzoeksverslag Centrum voor Sociologisch Onderzoek. K.U. Leuven, CeSo/ISPO 2009-2010.
- Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding (CGKR) (2012). *Diversiteitsbarometer werk*. Brussel: CGKR.
- Brusselnieuws.be (6/08/2014). *Aantal asielaanvragen in juli stijgt weer*. Geraadpleegd via <http://www.brusselnieuws.be/nl/nieuws/aantal-asielaanvragen-juli-stijgt-weer>
- Collier, P. (2013). *Exodus. Hoe migratie onze wereld verandert*. [vertaald door Conny Sykora en Vera M. Sykora.] Houten-Antwerpen: Het Spectrum.
- De Standaard (17/10/2010). *Merkel vindt Duitse multicultural model 'totaal mislukt'*. Geraadpleegd via http://www.standaard.be/cnt/dmf20101017_007
- De Standaard (25/06/2014). *Immigratie in België daalt voor het eerst sinds 3 decennia*. Geraadpleegd via http://www.standaard.be/cnt/dmf20140625_01154661
- De Standaard (21/07/2014). *Wallonië legt taalvereiste op aan buitenlandse werknemers*. Geraadpleegd via http://www.standaard.be/cnt/dmf20140721_01185912
- Francken T. & Smeyers, S. (2012). *België, land zonder grens. Hoe moet het verder met ons asiel- en migratiebeleid?* Leuven: Davidsfonds Uitgeverij.
- Geldof, D. (2013). *Superdiversiteit. Hoe migratie onze samenleving verandert*. Leuven/Den Haag: Acco.
- Juncker (2014). Jean-Claude Junckers belangrijkste boodschappen in Utrecht - 11 april 2014. EPP-Press Releases 11/04/2014. Geraadpleegd via <http://juncker.epp.eu/press-releases/jean-claude-junckers-belangrijkste-boodschappen-utrecht>
- Noppe, J. (2014). *De gekleurde arbeidsmarkt. Monitoring van de tewerkstellingspositie van personen van vreemde herkomst in Vlaanderen*. In: Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE, 24 (1).
- Recchi, E. (2013). *Of moles and beavers: intra-EU mobility, de-nationalization and European integration from below*. Keynote speech op de studiedag over 'Intra-Europese migratie of mobiliteit. Andere tijden, nieuwe wegen?'. CEMIS (Centrum voor Migratie en Interculturele Studies), Universiteit Antwerpen, 13 december 2013 (driejaarlijks CEMIS-congres).
- Scheffer, P. (2007). *Het land van aankomst*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Schoonvaere, Q. (2014). *België – Marokko. 50 jaar migratie - Demografische studie over de populatie van Marokkaanse herkomst in België*. Centre de recherche en démographie et sociétés (Demo, UCL) & Federaal Centrum voor de analyse van de migratiestromen, de bescherming van de vreemdelingen en de strijd tegen mensenhandel.
- Swales K. (2013). *Migration and integration - The future of our communities*. NatCen (Verenigd Koninkrijk), Voordracht gehouden in het Europees Parlement te Brussel op 16/10/2013.
- The Guardian (30/07/2014). *David Cameron criticised for PR stunt in home of suspected illegal immigrants (Rowena Mason, political correspondent)*. Geraadpleegd via: <http://www.theguardian.com/politics/2014/jul/30/david-cameron-pr-stunt-suspected-illegal-migrants>
- VDAB (2012). *Alloctonen op de Vlaamse arbeidsmarkt*. Brussel: VDAB.
- VESOC (2009). *Pact 2020: Een nieuw toekomstpact voor Vlaanderen - 20 doelstellingen*.
- Zoomers A. (2006). *Op zoek naar eldorado: over internationale migratie, sociale mobiliteit en ontwikkeling*. Nijmegen: Radboud Universiteit. Geraadpleegd via: http://www.kennislink.nl/upload/210720_391_1219225584788-280906zoomershelemaal.pdf

Lijst van auteurs

NOËMI DEBACKER werkt als datamanager bij het Expertisecentrum O&O Monitoring (ECOOM) van de UGent. Zij deed eerst een ruime ervaring op in de sector Volksgezondheid met multicentrische studies rond kwaliteit van zorg en staat nu in voor de organisatie van dataverzamelingen en de databehandelingen en -analyses in het kader van ECOOM waarbij de nadruk ligt op doctorandi en post-doctorale onderzoekers.

Noemi.Debacker@UGent.be

FAIZA DJAIT is licentiaat in de sociologie (Vrije Universiteit Brussel). Zij is werkzaam als beleidsmedewerkster aan het Departement Werk en Sociale Economie bij de dienst Studie en Beleidscoördinatie. Tot haar takenpakket behoort de permanente opvolging van de belangrijkste indicatoren en trends op de Vlaamse arbeidsmarkt teneinde te zorgen voor de cijfermatige onderbouwing van het huidige en toekomstige Vlaamse beleid voor werk en sociale economie. Zij legt zich vooral toe op thema's als opleiding, diversiteit en sectoren.

Faiza.Djait@wse.vlaanderen.be

GERLINDE DOYEN is sociologe (KU Leuven). Zij was onderzoekster aan het HIVA rond de thema's integratie, diversiteitsmanagement en ontwikkelingssamenwerking en werkt sinds 2007 als beleidsondersteuner op de afdeling Stedenbeleid, Inburgering en Integratie van het Agentschap voor Binnenlands Bestuur van de Vlaamse overheid.

Gerlinde.Doyen@bz.vlaanderen.be

EDITH LODEWIJCKX is doctor in de wetenschappen (Universiteit Antwerpen). Zij werkt als sociaal-demografe, eerst op het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudies en sinds 2006 op de Studiedienst van de Vlaamse Regering. Zij heeft een jarenlange ervaring met het verwerken van grootschalige surveys, census- en rijksregistergegevens. Haar onderzoeksterreinen zijn momenteel ontwikkelingen in huishoudstructuren, bevolkings- en huishoudensprojecties, en de demografische kenmerken van personen van vreemde herkomst.

Edith.Lodewijckx@dar.vlaanderen.be

EDWIN PELFRENE is licentiaat in de sociologie (Vrije Universiteit Brussel) en doctor in de medische wetenschappen (Universiteit Gent). Hij werkt op de Studiedienst van de Vlaamse Regering in de functie van adviseur-statistisch expert. In zijn onderzoek heeft hij belangstelling voor sociaal-demografische analyses en voor ontwikkelingen in de gezondheidszorg.

Edwin.Pelfrene@dar.vlaanderen.be

RONALD C. SCHOENMAECKERS is socio-demograaf (Ph.D. aan de VUB, 1984). Hij heeft verschillende jaren gewerkt als expert bij de VN. Sinds 1992 is hij werkzaam bij de Vlaamse Overheid, eerst bij het CBGS (Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudies) als hoofd van een afdeling, dan bij de SVR, als Wetenschappelijk directeur. Hij heeft in 1994 België vertegenwoordigd op de Internationale Conferentie voor Bevolking en Ontwikkeling in Cairo; en heeft sindsdien nagenoeg alle zittingen bijgewoond van de Commissie Bevolking en Ontwikkeling.

Ronald.Schoenmaeckers@dar.vlaanderen.be

AUKJTE KAAT is master in de sociologie (Radboud Universiteit Nijmegen). Zij heeft van 2011 tot en met 2013 gewerkt bij het Expertisecentrum O&O Monitoring (ECCOM) en werkt momenteel als monitoring medewerker bij het UN agency voor vluchtelingen (UNHCR) in Malawi. Aukje heeft veel belangstelling voor beleidsrelevant onderzoek met betrekking tot internationalisering, ontwikkeling, gender en diversiteit.

Adriana.teKaat@UGent.be

KAREN VANDEVELDE is beleidsadviseur Onderzoek aan de UGent en medewerker bij het Expertisecentrum O&O Monitoring (ECCOM). Vooral met betrekking tot thema's zoals doctoraatsscholen, internationale en intersectorale mobiliteit van onderzoekers en de Europese Onderzoeksruimte volgt ze de internationale ontwikkelingen op de voet en zoekt ze naar een gepaste implementatie op het niveau van de universiteit.

Karen.Vandeveld@UGent.be

CHRISTINE VAN PEER is licentiaat in de sociologie (KU Leuven) en heeft een bijzondere licentie in de statistiek (Vrije Universiteit Brussel). Na haar werkzaamheden op het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudies, werkt zij sinds 2006 op de Studiedienst van de Vlaamse Regering. Zij legt zich toe op demografische en sociaal-demografische thema's als ouder-schap, kinderswens, vruchtbaarheid, echtscheiding, welbevinden van kinderen en kinder-rechten.

Christine.vanpeer@dar.vlaanderen.be

